
BEZDĚZ

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK ČESKOLIPSKA

17/2008

Tento svazek sborníku Bezděz byl vydán za finančního přispění
Kulturního grantu města České Lípy

ISBN 978-80-86319-11-7
ISSN 1211 9172

ČLÁNKY A STUDIE

ZANIKLÁ FARNÍ VES MNICHOV A JEJÍ DRŽITELÉ

Jaroslav Panáček

Jaroslav Panáček: *Extinct parish village Mníchov and its holders*

One of the question marks in the history of region Česká Lípa is the localization of extinct parish village and lord's manor Mníchov, south of Česká Lípa. As follows from the latest research, it was most likely located in place called Pustý kostel (*Desert Church*) on the south side of Novozámecký pond. The village, founded by the gentry as early as in 13th century, most likely existed until the second half of 15th century, when it perished and its relics were flooded by the newly founded pond. The clan of lords of Mníchov acquired other estates near this place (Zahrádky, Stranné, Tajné) and their stem, settled at Veleň (near Brandýs n. L.), bore the name Velenský of Mníchov since then. The most significant member of the stem was humanitarian printer and author Oldřich Velenský of Mníchov.

Na českolipském okrese evidujeme v současné době na osmdesát zaniklých středověkých vesnic, k tomu ještě další desítku zaniklých dvorů či mlýnů. Ne všechny z nich zachytily poslední publikované soupisy (Panáček 1985; Panáček – Gabriel 1983). Některé z nich byly také sídlem nižší šlechty a jejich jména se tak stala součástí predikátu: Dolany, Dvorec, Lov, Milčany, Mníchov a Prorub. U většiny z nich však jde o ojediněle zmínky osob s predikáty, pouze jediná z nich – Mníchov – byla kolébkou rytířského rodu, jehož členy známe až do první poloviny 16. století. Ves Mníchov byla také jako jediná z nich vybavena kostelem, jenž sloužil jako centrum farnosti.

Uvedené aspekty byly příčinou poměrně intenzivního zájmu o historii vesnice a v prvé řadě o její lokalizaci, jež není dodnes zcela objasněna. Dalšími důvody bylo její jméno, podle některých badatelů romanticky evokující existenci kláštera ve vsi, ale i fakt, že šlo podle všeho o propadlou či potopenou (versunkene) ves, zaniklou v důsledku zřízení rybníka.

Písemné prameny o Mnichovu jako farní vsi jsou poměrně početné. Nutno však předeslat, že ani písemné ani hmotné prameny nám bohužel nepomohou v řešení otázky lokalizace vesnice. Řešení spočívá pouze v kombinaci sídelně historických aspektů a v souvislostech tří sídlišť v dané oblasti: Krušiny, Mnichova a původních Zahrádek (ty dnešní jsou novou osadou, vzniklou okolo Nového Zámku až v 16. století).

1. Lokalizace Mnichova

Početná literatura, dotýkající se polohy Mnichova, se soustředila v podstatě na dvě lokality, kam možno zaniklý Mnichov umístit: poloha Pustý kostel (něm. Wüste Kirche) a poloha u kostela sv. Barbory jižně od dnešních Zahrádek. Zcela výjimečný byl v tomto případě názor F. Hantschela (1911, 867), který předpokládal ves Mnichov na místě zaniklého Mnichovského rybníka pod kostelem sv. Barbory. Hantschelova hypotéza byla v novější době ověřována povrchovým sběrem a prohlídkou výkopu pro vodovod napříč údolím bývalého rybníka, žádné nálezy zde však zatím existenci osídlení nepotvrdily. Soustředme se tedy pouze na dvě uvedené polohy (obr. 1).

1.1 Poloha Pustý kostel

Lokalita, kterou okolní obyvatelstvo nazývalo „Wüste Kirche“, tedy Pustý kostel, leží na nevýrazné terénní vlně asi 2,5 km jihovýchodně od Zahrádek v mokřinách jižního břehu Novozámeckého rybníka. Vzhledem k silnému zatravnění a zabahnění rybníka je dnes přístup na tuto polohu za nižšího stavu hladiny možný suchou nohou. Tvoří ji jakýsi písčité ostrůvek porostlý nízkými keři. Pod jediným výrazným stromem byly nalezeny při průzkumu v roce 1984 (F. Gabriel – J. Panáček) reliкty oblokové zdi s kamennými deskami na koncích a četné zahloubeniny. Sběry na lokalitě, stejně jako na poli několik desítek metrů jihozápadně od ní v roce 1983 (Gabriel – Panáček 1986, 357, 360, obr. 3), poskytly keramiku předkolonizačního horizontu z druhé poloviny 13. století i z dalších období až do 15. století.

Podle svědectví jestřebské učitelky Mirzy Klapper (1894; 1895) byla poloha Pustý kostel součástí zemědělsky obhospodařované půdy jestřebských sedláků. Při zemědělských pracích zde nalézali množství opracovaných kamenů, kamenných desek s nečitelnými nápisy a dalších reliktů, dokládajících existenci kostela se hřbitovem. Jak dosvědčily pařezy stromů,

vyčnívající z bahna při vypuštění a odbahnění rybníka v roce 1859, bylo okolí vsi a kostela původně porostlé lesem.

V roce 1938 začal s vykopávkami na „Münchner Wiese“ jestřebský občan Josef Hausmann (SOkA Č. Lída, AM Č. Lída, inv. č. 3224, složka Pravěké nálezy). V blízkosti nahromaděných stavebních pískovcových kamenů založil sondu. Po odstranění množství kamenů a desek přišel v hloubce asi 150 cm na zakončení základové zdi, v jejíž stěně se objevilo ohniště či krb. Přitom našel množství keramiky, hřebíků, zuhelnatělých trámů a popela. Z důvodu politických událostí na podzim 1938 musel J. Hausmann svou práci po několika dnech ukončit. Podle jeho vlastních slov v dopise z 29. prosince 1939 (tamtéž) předal své nálezy z polohy Pustý kostel včetně svých záznamů a fotografií českolipskému muzeu. Bohužel, v katalogu archeologické sbírky Okresního vlastivědného muzea (dnes Vlastivědné muzeum a galerie) v České Lípě, které převzalo sbírky německého muzea (Gabriel b. d.), nejsou Hausmannovy nálezy z této polohy identifikovatelné. Patrně sám Hausmann podal zprávu o svých výzkumech v anonymním článku v tisku (Neue Funde 1938).

Je nepochybné, že v době existence vesnice s kostelem na poloze Pustý kostel nemohl Novozámecký rybník existovat. K zatopení okolí ostrůvku mohlo dojít až po opuštění vesnice. První zprávy o existenci rybníků v Jestřebské brázdě jsou až z roku 1546, kdy se uvádí rybník nad Jestřebím a rybníky Karaský a Mnichovský (DD 64/200C). Některý z prvních dvou by mohl být nebo ležet na místě dnešního Novozámeckého rybníka. První spolehlivá zpráva, vztahující se jednoznačně k dnešnímu Novozámeckému rybníku (großen teich beim Neihenschloß), pochází z kroniky Hanse Kriesche k roku 1617 (SOkA Č. Lída, AM Č. Lída, inv. č. 44, fol. 99v).

1.2 Poloha u kostela sv. Barbory

Kostel sv. Barbory a o samotě stojící zvonice leží na plošině skalní terasy nad soutokem Bobřího a Dolského potoka asi 1 km jižně od Zahrádek. V dnešní podobě barokní kostel má podle výzkumů patrně renesanční původ, související s letopočtem 1582 na hřbitovní zdi (Panáček 1986, 114). Dnešní okolí kostela s chatami na místě tzv. Kirchelhäuser, tj. Kostelních domků, neposkytuje již takový obraz, jaký viděl F. A. Heber před polovinou 19. století (1846, 190; překlad I. Bukačové viz Heber 2006, 277): „...v kolmé skále vysoké tři sáhy, na níž je kostel situován a jež na východní straně vybíhá v náhorní výšinu, se nacházejí prastaré

sklepy s úzkými, hluboko do nitra vedoucími schodišti a zasypaná studna, v níž koření mohutná lípa. Také podzemní chodba, jejíž východ je dosud v oné strmé skalní stěně patrný a jež se táhne podél mlýnského náhonu od Novozámeckého rybníka k Novému Zámku, stejně jako ještě osm stop hluboká v pískovci vytesaná kruhová vličí jáma o obvodu deseti sáhů, která se nachází několik set kroků od kostela na pěší stezce na Jestřebí, ...“. Jak však uvádí sám F. A. Heber, „*tyto zmíněné nálezy bohužel téměř zničil kamenolom, jenž byl roku 1840 otevřen před kostelem svatě Barbory*“. Samozřejmě, že nesmíme Heberovo líčení pokládat hned za „poslední zbytky mnichovské tvrze a dvora“, jak to vidí nechvalně známé dílo o panských sídlech, tzv. Antisedláček (Anděl a kol. 1984, 326). Nicméně je evidentní, že v Heberově době zde bylo mnohem více pozůstatků starého osídlení, než dnes.

Ověření úvah o existenci osídlení v okolí kostela sv. Barbory vedlo v roce 1976 k položení čtyř sond zjišťovacího archeologického výzkumu (Gabriel 1985, 320). Výzkum pouze doložil pozdně gotické založení zvonice v druhé polovině 15. století, nezjistil žádné stopy opevnění a přinesl keramické nálezy dokládající osídlení polohy v době před rokem 1319 až do 15. století (Gabriel b. d., 31).

V údolí pod kostelem, těsně pod soutokem Bobřího a Dolského potoka, se rozléval nejméně od roku 1546 (DD 64/200C) do druhé poloviny 18. století velký Mnichovský rybník. V roce 1792 byl vypuštěn a od té doby užíván pouze jako louka (Panáček 1999, 172–173).

Kromě stop osídlení na lokalitě u kostela sv. Barbory a na poloze Pustý kostel evidujeme však stopy lidské činnosti i mezi těmito dvěma body. Východním směrem od silnice ze Zahrádek do Jestřebí proti odbočce silnice do Borku směřuje cesta k Novozámeckému rybníku. Při této cestě se nalézají dva osamělé pískovcové suky, jež nesou stopy antropogenních úprav (dráže, kapsy, výklenky) včetně pravděpodobných lidských zásahů do okolního terénu. Účel těchto úprav a jejich možná souvislost s okolním osídlením nám zatím uniká.

1. 3 Diskuse o lokalizaci Mnichova

Nehledě na četné pověsti o existenci kláštera, ať již na kterékoliv z obou lokalit, a o přenesení kostela z polohy Pustý kostel ke sv. Barboře (Schaller 1787, 246; Heber 1846, 190; Klapper 1895, 164; Hantschel 1911, 761), byl prvním, kdo zmínil zániklou ves Mnichov, František Palacký (1848, 68). O její lokalizaci se však nepokusil. Rozhodný názor vyjádřil

A. Paudler (1878, 15), který umístil Mnichov do Novozámeckého rybníka s tím, že kostel sv. Barbory je posledním pozůstatkem vsi. Mirza Klapper (1895) se k poloze Mnichova sice jednoznačně nevyjádřila, ale také Paudlerův názor neodmítla. V duchu své původní hypotézy popsal později A. Paudler (1895, 22–23) sídelní vývoj v oblasti. Jestřebský farář A. Tscherney (1897), který podrobně sepsal dějiny Mnichova podle písemných pramenů, jeho názor respektoval.

Nevíme, jaké důvody vedly A. Sedláčka (1923, 249) ke zcela opačnému názoru, podle něhož na polohu Pustý kostel umístil faru Krušina, připomínanou prvně v rejstříku papežských desátků k roku 1352 (RDP. 82). Fara a s ní i název byly prý pak přeneseny do městečka pod hradem Jestřebí. Sedláčkova názoru se přidržel B. Kinský (1936, 40) a v novější době i J. Smetana (Kracíková – Smetana 2000, 77–78), který v souladu s tím na polohu u kostela sv. Barbory umístil Mnichov (tamtéž, 94–95). K tomuto názoru jej vedla poloha „Gassel“ na nákrese indikační skici katastru Jestřebí z roku 1843 (NA, Stabilní katastr Litoměřicko, inv. č. 122), kterou spojil s jakousi „uličkou“ staré Krušiny. Tento výklad je patrně správný, pokud za Krušinu budeme pokládat městečko pod hradem Jestřebí. Vzhledem ke vzdálenosti, která dělí polohy „Gassel“ a „Wüste Kirche“, kryjící se s názvem „Münchner Wiese“ (viz výše), je v prvním případě nejpravděpodobnější, že se jedná o jakousi „uličku“, vybíhající ve směru k Zahrádkám ze zástavby městečka na severozápadní straně hradního pahorku. Nebyla patrně lemována zástavbou, ale pouze pravidelně rozloženými kolmými pásy pluziny. Poloha Pustý kostel (na mapě Stabilního katastru neoznačena), asi 150 m severozápadně odtud, není rozparcelována, resp. je ohraničena na obvodu drobnou parcelací.

V rámci zjišťování polohy zaniklých středověkých vesnic na novozámeckém panství jsem v roce 1986 předložil řešení lokalizace Mnichova, které podle mého názoru splňovalo všechny nároky písemných i hmotných pramenů (Panáček 1986, 112–115). Farní ves Mnichov s kostelem ležela v poloze Pustý kostel, Krušina byl název vsi pod hradem Jestřebí. Ta se v první polovině 15. století rozrostla v městečko a stále více splývalo označení hradu a městečka, až jméno Krušina bylo zapomenuto. Na místě kostela sv. Barbory stály původní Zahrádky, které se po postavení Nového Zámku po polovině 16. století přesunuly do jeho zázemí.

Na počátku 90. let minulého století jsme se s F. Gabrielem zabývali vývojem panských sídel na tzv. Horním území novozámeckého panství. V rámci této studie jsme znovu rozebírali všechny aspekty lokalizace Mnichova, Krušiny a Zahrádek. Pro lokalizaci, resp. ztotožnění Krušiny

a vesnice Jestřebí, bylo shledáno dostatek argumentů v písemných i hmotných pramenech (Gabriel – Panáček 1991, 38–39). Souvislost mezi farní vsí a hradem na pískovcovém suku nad ní, založeném zde pravděpodobně na přelomu 14. a 15. století jako druhá poloha tohoto jména ve zdejší oblasti, odrážejí písemné prameny. Všechny aspekty těchto vztahů byly rozebrány v uvedené práci a nemá smysl je zde znovu opakovat. Plodem tohoto rozboru byla hypotéza shodná s mými předchozími úvahami s tím, že v místě kostela sv. Barbory ležel snad jeden z mlýnů a poplužní dvůr, připomínaný v roce 1545 (Gabriel – Panáček 1994, 53). Na základě periodizace keramických nálezů z lokalit v okolí jsme položili sídlo Zahrádky na lokalitu za Novým Dvorem s teoretickou existencí vsi v jejím předpolí (tamtéž, 48–50).

Nevím, zda bude někdy možné některou z uvedených hypotéz stoprocentně potvrdit a říci: zde ležel Mnichov, zde Krušina a tadý Zahrádky. Alespoň historii farní vsi Mnichova a jejich držitelů však můžeme podat v co nejúplnější podobě.

2. Dějiny Mnichova a jeho držitelů

Musíme konstatovat, že nejstarší dějiny Mnichova, podobně jako jiných zejména vesnických sídlišť, nejsou písemnými prameny zachyceny, ať již ves ležela na kterékoliv z obou lokalit. V každém z obou případů je nutno uvažovat o existenci Mnichova na konci 13. století, jak dokládají archeologické prameny.

Prvním písemným dokladem jeho existence je jmenování Smila z Mnichova mezi věrnými Hynka Berky z Dubé v roce 1345, kdy pečetil listinu o udělení dvou lánů lesa a městiště v Bělé (pod Bezdězem) Mackovi řečenému Kladivo (RBM IV, 643, č. 1612). Vztah Smilův k Mnichovu neznáme. Z pozdější doby existují pouze dva prameny, které jej zmiňují. V roce 1377 o něm hovoří nadace pražského měšťana Endrlina Stuka, jehož předek zakoupil od Smila z Mnichova poplatné lidi v Křivenicích (LE II, 145, č. 266). Podle A. Sedláčka (1923, 264) Smil v té době ještě žil „v Mnichově nic nemaje“. Poslední zpráva o něm je z roku 1389, kdy je uveden Klement Smilův z Mnichova (Clementus Smilonis de Mnichov) jako farář v Cítově (MVB V, 207, č. 369). Tentýž Klement, syn Smila z Mnichova, byl o pět let později uveden na faru ve Vraném (LC V, 184). Již před rokem 1389 dosáhl mistrovského gradu na artistické fakultě pražské univerzity, v roce 1400 intitulátu na právech a působil pak v letech 1406 a 1408 jako rektor univerzity (Tříška 1981, 68).

Jako u většiny far lipského děkanátu je nejstarší zprávou o faře v Mnichově rejstřík papežských desátků z roku 1352. Zdejší fara platila tehdy ročně 9 grošů (RDP 76), její správce je jako vykonavatel prezentace plebána do kostela v Kvítkově uveden (beze jména) o devět let později (LC Ia, 154).

V roce 1367 získáváme o Mnichovu více informací. Poznáváme, že ves Mnichov, původně patrně samostatný statek (Gabriel – Panáček 1994, 52), ztratila na kontaktu mezi frydlantským a jestřebským zbožím svoji samostatnost a byla v té době majetkem několika manů: Jana řečeného Zuzka, Filipa Dětmarova, Tichavy a Zdeňka řečeného Lála. Ti všichni, označení jako „*clientes de Mnychouicz*“ (patrně chybou písaře), potvrdili směnu plebánů Theodricha z Mnichova a Jindřicha z Deštné (LC Ib, 91–92).

Podobně jako v roce 1345, kdy svědky Hynka Berky byli Smil z Mnichova a bezdězský purkrabí Ješek Kopec z Kvítkova, působil v roce 1376 u soudu v Bělé, vedeném bezdězským purkrabím Oldřichem Tistou z Hedčan, jako přisedící Vítek řečený Mnichovec ze Zahrádek (Kalousek 1889, 9). Pozdější zprávy naznačují, že Vítek snad mohl být synem Smilovým, který se usadil na sídle postaveném na území původně příslušejícím k Mnichovu, od kterého se jako samostatná držba někdy ve druhé třetině 14. století odtrhlo (Gabriel – Panáček 1994, 52–53). V každém případě se stal Vítek zakladatelem zemanského rodu z Mnichova, který pokračoval dalšími větvemi na Zahrádkách, Stranném a Veleni (viz dále). Se samotným Mnichovem však již neměli nic společného.

Držba statku Mnichov, jak již naznačila zpráva z roku 1367, byla nadále silně rozdrobená. Jeho majitele shledáváme podle predikátů na Milčanech, Erkeřicích, Svojkově, Kvítkově i Stružnici. Vyplyvá to zejména ze zpráv o prezentacích plebánů na mnichovskou faru. V roce 1377 směnil plebán Hanco z Mnichova svoji prebendu s Janem z Mukařova se svolením Filipa z Mnichova, Přibíka z Milčan, Jana Soběhrdova a Kotima z Mnichova, označených jako „*clientes*“ (LC III–IV, 80). Mnichovská fara byla průměrným obročím lipského děkanátu, když její papežský desátek obnášel v roce 1384 pouhých 9 grošů (RDP 76). Mnichovský plebán Jan uvedl v roce 1385 do úřadu nového faráře v Krušině (LC III–IV, 168). O tři roky později přijal od Družka z Vršova (dnešní Šváby) pro svůj kostel roční plat 1 a půl groše z jeho dědictví ve Vršově a Hradištku (LE III, 311, č. 457). Při prezentaci kaplana do kostela Panny Marie v Lipém v roce 1389 je exekutor Jan z Mnichova označen jako lipský děkan (LC III–IV, 205) a téhož roku i honosným titulem „*rector parochialis ecclesiae in*

Mnichov“ (MVB V, 135, č. 215 – v rejstříku chybně označen jako Mnichov v okrese Teplá). V roce 1392 vyměnil rektor Jan své obročí v Mnichově také s Janem, rektorem kaple sv. Ondřeje pod Pražským hradem (LC V, 113), aby pak spolu téhož roku byli rozhodčími ve při mezi faráři v Prčicích a v kostele Panny Marie na Louži v Praze (AICP III, 20; též AJAP IX, 25). Nového plebána na faru v Mnichově prezentovali Hynek z Erkeric a Pecman ze Svojkova, oba seděním v Mnichově a patroni tohoto kostela.

Hynek byl synem Hanuše z Erkeric (dnes Valkeřice jižně od Benešova nad Ploučnicí; Paudler 1878, 17–18). V roce 1397 zemřel v Mnichově jakýsi Hynek, po němž byla povolána odúmrť v Litoměřicích (AČ 35/329, č. 14 – v rejstříku chybně označen Mnichov jako ves u Ústí nad Labem). Nemůže to však být Hynek z Erkeric, jak tvrdil A. Sedláček (1923, 264), neboť ten koupil v roce 1403 od Jindřicha Berky z Dubé dědictví v Herarticích (jinak Kerhartice, zaniklá ves u Stružnice) a tvrz a dvůr ve Stružnici (RTB I, 605–606) a v roce 1407 věnoval k oltáři sv. Anny ve farním kostele v Lipém plat 1 kopy grošů ve vsi Kerhartice za spásu duší svého otce Hanuše, matky Kačky a manželky Kateřiny (APH Praha, AMK, LE VII, sign. III., 5a, fol. 121v–121r). Po dvou letech pak převedl tento plat ze vsi Kerhartice na poplatníky v Radči (tamtéž, LE IX, sign. III., 6, fol. 60r–61v). Hynek zemřel patrně před rokem 1418, jeho syn Hynek z Erkeric se poté psal seděním ve Stružnici, jako v roce 1418, kdy převáděl plat 4 kop grošů ze vsi Mnichov na jiný statek (tamtéž, LE XI, sign. III., 7, fol. 136), a snad i rok poté, kdy se spolu s jinými přiznával k dluhu (Eršil – Pražák 1956, 256, č. 915). Pecman ze Svojkova byl synem Vnučka ze Svojkova, připomínaného již v roce 1371 (LE I, 83–84, č. 172). V roce 1400 vykoupil Petr Pecman, syn Vnučkův ze Svojkova a seděním v Mnichově, za 10 kop plat 1 kopy grošů, který kdysi zřídil za spásu duší svého otce a matky a postoupil lipskému farnímu kostelu a jeho správci, faráři Kunikovi. Ten pak koupil tento roční plat v Častolovicích se slibem sloužit výroční mši za Vnučka, jeho ženu a Petra Pecmana (LE V, 519–520, č. 697).

Ve stejné době se připomíná jakýsi Beneš z Mnichova, uváděný snad i jako syn Buškův. Zdá se, že žádné majetkové vztahy k Mnichovu již neměl. V roce 1400 koupil spolu se svým bratrem Vojslavem, mnichem kláštera v Břevnově, dědictví v Záhořanech (RTB I, 588). Po smrti bývalých majitelů v témže roce pak musel svoje nároky prokazovat proti odúmrťi (AČ 35/342, č. 29). V rejstříku je sice Mnichov označen jako ves u Bíliny, ale ve zprávě z roku 1406 je nepochybně tentýž Beneš Buškův „*de Mnich prope Lipam*“ jmenován při soudní při jako „*familiaris*“ (sloužící) opata Břevnovského (AICP V, 125, č. 472; cituje též Šimák 1938, 720).

Beneš z Mnichova žil ještě v roce 1417, kdy byl jeho bratr Vojslav již podpřevorem břevnovského klášteřa (AČ 26/110, č. 3).

Farářem v Mnichově byl stále Jan (AICP IV, 10). V roce 1401 vyměnil svou faru se stejnojmenným farářem z Jabkenic se souhlasem patronů Hynka a Pecmana z Mnichova (LC VI, 44). Fara v Mnichově platila v té době (1406), stejně jako plebánie v Holanech či Pavlovicích 6 grošů podýmného klášteřu břevnovskému (DRC 172). Hynek z Mnichova daroval zdejší faře jakési platy (Sedláček 1923, 264), jeden z nich v roce 1407 se souhlasem ujců Havla a Jana z Újezdce (LE VII, fol. K6 podle Balbina 1683, 132). Mnichovský farář Jan, který tak mohl vydržovat i svého vikáře (zástupce), vedl v té době spor o poměrně velkou částku 50 kop grošů s Janem z Vršova a vdovou Markétou, patrně synem a pozůstalou manželkou Družka z Vršova (AICP V, 267, č. 1069).

Vedle Hynka z Mnichova se objevuje i jeho bratr Jan (Hanuš) Kanic, když v roce 1410 prezentovali oba na místo mnichovského plebána Jana oltářníka od sv. Doroty Mikuláše z kostela sv. Petra na Pořiči v Praze (LC VII, 5). Současně měl Hynek i jakýsi majetek v Hostikovicích, neboť sem v letech 1409 a 1415 podával faráře spolu s Janem Vyšatou z Hostikovic (LC VI, 263; VII, 145). V roce 1414 byl při prezentaci vystřídán jakýmsi Bohuňkem z Mnichova (LC VII, 123), který se již v roce 1406 objevuje jako svědek s označením „*alias de Kvietkow*“, tedy „jinak z Kvítkova“ (APH Praha, AMK, LE VII, sign. III., 5a, fol. 116). Hanuš (Kanic) a Hynek z Mnichova svědčili jako jistci v roce 1415 dcerám Římka z Medonos Kateřině a Anně při koupi dědictví v Chlumu a Nezlovicích od Jindřicha řečeného Hlaváč z Dubé a Jestřebí (RTB II, 116–117). Patrně bývalý mnichovský plebán Jan, který v roce 1410 na svůj úřad rezignoval, se stal v roce 1418 novým farářem v nedaleké Krušině, neboť bývalý farář Mikuláš zemřel. Prezentoval Jindřich řečený Hlaváč z Dubé, jinak z Jestřebí (LC VII, 270).

Hynek a Hanuš z Mnichova se snad ještě objevují v roce 1419, kdy šlechta vyjádřila nedůvěru Starému a Novému Městu pražskému. Vedle Římka z Drchlavy, Jindřicha Berky z Dubé, řečeného Hlaváč, seděním na Jestřebí, Hynka z Klinštejna a Janka ze Chcebuze jsou zde uvedeni Jindřich a Jachman z Mnichova (AČ 4/377, č. 35). Přestože překvapuje jiná forma jmen, je pravděpodobné, že Jindřich je totožný s Hynkem a Jachman s Janem (Hanušem). Hynek je spolehlivě doložen jako domácká forma jména Jindřich a Jachman souvisí pravděpodobně s prvotní hebrejskou formou jména Johannes, tedy Jochánán (Kopečný 1974, 78 a 80).

V roce 1421 se již ve zprávách o Mnichovu nesetkáváme s Hynkem z Mnichova. Vedle Hanuše (resp. Johanna) Kanice vystupuje jako patron zdejšího kostela Beneš z Nyněchova „*residentis in Mnychow*“. Oba patroni měli při s farářem Mikulášem (AICP VII, 137–139, č. 2), „jenž rozličné kostelní věci promrhal“, jak kauzu popsal A. Sedláček (1923, 264). Ačkoliv bychom jméno Nyněchov mohli připsat na vrub neznalého písaře, který zkomolil jméno Mnichov, skutečnost je jiná. Beneš s bratry Prockem a Přibíkem se psali po Nyněchově, nyní Jenichově, severovýchodně od Mělníka. Podle mínění A. Sedláčka (1923, 439–440) snad byli syny Římka z Drchlavy a podávali v letech 1415–1418 faráře do Medonos. Jiný původ naznačuje B. Kinský (1936, 130), který je považuje za syny Ješka z Medonos. O tom by svědčila zpráva z roku 1437, kdy Janek z Medonos prodal dědiny své a bratra svého v Medonosích Václavovi Vrbovi z Oslovic a „zprávce“ s ním byl Beneš z Mnichova (AČ 3/516, č. 359; RTB II, 171). V každém případě získal patrně Beneš z Nyněchova nějaký majetek v Mnichově, kde pak seděl a po němž se psal. V roce 1433 prezentovali do kostela v Mnichově Jíru, kaplana z Ronova a oltářníka v Nemojčevsi, Jan a Beneš „*armigerorum de Mnychow*“ (LC IX, 189). Tím končí veškeré zprávy o vsi Mnichově.

Poslední zmínky o majitelích Mnichova pocházejí z roku 1437, kdy Hanuš z Mnichova obdržel od krále Zikmunda práva ke dvoru v Dlažkovcích (AČ 36/608), a z roku 1474, kdy panoše Beneš z Mnichova, patrně syn posledně zmíněného Beneše, koupil roční plat 8 kop grošů v Řepích u Prahy (AČ 28/639). Také výpověď Vítka z Mnichova z roku 1456, která v podstatě líčí majetkové poměry potomků Vítka Mnichovce ze Zahrádek (AČ 37/357), neobsahuje ani slovo o existenci farní vsi Mnichova. Nebereme-li do úvahy výskyt Mnichova v predikátu členů rodu Vítka Mnichovce, mlčí prameny o Mnichovu po více než jedno století.

Teprve v roce 1542 při věnování Václava z Vartenberka na Rybnově manželce Kateřině z Hungerkoštu se na statku Rybnov objevují dvory Mnichovský a Zálužský (DZV 1 H 7v–8). V literatuře se občas vyskytuje tvrzení, že jména rybníků na jestřebském panství se uvádějí v zápise desk zemských z roku 1545, jehož původ bývá kladen již do doby nabytí Jestřebí Kryštofem z Vartenberka, tedy do doby okolo roku 1480 (DZV 7 G 5). Není tomu tak, v tomto zápise jsou rybníky uvedeny pouze obecně, bez jejich jmenného výčtu. Teprve v roce 1546 při uvedení majetku Václava z Vartenberka v manství se vypočítávají rybníky, mezi nimi i Karaský a Mnichovský (DD 64/200C), a v roce 1570 při manské přísaze jeho syna Jana je zapsána i „*pustá ves Mnichow*“ (NA Praha, SM, C 215/W8).

Podobně pak i při propuštění novozámeckého panství z manské závislosti v roce 1575 (DD 52/161; DZV 18 M 24): „*swsy pustau Mnichowem s dworem a s mlegny sdwiema*“.

Prameny tedy jednoznačně dokládají opuštění vsi Mnichova v druhé polovině 15. či první polovině 16. století, její zatopení nově založeným rybníkem a přetrvání Mnichovského dvora až do druhé poloviny 16. století. To svědčí o jeho vyšší poloze, někde mimo zátopové území rybníka.

3. Rod z Mnichova na Zahrádkách, Stranném a Tajné (obr. 2)

Prvořadým pramenem pro genealogii tohoto rodu je svědectví Vítka z Mnichova v roce 1456 při projednávání odúmrti v Tajné. Ve čtvrté knize provolací desek dvorských (AČ 37/356, pozn. 5; též AČ 1/179–180) a v deskách dvorských 22/139 je jeho výpověď zapsána:

„Byli tři bratři: Vitek otec můj, Jiřík a Václav, a to o nich říci smiem a jiného neviem, než že sú byli dielni sebe. Otec můj, Vitek, ten seděl v Zahrádkách a já po něm seděl sem tu i prodal sem Janovi z Vlčieho dola, a tomu jest ke XXX letóm, ač úplně nenie. A Jiřík, bratr otce mého a strýc můj, ten seděl v Stranném; potom se přizhenil do Tajné. A Václav, druhý strýc můj, ten seděl v Nedomnicích, a již syn jeho Vaněk po něm sedí. A každý z nich ženě své věnoval na svém a jeden druhému nebyl odporen, aniž na druhého sahal ani jeden druhému kterou překážku činil“. Ve stejném duchu svědčili v této kauze i Václav z Veleně, Václav z Bratronic, Mikeš z Běškovic a Jan z Drástu (AČ 37/357, pozn. 11).

Zakladatelem tohoto rozrodu byl Vitek Mnichovec ze Zahrádek, snad syn Smila z Mnichova. Připomíná se v roce 1376 (viz výše) a patrně on také pravděpodobně Zahrádky na pozemcích původně mnichovských založil. Tento měl tři syny: Vítka, Jiříka a Václava a známe i dceru Zdenou.

O Vítkovi nemůžeme říci ničeho více, než že seděl v Zahrádkách a měl opět syna jménem Vitek, který zdědil otcovské sídlo. Kromě toho měl nějaký majetek i v Markvarticích u Benešova nad Ploučnicí, kde v roce 1422 spolu se sestrou Zdenou (Sdena) prezentovali faráře ke kostelu sv. Mikuláše (LC VIII, 24). O čtyři roky později tentýž právní úkon stvrдила již pouze „*Sdena de Zahradka*“ (LC VIII, 116). Vitek byl patrně v úzkém vztahu k majitelům lipského panství, snad jejich leníkem. V roce 1424 sloužil totiž jako ručitel Vilémovi z Ronova a Janu Berkovi z Dubé, pánům na Lipém, při prodeji dědin v Nedostojově a Janově Hanuši Velflovi z Varnsdorfu (RTB II, 191–192). Několik let potom, dle svého vlastního svědectví po roce 1426, prodal Zahrádky Janovi z Vlčího Dolu.

Patrně se poté odstěhoval ke svému bratranci do Tajné, protože v roce 1446 se psal jako „Wytt z Tayne“. Tehdy byl spolučetitelem listiny o prodeji hradu Jestřebí Čenkem Berkou z Dubé Janovi ze Smiřic, seděním na Roudnici (SÚA Třeboň, Cizí statky I., listina inv. č. 246). Před rokem 1453 zemřel Vítkův bratranec Jiřík i další spoludržitel Tajné Jindřich řečený Chmel z Tajné (ten již v roce 1437). Přes odpor druhého bratrance Václava proti odúmrti obdrželi dědictví Vít z Tajné a Petr Kdulinec z Ostroměře v roce 1454 (AČ 37/353–357). Svá práva však postoupili o rok později Janovi Horeckému z Horek, druhému manželu Jiříkovy vdovy Doroty. Vedle toho získal Vítek i jakési dědictví ve vsi Řehnicích (tamtéž, 349). Poslední záznamy o Vítkovi z Mnichova jsou z let 1454–1456, kdy se vyskytuje jako svědek: v roce 1454 (tamtéž, 373), v roce 1455 podával svědectví pro Jindřicha Berku z Dubé ohledně cla v Holanech (AČ 1/170) a konečně v roce 1456, kdy svědčil ve věci odúmrti v Tajné (AČ 37/357). Tehdy vlastně popsal stručné příbuzenské a majetkové vztahy celého rodu.

Druhým synem Vítka Mnichovce ze Zahrádek byl Jiřík z Mnichova, který získal z otcovského dědictví dědiny ve Stranném. Na ně totiž v roce 1401 převedl věno své manželky Přiby ve výši 150 kop grošů, zapsané původně na Nedomicích (AČ 3/473, č. 61; též RTB I, 592). Před rokem 1404 však Jiřík „*dicti Mnichovecz, quondam de Stranni*“ zemřel a vdova Přiba učinila nadání pro farní kostel v Blíževedlích (Balbin 1683, 141). Nadále však se svým synem Jiřím žila na Stranném, kde se v roce 1429 připomíná i jakýsi Janek ze Stranného řečený Radkovec (AČ 37/381). Před rokem 1437 se Jiřík přiznal do Tajné, kde tohoto roku dostal s manželkou Dorotou odúmrtí po Jindřichovi řečeném Chmel (AČ 36/153, č. 78). V dalších letech se Jiřík vyskytuje často jako svědek při různých právních úkonech (DD 22/139, 15/74; Sedláček 1890, 402) a v letech 1443 a 1444 byl hejtmanem na Mladé Boleslavi (Sedláček 1895, 34). Roku 1446 prodal s matkou Přibou své dědiny ve Stranném a v Bratřejově za 200 kop grošů Janovi mladšímu z Vartenberka na Děčíně, majiteli sousedního statku Rybnov (AČ 3/535; RTB II, 207). Po dvou letech se vyskytuje 3. září 1448 Jiřík z Tajné mezi pány a panoši ve vojsku Jiřího z Poděbrad při dobytí Prahy (Anonym 1827, 81). Jak bylo již řečeno, někdy v letech 1453–1454 Jiřík zemřel a jeho dědictví v Tajné i jinde získala vdova Dorota, která se patrně znovu provdala za Jana Horeckého z Horek (Beneš – Beránek 1974, 361–362, č. 1524).

Třetí syn Vítka Mnichovce ze Zahrádek byl Václav (Vaněk), který se usadil na Nedomicích (u Všetat), jež patrně získal jako věno své ženy

Jitky z Byšic (severně od Nedomic). Jediná zpráva o něm je patrně v lužických análech z roku 1428, kde se uvádí jako „*Wanko von Monchaw, ein Behme*“ (SRL I, 61). Václav z Mnichova měl s manželkou Jitkou z Byšic, pokud víme, dva syny: Václava (Vaňka) a Oldřicha. Po jeho smrti (někdy před rokem 1451) se vdova Jitka provdala podruhé za Bernarta Medulana, majitele (či spolumajitele) Veleně (západně od Brandýsa nad Labem).

Syn Vaněk seděl po otci v Nedomicích a snažil se rovněž v roce 1454 získat něco z dědictví po bratranci Jiříkovi v Tajné (AČ 37/353–357; též AČ 1/180). Další jeho osudy neznáme. Jeho bratr Oldřich z Mnichova získal po matce z jejího druhého manželství statek Veleň a stal se předkem Velenských z Mnichova.

4. Rod Velenských z Mnichova (obr. 2)

Historie této větve, oddělivší se od rodu z Mnichova, není dlouhá, obsahuje pouze tři generace. Nutno se však vrátit do roku 1398, kdy svobodný dvůr ve Veleni koupil měšťan Nového Města pražského Václav Medulan a usadil se zde na tvrzi (RTB I, 578).

Jeho syny byli Vaněk (Václav) a Bernart. Syn Bernart Medulan pojal za ženu Jitku z Byšic, vdovu po Václavovi z Mnichova, a zapsal jí věno na tvrzi ve Veleni v roce 1451 (DD 21/123; Sedláček 1927, 260). Před rokem 1454 Bernart zemřel, po roce 1456 i jeho bratr Vaněk (v roce 1456 asi 70letý – viz AČ 1/180), a král Ladislav daroval potom tento díl Veleně Oldřichovi z Mnichova, jako synovi Jitky z Byšic z prvního manželství, za jeho věrné služby (AČ 37/341–342). Část dědictví získal ještě v roce 1458 po potomcích Vaňkových (tamtéž, 472) i po jakémsi Florkovi ve Velenci, části Veleně (tamtéž, 473). Ve skutečné držení obou statků, Veleně i Velence, uvedli Oldřicha z Mnichova úředníci desek dvorských až v roce 1463 (tamtéž, 472–473). Téhož roku dostal ještě za své služby odúmrtí po Hanušovi řečeném Kopa ze Stanoviště ve vsi „Giešhübl“ u Lokte (tamtéž, 1584; Bernau 1903, 470).

Patrně jediným synem Oldřichovým byl Jan Velenský, o němž shledáváme pouze několik neobsažných zmínek v pramenech: v roce 1485 vedl poručnický spor o jakési „*svršky a nábytky*“ se Ctiborem z Vepřku (AČ 8/425, č. 440), roku 1515 svědčil při jakémsi kšaftu (DZV 2 K 14v – obnovený vklad z roku 1544 – dle Burdová 1981, 704) a naposledy se objevuje počátkem dvacátých let 16. století. V obou tehdejších zprávách je objektem půhonu, aby svědčil v jakési kauze (AČ 32/160, č. 3624; tamtéž, 184, č. 3753). Z půhonů je zřejmé, že Jan Velenský seděl tehdy

ještě na Veleni, navíc byl v roce 1520 spolu s ním pohnán jakýsi Jaroš Byšický z Byšic, patrně příbuzný jeho pramáti Jitky z Byšic.

Nejslavnější osobou rodu byl humanistický tiskař, překladatel a autor dialogů Oldřich Velenský z Mnichova. Za syna Jana Velenského jej bez pochybností pokládá August Sedláček ve svém hesle Velenských z Mnichova v nejvýznamnější české encyklopedii (OSN 26, 508). Podrobněji se životem a dílem Oldřichovým zabývala A. Vokálová (1977) a poměrně obsáhlé heslo je mu věnováno v nejnovější knižní encyklopedii (Voit 2006, 985–987). Je zmíněn i v expozici o počátcích knihtisku v Muzeu knihy ve Žďáru nad Sázavou. Shrnu zde proto pouze základní informace o něm.

Na základě skoupých životopisných údajů se soudí, že Oldřich Velenský se narodil okolo roku 1495. Dosáhl bakalářského gradu na pražské univerzitě, poté údajně studoval ve Wittenbergu, kde se stal stoupencem Lutherova učení. Při svém následujícím pobytu v Norimberku se vyučil tiskařem a seznámil se zde patrně s Mikulášem Klauďánem, autorem slavné mapy Čech z roku 1518. V jeho tiskárně v Mladé Boleslavi tohoto roku Oldřich Velenský také působil (SOkA Mladá Boleslav, AM Mladá Boleslav, Městská kniha, sg. IIBb3, fol. 30; Městská kniha dědická, sg. IIBb, fol. 10). Patrně právě Klauďánovu tiskárnu také přenesl do Bělé pod Bezdězem v roce 1519, snad s podporou Jednoty bratrské. Během pouhých šestnácti měsíců zde vytiskl nejméně devět dnes známých spisů. Jediná stopa po něm v bělském archivu dokládá vlastnictví dnes neidentifikovaného domu (Zuman 1912, 3). Kromě typografické činnosti překládal řecké filosofy, sepisoval humanistické dialogy, předmluvy (např. k dílům Erasma Rotterdamského), letáky a další spisky. Po roce 1521 odešel Oldřich Velenský do Prahy, pak na Moravu a kolem roku 1530 se usadil na panství Bedřicha z Donína v Nových Benátkách. Jak uvádí A. Sedláček (OSN 26, 508), po roce 1531 se již jeho jméno nikde nevyskytuje.

Přestože na témže místě A. Sedláček tvrdí, že „jím rodina ta vyhasla“, existuje ještě jedna zpráva o členu rodu Velenských z Mnichova. V roce 1542 se vyskytuje jako poručník při kšaftu jistý Kryštof Velenský z Mnichova (DZV 5 F 12v – dle Burdová 1981, 705). Zda byl mladším bratrem Oldřichovým či jeho synem, těžko říci, více zpráv o něm nemáme.

5. Závěr

Rod z Mnichova, jehož slavnými osobnostmi byli Klement, syn Smilův, v letech 1406 a 1408 rektor pražské univerzity, a tiskař Oldřich Velenský, měl svůj erb, který popisuje V. Král z Dobré Vody (1900, 359) a zmiňuje

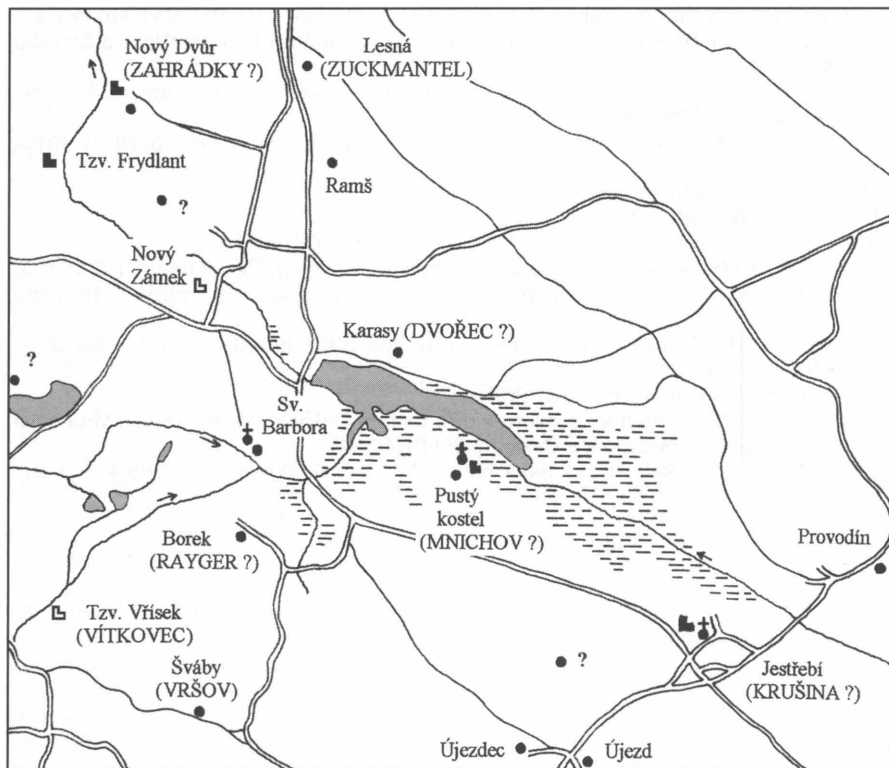
pak i A. Sedláček (OSN 26, 508). V červeném štítu jsou zde položené dva zkřížené meče, mezi nimiž jsou umístěny nad sebou dva stříbrné kroužky (prsteny). Klenot je pak pojednán podle obou autorů stejným způsobem. Poněkud odlišně je klenot vyobrazen v tiskařském signetu Oldřicha Velenského v jím vydaném spisu Martina Luthera O velebné svátosti svatého pravého těla Kristova (Knihopis českých a slovenských tisků č. 5121) či ve spisu L. Pražského Spis dosti činící otázce protivníkuov Gednoty Bratrské (Knihopis č. 5037; obr. 3), kde klenotem přilby jsou dva rohy a mezi nimi jeden prsten.

LITERATURA A PRAMENY

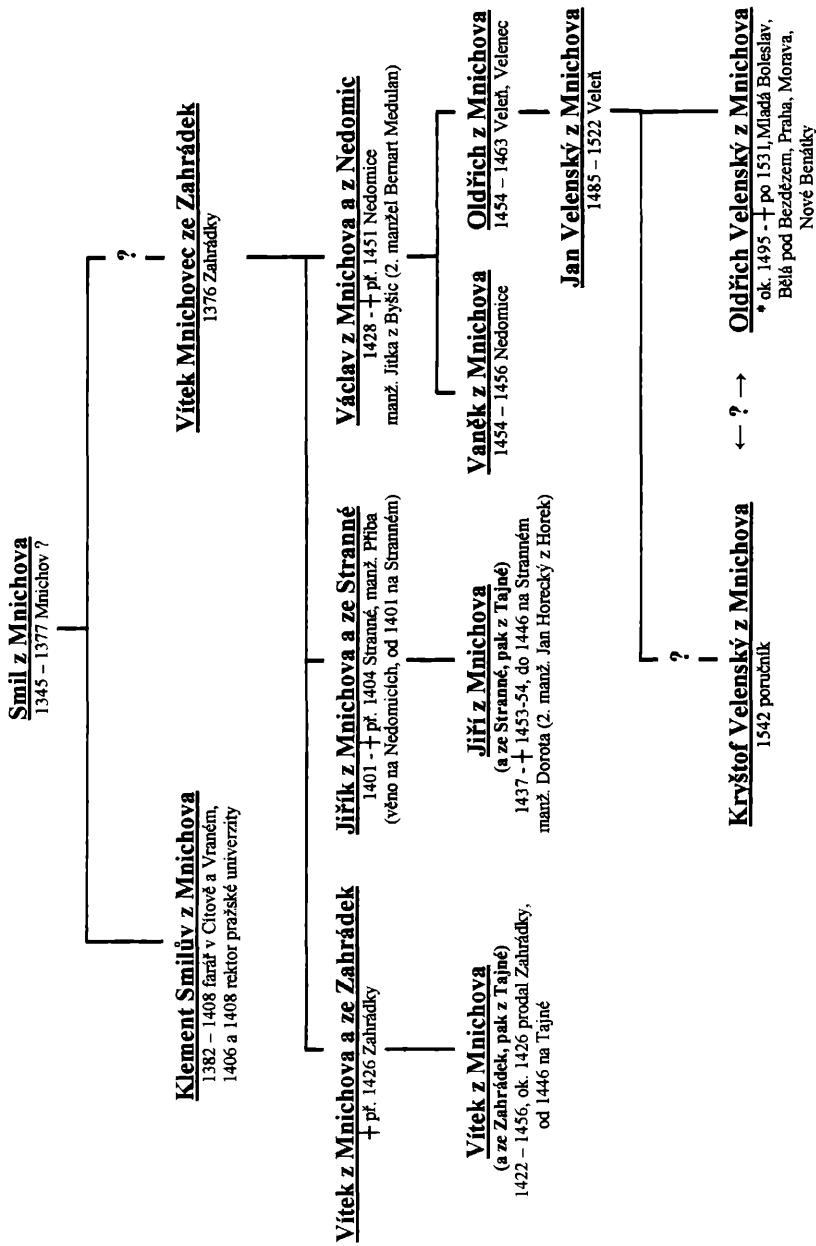
- AC: Archiv český 1. (ed. F. Palacký), Praha 1840; 3. (ed. F. Palacký), Praha 1844; 4. (ed. F. Palacký), Praha 1846; 8. (ed. J. Kalousek), Praha 1888; 26. (ed. J. Kalousek), Praha 1909; 28. (ed. G. Friedrich), Praha 1912; 35. (ed. G. Friedrich), Praha 1935; 36. (ed. G. Friedrich), Praha 1941; 37. (ed. G. Friedrich), Praha 1944.
- AICP: Acta iudiciaria consistorii Pragensis I–VII (ed. F. Tadra), Praha 1893–1901.
- AJAP: Acta iudiciaria archiepiscopalis Pragensis IX – 1392 (ed. F. A. Tingl), Praha 1865.
- AM: Archiv města (archivní fond).
- AMK: Archiv metropolitní kapituly (archivní fond).
- APH: Archiv Pražského hradu, Praha.
- Anděl, R. a kol. 1984: Hradý, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy, Praha.
- Anonym 1827: Přílohy k vlastenským dějinám, Časopis společnosti vlastenského Museum w Čechách 1, sv. 3, 59–83.
- Balbin, B. 1683: Miscellanea historica Bohemiae, Decadis I, Liber V, Praha.
- Beneš, F. – Beránek, K. a kol. 1974: Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. Díl I. Originály listin, Svazek 1/2, Praha.
- Bernau, F. 1903: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren, Praha.
- Burdová, P. 1981: Rejstříky k deskám zemským I. Obnovené vklady po požáru desk 1541, Svazek 2, Praha.
- CB: Castellologica bohemia, Praha.
- DD: Desky dvorské království Českého, NA Praha.
- DRC: Decem registra censuum bohemia compilata aetate bellum husiticum praecedente (ed. J. Emler), Praha 1881.
- DZV: Desky zemské větší království Českého, NA Praha.
- Eršil, J. – Pražák, J. 1956: Archiv pražské metropolitní kapituly I, Praha.
- Gabriel, F. 1985: Opevněná panská sídla na Českolipsku před rokem 1319, In: Z minulosti Děčínska a Českolipska IV, 301–332.
- Gabriel, F. b. d.: Archeologická sbírka Okresního muzea v České Lípě, Česká Lípa.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 1986: Příspěvek k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa, Historická geografie 25, 355–364.

- Gabriel, F. – Panáček, J. 1991: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství I, CB 2, 23–52.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 1994: Vývoj panských sídel na Horním území novozámeckého panství III, CB 4, 27–62.
- Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa, Česká Lípa.
- Heber, F. A. 1846: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser IV., Praha.
- Heber, F. A. 2006: České hrady, zámky a tvrze II. Severní Čechy, Praha.
- Kalousek, J. 1889: Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských z let 1345–1708, Rozpravy Královské české společnosti nauk, řada VII, sv. 3, třída filosoficko-historická, č. 1, Praha.
- Kinský, B. 1936: Dubské Švýcarsko, Semily.
- Klapper, M. 1894: Die wüste Kirche, MNEC 17, 186–188.
- Klapper, M. 1895: Sanct Barbara und die wüste Kirche, MNEC 18, 164–173.
- Kopečný, F. 1974: Průvodce našimi jmény, Praha.
- Kracíková, L. – Smetana, J. 2000: Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa, Vlastivědná knihovnička SPS sv. 9, Praha.
- Král, V. z Dobré Vody 1900: Heraldika, Praha.
- LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim I-X (ed. F. A. Tingl, J. Emler), Praha 1865–1889.
- LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., III. (ed. C. Borový, A. Podlaha), Praha 1875–1927; další díly z originálů v APH.
- MNEC: Mittheilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs, Česká Lípa.
- MVB: Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia V-1 (ed. K. Krofta), Praha 1903.
- NA: Národní archiv, Praha.
- Neue Funde 1938: Neue Funde bei Habstein (Die wüste Kirche im Hirnsner Sumpfe), Beiträge zur Heimatkunde 1938, 142–143.
- OSN: Ottův slovník naučný 26, Praha 1907.
- Palacký, F. 1848: Popis království Českého, Praha.
- Panáček, J. 1985: Zaniklé středověké osady na českolipském okrese, In: Z minulosti Děčína a Českolipska IV, 279–300.
- Panáček, J. 1986: Zaniklé osady na novozámeckém panství, Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV) 27, 108–120.
- Panáček, J. 1999: Rybníky v povodí Bobřího potoka na Českolipsku, Acta onomastica 40, 164–177.
- Panáček, J. – Gabriel, F. 1983: Přehled pramenů k dějinám vesnického osídlení okresu Česká Lípa, Historická geografie 21, 133–175.
- Paudler, A. 1878: Studien zur nordböhmisches Specialgeschichte, In: Programm des K. K. Ober-Gymnasiums zu B. Leipa am Schlusse des Schuljahres 1878, Česká Lípa, 1–32.
- Paudler, A. 1895: Ein deutsches Buch aus Böhmen II, Česká Lípa.
- RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. (ed. J. Emler). Praha 1892.
- RDP: Registra decimarum papalium (ed. V. V. Tomek), Praha 1873.
- RTB: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I-II (ed. J. Emler), Praha 1870–1872.
- Sedláček, A. 1890: Listy ze ztracených archivů panských, kteréž se v Paprockého Diaochu připominají, na pravý čas a pravé udání svedené, Věstník Královské české společnosti nauk 1890, 386–409.

- Sedláček, A. 1895: Hrady, zámky a tvrze království Českého 10. Boleslavsko. Praha.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze království Českého 14. Litoměřicko a Žatecko, Praha.
- Sedláček, A. 1927: Hrady, zámky a tvrze království Českého 15. Kouřimsko, Vltavsko a jihozápadní Boleslavsko. Praha.
- Schaller, J. 1787: Topographie des Königreichs Böhmen V. Leutmeritzer Kreis, Praha.
- SM: Stará manipulace (archivní fond NA Praha).
- SOKA: Státní okresní archiv.
- SRL: Scriptorum rerum Lusaticarum I (ed. J. L. Haupt), Görlitz 1839.
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny I-5, Praha.
- Třiška, J. 1981: Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409, Praha.
- Tscherney, A. 1897: Zur Geschichte des versunkenen Kirchdorfes München bei Leipa, MNEC 20, 377–382.
- Voit, P. 2006: Encyklopedie knihy, Praha.
- Vokálová, A. 1977: Poznámky k životu a dílu tiskaře Oldřicha Velenského z Mnichova, In: Z minulosti Děčína a Českolipska III, 53–65.
- Zuman, F. 1912: Českobratrská tiskárna v Bělé, Věstník okresu Bělského 4, č. 1–2.

Obr. 1. Osídlení v okolí Mníchova ve 14.–16. století (zákres do současné mapy).

Obr. 2. Hypotetická genealogie rodu z Mníchova a Velenských z Mníchova.

Obr. 3. Erb Oldřicha Velenského z Mnichova (L. Pražský, Spis dosti činící otázce protivníkuov Gednoty Bratrské, vydal O. Velenský z Mnichova v Bělé pod Bezdězem 1521; Knihopis č. 5037).

RESUMÉ

Das verschwundene Pfarrdorf Mnichov und seine Besitzer

Jaroslav Panáček

Bereits viele Forscher waren bemüht, das verschwundene Pfarrdorf und den Herrensitz Mnichov (München) in der Gegend südlich von Česká Lípa (Böhmisch Leipa) zu lokalisieren. Die letzten Forschungen favorisieren von zwei möglichen Lokalitäten den Ort Pustý kostel (Wüste Kirche) am Südufer des Novozámecký- (Hirnsner) Teiches, während Krušina im 15. Jahrhundert der Name einer Ortschaft mit einem Pfarrhaus unter der Burg Jestřebi (Habichstein) wäre. Das Dorf Mnichov wurde durch Angehörige des niederen Adels bereits im 13. Jahrhundert gegründet und bestand bis zur zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, als es unterging und seine Reste vom neu angelegten Novozámecký-Teich überflutet wurden. In der Lokalität bei der St. Barbara-Kirche stand entweder eine der Mnichover Mühlen und ein Hof oder das ursprüngliche Dorf Zahrádky (Neugarten).

Das Präsentationsrecht für die Kirche in Mnichov besaßen niedere, im Ort ansässige Adelige. Das „von Mnichov“ geschriebene Geschlecht beginnt mit Smil im Jahre 1345, jedoch schon bald gewannen seine Mitglieder andere Güter unweit von hier (Zahrádky, Stranné, Tajné), auf denen sie saßen und deren Namen sie in ihr Prädikat aufnahmen. In Mnichov wechselten sich dann Angehörige weiterer Geschlechter des niederen Adels (von Erkeřice, von Svojkov) ab, welche dann auch „von Mnichov“ geschrieben wurden. Das Dorf bestand bis in die zweite Hälfte des 15. oder zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Geblieben sind nur ein Hof und zwei Mühlen.

Von dem Geschlecht der Herren von Mnichov, welche auf Nedomice saßen, trennte sich mit dem Erwerb von Veleň (bei Brandýs nad Labem) der Zweig Velenský von Mnichov. Sein bekanntester Angehöriger war der berühmte humanistische Druckmeister und Literat Oldřich Velenský von Mnichov, aus dessen Druckerei in Bělá pod Bezdězem in den Jahren 1519–1521 neun Drucke hervorgingen. Eine andere bedeutende Persönlichkeit aus diesem Geschlecht, Klement Smil von Mnichov, war in den Jahren 1406–1408 Rektor der Prager Universität.

Übersetzt von Petra Sochová

CÍSAŘ FERDINAND V. DOBROTIVÝ OČIMA DĚKANSKÉ KRONIKY

Martin Aschenbrenner

Martin Aschenbrenner: Emperor Ferdinand V. as seen by the decanal chronicle

Emperor Ferdinand V., who in 1848 abdicated from the throne and lived in Prague until his death in 1875, made his mansion in Zákupy to his summer house and frequented this place from 1851 to 1874. Among others it is the decanal chronicle in Zákupy which gives information about his stayings there. Records in it were made by deans Melzer (1851 to 1864) and Hikisch (1865 to 1875). Records by dean Melzer are more detailed than those made by dean Hikisch. It follows from his last record that he was far from pleased by emperor's stayings because on these occasions he was also obliged to accomodate some of his visitors. Among all Melzer's records those are most remarkable which refer to emperor's charitable gifts, by means of which he attempted to moderate poverty in the area of Zákupy.

Na území Českolipska bylo již od 16. století jedním z největších panství panství zákupské. Skládalo se z městečka Zákupy, kde stál sídelní zámek, okolních vesnic, dále k němu patřilo rozsáhlé území v okolí Cvikova (kdysi panství Milštejn) a statek Horní Police. Posledně jmenovaný statek se v době pobělohorské dále zvětšoval nákupy okolních vesnic a sahal tak posléze až na dnešní Děčínsko. Toto panství získala na počátku 19. století toskánská větev Habsburků. Složitými dědickými smlouvami přešlo roku 1847, fakticky však až následujícího roku, na císaře Ferdinanda V. Dobrotivého, který je znám také jako rakouský císař Ferdinand I. Ten právě roku 1848 abdikoval, usídlil se, zpočátku dočasně a později definitivně, na Pražském hradě a roku 1850 si za svá letní sídla zvolil zámky v Zákupích a Ploskovicích. Od roku 1851 až do roku 1874 do Zákup jezdil každoročně (s výjimkou roku 1866, kdy kvůli prusko-rakouské válce pobyl v Innsbrucku). Císařovy pobyty a působení se však v historickém bádání 20. století, obvykle ovlivněném politikou, netěšily žádné pozornosti,

a proto se vzpomínka na císaře a jeho dvůr téměř vytratila. Je proto na místě ji znovu oživit.

O pobytech a působení císaře Ferdinanda V. nás informuje místní dobový tisk. Článek, který se tímto pramenem zabývá, byl otištěn v *Bezdězu* 15/2006. Proto zde vynechávám obecný úvod a případného zájemce odkazují na uvedený článek. Zde se chci zabývat jiným pramenem k působení císaře Ferdinanda V. ve zdejší kraji a tím je děkanská kronika *Zákup (SOkA Česká Lípa, Farní úřad Zákupy, Pamětnice 1734–1930, kart. 38)*.^{1/}

I když se jedná o písemnost, jejíž vedení bylo povinné (Jarolímková – Sovadina 2005, s. 243), můžeme, jak ostatně zčásti vyplyne i z následujícího textu, přece jenom zmíněnou kroniku považovat za pramen se subjektivními prvky, neboť záleželo na autorovi, jaký význam které události přisoudí. Budeme sledovat zápisy z let 1851–1875, tedy z doby pobytů císaře Ferdinanda V. V poslední jmenovaném roce císař již Zákupy ne navštívil, zemřel totiž 29. června toho roku, avšak jeho smrt pochopitelně také našla v kronice ohlas. Z textu kroniky se zdá, že zápisy činili samotní děkani. V uvedeném období zastával tento úřad nejprve Anton Melzer, po jeho smrti v roce 1865 jej převzal Wilhelm Hikisch. Zápisům každého z nich se budeme věnovat zvlášť.

Ferdinand V. a jeho dvůr v zápisech děkana Melzera (1851–1864)^{2/}

Hned od roku 1851 autor pečlivě zaznamenává dobu pobytu císaře Ferdinanda. Obvykle uvádí přesná data, jen výjimečně přibližná, jako například „začátek června“. Roku 1853 se více rozepisuje o způsobu uvítání (čestná brána u zahrady, vítání představiteli rady, zřejmě městské, lesním personálem, množstvím obyvatelstva, provoláváním „Vivat“). O něco méně pečlivě zaznamenává také pobyty císařovny Marie Anny, avšak v případech, kdy místo v Zákupích trávila léto v Itálii, zaznamenává i to, často s přesným pojmenováním místa pobytu. Chybí jen několik málo údajů, přesně jsou zaznamenány v tabulce v Příloze I.

Události u dvora si autor všimá jen v několika a případech. V roce 1851 poměrně podrobně popisuje úraz císařovny Marie Anny: při jedné procházce v okolí zámku na malém úbočí travnaté cesty uklouzla a způsobila si úraz kloubu nohy, ležela pak čtyři týdny a sloužící jí dávali studené obklady. V roce 1852 podobně podrobně popisuje nečekanou nemoc císaře Ferdinanda. Z 25. na 26. října onemocněl s nohou v důsledku nachlazení, odjezd plánovaný na 28. října musel být proto odsunut až

na 22. listopadu. Z Prahy byli povoláni slavní lékaři Löschner a Piřha. Ani při odjezdu nebyl císař ještě dostatečně zdráv, nesli ho totiž na lůžku do zvlášť upraveného vozu, přitom se v zámeckém dvoře shromáždilo velké množství lidí, kteří prý císaře sledovali se slzami v očích.

Kromě těchto závažných nemocí nás kronika zpravuje také o dvou úmrtích u dvora. K prvnímu došlo v roce 1858. Tehdy zemřela císařovna předčitatelka Kateřina Cibbini.^{3/} O ní autor píše, že to byla „velmi ducha- plná, ve zmatcích roku 1848 zhusta jmenovaná dáma“. Hrob jí koupila její přítelkyně, císařovna komorná Kateřina Dermerová, za 20 zlatých s tím, že zůstane neznámý (uneröffnet), proto také byl označen jen „jedno- duchým kamenem“. Kateřina Dermerová rovněž založila při děkansském kostele nadaci ke sloužení mši za zemřelou. Druhé úmrtí zaznamenává kronika roku 1859. Tehdy, 26. července, zemřel Karel Huyn, syn císařova komořího hraběte Hugo Huyna. Tentokrát byl hrob zakoupen za 10 zla- tých a měl opět zůstat neznámý.^{4/}

Autor dále uvádí ještě jednu zprávu, kterou můžeme považovat spíše za zajímavost. V roce 1857 hovoří o bouřkách a povodních v Čechách, jichž však zákupská farnost zůstala ušetřena. K tomu dodává, že ale 16. července v 10 hodin dopoledne v Zákupcích v zahradě domu tehdejší č. p. 9 udeřilo do stromu, zatímco císař právě projížděl zámeckou zahra- dou a byl od místa úderu blesku vzdálen jen asi 100 kroků.

Velkou pozornost věnuje kronika zcela pochopitelně těm záležitostem císaře a dvora, které se týkají církve a náboženství. Zaznamenává návště- vy kněží (zejména litoměřického biskupa Augustina Bartoloměje Hilleho) u císařského dvora. Zvláště si však všímá církevních slavností. Tak se dovídáme o okolnostech vysvěcení zámecké kaple roku 1855. Konalo se 11. června od 7 hodin ráno do půl druhé odpoledne. Již večer předtím se za přítomnosti litoměřického biskupa konaly bohoslužby a příprava relikvie v klášterním kostele kapucínů. 11. června ráno pak relikvii ve slavnostním procesi přenesli do zámecké kaple, kterou vysvětil litoměřický biskup za přítomnosti 45 kněží.

O dva roky později (1857) se autor rozpisuje o stavbě nového děkanství. S císařem měla tato stavba společné to, že ji jako patron financoval. Sám císař spolu se svým nejvyšším hofmistrem baronem Airoidim si ji také přijel 29. září 1857 prohlédnout, přičemž je doprovázel kaplan z děkanství Franz Kahl, a stavbu pochválil. 1. září se děkan nastěhoval do svého no- vého bytu, ale slavnostní vysvěcení se konalo až 5. října. Byl u něj přito- men nejen biskupský vikář Jakob Jakowitz, představitelé okresu a kněží z panství, ale i císařův zpovědník H. Dichtl a členové císařské patronátní

komise. Děkan však někdy poté vstoupil v prudkou hádku s císařským stavitelem (Baumeister)^{5/} kvůli hnojišti. Mělo se totiž nacházet uprostřed dvora, který byl i tak velmi malý. Až na zásah císařova sekretáře Franze Geringera^{6/} bylo nakonec hnojiště přeloženo jinam. Jeho zřízení a stavba dvora tak musely být posunuty na následující rok.

V roce 1858 připomíná kronika renovaci „kaple v oboře“ (Tiergartenkapelle) financovanou císařovým sklepníkem Georgem Brandtem. Její posvěcení zařídil u konzistoře již zmiňovaný císařský zpovědník H. Dichtl.

Ve stejném roce se kronika dále obsáhle zmiňuje o povolání kongregace boromejek do Zákup. Jedná se o informaci velmi zajímavou, neboť o tomto klášteře nebylo zatím publikováno téměř nic.^{7/} P. Dichtl prý mínil, že starý děkanský dům by se měl nějak využít, a protože měl velký podíl na uvedení boromejek do Čech, navrhl uvést je z Prahy také do Zákup. Císařovna Marie Anna dala definitivní souhlas a 16. června, v den příjezdu císaře Ferdinanda, byla tato zpráva publikována. Adaptace budovy stála asi 3 000 zlatých a prvních pět boromejek sem přišlo 29. září 1858. Po několika dnech otevřely dětskou opatrovnu a pracovní školu pro dívky.

V roce 1860 byl na náklady císaře Ferdinanda renovován morový sloup na zákupském náměstí.^{8/} Podle zápisu sledoval císař slavnost svěcení z panského domu na náměstí, kde bydlel jeho komorník Daun.^{9/} Protože císařovna Marie Anna trávila léto ve „Villa Angelina poblíž Fiume“ v Itálii, navrhl nejvyšší hofmistr baron Airoidi, aby se pro ni pořídila fotografie slavnosti, a to také bylo učiněno.^{10/}

O císařově podpoře církve nacházíme mnoho záznamů v letech 1863–1864. Autor uvádí, že v posledních letech byla většina kostelů na císařových patronátech důkladně restaurována (konkrétně udává k roku 1863 opravy kostelů v Dobranově a v Brenně), a tak při vhodných příležitostech upozorňoval i na kostel zákupský. Přípravné práce k jeho rekonstrukci se daly již v letech 1861–1862, avšak roku 1863 padlo definitivní rozhodnutí. Rozpočet rekonstrukce činil 40 000 zlatých a financována byla nejen z císařova daru, ale i z církevních fondů. Dále se v kronice dočítáme o otevření berkovské pohřební krypty, s císařem Ferdinandem je pak spojen zápis ze závěru rekonstrukce v roce 1864. Tehdy prý všichni pracovali velmi pilně, dokonce i při světle svíček, neboť chtěli opravu dokončit ke dni narozenin císařovny Marie Anny, tj. k 19. září. To se sice podařilo a ve jmenovaný den byl kostel slavnostní bohoslužbou otevřen, ale celý slavnostní den přšelo.

V uvedeném období císař také více podpořil zákupské boromejky. V červenci roku 1863 dostal děkan „důvěrnou zprávu“, že boromejky

budou přemístěny a do budoucna zajištěny. Děkan byl také pověřen, aby vyhledal vhodné místo pro jejich nový dům a dostal plnou moc k jednání v této věci. Usiloval ostatně o to, aby služby boromejek byly rozšířeny (škola pro dívky a nemocnice). Císař si však přál zřízení domu, který by obsahoval „postačující místnosti pro literární a průmyslové vyučování ženské mládeže včetně opatrovny“. Přál si rovněž, aby nový dům obsahoval kapli, kde by se děti mohly denně účastnit mše, ale s podmínkou, že děkanství bude vydržovat kaplana. Při této příležitosti si děkan povzdychl, že současní kaplani sotva stačí na své povinnosti, jež zahrnují i školní vyučování náboženství. Nakonec děkan vyhlédl dva domy na náměstí (tehdejší č. p. 18 a 19), které tedy byly odkoupeny celkem za 7 500 zlatých. O podrobnostech vypracování plánu stavby se nezmiňuje.

Bourání domů začalo 23. února 1864, 3. května téhož roku byl položen základní kámen k novému domu a tento dokončen roku 1865. Vysvěcení provedl 24. října toho roku děkan dómu a kapitulní vikář z Litoměřic Josef Ackermann za početné asistence. Císař zajistil existenci kláštera do budoucna nadací, již kronika cituje s tím, že listina dosud nebyla vyhotovena a že až se tak stane, bude zapsána do knihy nadací. Dovídáme se tedy, že nadace měla několik složek (u první se uvádí, že ji převzala generální představená Eufemia Niemetz): a) 320 000 zlatých v bankovkách – z úroků mělo být vydržováno 8 sester, b) 7 000 zlatých v obligacích – z úroků se měl obstarávat otop a materiál, c) 7 000 zlatých ve stejných obligacích – z úroků se měl udržovat dům, d) 6 500 zlatých ve stejných obligacích – z úroků se měli vydržovat dva kaplani děkanství. Z toho tedy plyne, že děkanovy obavy, které se týkaly případných personálních problémů, kdyby děkanství mělo vydržovat dalšího kaplana, se nenaplnily. Kromě zmíněných osmi sester se kongregace boromejek zavázala vydržovat v Zákupích dvě zkoušené učitelky na náklady mateřského domu v Praze, otevřít v Zákupích opatrovnu malých dětí a učit dívky „předměty zapisované v národní škole a ruční práce“. Na závěr je uvedeno i datum (2. října 1865) a jména podepsaných: generální představená Eufemia Niemetz, asistentka Marie Asten a Eleata Zaunmüller. Poslední zápis o otevření domu však učinil již nový děkan, neboť Anton Melzer zemřel 13. srpna 1865.

Vedle církevních záležitostí je druhou oblastí, které se kronika v souvislosti s císařem Ferdinandem a jeho dvorem věnuje obsáhleji, podpora chudých. První zápis nacházíme hned v roce 1851. Po svém odjezdu zanechal císař a jeho manželka v rukách ředitele velkostatku Petera Grömlinga 100 zlatých pro chudé školní děti. Protože však o základní

potřeby těchto (čtyřiceti) dětí bylo již ve zmíněném roce postaráno, byl z těchto peněz založen školní fond pro chudé žáky (zejména se z něj měly financovat boty a punčochy na zimu).

V roce 1853 prodal místní továrník Eduard Leitenberger svou textilní továrnu v Nových Zákupcích a ta následně zastavila práci. Protože zaměstnávala 700 lidí, hrozila zde velká bída. Pracovní příležitost poskytla správa císařského statku při úpravách zámku a parku. Díky císařské protekci pokračovala stavba předchozího roku začaté silnice přes Božíkov do Brenné a zdá se, že sám císař v době svého pobytu ji financoval 300 zlatými měsíčně. Tím získali práci další lidé. Purkmistr Adolf Strohmer obdržel od císaře a císařovny „jako v dřívějších letech“ 100 zlatých měsíčně na dobročinné účely. Dalších 40 zlatých pak k podpoře chudých věnoval při svém odjezdu císařův nejvyšší hofmistr hrabě Karel Bombelles a „jeho dcera hraběnka Marie“.

V roce 1854 zase císař nařídil od poloviny července vydávat denně 70–80 porcí polévky chudým (autor podrobně vypočítává, z čeho se polévky vařily, kolik to stálo apod.). Správa císařských statků opět poskytovala lidem práci v zahradě.

Konkrétní dar je pak ještě uveden v roce 1857. Na městské chudé bylo tehdy, „jako v loňském roce“, vydáváno 150 zlatých měsíčně a při odjezdu zde na stejné účely císař zanechal 600 zlatých. Kromě toho obdaroval jednotlivé prosebníky.

Zdá se tedy, že i v letech, u nichž jsem záznam o dobročinných darech nenalezl, k nim docházelo. I když jsou informace poněkud chaotické a kusé, vyplývá z nich, že císařovy dobročinné dary byly poměrně velké a pravidelné.

Ferdinand V. a jeho dvůr v zápisech děkana Hikische (1865–1875)^{11/}

Ke 13. srpnu 1865 zaznamenává kronika smrt A. Melzera (bylo mu 83 let, pohřbili ho 16. srpna na zákupském hřbitově) a v prosinci téhož roku schválil císař do úřadu zdejšího děkana Wilhelma Hikische (Böhmisch Leipaer Anzeige 4. 1. 1866), který vedl kroniku dále.

Již na první pohled se zápisy W. Hikische o císaři Ferdinandovi a jeho dvoře jeví podstatně stručnější než zápisy jeho předchůdce. Je pravda, že v šedesátých letech se u císaře zřejmě začaly projevovat různé nemoci, začal poněkud ztrácet zájem o okolní dění a toužil po klidu. Na druhé straně se jistě nevzdal podpory církve a dobročinnosti, jejichž popis tvoří

právě podstatnou část zápisů Melzerových. Od roku 1865 nacházíme stručné zápisy o pobytu císařských manželů, často bez konkrétních dat, jen výjimečně je zde obecně připsáno, že zanechal dary pro chudé (1865 a 1870) nebo kratičký komentář k jeho zdravotnímu stavu (1872–1874). Kromě toho děkan zaznamenává, že v roce 1867 odjel císař prvním vlakem z Srní a v roce 1871 že císař s císařovnou odjeli do Ploskovic.

Dále se dovídáme o dvou darech. V roce 1868 darovala 24. prosince císařovna Marie Anna kostelu brokátový ornát, ale pisatel upozorňuje, že tento ornát „se dříve používal v Praze v zámecké kapli, ale protože nebyl z pravého zlata, nezdá se tam vhodný“. Podruhé pak uvádí dar 5 000 zlatých na zřízení místní nemocnice v Zákupcích a k tomu poznamenává, že o tento dar písemně žádal a že jej získal díky F. Geringerovi.

Formální obecnost a stručnost zmíněných zápisů se poněkud vyjasňuje v roce 1875. Najdeme zde podrobný popis císařovy smrti a události kolem ní. Na rozdíl od předchozích zápisů z něj zaznívá osobní tón a několikrát přímo děkanova trpkost, kterou zřejmě pocítoval při pobytech dvora zemřelého císaře v Zákupcích a dosud ji tlumil.

Poprvé se tento tón objevuje, když děkan píše o pohřbu v Praze, kam cestoval s deputací měšťanů. Byl však mylně informován o datu konání smutečního průvodu, a tak se musel vrátit domů, aniž by jej viděl. Přitom však mrtvého císaře spatřil na márách v rakvi na Pražském hradě. Dále zaznamenává informaci, kterou tedy musel znát pouze z doslechu, nejspíše z vypravování ostatních členů delegace, pokud v Praze zůstala, že ve smutečním průvodu z Pražského hradu na nádraží bylo mnoho vojáků, ale žádní kněží, o čemž se pak v Praze dělaly různé poznámky.

Podruhé si stěžuje, že v Zákupcích nebyla císařova smrt oficiálně nikomu oznámena, na správu statku přišel jen příkaz vyvěsit černý prapor. Nebyla nařízena ani smuteční bohoslužba, až později přišel pokyn od biskupa. Památka císaře zde byla uctěna 4. a 5. července zvoněním zvonů a 6. července slavnostním rekviem. Děkan poznamenává, že náklady na to musel nést kostel. Potřetí děkan píše, že jediná nadace zřízená císařovou závětí se týkala zámecké kaple v Praze.

A pak už děkan dává zcela průchod svým pocitům: „Pro svého pana nástupce v beneficiu poznamenávám, že 23leté pobyty J. V. ve zdejších zámku užitek nepřinesly. Během celého období jsem dostal jen jednu peníze (18 zlatých) za svatě mše... Za vykonávané výpomoci v zámecké kapli jsem nebyl honorován. Sám jsem musel různé vysoké hosty dvora do svého domu vzít a stravovat – bez odpovídající náhrady. Přitom byli tito hosté většinou Italové, s nimiž jsem mohl mluvit (jen) latinskou řečí“.

Dále podotýká, že měl podporu několika vlivných osob u dvora a díky tomu bylo vyhověno mnoha jeho žádostem, že však žádal vždy dobrodiní pro druhé, nikdy pro sebe. K tomu poznamenává: „Od tehdejších intrik stran u dvora jsem se pečlivě držel dále, což nebylo lehké, ale nutné“. Poněkud paradoxně pak uzavírá tento zápis tím, že si za císařova nástupce vcelku lze přát podobné poměry. Patrně mu přece jen bylo jasné, že by mohlo být mnohem hůře, a také jistě tušil, že dědic, panující císař František Josef I., stěží bude do Zákup často zajíždět a „obtěžovat“ pana děkana.

K císaři a jeho dvoru v tomto, posledním zápise ještě píše: „Nebylo by mi zatěžko ze života zemřelého císaře, který 23 let ve zdejším zámku sídlil, mnoho zajímavostí uvádět. Sama pieta zapovídá závoj povolit, tajemství má zůstat“. Toto prohlášení nás jistě může mrzet, neboť osobní svědectví o dvoře císaře Ferdinanda V. postrádáme. I tak je ovšem zákupská děkanská kronika cenným pramenem k poznání přínosu tohoto panovníka pro zdejší místa, a to tím spíše, že přináší pohled z jiného úhlu než většina ostatních pramenů.

POZNÁMKY:

- 1/ Na tento pramen mě upozornil článek J. Jarolímkové a M. Sovadiny (2005).
- 2/ SOKA Česká Lípa, Farní úřad Zákupy, Pamětnice 1734–1930, fol. 308–355.
- 3/ Kateřina Cibbini byla dcerou někdejšího dvorního hudebního skladatele Leopolda Koželuha (1752–1818). Narodila se ve Vídni roku 1790 (Ottův slovník naučný XIV, s. 1057). Provdala se za advokáta Leopolda Cibbinioho (tamtéž, uvádí však tvar „Cimini“). Po svém ovdovění se stala předčitatelskou císařovny Marie Anny. Protože však byla vynikající klavíristkou, přehrávala každodenně císaři Ferdinandovi. Sama také skládala, několik klavírních kompozic vydala i tiskem (tamtéž). Na dvou hracích válcích do orchestronu v zákupském zámku se nachází nápis, který ukazuje, že je na nich skladba této ženy. I. č. Z 3738: „Walzer Frau von Cibbini“ a i. č. Z 3826: „Walzer von Madame Cibbini...“. Její úmrtí v Zákupích potvrzuje Kniha mrtvých 1856–1869 (SOKA Česká Lípa, AM Zákupy, i. č. 56). Ta určuje datum úmrtí na 12. srpna, datum pohřbu na 14. srpna, příčinu smrti – sešlost věkem.
- 4/ Kniha zemřelých 1856–1869 (SOKA Česká Lípa, AM Zákupy, i. č. 56) úmrtí Karla Huyna nepotvrzuje. Jiným zajímavým pramenem k této události jsou dva akvarely, vystavené v muzeu v Sušici. Na jejich zadní straně je jako autorka uvedena hraběnka Huynová. Každý z akvarelů ukazuje jeden (podobný) dětský pokoj. Pod prvním z nich je nápis: „Reichstadt 26. July 1859“, pod druhým: „Kinderzimmer in Reichstadt 1859“. Na prvním z nich je rovněž průhled otevřeným oknem, podle něhož se zdá, že pokoj byl umístěn v předzámčí. Za informace v této věci děkuji kastelánce zámku v Zákupích Martině Aulové, která oba akvarely prostudovala.

- 5/ Patrně míněn Karel Prantner (1817–1893), od roku 1853 inspektor staveb na císařských statcích (Encyklopedie architektů 2004, s. 524). Mohl by se jím však mínit rovněž stavitel Josef Böhlm, který pracoval na statcích Zákupy, Horní Police a Ploskovice, patrně při běžné údržbě, avšak vypracoval plány i na některé stavby (Encyklopedie architektů 2004, s. 74; SOBA Děčín, Vs Zákupy, Kniha vydání za rok 1855, i. č. 826, fol. 82, Kniha vydání za rok 1856, i. č. 828, fol. 78).
- 6/ Franz Geringer zastával asi od roku 1856 funkci tzv. intendanta a byl u dvora velice vlivnou osobou, zejména se úspěšně staral o prosperitu císařových hospodářství (Štefan 2005, s. 150–151; Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, s. 30).
- 7/ V Encyklopedii českých klášterů (1997, s. 694) se řeholní dům boromejek v Zákupcích uvádí, avšak s informacemi dosti stručnými a obecnými. Kromě toho, že řeholní dům vznikl zásluhou císaře Ferdinanda V. a císařovny Marie Anny, se dovídáme, že „nadace z roku 1865 byla určena pro dvoutřídní obecní školu dívčí s německým vyučovacím jazykem a pro vzdělávací dívčí ústav spojený s penzionátem“, dále se text věnuje převážně architektonické podobě domu. Ve Státním okresním archivu v České Lípě se ve fondu Archiv města Zákupy, nachází i složka i. č. 657 týkající se řeholního domu boromejek, avšak obsahuje pouze děkovný dopis města Zákup (není podepsán, datován v Zákupcích v dubnu 1859, patrně se jedná o koncept) a smlouvu mezi kongregací boromejek a městem Zákupy o podmínkách provozování školy, která však není datovaná ani podepsaná, tudíž se patrně jedná o návrh smlouvy. Dotazoval jsem se na případné archiválie pomocí e-mailu samotných boromejek, jejichž centrem je dnes Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Vlašská 36, Praha 1. Velmi ochotně mi zaslaly kopie materiálů, které se týkají řeholního domu v Zákupcích. K samotnému vzniku kláštera říkají však jen málo. Snad je budu moci využít jinde.
- 8/ Podrobně popsali opravu sloupu Nejedlý a Zahradník (2003, s. 145–151).
- 9/ Hrabě Ottocar Daun na Sachsenheinu a Callabornu je uváděn mezi císařovými komořími (Kammerherr), avšak je u něj poznámka „pobočník“, nejméně od roku 1868 do roku 1873 (Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, s. 30; totéž 1868, s. 29).
- 10/ Do inventáře zámku byla roku 1865 pod inventárním číslem 4053 zapsána „Fotografie statue na náměstí v Zákupcích ve zlatém rámu“. Lze předpokládat, že se jednalo o fotografii pořízenou při popisované události (SOBA Děčín, Vs Zákupy, i. č. 1044, inventární kniha z roku 1868).
- 11/ SOKA Česká Lípa, Farní úřad Zákupy, Pamětnice 1734–1930, fol. 355–370.
- 12/ Srov. Aschenbrenner, M.: Ferdinand V. Dobrotivý očima místního tisku. Bezděz 15, 2006, s. 58 (příloha č. 1).
- 13/ Srov. Aschenbrenner, M.: Ferdinand V. Dobrotivý očima místního tisku. Bezděz 15, 2006, s. 59 (příloha č. 2).
- 14/ V. de Ségur-Cabanac (1913, s. 84) píše k roku 1856 o biskupu ze St. Pölten Dr. Feigerlem jako o bývalém zpovědníkovi císaře Ferdinanda.
- 15/ Identifikace těchto osob není jasná. Arcivévoda Jan, jmenovaný na začátku výčtu za tento rok, byl synem toskánského velkovévody Leopolda II. Oženil se morganaticky s dcerou poštmistra z Aussee Annou Plochlovou. Jejich synovi udělil císař roku 1839 titul hrabat z Merana.

PRAMENY A LITERATURA:

AM: Archiv města.

Böhmisch Leipaer Anzeige 1866.

Encyklopedie českých klášterů (1997), Praha.

Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách (2004), Praha.

Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1856, Wien.

Hof- und Staats- Handbuch des Kaiserthumes Österreich für das Jahr 1868, Wien.

Jarolímková, J. – Sovadina, M. (2005): Farní kroniky na okrese Česká Lípa, Bezděz 14, s. 241–263.

Nejedlý, V. – Zahradník, P. (2003): Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji, Praha.

Ottův slovník naučný XIV (1899), Praha.

Velkostatek Zákupy, fond ve Státním oblastním archivu v Děčíně, i. č. 1044 – inventární kniha z r. 1868, i. č. 822 – peněžní manuály z r. 1853 – výdaje.

Farní úřad Zákupy, fond ve Státním okresním archivu v České Lípě, kart. 38.

Ségur-Cabanac, V. (1913): Kaiser Ferdinand I. (V.) Der Gütige in Prag, Brünn.

SObA: Státní oblastní archiv.

SOkA: Státní okresní archiv.

Štefan, J. (2005): Život na dvoře posledního českého korunovaného krále, Pražský hrad 1850–1875, Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností 3/2005, s. 143–163.

Vs: Velkostatek.

Příloha I. – Příjezdy a odjezdy císaře Ferdinanda a císařovny Marie Anny

(Je-li uvedeno „bez data“, znamená to, že autor uvádí přítomnost císaře nebo císařovny, ale nikoliv přesně, otazník znamená, že se o císařovně vůbec nepíše.) ^{12/}

	Příjezd císaře	Odjezd císaře	Příjezd císařovny	Odjezd císařovny
1851	Začátek června	Konec října	Asi polovina srpna	?
1852	8. 6.	22. 11.	9. 6.	22. 11.
1853	7. 6. 8.30	27. 9. 8.30 do Prahy	3. 9.	27. 9. do Prahy
1854	13. 6. z Ploskovic	Říjen do Ploskovic	13. 6. z Ploskovic	Říjen do Ploskovic
1855	20. 6.	13. 10.	20. 6.	13. 10.
1856	26. 6:	Polovina října	26. 6.	16. 8. do Strav Itálii
1857	25. 6.	16. 10.	Nepřijela – dlela ve Stra	
1858	22. 6.	16. 10.	Nepřijela – dlela ve Stra	
1859	Začátek července	Polovina října	Začátek července	Polovina října
1860	21. 6.	2. 10.	Nepřijela – dlela ve Villa Angelina	
1861	20. 7.	10. 10.	?	?
1862	Bez data	Bez data	?	?
1863	20. 6.	10. 10.	?	?
1864	21. 6.	6. 10.	?	?
1865	2. 6.	10. 10.	?	?
1867	Začátek června	10. 10. do Prahy	Začátek července	Bez data
1868	Bez data	20. 10.	Bez data	22. 10.
1869	Červenec	Polovina října	Červenec	Polovina října
1870	Bez data	Bez data	Bez data	Bez data
1871	11. 7.	21. 9. do Ploskovic	11. 7.	21. 9. do Ploskovic
1872	Letní měsíce	Letní měsíce		
1873	Bez data	Bez data	Bez data	Bez data
1874	10. 7.	8. 10.	10. 7.	8. 10.

Příloha II. – Návštěvy u dvora^{13/}

- 1854: arcivévoda Ludvík, arcivévoda František Karel a jeho manželka Sofie, arcivévoda Maxmilián (bratr císaře Františka Josefa I., pozdější císař mexický), litoměřický biskup Augustin Bartoloměj Hille, biskup ze St. Pölten,^{14/} biskup „der Mechitarischen in Wien“
- 1856: arcivévoda Jan, arcivévoda Ludvík, „mladý dědičný princ toskánský“, jeho manželka z Merana, jejich syn z Merana,^{15/} litoměřický biskup Augustin Bartoloměj Hille
- 1860: arcivévodkyně Marie Beatrix se dvěma syny, deseti- až dvanáctiletými, arcivévoda Ludvík, hraběnka Chambord, litoměřický biskup Augustin Bartoloměj Hille
- 1861: arcivévoda Ludvík, arcivévoda Karel Ludvík

RESUMÉ

Kaiser Ferdinand V. der Gütige aus der Sicht der Dekanatschronik

Martin Aschenbrenner

Kaiser Ferdinand V., der Gütige, wurde nach dem Tode seiner Schwester Maria Luise im Jahre 1847 zum Besitzer der ausgedehnten Herrschaft Zákupy und Horní Police in der Nähe von Česká Lípa. Von 1851 bis 1874 verbrachte er regelmäßig (mit Ausnahme des Jahres 1866) den Sommer im Schloss Zákupy (Reichstadt). Er starb im Jahre 1875. Über seine Besuche informiert uns die Chronik des Dekanats in Zákupy.

Die Eintragungen in den Jahren 1851–1864 machte der Dekan Anton Melzer. Er notierte regelmäßig die Besuche des Kaisers sowie einige Ereignisse, die seinen Hof betrafen, wie z.B. die Erkrankung des Kaisers im Jahre 1852, das Ableben von Katharina Cibbini, Tochter des Komponisten Leopold Koželuh, welche für den Kaiser vorgelesen und Klavier gespielt hatte. Er merkt an Besuche bei Hof, vor allem von Geistlichen (z. B. der Leitmeritzer Bischof Augustin Bartholomäus Hille). Weiter beschreibt er die kaiserliche Förderung von kirchlichen Institutionen (Bau eines neuen Dekanatsgebäudes im Jahre 1857, Berufung der Kongregation der Borromäus-Schwwestern im Jahre 1858 und Unterstützung der Entwicklung ihrer Tätigkeit in den nachfolgenden Jahren, Umbau der Kirche in Zákupy). Wertvoll sind ebenfalls seine Eintragungen bzgl. der Spenden für Arme, insbesondere für Schulkinder.

Die Eintragungen in den Jahren 1865–1875 verfasste der Dekan Wilhelm Hikiš. Sie sind viel kürzer. Ausführlich sind nur der Tod des Kaisers und die damit verbundenen beschrieben. Aus diesen Eintragungen ist auch ersichtlich, dass der Dekan mit den Aufhalten des Kaisers und seines Hofes nicht zufrieden war. Er beschwert sich, dass er nichts davon hatte und oft die Besucher des Kaisers, besonders Geistliche, unterbringen musste.

Übersetzt von Petra Sochová

POČÁTKY PERIODICKÉHO TISKU V ČESKÉ LÍPĚ

Robert Krejcar

Robert Krejcar: *The beginning of periodical press in Česká Lípa*

The study gives a brief outline of the rise and development of the first periodical, a German-language weekly newspaper, and covers a period from its very beginning in Česká Lípa on 4th July 1850, on the occasion of opening the regional court and regional government, until 1881. The first newspaper's publisher and printer was Filip Jeřábek, member of a reputable printer family in Prague. During his engagement the newspaper became so much widespread that its publishing was no way endangered by the disbandment of regional government in Česká Lípa in 1855. From 1863 to 1867 the house was rented to Jeřábek's cooperator Václav Michálek, who however got into financial and health troubles thereafter which prevented him from buying the printing shop. Since 1868 the printing shop and the publishing house were controlled by a new owner who was a bookseller, town councillor and later the mayor of Česká Lípa Josef Hamann. This man pointed out an ambitious goal to himself, namely to convert the weekly newspaper into a daily one. In 1875 he raised the periodicity of publishing (as one of the first newspapers in North Bohemia) to twice, in 1878 to three times a week. For personal reasons Hamann sold his newspaper in 1879 to Ignác Widinský, who in 1880 set the frequency of publishing back to twice a week, and in 1881 became owner of the printery. Hamann's resignation terminated an era without massive German national propaganda.

Počátek vydávání periodického tisku v České Lípě, která měla v roce 1850 podle sčítání obyvatelstva 6 856 obyvatel,^{1/} souvisel se změnami, které přinesl rok 1848. Jedním ze závažných důsledků revoluce byla změna formy státu. Zaniklo poddanství a spolu s ním i dosavadní tradiční patrimoniální správa. Absolutistická monarchie se stala monarchií konstituční. Císařským rozhodnutím číslo 295/1849 říšského zákoníku ze dne 28. června 1849 byla schválena nová organizace politické správy a 15. ledna roku 1850 zahájily činnost nové krajské vlády sedmi nově ustanovených krajů v Čechách. Jedním z nich se stal kraj Česká Lípa.^{2/}

Ale teprve vznik další důležité krajské instituce ve městě – krajského soudu^{3/} – se stal konečným podnětem k založení periodického tisku. Jak uvidíme dále, nemůže být pochyb o tom, že k založení českolipských novin v roce 1850 by jinak nedošlo a noviny by vznikly až někdy později.

Příchod prvního impresora do České Lípy

Jak uvádí J. F. Lahn,^{4/} tiskařské řemeslo bylo považováno nejen za dobré řemeslo, ale i za umění. Málokdo viděl impresora při práci tak, jak mohl vidět jiné řemeslníky. To obklopovalo tiskaře jakousi tajuplností a ve výrobcích, které vyráběli, bylo spatřováno cosi vznešeného. Proto byly zřizováním úředních tiskáren pověřovány staré a osvědčené impresorské rodiny. Do České Lípy byla povolána stará knihtiskařská rodina Jeřábková,^{5/} která toto řemeslo úspěšně provozovala v Praze, Mladé Boleslavi, Litomyšli, Slaném, Liberci a snad i jinde.

Jako tiskař a vydavatel byl angažován Filip Jeřábek, syn známé pražské tiskařky, v té době ovdovělé Kateřiny Jeřábkové.^{6/} J. F. Lahn klade příchod Filipa Jeřábka do České Lípy již na konec roku 1848, což se zdá málo pravděpodobné. Znamenalo by to neuvěřitelně přesný odhad budoucího vývoje, neboť ke konečnému řešení nového systému státní správy se dospělo teprve v průběhu roku 1849. Ale i kdybychom připustili velmi dobrou informovanost Jeřábků, zůstává otázkou, co by vlastně Filip Jeřábek v České Lípě mezi lety 1848–1850 dělal, protože jeho nový list začal vycházet až v červenci roku 1850.

Lahnova datace je tedy patrně výrazem snahy některých regionálních pracovníků dodávat místním událostem na závažnosti jejich posunem do minulosti. Toto datum také přebírá Šonský.^{7/} W. Heimrich uvádí, že Jeřábek přišel z Mladé Boleslavi.^{8/} Před rokem 1850 klade do Mladé Boleslavi Filipa Jeřábka také František Roubík^{9/} a Ottův Slovník naučný.^{10/}

Některé zajímavosti z rané minulosti českolipských novin obsahoval úvodník Leipaer Zeitung z roku 1875.^{11/} Úvodník vyšel pod titulkem Zum neuen Jahre! a zabíral téměř polovinu první strany novin:

„Vzpomínáme na zahájení provozu první knihtiskárny firmy Jeřábek, která začala svou činnost v domě bývalého a nezapomenutelného purkmistra Tobiase Kellnera^{12/} v lékárně „U císaře Josefa“.^{13/} Tuto tiskárnu pamatujeme jako prvního vydavatele útlých Böhmisches-Leipaer Anzeigeblasses. První číslo ze 4. července 1850 obsahovalo projevy krajského presidenta a krajského návladního. List změnil 13. 2. 1851 název a do 13. 11. 1863 vycházel jako Böhmisches-Leipaer Wochenblatt, a od té doby

do 1869 jako *Böhmisch-Leipaer Anzeiger*. List se pouštěl na pole politiky, a proto museli v roce 1861 jezdit vydavatel a redaktor k výsledkům do ponuré soudní síně soudu na Novém Městě v Praze pro urážku Maje-
státu.“

Je třeba připomenout, že Jeřábkova tiskárna nebyla v České Lípě historicky první tiskárnou, ale po zhruba dvou stech letech až druhou.^{14/} Nová Jeřábkova tiskárna byla zcela logicky umístěna v budově krajského úřadu. Byla vybavena starým dřevěným lisem, jaký se užíval ještě za Guttenberga. Podle odhadu Josefa Lahna měla tiskárna v roce 1850 dva, nebo nanejvýše tři pracovníky, dva učně a dvě pomocné síly. To, že tiskárna potřebovala učně a pomocníky, dokládá inzerát v č. 2 (11. 7. 1850): *“Jeřábkova tiskárna přijme učedníka, který se může prokázat dobrým vysvědčením“*. Uchazeči, pokud se přihlásili, zřejmě nesplňovali podmínky, protože v č. 11 (12. 9.) tiskárna opět hledá k okamžitému přijetí tiskařského učně a upřesňuje své požadavky. Učeň musí mít nejméně 14 let a musí být tělesně zdatný. Redakce zároveň sháněla, ale na rozdíl od učedníků bez jakékoliv bližší specifikace, pomocníky mezi studenty. Bližší informace měli zájemci dostat v redakci listu.

Krajské orgány vydávaly četná nařízení a vyhlášky, které bylo nutno někde tisknout a zveřejňovat. 4. července 1850 vyšlo první číslo regionálního (krajského) listu *Böhmisch-Leipaer Anzeiger-Blatt*. Bylo to první číslo listu, který potom vycházel pod obměňovanými názvy a s různou periodicitou až do 8. května 1945.

Číslo mělo 4 strany a kromě třech inzerátů obsahovalo pouze dva texty. Plné znění projevu Ferdinanda Mühlsteina, presidenta krajského soudu, proneseného ke zřízení c.k. krajského soudu 1. července roku 1850 a projev JUDr. Jana Prasche, c.k. státního zástupce, ke zřízení c.k. státního zastupitelství k témuž datu. Veřejnost se tak mohla seznámit se zněním obou slavnostních projevů s třidenním zpožděním.

Protože se jedná o první číslo, ve kterém byly kromě slavnostních projevů zveřejněny historicky i první tři inzeráty, podíváme se, kdo jako první operativně využil možnosti inzerce v novém periodiku. Reklamní oznámení byla očíslována.

„(1) Oznamuje se, že od 6. července t. r. se budou v Kamenickém Šenově konat týdenní trhy a proto je tyto dny zakázán pod zákonnou pokutou jakýkoliv podomní obchod. Kamenický Šenov, 26. června 1850. (Steinschönau, den 26. Juni 1850).

(2) Na vědomost se dává, že Vzájemná kapitálová a důchodová pojišťovna ve Vídni, agentura pro Č. Lípu a okolí, doručí zájemcům bezplatně

statuta a ochotně poskytne všechny informace. Česká Lípa, v červnu 1850 (Böhm. Leipa, im Juni 1850). Josef Schwarz, Lange Gasse Nr. 90.

(3) Rudolf Janda, cukrář v Č. Lípě, doporučuje cukrovinky nové chuti podle nejlepších receptur, rozličné druhy dražé, čokolád, marmelád, dortů, jemné punče, likéry, koláče a další sladkosti.“ Regionální literatura ráda zdůrazňuje, že tento list náležel k nejstarším v Čechách. Jednalo se o týdeník, byl vydáván každý čtvrtek, čtvrtletní předplatné bylo 30 kr., pololetní 1 zlatý a roční 2 zlaté konvenční mince. Cena inzerce za řádku byla 2 krejcarů při jednom zveřejnění, 3 kr. za dvoj až trojnásobné zveřejnění. Sběrna inzerátů byla na náměstí v domě bývalé lékárny „U Josefa“, kde byla později i Jeřábekova tiskárna.

Druhé číslo mělo obsah bližší našemu pojetí regionálního tisku. Kromě úředních vyhlášek a oznámení obsahovalo přehled cen obilí na českolipském týdenním trhu, seznam zemřelých v obvodu děkanského a klášterního farního úřadu a kurzovní lístek vídeňské burzy. V inzerci se posléze objevují i nabídky bytů k pronájmu. Zajímavosti ze světa vycházely pod titulkem *Miszellen* (např. největší tiskárna na světě v Bostonu). Od č. 7 (15. 8.) byly zařazovány básně.

Ve čtvrtém čísle redakce co nejdvořileji oznamovala, že k týdeníku bude vydávána „úřední“ příloha, ve které budou výtahy všech říšských a zemských zákonů a doslovná znění výnosů c. k. krajského a c. k. okresního úřadu. Předplatné na tuto přílohu bude 12 kr. konvenční mince měsíčně. První příloha *Officieller Anhang zum Böhmisch-Leipaer Anzeige-Blatt* vyšla u č. 8 (28. 11.) a měla 4 strany. Příloha vycházela ke každému listu.

Do konce roku 1850 vyšlo 26 čísel týdeníku *Böhmisch-Leipaer Anzeige-Blatt*, číslo 26 vyšlo na Štědrý den. Týdeník měl průběžné číslování stran, celkem vyšlo od 4. července 1850 do 24. prosince 1850 sto osm stran. Filip Jeřábek figuroval po celou dobu jako nakladatel, vydavatel a redaktor.

V následujícím roce (1851) došlo ke dvěma zásadním změnám. Tou první bylo zavedení číslování ročníků s tím, že rokem 1851 začal první ročník.^{15/} První číslo bylo věnováno hlavně nařízením a pokynům k volbám porotců krajského soudu. Pět čísel prvního ročníku mělo ještě původní název. Šesté číslo, které vyšlo 13. 2. 1851 (v průběžném stránkování s. 21) vyšlo již s novým názvem – pod titulem listu bylo uvedeno, že *Böhmisch-Leipaer Anzeige-Blatt* bude nadále vycházet jako *Böhmisch-Leipaer Wochenblatt*.

Na první straně Filip Jeřábek otiskl stručné programové prohlášení a vysvětlil, proč byl změněn název listu. Podle něj bude záměrem redakce

přinášet více beletrie a dále historické stati, novinky, zábavnou četbu, zkrátka četbu rozmanitého obsahu a stylu, avšak s vyloučením článků jakéhokoliv politického zabarvení. V novinách budou také krajské a okresní úřední vyhlášky a oznámení. Dále bylo uvedeno (bez komentáře), že změnu titulu nařídilo státní zastupitelství. Níže bylo příslušné nařízení c. k. krajského zastupitelství otištěno. Nařízení zároveň obsahovalo důrazné poučení vydavatele:

„Musíte se zdržet jakýchkoliv politických úvah a není dovoleno, abyste současné politické události, byť jen mimochodem, nějakým způsobem komentoval, nebo přinášel ve Vámi vydávaném periodickém tisku. Jinak by c. k. státní nadvláda vydávání listu zastavilo... a podle okolností byste byl vydán trestnímu stíhání. Na základě tiskového zákona z 13. března 1849, § 16, připomíná povinnost předložit každé číslo před dokončením a po dokončení v jednom exempláři na c. k. okresní hejtmanský v Č. Lípě.

C. k. státní zastupitelství v České Lípě, 8. února 1851, podepsán Dr. Joh. Prasch, c. k. státní zástupce.“

V třetím roce existence novin zaznamenáváme první „aféru“. Její počátek sahal již do roku 1850, kdy se jako první spolupracovník redakce, minimálně ve vlastivědné oblasti, přihlásil tehdejší městský sekretář Wenzel Heimrich^{16/} a v č. 5 (1. 8. 1850) začal vydávat na pokračování dějiny města České Lípy „od jejího založení až po naše časy“. Dějiny vycházely jako tzv. Kronika pekaře Josefa Brücknera, měštana českolipského.^{17/}

V čísle 11 na stranách 45 a 46 (11. 3. 1852) se objevil ironický příspěvek *Humoristisches Examen*. Byl napsán stylem klasického Platónova dialogu učitele a žáka. Otázky, kladené učitelem a odpovědi žáka jsou vázané na dobové realie, některé jsou dnes málo čitelné, jiné dovedeme i dnes dešifrovat. Například:

„Učitel: Co je zázrak? Žák: Že z 90 starostů okresu se jich umí přes polovinu podepsat.

Učitel: Co je to chaos? Žák: Šatna hostince „U vévodů Zákupského“ v době konání bálů.“

Otázka, která způsobila největší rozruch zněla:

„Učitel: Co je zábavné? Žák: Dějiny města České Lípy (Böhmisch-Leipa) ve zdejším týdeníku.“

Příspěvek nebyl podepsán, ale brzy na veřejnost proniklo, že autorem byl člověk, u něhož bychom takový smysl pro humor nemuseli očekávat, pan státní nadvládčí dr. Prasch. Text může být dokladem toho, jak se krajští úředníci dívali spatra na poměry v provinčním městě. Na druhou

stranu to, že jmenovaný vysoký krajský úředník do listu přispíval, může být také pokládáno za formou souhlasu s existencí listu.

Tento výpad Heimricha neumlčel, ani když se dověděl, že autorem článku byl sám státní návladní. Také redakce se nezalekla a oznámila v č. 17 (22. 4. 1852) že „na mnohá přání“ bude vydávat pokračování těchto dějin. Jednotlivé části vycházely téměř v každém čísle až do konce roku. Poslední tři díly vyšly v roce 1853.

V čísle 38 z 15. září 1852 se objevuje redaktor Jan Jeřábek (bratr Filipa Jeřábka). V redakci tak postoupila dělba práce. Filip Jeřábek, který byl dosud uváděn jako nakladatel, vydavatel a redaktor, zřejmě již sám na všechnu práci nestačil.

V letech 1853 a 1854 se noviny navenek nezměnily. Pouze ve druhém pololetí roku 1854 byly inzeráty a reklamy soustředěny pod titulkem *Lokal-Zeitung*. Formálně tak vznikla nová rubrika, na skladbu a vzhled inzerátů ale neměla vliv. Upozornění abonentům, pokud byla uveřejňována, informovala o technických změnách a neobsahovala žádná „programová prohlášení“ redakce.

V posledním čísle roku 1855 (č. 52 z 27. 12. 1855) vyšla velkorysá reklamní příloha, která měla úctyhodných 18 stran. Vydal ji českolipský knihkupec Josef Hamann. Náplň přílohy byla monotematická, jednalo se o podrobnou nabídku knih a časopisů jeho knihkupectví. Nabízeným titulům byla věnována různá plocha, na některé z nich byly celostránkové inzeráty.

Devátého října roku 1854 bylo publikováno nařízení ministerstev vnitra, spravedlnosti a financí č. 274/1854 ř.z. o novém územním rozdělení Čech. Krajským městem se staly opět Litoměřice a Jeřábkově tiskárně byl odebrán titul krajské tiskárny, i když nové krajské úřady zahájily svou činnost až 12. května 1855. Na grafické úpravě listu a jeho obsahovém složení se tato institucionální změna neodrazila.

Jeřábek přenesl tiskárnu na náměstí, do rohového domu lékárny „U Josefa“, kde byla dosud sběrna inzerce. Tiskárna byla umístěna v traktu domu směřujícího do přilehlé Tržní ulice. V č. 52 (28. 12.) jsou i objednávky novin směřovány do téhož domu, na adresu Wiedengasse č. 20.

Prvnímu číslu pátého ročníku (4. 1. 1855) je předsazen pěkný předšádkový list ve zdobném rámu. Na něm je uvedeno: rediguje Jan Jeřábek, pod vedením V. Michálka, tiskárna F. Jeřábek. V žádných následujících číslech ale Michálkovo jméno nefiguruje. Po celý ročník v záhlaví čteme: *Druck F. Geržábek, Redacteur Johann Geržábek*.

Po vytištění prvního čísla tedy mohl Michálek z redakce teoreticky kdykoliv odejít. Že v novinách nepřestal pracovat, máme ale černé na bílém doloženo v listopadu 1855, kdy je v souvislosti s předplatným uveden jako vedoucí prodeje.^{18/}

Adresu nového sídla tiskárny potvrzuje oznámení redakce v č. 37 (13. 9. 1855), kde se píše:

„Předplatné na následující čtvrtletí objednávejte ve Wiedengasse č. 20, kde vyplníte předplatný lístek se jménem a adresou, aby vám mohly být noviny dodávány každý týden přesně a bezplatně až do domu.“ Z toho lze soudit, že se počítalo se čtenáři z města a s těmi, kteří do Lípy pravidelně zajížděli za prací, na trhy, nebo z jiných důvodů. Ve stejném oznámení se dovídáme, jaký sortiment prací Jeřábek nabízel:

„Tiskárna je dnes schopna dělat navštívenky a adresní listky písmem libovolných tvarů a barev, nejlevněji a nejrychleji, k plné spokojenosti zákazníků. Dále nabízíme tisk etiket na různé zboží, zhotovení oběžníků, účtenek, faktur, tabulek, účetních knih apod.“

Vraťme se ale ještě k oslovení předplatitelů o čtvrtletí zpět, do čísla 26 z 28. 6. 1855, které obsahovalo apel na předplatitele:

„Vycházíme každý čtvrtek v 9 hodin a rádi bychom vyhověli přání veřejnosti a vycházeli dvakrát týdně. To bude možné, pokud dosáhneme vyšší náklad a větší počet předplatitelů.“

Na stránkách studovaného listu se tak poprvé v jeho historii objevil záměr, který se ve skutečnosti podařilo realizovat až za 20 let, v roce 1875. Zveřejnění takové výzvy dotvrzuje, že se postavení novin (tiskárny) upevnilo natolik, že je nová správní reforma a s ní spojená ztráta aureoly krajské tiskárny neohrozila. Na zdvojnásobení periodicity se musela tiskárna (redakce) cítit i organizačně. V těchto úvahách abstrahujeme od spekulací, že se mohlo jednat o formální odpověď (výmluvu) na požadavky některých čtenářů, nebo o záměrný pokus, jak zvýšit zájem o list.

V č. 45 (8. 11. 1855) Jeřábek oznamuje, že přemístil svou tiskárnu do přízemí domu Johanna Seiferta, stavitele pianin ve Wiedengasse č. 54, naproti klášteru. Čtené objednávky bude přijímat a pečlivě vyřizovat přímo vedoucí prodeje, pan Václav Michálek. Na tuto adresu směřoval abonenty. Stejná adresa platila i na konci roku 1855.

V posledních dvou číslech 6. ročníku, v čísle 51 (18. 12.) a 52 (24. 12.), bylo na první straně otištěno obvyklé provolání k abonentům. Tentokrát obsahovalo podstatnou informaci: *„Po úmrtí Jana Jeřábka přechází redakce listu na městského písaře Wenzela Heimricha“.*

V 1. čísle sedmého ročníku (1857) je jako redaktor ještě uveden Jan Jeřábek, v čísle 2, v souladu s realitou, jako provizorní redaktor Wenzel Heimrich, tisk a vyd. F. Jeřábek. Následující rok nepřinesl, kromě mírného zdražení, nic nového. Totéž platilo až do roku 1861, kdy list prožíval poklidné období.

Důležitá změna, která se stala základem svěbytné etapy ve vývoji listu, byla předznamenána v č. 47 (20. 11. 1862). V novinách se opět objevil, jako odpovědný redaktor, Wenzel Michálek, (s čárkou nad á), který mezitím působil jako faktor v Litomyšli.^{19/} Čtete: *Druck und Verlag Ph. Geržábek, Verantwortlicher Redacteur „Wenzel Michálek“*.

Michálkova éra (1863–1867)

V době opětovného nástupu V. Michálka sídlila Jeřábkova tiskárna v domě naproti klášteru, kam byla přenesena z domu lékárny „U Josefa“. Filip Jeřábek potom dal pro svůj pokročilý věk tiskárnu V. Michálkovi do pronájmu. V dané fázi výzkumu není jasné, proč Jeřábek nepřenechal tiskárnu někomu z rodiny. Je možné, že členové rodiny byli plně vytiženi svými vlastními aktivitami a o tiskárnu v Lípě neměli valný zájem. Je také nutno vzít v úvahu fakt, že v Michálkovi viděl Jeřábek schopného pokračovatele svého díla.

Ve čtvrtek 1. ledna 1863 vyšlo první číslo 13. ročníku jako zkušební číslo nové řady pod názvem *Böhmisch Leipaer Anzeiger*. Tiráž uváděla: *Buchdruckerei Philipp Geržabek, Redaction, Druck und Velag W. Michalek*. V č. 2 následovalo upřesnění: *Druck und Verlag Ph. Geržabek, Redacteur und Buchdruckereipächter W. Michálek*.

Nový nájemce provedl, částečně na svůj účet, modernizaci vybavení podniku. Tiskárna již měla v té době ruční litografický lis. Michálek odstavil starý dřevěný „Guttenbergův“ tiskařský lis, a pořídil dva železné ruční lisy. Jeden z nich byl sice zastaralého typu „Stanhope“,^{20/} byl ale ve velmi dobrém stavu a natolik spolehlivý, že dobře fungoval ještě v roce 1904. Druhý byl moderní a mohl tisknout větší formáty.^{21/} Na něm začal Michálek tisknout *Böhmisch Leipaer Anzeiger* ve větším formátu a sice přibližně ve velikosti pozdějších *Deutsche Leipaer Zeitung*. Neúřední část, která byla věnována inzerátům, měla název *Intelligenz-Blatt*. To sice přivítali čtenáři, ale pro vydavatele znamenaly reklamy a inzeráty velkou finanční zátěž. Daňový poplatek za každý inzerát, ať byl sebekratší nebo vycházel sebečastěji, byl 30 krejcarů za jedno uveřejnění. Tato daň musela být spolu se všemi doklady pravidelně odevzdávána c.k. bernímu

úřadu a byla velkým břemenem pro vydavatele, zejména když k tomu přibyl ještě novinový kolek 1 kr. z každého listu. Tiskárny byly tehdy doslova filiálkami c. k. berních úřadů.^{22/}

V domě naproti klášteru nepobyla zmodernizovaná a rozšířená tiskárna dlouho. V roce 1863 byla přestěhována do budovy bývalých četnických kasáren u kostela sv. Kříže.

Hamannova éra (1868–1881)

Josef Hamann, působící v České Lípě od roku 1851 jako knihkupec, patřil mezi pozoruhodné osobnosti v řadě vydavatelů českolipských novin. Z úspěšného knihkupce se vypracoval na majitele tiskárny a vydavatele listu, jehož zvelebení věnoval trvalou péči.

Začátek jeho knihkupecké kariéry máme doložen také v místních novinách. V čísle 38 (18. 9. 1851) vyšel velký Hamannův inzerát ve kterém oznamoval, že na základě výnosu krajské vlády otevře začátkem října v České Lípě obchod s knihami, uměním, hudebninami a jinými písemnostmi všech vědních oborů (v němčině, slovanských a cizích jazycích), bude prodávat také učebnice, globusy, mapy, obrazové knihy, modlitební knihy, olejové malby ve zlacených rámech, elegantní dopisní papíry a svaté obrázky v domě pana Nováka č. 125 na náměstí. Také obstará svizně a promptně objednávky nově vydaných děl. Od té doby věnoval trvale velkou pozornost propagaci své živnosti, nabídky svých knih zveřejňoval v místním týdeníku pravidelně. Kromě toho vydával vlastním nákladem nabídkové katalogy svého knihkupectví formou příloh řečeného týdeníku. Byl populární také tím, že dokázal zákazníkům obstarat knihy z celé Evropy. V průběhu roku 1867 se postupně stal novým majitelem tiskárny a vydavatelem listu. Majetkoprávní posuny avizovala říjnová čísla týdeníku. Tiráž čísla 42 (17. 10. 1867) uváděla: (*Firma:*) *Josef Hamann, Redaktion, Druck und Verlag W. Michálek*. V tiráži následujícího čísla 43 (24. 10. 1867) se Hamannova pozice posílila: *Druck und Verlag von Josef Hamann, Redakteur: Wenzel Michalek*. Stejně znění tiráže je uváděno ještě v lednu a únoru roku 1868. Ke změně tiráže v č. 42, kde se objevuje „firma: Hamann“ noviny nic nedodávají, možná proto, že se věnovaly volbám do městského zastupitelstva. Důvod změn byl objasněn až v únoru 1868.

V č. 8 (20. 2. 1868) v oddíle *Intelligenz-Blatt* píše oznamovatel (Hamann), že koupil Jeřábkovu tiskárnu a dosud pod tou firmou působil. Od 1. dubna ale bude působit pod vlastní firmou „Josef Hamann, Buch- und Steindruckerei in B. Leipa, Kreuzgasse No. 196.“

V č. 10 (5. 3.) se objevuje velký orámovaný inzerát, ve kterém oznamuje W. Michálek, že 1. srpna 1867 získal koncesi ke zřízení nové knihtiskárny v České Lípě. Její provoz zahájí 1. dubna 1868 v ulici Wiedengasse č. 54 a jako člověk, který měl přes 13 let v pronájmu Jeřábkovu tiskárnu, zakládá firmu: Wenzel Michálek's Buch-und Steindruckerei in B. Leipa a doufá, že jako majitel tiskárny bude moci udělat pro zákazníky více, než mohl dělat jako nájemce. Podepsán Wenzel Michálek, Buchdruckerei-Besitzer. V inzerátech vidíme Michálkovo jméno v podobě „Michálek“, v tiráži těchto listů, kdy je ještě uváděn jako redaktor je podoba „Michalek“. Michálkův a Hamannův inzerát byly naposledy otištěny v č. 13 (26. 3.). V následujícím čísle (2. 4.) vystupuje v záhlaví i v tiráži ve všech funkcích (jako vydavatel, odpovědný redaktor, tiskař a nakladatel) pouze Josef Hamann. Jak navíc dokazuje inzerát v č. 26 (25. 6. 1868), převzetí novin neutlumilo Hamannovu knihkupeckou činnost, spíše naopak.^{23/}

Tím skončilo formálně i fakticky Michálkovo aktivní působení v námi zkoumaném listu. Než se budeme zabývat Hamannovou érou, je dobré Michálkovi věnovat stručný exkurs.

Komparací dostupných zdrojů můžeme rámcově rekonstruovat Michálkovo působení v České Lípě. V případech, kdy se údaje rozcházejí a jsou zároveň k dispozici v novinách, dávám přednost novinám. V novinách nemáme nijak doloženo Michálkovo působení před rokem 1855, kdy ostatně z novin opět mizí. Českolipské noviny jej opět registrují až roku 1862 jako faktora v Litomyšli. A již tam započaly Michálkovy finanční potíže. V roce 1862 vložil značný kapitál do podniku, který mu nakonec přinesl velkou ztrátu. Z Prahy dostal slibnou nabídku, aby tiskl obnovené *Das Adelswerk Böhmens*. Podnikl nutné kroky a vytiskl již 7 archů, když vydavatel náhle zemřel. Také se ztratily rukopisy dalších archů a tak se finančně vyčerpaný Michálek nedočkal ani krejcaru a zůstal zcela bez prostředků.^{24/} Řešení situace patrně viděl v návratu do České Lípy, kde si 1862 pronajal, jak již víme, Jeřábkovu tiskárnu.

Ač se snažil ze všech sil, byl nadále pronásledován smůlou. Smrt syna mu oslabil motivaci a válka roku 1866 dokonala jeho finanční pád. Nemohl dodržovat platební závazky a platit nájemné. Filip Jeřábek proto nakonec, prý s těžkým srdcem, prodal podnik Josefu Hamannovi za 2 500 zlatých.

Michálek se pak ještě jednou pokusil o štěstí. Počátkem roku 1868 koupil od Heinricha Pfeiffera za slušnou cenu starou malou tiskárnu a pronajal si prostory v domě naproti klášteru, kde byla svého času i Jeřábkovu tiskárna. Zde se snažil čelit, bez nutných finančních

prostředků a za situace, kdy byly ve městě dvě tiskárny, Hamannovi. Protože nebyl schopen platit nájemné, přesídlil po několika letech se svým malým podnikem do starého letního salonu hostince „U města Padovy“ (dnes ul. Paní Zdislavy čp. 299).

V tomto zcela nevyhovujícím prostoru, který mu sloužil zároveň k bydlení a spaní (spal na chóru pro muzikanty) tento těžce zkoušený muž ochrnl na pravou ruku. V nejvyšší nouzi dostal nabídku Josefa Černého, faktora Tschinkelovy tiskárny v Lovosicích, že odkoupí za několik set zlatých jeho vybavení. Michálek po určitém váhání nabídku přijal, zaplatil své dluhy, a zůstal bez peněz a k tomu nemocný.

Potom projevil dobrou vůli vůči veteránovi a bývalému „principálovi“ tiskařů Hamann a přijal ho jako sazeče. Michálek mohl sázet jenom levou rukou. Ale čas, jak známo, někdy dokáže léčit. Pravá ruka se mu uzdravila a přes svůj vysoký věk sázel potom opět docela obratně.^{25/}

Nový majitel Michálkovy tiskárny, Josef Černý, brzy poznal, že jako přistěhovalec bez dostatečných prostředků, nemůže konkurovat zavedenému a rozvíjejícímu se Hamannovu podniku. Pokusil se zlepšit svou situaci tím, že se přestěhoval do centra města. Přesídlil ze zahradního salonu hostince „U města Padovy“ do boudy ve dvore hostince „Bílá Růže“ v Mikulášské ulici. Očekávané zlepšení se však nedostavilo a Černý se zanedlouho vystěhoval se svou tiskárnou do Podmokel. Tam vydával *Echo von der Elbe*.^{26/}

V polovině roku 1869 dosáhl Hamann rozšíření koncese na zveřejňování článků a úvah politického obsahu. Na základě toho v č. 23 (10. 6.) oznámil, že se titul novin mění na *Leipaer politisches Wochenblatt*.

Jedním z dalších důkazů Hamannova smyslu pro reklamu v podnikání je i to, že list měl sběrný inzerátů přímo v hlavním městě monarchie Vídně a v Praze. Oslovení předplatitelů na konci roku 1872 obsahuje, kromě technických dat, přesvědčení redakce, že:

„Sympatie ze strany našich předplatitelů a spoluobčanů dokazují, že náš program – svobodně a otevřeně řešit politické, sociální a další otázky – je správný. I následující rok budeme neochvějně liberální.“

Dvacátý třetí ročník listu byl zahájen na titulní straně č. 1 (2. 1. 1873) článkem *Im neuen Jahre*. Text není signovaný, vyjadřuje však postoj redakce a je pravděpodobné, že ho psal sám Hamann. Pro naše téma je přínosný závěr článku:

„Dnes, kdy se jedná o provedení volební reformy a kdy musí naše ústava prokázat velkou odolnost, se spikli nepřátelé reformem – klerikálové

a feudálové – a chtějí přitom rovnou zasadit ústavě smrtelnou ránu. A proto musí také naši zástupci v říšském parlamentu stát ještě bděleji na stráži. Aby nepřátelé svobody také tentokrát nezvítězili a aby občanské svobody všech národů Rakouska (zvr. autor) byly ochráněny pro všeobecné dobro. To si přejeme v novém roce.“

S určitým uspokojením lze konstatovat, že v době, kdy již byl běžně rozšířen liberalismus německo-rakouského ražení, se v České Lípě setkáváme s významnou osobností, která zastávala jeho původní anglosaský model – občanské (měšťanské) svobody pro všechny národy Rakouska bez nacionalistických nánosů – a nebála se svůj názor zveřejnit.

V dubnových číslech 14 (2. 4. 1874) a 15 (9. 4. 1874) jsou na první straně velká oznámení ve zdobeném rámu:

„Tiskárna Jos. Hamann je nyní na nové adrese, Wiedengasse (Zádušní ulice) č. 22–23–24, naproti hotelu Město Padova“ (dnes ul. Paní Zdislavy, v místech mezi čp. 419–420).

Využijme přestěhování provozu a zmiňme stručně aktuální vývoj podniku. Protože Hamann disponoval dostatečnými finančními prostředky, mohl závod po jeho koupi modernizovat a rozšířit. Pořídil nová písma, litografické kameny a řezací stroj na papír. V roce 1872 zakoupil za 2 400 zlatých Löserův rychlolis, který mu namontovala vídeňská firma za osobní přítomnosti továrníka Kaisera.^{27/} Pokud si čtenář vzpomene, celá Jeřábkova tiskárna, byť se zastaralým vybavením, stála při prodeji Josefu Hamannovi 2 500 zlatých. Cena 2 400 zlatých za jeden moderní stroj se tak jeví jako úctyhodná. Téhož roku přestěhoval tiskárnu do domu bývalé Agrarie (vedle okresního hejtmánství) ve Wiedengasse.

O Velikonocích roku 1874 přesídlila Hamannova tiskárna do vlastních budov, které majitel vybudoval naproti klášteru na dnešním náměstí Osvobození. Umístění tiskárny v účelovém objektu byl na tehdejší dobu velký pokrok. V nových moderních prostorách se mohl podnik lépe rozvíjet. Tiskárna se stala důležitým a prosperujícím podnikem s rostoucím objemem zakázek.

Souběžně pracoval Hamann na splnění svého velkého snu, přeměnit týdeník postupně na deník. První krok byl načasován na jubilejní 25. ročník. V č. 53 dvacátého čtvrtého ročníku (1874) bylo otištěno oznámení:

„Aby bylo možno lépe uspokojit čtenáře, bude list od roku 1875 vycházet dvakrát týdně, ve čtvrtek a v sobotu. Zároveň se změní název listu na Leipaer Zeitung.“

Hamannův vrchol (1875–1878) a vznik *Leipaer Zeitung*

V sobotu 3. ledna 1875 vyšlo první číslo nových *Leipaer Zeitung* s úvodníkem *Zum neuen Jahre!*, z něhož jsme již citovali odstavec věnovaný počátkům listu. Úvodník potom stručně vysvětlil některé kroky redakce:

„*Aby (redakce) vyhověla abonentům a zároveň s jejich podporou, změnila tiskárna list lokální v politický orgán pod titulem Leipaer politisches Wochenblatt. Redakce se v tomto provinčním městě otevřeně zabývala otázkami sociálními, politickými a náboženskými. Redakce také musí usilovat o příjmy. Počet předplatitelů dosáhl za dvacet a půl roku 1000 osob. Změnou názvu z Leipaer politisches Wochenblatt na Leipaer Zeitung reagujeme na mnohá přání předplatitelů.*

Chceme svobodně psát na politická, sociální a náboženská témata, o problémech města Lípy a obcí politického okresu a obcí sousedních okresů a to otevřeně a objektivně.“

Vidíme, že ani v úvodníku, který zahajoval úplně novou éru zdvojnásobené periodicity vydávání listu, nepovažoval Hamann za nutné tlouci na nacionální strunu. Nacionalisté museli počkat, dokud Hamann neopustí scénu.

Leipaer Zeitung vycházely nadále každý čtvrtek, druhým dnem vydávání se stala neděle. Příspěvky a inzeráty se přijímaly nejpozději v úterý a pátek do 16 hodin. List začal vycházet o čtyřech stranách, postupně se jeho běžný rozsah ustálil na 8 stranách. Propagaci svých novin věnoval Hamann stále velkou pozornost. Kromě možnosti podávat inzeráty ve Vídni a v Praze^{28/} přibyla možnost objednat předplatné *Leipaer Zeitung* v Úštěku a v Hamannově knihkupectví ve Cvikově.

Zdvojnásobení periodicity neznamenal kvalitativní zlom pouze pro českolipské noviny. V tomto ohledu byl Hamann průkopníkem a vzorem pro celé severní Čechy. V roce 1875 zavedla vydávání dvakrát týdně většina severočeských týdeníků. Josef Lahn hodnotí Hamannův čin dokonce jako „*vorbildlich für ganz Deutschböhmen*“.^{29/}

Za Hamannovy éry zaznamenáváme dva útoky proti jeho čile se rozvíjícímu podniku, vedené „nížkou závistí“. Když Josef Černý odešel do Podmokel a vydával tam *Echo von der Elbe*, zveřejnil v něm „provokativní“ články zaslané z České Lípy. Ty kritizovaly městskou správu, kde Hamann seděl, a tím brzy způsobil zlou krev. Kromně toho byl Černý, jak zdůrazňuje Lahn, Čech a Hamann uvědomělý Němec. Černý prý nemohl zapomenout, že v České Lípě musel ustoupit Hamannově konkurenci.

Další výpady byly vedeny z Nového Boru, kde toho času založil jistý Donath^{30/} knihtiskárnu a zveřejňoval ve svém týdeníku hanlivé články proti Lípě, obzvláště proti knihkupci a městskému radnímu Hamannovi. Hamann využil své ekonomické převahy a dostal Donatha do pozice, kdy mu sám nabídl své vydavatelství Haidaer Wochenblattes k odkoupení. Hamann pak konkurenční list zastavil a čtenáři *Haidaer Wochenblatt* poté začali dostávat *Leipaer politisches Wochenblatt* a tak byl na nějakou dobu zajištěn klid.^{31/} V provolání k předplatitelům v čísle 104/1877 čteme:

„Koncem roku završily Leipaer Zeitung svůj 27. ročník. List byl založen v roce 1850 jako lokální zpravodaj a rok od roku se snažil pravdivě a věrně přinášet místní zprávy, zprávy z okresu, kraje a monarchie, hospodářské informace a napínavé originální novely. Po té, co jsme se stali politickým listem (1869, pozn. aut.), byly naše noviny vždy německé a liberální. V tomto duchu chce redakce nadále pokračovat.“

Protože víme, že noviny se dosud jako německé ani jednou nepresentovaly, odvolávala se redakce na uměle vytvořenou minulost.

Na první straně č. 101 (17. 12. 1878) vyšlo upozornění redakce:

„Od teď vychází list třikrát týdně: úterý, čtvrtek a sobota ráno, bez zvýšení předplatného. Díky této novince budou Leipaer Zeitung sto poskytovat čteným čtenářům politické informace v úplnost, důkladnosti a rychlosti, jako každé jiné noviny, ale navíc ve výraznější a přehlednější formě a doplněné odbornými komentáři. Nabídneme více fejetonů vážných i zábavných. Budeme se věnovat vzdálenějším i všedním událostem, právě tak jako záležitostem města Lípy (der Stadt Leipa) a okolí.“

Potom následuje ceník inzerce a předplatného. Čtvrtletní předplatné listu, který vycházel třikrát týdně bylo 1,30 zlatých při odběru v administraci, 1,50 zl. při donáše do domu nebo 1,80 zl. při zasílání poštou. Adresa redakce zněla: *Redaction und Administration der Leipaer Zeitung Wiedengasse Nr. 21–24 neben der k.k. Bezirkshauptmannschaft*. Kromě toho se v záhlaví objevily drobným písmem jako novinka *Leitende Grundsätze*:

„Mit Vernunft für Wohlfahrt, Freiheit und Macht. Im Innern: Besserung der Zustände. In der äussere Politik: Oesterreichs Interessen.“

V nové periodicitě měl list jen 4 strany.

V roce 1878 byly noviny ještě plně v Hamannově režii. Zdá se tedy, že se Hamann ani po smrti svého syna nevzdal plánu přeměnit postupně *Leipaer Zeitung* na deník. To by potvrdzovalo domněnku, že pozdější prodej

podniku Widinskému nebyl důsledkem ztráty motivace, ale byl nejspíše ovlivněn vnějšími okolnostmi.

Výzva abonentům na druhé čtvrtletí zdůrazňovala:

„*Leipaer Zeitung vycházejí třikrát týdně a jsou každopádně plně nezávislý, svobodný žurnál.*“

Ignác Widinsky novým majitelem novin (1879)

Koncem srpna došlo k závažné změně. Na scénu vstoupil jako nový majitel novin Ignác Widinsky. Josef Hamann zůstal redaktorem, tiskařem a nakladatelem. Svou činnost spjatou s novinami nepřerušil náhle, nýbrž postupně. V novinách nebylo k tomuto posunu nic podotknuto. Ukončení Hamannovy tiskařské činnosti ličí regionální příspěvky dost mlhavě. Nám známý Suske k tomu napsal:

„*Hamann měl vždy přání, předat svému synovi Leipaer Zeitung jako deník. Bohužel, dopadlo to jinak. Jeho syn Julius, který se již rok učil tiskařině v Lipsku, v roce 1872 náhle zemřel a Hamann potom tiskárnu prodal.*“^{32/}

Šonský k témuž píše:

„*Ale ani Hamann neměl štěstí. Vedlo se mu sice hospodářsky dobře, i když od roku 1875 začala v České Lípě pracovat nová tiskárna Jana Kunstnera. Když však jeho syn Julius, do něhož Hamann skládal své naděje do budoucnosti, náhle zemřel, tu Haman pozbyl zájmu na dalším budování podniku a prodal jej. V dalších dvanácti letech vystřídala tiskárna více majitelů. Byli to Ignác Widinsky (1877–1884)...*“^{33/}

Noviny ale vypovídají o jiném chronologickém průběhu. Podle svědectví vlastních novin nedošlo v letech 1876 až 1878 k žádné změně. Až v roce 1879 se od č. 98 (30. 8.) v tiráži objevuje: *majitel Ig. Widinsky, red., tisk a nakladatel J. Hamann.*

V záhlaví č. 1, které vyšlo ve čtvrtek 1. ledna 1880 bylo náhle uvedeno, že noviny vycházejí každý čtvrtek a neděli ráno, redakce a administrace sídlí ve Wiedengasse č. 10. Vydavatel se tedy vrátil ke dvěma číslům týdně. Předplatné se nezměnilo a *leitende Grundsätze* zůstaly ve znění: „*Mit Vernunft für Wohlfahrt, Freiheit und Macht. Im innern: Besserung der Zustände. In der äussere Politik: Oesterreichs Interessen.*“

31. ročník (1881) vycházel zpočátku beze změn. *Leitende Grundsätze*, tiráž, formát etc. byly stejné do čísla 17 (neděle 27. 2.), kdy nastala první změna. V tiráži je uvedeno: *majitel, odpovědný vydavatel a redaktor*

Ig. Widinsky, tisk J. Hamann. Ve stejném roce je v novinách od č. 79 zveřejňován inzerát: Josef Hamann'schen Buch- und Steindruckerei, Ig. Widinsky, Wiedenstrasse No 2, B. Leipa. Krátce na to došlo v čísle 84 (čtvrtek 27. 10.) ke druhé změně v tiráži listu: red., tisk a nákl. Ig. Widinsky, redakce a administrace Wiedenstr. 2.

Vidíme tedy, že Widinsky se ujímá listu až v průběhu roku 1879 a Hamannovo jméno mizí definitivně až v roce 1881. Podle toho lze soudit, že Widinsky si Hamannovu tiskárnu nejprve pronajal a teprve posléze ji odkoupil. Od té doby se setkáváme s Hamannem opět „jen“ jako s knihkupcem. Zda byla podnětem ke skončení Hamannova podnikání pouze smrt jeho syna není jisté. Kdyby to ale byl hlavní a jediný důvod, prodal by tiskárnu již dříve.

Josef Hamann byl, po Jeřábkovi a Michálkovi, třetí stálíci na českolipském tiskařském a vydavatelském nebi před nástupem rodiny Bergmannů.

Redakce se nově podepisovala: „*Redaction und Administration der „Leipaer Zeitung“.* Redaction, Druck und Verlag von Ig. Widinsky in Böhm.-Leipa“.

V oznámení čtenářům na druhé čtvrtletí 1881 Widinsky napsal: „*Nehledíme jen na neustálý růst počtu abonentů, ostatně první tisíc jsme již dalece překročili. Početné sympatie, které nám vyjadřujete, jsou nám důkazem, že jdeme po správné cestě, když se snažíme a usilujeme zastupovat mnohostranné zájmy našeho německého kmene. Deutsch-national und fortschrittlich, (v novinách proloženým písmem), to bude náš praporec, pod kterým chceme razit cestu do neznámé budoucnosti. Noví abonenti obdrží zdarma napínavý román *Die geopferte Hand.*“*

Cesta k okázalé nacionalizaci listu byla nastoupena.

Odras silícího nacionalismu v novinách

Otázce nacionálního zaměření se nevyhneme při studiu většiny dobového tisku, českolipské noviny nevyjímaje. Národnostní problematika rakouské monarchie je mnohostranně zpracována jak v obecných dějinách, tak v monografiích a je všeobecně dobře známá. I v dílech českých a německých autorů, zabývajících se pozdější dobou (ČSR, okupace) bývá většinou zařazena kapitola, sumarizující období habsburské monarchie 1848–1918. Poměrně detailně a dle mého názoru vyváženě zpracoval látku Jan Křen ve svém *Konfliktním společenství*.^{34/} Jan Křen klade vznik

moderního nacionalismu (alespoň v městských centrech) do 40. let 19. století. Tento trend dorazil do regionů s různým zpožděním.

Výmluvný doklad přináší Jiří Kořalka pro čtyřicátá léta z článku uveřejněném v augsburském deníku *Allgemeine Zeitung* č. 283 z 9. října 1844, s. 2262–2263. Článek vyšel pod titulkem *Od Sudet* (německý název Kořalka neuvádí), který podle něj pravděpodobně napsal Franz Schuselka z Klosterneuburku a z nějž cituje: „*Čechy byly německou říšskou zemí, jejich vzdělání, jejich veřejné poměry, jejich stavovské a městské zřízení se vyvíjely jako německé, jsou součástí německého Rakouska, jejich král je Němec. (...) Kdo si přeje velikost Rakouska a velikost Německa, nemůže trpět slovanství, které by vládlo nebo chtělo vládnout v německých zemích, takové slovanství by bylo už pořádným kusem všeslovanství.*“^{35/} Ve stejné knize Kořalka poukazuje, že „kongres delegátů devadesáti německých měst a spolků z Čech v Teplicích 28. srpna 1848 odmítl společný zastupitelský sbor a společnou zemskou správu s Čechy a svým projektem národnostně jednotných krajů směřoval fakticky k vytvoření odděleného německého území v Čechách.“^{36/}

Podobně hodnotí tehdejší situaci Pavel Eisner v pojednání o německé literatuře v Čechách. „*Brzy je po zásnubách duchů ve svatyni svorného kulturního zápolení, rychle se likvidují představy idealistického liberalismu, jehož revoluční vítězství je hned r. 1848 zkaleno rozčarováním sub specie věcí národnostních... Oběma národům a jejich literaturám je nadále souzeno, aby šly každý svou cestou, a německé písemnictví v českých zemích se z valné části odívá rouchem nacionalismu namnoze velmi okázalého, výlučného a nesmířitelného... Záhy po roce březnové revoluce rodí se v ní (naši německé literatuře) mohutné povědomí nacionální. Duchovní prostor revolučního liberalismu se valem zužuje v liberalismus rakouský, tj. výlučně německý, jindy až ve vášnivě blouznění všenněmecké... Bojuje se zprvu jménem vyšší kultury, později z nutnosti sebezáchovy. Víc a víc plyne bojovníkům mravní posila z faktu menšinového.*“^{37/}

V České Lípě byla situace naprosto odlišná od situace např. v Praze. Čtyřicátá léta byla v České Lípě dobou nevídané národnostní tolerance. Na gymnasiu působila řada českých profesorů (Arnošt Hamáček, Maximilián Krupský, Josef Zahradník, komeniolog František Zoubek a další). Jedna až dvě třetiny žactva byly českého nebo smíšeného původu. Čeština byla maturitním předmětem.^{38/}

V roce 1848 byly ve městě zavedeny dvojjazyčné nápisy. Když zazněla na koncertu v březnu 1848 píseň *Kde domov můj* česky a německy, posluchači si vynutili opakování českého (!) znění.^{39/}

Na druhé straně byla Česká Lípa jedním z dvaceti českých měst, které se zapojily do voleb do frankfurtského parlamentu.^{40/} Názorově ještě nebyli českolipští vyhranění. Proto nepřekvapuje, že se – ač jazykem německé – českolipské noviny k německví ještě nehlásily. Vystupovaly v souladu s dobovým míněním ve městě, nebo s ním alespoň nebyly v zásadním rozporu. Z obou potenci, které se v České Lípě projevovaly – národnostní tolerance a národnostní nesnášenlivost – postupně sílila ta druhá. Nedostávalo se těch, kteří měli, jak poeticky vyjádřil Emanuel Rádl, „nezakalené oči pro mírumilovný styk mezi Čechy a Němci“.

Začátek okázalého pěstování německví a šovinismu kladou autoři knihy Z dějin České Lípy do 60. let, konkrétně po roce 1861.^{41/} Tento trend přetrvával na Českolipsku, s různými peripetemi, až do odsunu. Českolipští se plně ztotožnili s názory německých liberálů, jejichž postoj výstižně vyjádřil Václav Kural: „*Rakousko považovali liberálové za německou državu, české země za území získané německou prací a kulturou*“.^{42/}

Nyní se dostáváme k otázce, proč českolipské noviny zůstaly (na dobové poměry), nacionálně nevybojné i po roce 1861. Do roku 1868 se nabízí prostá, byť zjednodušující, odpověď. Bylo to vlivem českých impresorů. Ale to nemůže platit po nástupu Josefa Hamanna, „uvědomělého“ Němce. Co vedlo Hamanna k tomu, že se nepřizpůsobil okolí a nezavedl do svých novin propagaci německví a šovinistická hesla? Vliv dosavadní tradice listu, pouhá setrvačnost nebo jeho osobní přesvědčení? Určující roli patrně hrálo jeho přesvědčení. Hamann, jakkoliv se hrdě hlásil k německví, patřil ke generaci, která pamatovala rok 1848 a byla vychována ještě v zemském patriotismu. V tom se shodoval s W. Heimrichem i starostou města JUDr. Schönfeldem.^{43/} Jeden fakt však nelze přehlédnout. Majitel tiskárny a prosperujícího knihkupectví musel ve své době znamenat v provinčním městě velmi mnoho, když mohl odolávat tlaku okolí, ze kterého se rekrutovali jeho čtenáři a zákazníci.^{44/}

Může padnout námitka: Ale noviny mohly být silně nacionální svým obsahem, nebo alespoň „mezi řádky“. Na takovou námitku mohou seriózně odpovědět další, speciálně zaměřené studie. Předkládaná práce se ohledně tohoto tématu zabývá oficiálně proponovanými postoji redakce. Motta, hesla, články podepsané redakcí, názvy rubrik, apod. formovaly na první pohled patrný vnější obraz novin. A v tom je mezi obrazem novin, jak ho budoval Hamann a posléze jeho nástupci, markantní rozdíl. Hamannovy postoje byly blízké stanovisku Vídně, resp. císařského dvora, po něm se prosazoval a zesiloval trend zdůrazňovat německý postoj novin takovým způsobem, aby byl naprosto nepřehlédnutelný a nezpochybnitelný.

Odchodem Josefa Hamanna končila v České Lípě doba, kdy místní noviny mohly obstát, aniž by razantně proklamovaly své německtví.^{45/}

POZNÁMKY

- 1/ Statistické údaje jsou přebírány z oficiálních statistických lexikonů nebo retrospektivního lexikonu, pokud není uvedeno jinak.
- 2/ Dále to byly kraje Praha, České Budějovice, Plzeň, Cheb, Jičín a Pardubice.
- 3/ Krajský soud v České Lípě zahájil formálně svou činnost 1. července 1850.
- 4/ Lahn, Josef Franz: Zur Geschichte des Buchdruckes in Leipa. Mitteilungen des Nordböhmisches Exkursions-klubs (dále MNEC) 31, 1908, s. 274 an.
- 5/ Že nebyli Jeřábkové pomijivou rodinou dokládá i dílo sumarizující celé 19. století, které vydával na začátku 20. století Josef R. Vilímek v Praze pod názvem Devatenácté století slovem i obrazem. Zde ve svazku druhém druhého dílu čteme na s. 540: „Na počátku XIX. věku byli pražští tiskaři: *Bellmann (dříve Medau), Haase (dř. Schönfeld), Spurný, místodržitelská (dříve guberniální), Pospíšil (později Otto), Jeřábek, Renn (dř. Vetterle), Schmelkes (dř. Landau), Sievers (dř. Tábor) a tiskárna školního knihoskladu.*“
- 6/ Kateřina Jeřábková tiskla v Praze básně Josefa Jaroslava Kaliny, rodáka z Nového Boru a v únoru 1851 u ní začal vycházet Mikovcův Lumír. F. B. Mikovec byl rodák ze Sloupu na Českolipsku. Není to dokladem další osobní vazby Jeřábků k regionu jejich budoucího působení? V roce 1855 začala Kateřina Jeřábková v Praze vydávat „Bibliotéku českých původních románů“. In: Vlček, Jaroslav: Dějiny české literatury III., Praha 1960, s. 160.
- 7/ Šonský, Ota: Tiskárna Bergman v České Lípě a sto let jejího trvání 1848–1948. Česká Lípa 1948.
- 8/ Heimrich, Wenzel: Der Chronist Josef Brückner, MNEC 8, 1885, s. 184.
- 9/ Např. na s. 192 Časopisectva v Čechách: „Reichenberger Wochenblatt. Povoleno 13. III. 1849. Vyd. Filip Geržabek v Mladé Boleslavi, tisk Rud. Geržabek v Liberci.“ Roubík, František: Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930.
- 10/ „Plných téměř 150 let neměla Ml. Boleslav tiskárny až do Frant. Stránského r. 1748, po němž následoval Frant. Jeřábek 1810, pak Filip Geřábek (1813–49), Josef Zwickl (1857) a V. P. Nešněra (1882).“ Ottův slovník naučný (dále OSN), díl XIV., Praha 1899, s. 450.
- 11/ Leipaer Zeitug, č. 1, 3. ledna 1875.
- 12/ Tobiáš Kellner byl purkmistrem přes čtvrt století. Zemřel roku 1836.
- 13/ Podle předchozích údajů byl Böhmisches-Leipaer Anzeige-Blatt vydáván v tiskárně, která zahájila svou činnost v budově krajské vlády. Autoři úvodníku ale pamatují tiskárnu v domě lékárny „U Josefa“. Tím se opět vrací otázka, zda přece jenom neexistovala Jeřábkova tiskárna už před rokem 1850.
- 14/ První tiskárna v České Lípě vznikla v roce 1631 v augustiniánském klášteře. Události třicetileté války i velké požáry města v letech 1787 a 1820 zničily doklady klášterní tiskárny. V muzeu v České Lípě je vystaven dochovaný výtisk latinské gramatiky P. Pavla Conopea, vydané augustiniány v místní klášterní tiskárně pro potřeby klášterní školy roku 1631.

- 15/ Důvody, které k tomu vedly, dnes asi nebude možné zjistit. Snad to bylo proto, že týdeník nevycházel v roce 1850 celý rok, ale jenom půl roku.
- 16/ Wenzel Heimrich (1820–1905) je uváděn jako městský písař, sekretář nebo tajemník. Po absolvování gymnasia v České Lípě studoval na plzeňském lyceu filosofii a nakonec práva na pražské universitě. Napsal řadu vlastivědných studií, dopisoval do místních novin a vlastivědných časopisů. Byl nositelem Zlatého kříže za zásluhy a v roce 1899 dostal od císaře Franze Josefa I. Brilantovou jehlicí. Blíže viz Hantschel, Franz: *Heimatkunde des politischen Bezirkes B. Leipa*, B. Leipa 1911, s. 682–683.
- 17/ Josef Brückner se narodil v České Lípě roku 1785. V roce 1797 šel do učení na krejčího, potom odešel roku 1802 na vandr, kde se patrně živil jako každý tehdejší potulný tovaryš. Po svém návratu v roce 1809 se v České Lípě usadil jako mistr a sepsal třisvazkové dějiny svého rodného města. První svazek datoval k roku 1829, druhý k roku 1840 a třetí k roku 1845. Zemřel v České Lípě v roce 1864. In: Hantschel, F.: *Heimatkunde*, s. 678.
- 18/ Kolem nástupu V. Michálka panují nejasnosti. Roubík uvádí rok 1850 (!), Lahn, Suske i Šonský evidují Michálka až od roku 1862, kdy se stal nájemcem tiskárny. Řeč novin potvrzuje oprávněnost označení Michálka jako nové postavy listu k roku 1855.
- 19/ Suske, J.: *Festschrift zum Johannisfest der Filiale B. Leipa des Zentralvereines der Buchdrucker und Schriftgiesser in Böhmen „Typografická beseda“* 28. a 29. Juni 1930. Buch- und Steindruckerei Bergmann und Johann Künstner, B. Leipa 1930, s. 15.
- 20/ Jednalo se o typ železného lisu, který zhotovil lord Stanhope již v roce 1800 a který proti dřevěnému lisu znamenal velký pokrok.
- 21/ Suske, J.: *Festschrift*, s. 15.
- 22/ Tamtéž.
- 23/ V č. 26 a následujících Hamann inzeruje novou filiálku svého knihkupectví v Lange-gasse. Nabízí velký výběr zvláště nejmodernější galanterie, hraček, akordeony, věčné kalendáře v podobě medailónků, cigártašky, porcelánové figurky a vázy, nafukovací balónky apod.
- 24/ Suske, J.: *Festschrift*, s. 15.
- 25/ Tamtéž.
- 26/ Šonský, O.: *Tiskárna Bergman*, s. 4. I v případě Josefa (?) Černého se potvrzuje stará zásada historiků „fons unus, fons nulus“. Jakkoliv byl Černý z hlediska česko-lipských novin okrajovou postavou, přistoupil jsem ke komparaci základních pramenů, která rozkolísala to, co se zdálo jasné. Josef Franz Lahn uvádí v citované stati *Zur Geschichte des Buchdruckes in Leipa* jméno v podobě „Czerný“, bez křestního jména. Johann Suske ve svém *Festschriftu* uvádí jméno ve tvaru „J. Czerný“. Šonský píše „Josef Černý“. Roubíkova *Bibliografie časopisectva* vnáší nové varianty: „Echo von der Elbe“. *Nachrichten aus Bodenbach und Umgebung für Industrie, Handel und Gewerbe*. Od 8. 2. 1874, Podmokly, soboty, nakl., vyd., red. a tisk František (Franz) Černý. Od roku 1876 s titulem „Der freimüthige Beobachter“, soboty, nakl., vyd., red. a tisk F. Černý junior. Od r. 1878 s titulem „Bodenbacher Anzeiger“, Podmokly, soboty, red. F. Černý, potom Julius Černý, tisk F. Černý, od r. 1886 Jul. Černý. Náklad 1884 100 ex. Od r. 1885 s titulem „Bodenbacher-Tetschner Wochenblatt“. *Politisches Organ der Mässigung für den Tetschner und*

- angrenzende Bezirke. Podmokly, nakl. a tisk Frant. Černý, red. Jul. Černý, náklad 300–500 ex. Od r. 1894 s tit. „Volksfreund“, zanikl r. 1903. Podle Roubík, F.: Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930. Z výše uvedeného vyplývá, že vydavatelem Echa von der Elbe a navazujících titulů byl František Černý. Julius Černý (jeho iniciálu „J“ si Šonský asi vyložil jako „Josef“) byl redaktorem téhož listu a tiskl ho až od roku 1886. Pro nás je zajímavý i náklad listu.
- 27/ Suske, J.: Festschrift, s. 20.
- 28/ Bylo by zajímavé a přínosné zjistit dalším studiem, kolik regionálních listů mělo příjem inzerce v hlavních městech monarchie a země.
- 29/ Lahn, J.: Zur Geschichte des Buchdruckes in Leipa, s. 277.
- 30/ Frant. Roubík eviduje měsíčník *Haidaer Unterhaltungsblätter*, vydávaný Donathem v Novém Boru, ale tištěný ve Stuttgartu od roku 1876, dále týdeník *Der Bote aus dem Kreibitzthale*, který vycházel (jen) v roce 1878, nakl., vyd. a tisk Donath a Ehrlich Nový Bor, v roce 1877 týdeník *Nordböhmisches Leuchtkugeln*, vyd. a nakl. Ottomar Donath, ale tisk Joh. Künstler Česká Lípa, týdeník potom změnil název a byl tištěn ve Varnsdorfu. OSN, díl XIV, Praha 1899, s. 450 a 451 uvádí založení tiskárny v Novém Boru roku 1877.
- 31/ Suske, J.: Festschrift, s. 20. K tomu dodává J. Lahn: „*Budíž zde poznamenáno, že patřilo a ještě dnes patří ke smutné zvláštnosti Lípy, nepokrytě využívat přespolní listy k hanlivým článkům proti rodnému městu. Z tohoto pohledu je město Lípa těžce poškozováno nejen v severních Čechách, ale i v celých německých Čechách. A děje se tak, bohužel, dodnes. Vždyť jen svornost buduje, kdežto nesvornost boří.*“ Lahn, J.: Zur Geschichte des Buchdruckes in Leipa, s. 276–277.
- 32/ Suske, J.: Festschrift, s. 20.
- 33/ Šonský, O.: Tiskárna Bergman, s. 5.
- 34/ Křen, Jan.: Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780–1918, Praha 1990.
- 35/ Kořalka, Jiří: Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914, Praha 1996, s. 30. Titulek článku „Od Sudet“ ukazuje, že označení „Sudety“ je daleko staršího data, než se běžně v literatuře traduje.
- 36/ Kořalka, J.: Češi v habsburské říši, s. 146.
- 37/ Eisner, Pavel: Německá literatura na půdě ČSR od r. 1848 do našich dnů. In: Československá vlastivěda. Díl VII. Pisemnictví, Praha 1933, s. 325–377.
- 38/ Vojtišková, Marie – Panáček, Jaroslav: Česká Lípa, Česká Lípa 1976, s. 77.
- 39/ Panáček, J. – Vojtišková, M. – Smejkal, L.: Z dějin České Lípy, Česká Lípa 1999, s. 115. Koncert zazněl v podání Pěveckého a hudebního spolku se sólistou Josefem Hackelem z Nového Boru.
- 40/ Ve volbách do Frankfurtu stačilo vítězi za město a celý okres pouze 136 hlasů.
- 41/ Šovinistické chování bylo příznačné především pro německé spolky, od pěveckých přes tělovýchovné až k politickým. Také židovská komunita ve městě se plně ztotožňovala s němečtím.
- 42/ Kural, V. – Radvanovský, Z. a kol.: „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, s. 13.
- 43/ Vojtišková, M. – Panáček, J.: Česká Lípa, s. 87.
- 44/ Jako úlitba „vlastencům“ bylo možná míněno vypuštění adjektiva *Böhmisch* při změně názvu listu z *Böhmisch Leipaer Anzeiger* na *Leipaer politisches Wochenblatt*. Alespoň J. F. Lahn v MNEC 31, 1908, s. 175 konstatuje s uspokojením: „Slovo *Böhmisch*, které je v Rakousku, ke škodě německých Čech (zum Nachteile der

Deutschböhmen – v originále proložené) stále překládáno slovem *tschechisch*, konečně zmizelo a my doufáme, že se již nikdy v (česko)lipských novinách neobjeví.“ Opačný názor měli někteří Češi. K dlouholetým sporům o užívání výrazů *böhmisch* a *tschechisch* se vyjádřil český národně katolický poslanec Jan Rojek na schůzi českého zemského sněmu 1861: „Jsem rodilý Čech (Böhme) a nepamatuji se, že by někdy náš národ používal označení Čeche nebo *cechisch*. Byli jsme Češi (Böhmen) a češti (*böhmisch*), jen žurnalistika nejnovější doby přivedla na svět s neblahými záměry slovo Čeche a *cechisch*. Navrhuji proto, abychom zde v tomto vysokém shromáždění už nikdy znovu neslyšeli slovo Čeche a *cechisch*.“ In: Kořalka, J.: Češi v habsburské říši, s. 148.

45/ Okázalý důraz na němectví, který pronikl do českolipských novin začátkem 80. let 19. st., lze proto chápat jako dovršení dvacetileté etapy intenzivního upevňování pozic německého nacionalismu v České Lípě.

DALŠÍ POUŽITÁ LITERATURA

- Biman, Stanislav – Malíř, Jiří: Kariéra učitele tělocviku, Liberec 1983.
- Burton Graeme – Jiráek Jan: Úvod do studia medií, Brno 2001.
- Dějiny Rakouska, (kolektiv autorů), Praha 2002.
- Encyklopedie praktické žurnalistiky, (kolektiv autorů), Praha 1999.
- Hanuš, Jan K.: Českolipsko. Vlastivědný nástin soudních okresů Česká Lípa, Bor a Mimoň, Česká Lípa 1930.
- Hoch, Karel: Dějiny novinářství od r. 1860 do doby současné. In: Československá vlastivěda, díl VII. Pisemnictví, Praha 1933, s. 437–514.
- Jiráek, Jan – Köpplová, Barbara: Média a společnost, Portál, Praha 2003.
- Köppl, Ladislav – Köpplová, Barbara: Dějiny světové žurnalistiky I., Praha 1989.
- Kučera, Milan: Populace České republiky 1918–1991, Acta Demographica XII., Praha 1994.
- Kural, Václav: Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938), Praha 1993.
- Kural, Václav a kol.: Studie o sudetoněmecké otázce, sv. 1, Praha 1996.
- Molisch, P.: Die deutsche Bewegung in Böhmen und Mähren von 1848 bis Weltkrieg. In: Heiss, Friedrich (ed.): Das Böhmen und Mähren-Buch. Volkskampf und Reichsraum. Prag 1943.
- Rádl, Emanuel: Válka Čechů s Němci, Praha 1933.
- Taylor, A. J. P.: Poslední století habsburské monarchie. Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918, Brno 1998.
- Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích, Praha 1995.
- Urban, Otto: Česká společnost 1848–1918, Praha 1982.
- Vznik a vývoj iredentistických snah německého obyvatelstva v letech 1918–1945, Ústí nad Labem, Litoměřice 1987.

RESUMÉ

Anfänge der periodischen Presse in Česká Lípa

Robert Krejcar

In den ersten einunddreißig ein halb Jahren der Existenz einer periodischen Presse in Česká Lípa erlebte die Leipaer Presse mehrmals einen Ortswechsel der Druckerei und Änderungen der Herausgeber sowie der Titel. In den Jahren 1850–1854 hatte die Druckerei ihren Sitz im Gebäude der Bezirksverwaltung, der Besitzer war Filip Jeřábek. Im Jahre 1854 verlegte er die Druckerei in das Haus Zum Josef an der Ecke des Marktplatzes. Als 1862 die Druckerei Václav Michálek pachtete, befand sie sich in einem Haus gegenüber dem Kloster. 1863 zog die Druckerei unter dem Pächter Michálek in das Gebäude der ehemaligen Gandarmeriekaserne gegenüber der Hl. Kreuz-Kirche um.

1867 kaufte Jeřábeks Druckerei Josef Hamann. Offiziell nahm seine Firma ihre Tätigkeit am 1. April 1868 auf. Im Jahre 1872 verlegte er die Druckerei in das Haus der ehemaligen „Agrarie“ und 1874 in neue Gebäude gegenüber dem Kloster. Die Druckerei wechselte also zwei Besitzer, einen Pächter und sechs Häuser in unterschiedlichen Stadtteilen.

Der Titel des Blattes wurde in der gleichen Zeit fünfmal geändert. Unter der ersten Bezeichnung „Böhmisch-Leipaer Anzeige-Blatt“ erschienen 26 Nummern des „nullten“ Jahrgangs (1850) und fünf Nummern des ersten Jahrgangs (1851).

Von der Nummer 6 des ersten Jahrgangs bis zur Nummer 52 des zwölften Jahrgangs (also 12 Jahre) wurde die Zeitung unter dem Titel „Böhmisch-Leipaer Wochenblatt“ herausgegeben. Der Grund für diese Änderung war eine Anordnung der Staatsanwaltschaft.

Mit dem 13. Jahrgang (1863) wurde das Blatt in den „Böhmisch-Leipaer Anzeiger“ umbenannt. Der Grund wird in der Zeitung nicht mitgeteilt, aber die Umbenennung passierte in Zusammenhang mit der Änderung der Person des Redakteurs und Druckers am Ende des Jahres 1862. Der Böhmisch-Leipaer Anzeiger wurde 6,5 Jahre, bis zur Hälfte des 19. Jahrgangs herausgegeben. Der weitere Titel „Leipaer politisches Wochenblatt“ erschien mit der Nummer 26 im Jahre 1869.

1868 kam es zu einem Wechsel des Herausgebers und Redakteurs und der neuen Redaktion gelang es die Konzession um die Veröffentlichung von Artikeln mit politischem Inhalt zu erweitern. Das spiegelte sich mit einer gewissen Verspätung in dem neuen Titel der Zeitung wider, welcher sich 5,5 Jahre, bis zum Ende des 24. Jahrgangs (1874) hielt. In dem Jubiläumsjahrgang 25 begann das Blatt zweimal wöchentlich zu erscheinen und dies führte zu seiner Umbenennung in „Leipaer Zeitung“.

Am Ende des 28. Jahrgangs wurde ein weiterer Schritt zu der Umwandlung des Blattes in eine Tageszeitung gemacht. Die Zeitung erschien dienstags, donnerstags und sonnabends. In Folge der Steigerung der Periodizität wurde die Seitenzahl auf vier Seiten reduziert. Die Zeitung betonte in dieser Zeit ihre Unabhängigkeit, das Deutschtum wurde noch nicht in den Vordergrund gestellt.

Im August 1879 kam es zu einer Änderung der Besitzer der Zeitung. Auf der Szene tauchte Ignaz Widinsky auf. Josef Hamann war zwar weiterhin der Besitzer der Druckerei, seit August 1879 bis Oktober 1881 räumte er jedoch nach und nach das Feld. Vom Anfang des Jahres 1880 an wird die Zeitung wieder zweimal wöchentlich, donnerstags

und sonnabends, herausgegeben. Das Engagement von Hamann in der Herausgabe der Zeitung hörte definitiv im Jahre 1881 auf.

Josef Hamann stellte ein Beispiel eines zielbewussten Unternehmers dar, der sich mit einem zeitgemäßen Mittelmaß zufrieden gab, sondern Ziele anstrebte, die zu seiner Zeit den provinziellen Rahmen überstiegen. Obwohl es ihm trotz allem Bemühen nicht gelang, sein Vorhaben, eine Tageszeitung herauszugeben, zu erfüllen (damit wäre er seiner Zeit voraus gewesen), war er eine der größten und inspirativsten Persönlichkeiten in der Geschichte der Leipaer Presse. Mit dem Ausscheiden von Josef Hamann endete auch die dreißigjährige Etappe der Entwicklung der Zeitung, eine Periode ohne massive nationale Propaganda.

Übersetzt von Petra Sochová

MĚSTSKÉ LÁZNĚ V DOKSECH MEZI LETY 1906 AŽ 1945

Martin Klement

Martin Klement: Municipal baths in Doksy between years 1906 and 1945

The goal of the study was to demonstrate on a specific example of town Doksy the way almost unknown locations attempted to employ booming tourism at the turn of 19th and 20th centuries for making themselves more visible and economically upgraded. Within the scope of thus broadly conceived topic the study focuses above all on the house of municipal baths of Doksy. On the one hand, using a detailed depiction of the building's origin in the years 1905 and 1906, description of its appearance and treatment practised therein as well as thoughts over the causes of predicaments that went along with it from the very beginning until its demolition in 1990 we obtain a very true image of once relatively well-known, these days however long forgotten municipal baths; on the other hand, the study helps to point out the part of this structure in the line of overall conversion of Doksy from a rural town into a bath center. From the study an understanding follows that this problematic structure played a minor part in comparison to that of Mácha Lake, which was systematically being converted into so called lake baths.

Bez jakéhokoli povšimnutí uplynulo před dvěma roky přesně století od chvíle, kdy byla v Doksech dokončena a veřejnosti zpřístupněna budova, do níž byly vkládány nemalé naděje. Jenomže neskromná očekávání vkládaná do projektu vytěsnilo záhy vystrážlivění a četné starosti. Problémy provázející novou stavbu od samého počátku přivedly už tehdejšího dokského kronikáře Josefa Quaišera k přirovnání celého díla k dítěti působícímu bolest.^{1/} A tak je tomu dnes 18 let, co stavba po řadě peripetií dokonce nadobro zmizela ze světa a není dnes po ní ani památky. Řeč je o budově dokských Městských lázní.

Co vůbec přivedlo Doksy k rozhodnutí postavit si lázeňskou budovu a stát se lázněmi? Pro zodpovězení je třeba vrátit se na přelom 19. a 20. století, kdy česká společnost vykazuje zvýšený zájem o lázeňská

a léčebná prostředí. Valný podíl na tom nesla řada propagačně-osvětových brožur, z nichž některé vycházely i opakovaně.^{2/} Za svůj stěžejní cíl si vytyčily představit jednotlivé léčebné oblasti s jejich specifickými účinky a přesvědčit čtenáře, aby se tam nezdráhali vykompenzovat každodenní stres a nezdravý způsob života blahodárným pobytem. Ne vždy bylo přitom nezbytné, aby v propagované lokalitě vyvěralo léčivé vřídlo, protože k regeneraci po nervovém vypětí mnohdy stačilo zvolit jen klidnou a tichou krajinu. V závislosti na stoupajících požadavcích o pobyt v takovýchto místech rostl počet nabídek ze strany drobných a do té doby prakticky neznámých obcí a městeček, která správně vytušila, že nový sociální trend může výrazně přispět k jejich zviditelnění, a tím i k ekonomickému povznesení. Zajisté sledovaly podobný záměr i Dokští, když začali z nenápadného agrárního městečka, čítajícího k roku 1880 na 2124 obyvatel,^{3/} vytvářet lázeňské centrum severních Čech.

Ještě kolem poloviny 19. století však nic nenasvědčovalo tomu, že se tu vývoj bude ubírat právě tímto směrem. Poddanské město žilo zejména pěstováním chmele a pro ulehčení jeho vývozu sem byla roku 1866 zavedena železniční trať. Jakmile se začala zvyšovat poptávka po kvalitnějším žateckém chmelu, nedokázala ani železnice zachránit dokské chmelářství od postupného úpadku. Zdejší rodák Angelus Valdštejn si ale ve své vzpomínkové knize o Doksech povšiml, jak železnice pomohla Doksům i v jiném ohledu: „*Díky živému dopravnímu spojení a konečně také díky obchodníkům s chmelem, kteří křižovali celou Evropu (...), stávaly se Doksy od osmdesátých let minulého století (tzn. 19. století – pozn. MK) známé jako okouzlující kraj.*“^{4/} Od počátku osmdesátých let se tak lidé začínají dovídat nejen o půvabu okolí Doks, nýbrž také o jeho příznivém vlivu na lidské zdraví. Náhle se absence průmyslu, dříve pocítovaná jako brzda rozvoje města, projevila paradoxně jako nezanedbatelná výhoda a Doksy posléze nebudou opomíjet zanést skutečnost dokonale neindustriální oblasti do propagačních materiálů. Podobně budou akcentovat snadnou dostupnost města díky železniční trati.

Nečekaný zájem o málo známou krajinu podnítil roku 1888 založení místního Okrašlovacího spolku, jehož členové agilně pracovali na zvelebení okolí, aby plně vyhovovalo požadavkům návštěvníků. Doksy se vydaly na novou cestu, na cestu lázeňství a turismu. V letovisko se po roce 1900 proměňuje i na protilehlém břehu Máchova jezera ležící dokská čtvrť Staré Splavy.

Na rozdíl od jiných míst, jimž nízká atraktivnost zabránila pozdvihnout se k nadregionální proslulosti, mohly Doksy svým hostům leccos

nabídnout a svých předností uměly dokonale využít. Proto také zájem o ně neustále stoupal. Vděčily za to především velkolepé vodní ploše Máchova jezera, opěvované stejnou měrou jak v českých, tak německých průvodcích – mnohdy až s neúměrným patosem: „(...) *snad nejkrásnější jezerní oblastí Československa jest okolí Máchova jezera pod Bezdězem u Doks. Nádherná silueta Bezdězu shlíží se ve vodní hladině (...) a vytváří obraz, jemuž není rovno,*“^{65/} píše Bohumil Kinský a Josef Quaißer dodává: „*Byla-li by krása dokské krajiny omezena jen na Velký rybník, pak by se už jenom kvůli tomuto jedinečnému jezeru vyplatilo Doksy navštívit.*“^{66/}

Protože však Máchovo jezero, nazývané až do konce druhé světové války v oficiálních dokumentech Grošteich, patřilo před první světovou válkou i s přilehlým okolím rodu Valdštejnů, tedy vrchnosti města, museli dokští radní zpočátku respektovat její omezení vztahující se na užívání jezera pro lázeňské účely.^{7/} Teprve po roce 1918 se městu podařilo získat více pobřežních pozemků a také provozních práv. Mohutné investice jak ze strany města, tak ze strany Valdštejnů velmi brzy umožnily, aby se okolí jezera proměnilo v pulzující lázeňské středisko známé nejen po celé republice, nýbrž i v zahraničí.^{8/}

Úvahy o co možná nejpřesnějším vymezení pojmu „lázně Doksy“ vyústily v překvapující zjištění, že pro studovanou lokalitu je vhodné rozlišovat dvojí význam onoho slovního spojení.^{9/} V prvním případě jím lze chápat samostatnou budovu Městských lázní, vystavených v roce 1906 v ulici Kirchengasse (dnes 5. května), v případě druhém zahrnuje pojem celou oblast Máchova jezera. Mezi oběma pojmy panoval poněkud zvláštní vztah – zdá se, že proslulost Doks jako lázeňské oblasti nebyla dána přítomností Městských lázní, ani podáváním mléčných kúr, které pořádala dokská Mlékárenská společnost (Molkereigenossenschaft für Hirschberg und Umgebung), ale existencí samotného jezera. Když do Doks přijeli hosté na ozdravný pobyt, nebyla jejich léčba bezvýhradně podmíněna návštěvou lázeňské budovy; stačilo, aby se procházeli po písčitých plážích jezera a dýchali čerstvý vzduch prosycený vůní borových lesů. V tomto světle se jednopatrová budova městských lázní jeví spíše jako doplněk lázeňského koloritu, v žádném případě ne jako jeho základ, a navíc, jak uvidíme později, jako doplněk značně nedokonalý a problematický. Jinými slovy dospíváme k závěru, že Doksy by si byly bývaly zasloužily označení „lázně“, i kdyby tu žádná lázeňská budova nebyla stála.

Této domněnce odpovídá také skutečnost, že v pramenech nalézáme v souvislosti s Doksy pojem „lázně“ až roku 1928, kdy se na trh dostala publikace Josefa Quaißera nazvaná Die Binnenseebäder

Hirschberg-Thammühl und Umgebung,^{10/} to znamená dvanáct let po té, co do Městských lázní vstoupili první klienti. Roku 1928 byla rovněž Jezerní komise (Großteichkommission), zpravující záležitosti Máchova jezera, nahrazena pružnější institucí nazvanou Lázeňská správa (Badeverwaltung). Neznačená to však, že by se pro Doksy označení „lázně“ dříve nemohlo používat, naopak se to zdá být velmi pravděpodobné, jen pro potvrzení chybí podklady. Nejzazší hranici, k níž lze při vymezování používání pojmu „lázně“ dojít, pravděpodobně tvoří léta 1910 až 1918. Do tohoto rozmezí se klade vydání průvodce Franze Hantschela,^{11/} kde se ještě o Doksech mluví jen jako o „Sommerfrische“ (letovisko). A to i přes to, že zde již stojí lázeňská budova a město se lázním podobá. Vždyť podle charakteristiky samotného Hantschela v Doksech tehdy panoval během léta čilý život jako v přímořských lázních.^{12/} Z jaké příčiny tedy budova městských lázní nedoznala kýženého významu a proč zůstala ve stínu Máchova jezera? V čem tkvěla její problematičnost a proč na ni Dokští nemohli být náležitě pyšní? Věnujme nyní pozornost již plně této pozoruhodné stavbě.

Odpovědi na otázku, komu jako prvnímu přišlo na mysl vystavět v Doksech lázeňskou budovu, se dnes asi již stěží dopátráme. Podklady pročitáné k tomuto tématu nejenže byly v oné záležitosti skoupé na slovo, nýbrž ani nenaznačily, kudy by se měl při pátrání badatel vydat.

Pravdě se smí blížit úvaha, dle které by původcem návrhu mohl být některý ze členů dokského Okrašlovacího spolku. Jejich příslušníky se stávali nezřídka i městští radní, obeznámení s nedostatky a potřebami města, kterých nebylo málo. Kvůli chybějící kanalizaci, nedostatečnému dláždění, elektrifikaci a vodovodu byly Doksům zamítány požadavky o přiznání městského charakteru, jenž jim byl v souvislosti s josefínskými reformami odebrán. I uvažované lázně měly pomoci zvýšit dojem městskosti Doks, zvláště když město začalo být známo jako letovisko.

Právě z toho důvodu se Okrašlovací spolek, v němž se vědomí problémů města spájelo s opravdovým zápalem o jeho zvelebení, jeví jako ideální prostředí pro zrození představy lázní. Protože však úvaha zůstává nepodeprěna konkrétními prameny, nelze do této nejasnosti vnést více světla.

Žádost o vybudování parních lázní zaslali dokští radní okresnímu hejtmanství v Dubé 21. června 1905 a dva týdny na to, přesně 7. července, obdrželi od tohoto úřadu povolení. Další významný krok ke vzniku lázní učinilo město 28. října 1905 skoupením patřičných pozemků v blízkosti Čepelského rybníka od Ernestine Renger-Doms.^{13/} To už ale dávno

probíhala jednání s různými firmami o stavbě a vybavení lázni, protože v květnu obdrželo město rozpočet nákladů na stavbu od stavební firmy Jahn & Jisba, vypočítávající celkové výdaje za řemeslnické práce, tesařské, klempířské, železářské, malířské a zednické práce včetně materiálu celkem na 13.796,23 korun. Jelikož se od žádné jiné firmy podobný rozpočet nezachoval a jelikož existuje korespondence mezi starostou a českolipským bankéřem Alfrédem Sommerem, jemuž firma Jahn & Jisba odstoupila splatné pohledávky v hodnotě 4.000 korun, lze na základě těchto informací usuzovat, že budova opravdu pocházela od této českolipské firmy.^{14/}

Pod jejím vedením vznikla strážlivá podélná stavba, průčelím nasměrovaná do dnešní ulice 5. května. V menším pravém výklenku se štítem a nápisem Stadtbad se nacházela čekárna s dřevěnou podlahou a malovanými stěnami a stropem, z níž se prošlo do stejně zdobené chody, kde ale podlahu, stejně jako téměř celý zbytek lázni, kryla teracová dlažba. Když návštěvník kráčel chodbou do levé části budovy, míjel po pravé straně nejdříve místnost se sprchou, pak prádelnu, splachovací záchod, za dalšími dvěma dveřmi se skrývaly opět kabiny s vanami a sprchovacím zařízením a v poslední takto umístěné, leč poněkud větší místnosti se nacházela chlouba celých městských lázni představovaná vanou, v níž se podávaly rašelinné kúry. Za touto vanou stála ještě jedna vana, určená ke smytí rašeliny z těla. Dveřmi na konci chodby se procházelo do převlékárny se čtyřmi kabinkami. Jakmile zde hosté odložili svůj oděv, vstoupili dveřmi napravo do jakéhosi oktogonu, tvořícímu ještě s dvěma vedlejšími místnostmi levý výraznější výběžek budovy. Ve středu osmiboké místnosti se rozprostíral kruhový bazén se studenou vodou. První z oněch výše zmíněných dvou místností byla předsíň, vedoucí přímo do parní komory s kabřincovou dlažbou, dřevěnými rošty a lavičkami. Kdyby návštěvník v předsíni otevřel levé dveře, našel by druhý záchod městských lázni, pravé dveře umožňovaly vstup do místnosti s různými typy sprch. Poslední místnůstka, nalézající se v levém zadním rohu budovy, byla dlážděna stejným materiálem jako parní komora a hosté v ní byli vystaveni působení horkého vzduchu.^{15/}

Podle českolipské archivářky Marie Vojtíškové lázně už za první republiky příliš vábně nepůsobily.^{16/} Možná i to může být důvodem, proč se v žádném prostudovaném průvodci natož v prospektech obrázků lázni neobjevuje. Naopak na některých starších panoramatických pohlednicích Doks lze do městské zástavby přirozeně začleněnou budovu odhalit. Existují i pohlednice konkrétnější: v mírně zvlněné, lekníny porostlé

hladině Čepelského rybníka se odráží nenápadná stavba městských lázní. Mnohem větší pozornost ovšem upoutává vedlejší, o patro vyšší secesní stavba hotelu Stadbad a zejména budova Mlékárenské společnosti pro Doksy a okolí, umístěná na vršku přímo za lázněmi a nápadná dominantním několikametrovým komínem.^{17/} Tato stavba tu není zmiňována nadarmo, protože lázně na ni byly, bez nadsázky řečeno, napojeny přímo pupeční šňůrou.

Nelze vyloučit, že již v momentě, kdy město vybíralo vhodný pozemek pro lázně, se brala v potaz možnost využít vodu a páru vyprodukovanou v mlékárně k potřebám lázeňských kúr. Podrobněji však celý projekt rozpracovala až strojírenská akciová společnost Körting, jejíž projekt městskou radu natolik zaujal, že na svém zasedání 31. srpna 1905 pověřila tuto vídeňskou firmu technickým vybavením zamýšlených městských lázní.

Plán předpokládal vést páru vytvořenou v mlékárenské kotelně pomocí nadzemního potrubí do lázní, kde by se dalšími cestami hnala do jednotlivých radiátorů. Zvláštní potrubí by odvádělo sraženou vodu ven z budovy. Při takovémto systému vytápění nebyl podle firmy Körting žádný problém, aby se místnosti určené ke koupelím vyhřály na 25 °C, místnost, již firma označuje jako sodatorium – majíc na mysli zřejmě komoru s horkým vzduchem, dokonce na 55 °C a ostatní nepřiliš využívané prostory jako chodbu či předsíň na 20 °C, a to vše při venkovní teplotě minus 20 °C. Na podobném principu měl fungovat rovněž přívod vody potřebné k lázeňským účelům. Z nádrže mlékárny s nově instalovaným ohřívacím zařízením byl uvažován odběr teplé i studené vody tekoucí potrubím do budovy lázní, odkud by se větveným potrubím dostala k jednotlivým vanám a sprchám.

Přestože firma zprvu počítala pouze s dodáním jednotlivých zařízení a jejich instalací v místnostech, zatímco dodání a pokládání potrubí mezi mlékárnou a lázněmi se zříkala, pak na žádost města přistoupila firma dodatečně i k těmto úkolům.

S vídeňskou strojírenskou společností jednaly Doksy také o dodání tří van obložených míšeňskými kachli za 1.275 korun, ale jestli si firma přilepšila i touto transakcí, není jisté, protože s poněkud levnější nabídkou se na město obrátila i firma L.&C. Hardmuth z Prahy.^{18/} Z popisu místností z roku 1910 zřejmě plyne, že lázně disponovaly pěti vanami,^{19/} otázkou ale nadále zůstává, od koho je koupily. I bez jejího zodpovězení lze konstatovat, že Doksům vyrostlo zařízení jak vhodně zapadající do městského koloritu, tak adekvátní jeho potřebám, nadto vybavené

moderní technologií i hygienickým zařízením. Nic nestálo v cestě tomu, aby se po kolaudaci konané 7. srpna 1906 rozběhl provoz.^{20/}

V té době lázně kromě omývání těla ve vanách, bazénu a v různých typech sprch a dále kromě pobytu v komoře s horkým vzduchem pravděpodobně nic jiného nenabízely. Sice se počítalo s poskytováním rašelinných lázní, ba místnost k tomu vyčleněná byla již cele zařízena, avšak některé problémy provoz pozdržely. Nejdříve došlo k administrativním průtahům, vadila také nedostatečná ventilace, poté okresní hejtmanství požadovalo vedle mnohých záležitostí formálního charakteru ještě i předložení metod, dle kterých budou léčby probíhat, doklad o zkušenostech dokského lékaře, jenž měl lázně indikovat, a doklad o chemicko-bakteriologických vlastnostech rašeliny určené k podávání kúr.

K naplnění posledního jmenovaného požadavku byl doporučen Ústav k prověřování potravin (Lebensmitteluntersuchungsanstalt), sídlící v Praze.^{21/} Situaci přitom komplikuje fakt, že Doksy už v únoru téhož roku o podobnou chemickou analýzu požádaly Oddělení rašelinných kultur a jejich hodnocení c. k. zemědělské a chemické pokusné stanice ve Vídni (Abteilung für Moorkultur und Torfverwertung der k. k. landwirtschaftlich-chemischen Versuchs-Station in Wien), leč vzhledem k nelichotivým výsledkům, v nichž se mimo jiné shrnovalo, že poslané vzorky „nemají žádnou podobnost ani působení jako minerální rašeliny užívané k léčení v Mariánských nebo Františkových lázních“, a že se tedy „od nich léčebné účinky nedají očekávat“,^{22/} se zřejmě přistoupilo k novým laboratorním zkouškám. Z certifikátů a závěrečných hodnocení se nedá vyčíst lokalita odběru vzorků. V druhém případě se o stejné místo asi nejednalo, neboť výsledky tentokrát vyzněly pozitivněji.^{23/} Pro rašelinné koupele se během existence lázní využívalo bahno těžené mezi Doksy a Mimoní u Břežňanského rybníka, tudíž s největší pravděpodobností pocházel druhý vzorek z této oblasti. Kdyby se totiž město bylo rozhodlo začít těžit rašelinu někde jinde, bylo by si muselo za tímto účelem vyžádat nové úřední povolení.^{24/} Žádné takové nalezeno nebylo.

Teprve 5. září 1907^{25/} úřední anabáze oficiálně dospěla ke konci a lázeňští hosté sužovaní kloubním a svalovým revmatismem, ústřelem, ischiasem a zatuhlými klouby nebo hosté po vykloubeninách a podvrtnutích, se konečně mohli ponořit do rašelinné koupele.^{26/}

Prací v lázních a prováděním jednotlivých léčebných úkonů byl pověřen Johann Slosarczek. Když v prosinci roku 1905 odpovídal dokskému starostovi na inzerát otisknutý v Reichenberger Zeitung, bylo mu 37 let a měl za sebou řadu zkušeností. Vyučil se jako tkadlec, avšak v armádě,

v níž strávil tři roky, působil jako ošetřovatel. Jako kdyby tato práce předurčila jeho další profesní dráhu: po odchodu z armády zakotvil v roce 1894 jako pomocná síla v parních lázních v Biala, po čtyřech letech tyto lázně opustil a naučil se používat různé typy lázní v sanatoriu v Bistra. V Budyšině se účastnil kursů masírování u doktora Bodendorfera, jenž mu také poskytl základy anatomie. Nemalou výhodou představovala rovněž jeho znalost němčiny, češtiny a polštiny.

Lepší kandidát se o práci neucházel, a tak s Johannem Slosarczekem město uzavřelo 8. března 1906 pracovní smlouvu. V praxi to potom vypadalo tak, že ve dnech určených výhradně pro pány otevíral dveře hostům pan Slosarczek, ve dny vyhrazené dámám náležela obsluha zařízení jeho manželce. Dny pro pány se rozuměly soboty, ženám byl povolen vstup jen v pátky. Jak bude analyzováno později, neplatilo takovéto rozdělení od počátku, nejspíše až od roku 1914. Jak se ženy střídaly v lázních s muži před tímto rokem, není známo. Nicméně podle smlouvy za práci vykonávanou nepřetržitě od ledna do prosince příslušela panu Slosarczekovi odměna 800 korun ročně.

Jakmile byly uvedeny v provoz rašelinné lázně, byl pan lázeňský postaven zároveň i před nové úkoly a povinnosti. V první řadě naprosto podléhal pokynům lázeňského lékaře, zodpovědného za chod rašelinných lázní, toho času Karlu Rottovi, a v žádném případě nesměl v léčebných úkonech vyvíjet pražádnou iniciativu. A samozřejmě se musel s rašelinnými lázněmi naučit pracovat, což znamenalo umět správně připravit ve vaně rašelinnou kaši, jež musela být pro každého zákazníka nově vytvářena, ohřát ji na patřičnou teplotu a dodržet lékařem stanovenou dobu výkonu lázně.

Poslední zprávy o Johannu Slosarczekovi pocházejí z března roku 1908, kdy je starostou vyzván, aby do lázní nevodil svého psa a aby odklidil z kabin své lahve od sodovky.^{27/} Nic více o něm prozatím říci nelze.

Dosavadní líčení mohlo vyvolat představu idylických lázní na břehu malebného rybníka uprostřed kouzelné krajiny. K realitě patří i stinné stránky, jimž se budeme zabývat nyní.

Aby lázně vylepšily po první světové válce svou pověst a aby zároveň zvýšily návštěvnost, a tím také příjem, jenž měl, jak ještě uvidíme, nahradit ztráty za vyšší poplatky mlékárně, byla rozšířena škála nabízených služeb o kúry jehličnaté, uhličité a solné. Díky posledně jmenovaným našli v lázních péči i ti, jimž solné kaše a obklady tišily bolest řezných a bodných ran a které blahodárně působily na zhmožděninny anebo zlomeniny kostí.^{28/} O specifických účincích jehličnatých a uhličitých lázní

hovoří až směrnice o poskytování léčebných lázní z roku 1931. Podle ní měly uhličitě lázně povzbuzovat oslabenou srdeční činnost a napravovat poruchy oběhového systému, zatímco lázním z borovicového jehličí byly přičítány pozitivní účinky v léčbě revmatismu.^{29/}

Prameny neumožňují zjistit, kdo s nápady nových typů lázní přišel, kdy byly uvedeny v provoz, zda tak bylo učiněno jednorázově či postupně. Dokonce ani nevíme, ve kterých místnostech se návštěvníci lázním podrobovali. Jistou indicií poskytuje dopis z února 1919 zasláný Wenzlem Sedlitzkym z továrny na výrobu lázeňských tablet a soli z matečního louhu městskému úřadu v Doksech. Sedlitzky v něm nabízí své výrobky, z nichž si město vybralo 50 tablet soli z matečního louhu a 30 tablet kyseliny uhličitě.^{30/} Pokud tento obchod stál na počátku spolupráce mezi městem a Sedlitzkym, což se jeví jako dosti pravděpodobné, pak se mohlo zrození ideje nových kúr odehrát někdy na přelomu let 1918 a 1919, zatímco s provozem se započalo nejdříve v březnu 1919. Dokud se nepodaří nalézt další informace, musíme se spokojit s touto obecnou úvahou.

Při zavádění neobvyklých kúr do lázní se Doksy dopustily zásadní a těžko pochopitelné chyby. V dopise ze 16. září 1907 pod bodem číslo 11 místodržitelství úřad Doksům jasně nařizuje, aby byl sepsán a patřičným úřadům předložen statut obsahující popis celých lázní, rozdělení místností a popis jednotlivých zařízení včetně údajů o účelu každé části budovy. „*Na poměrech vystižených ve statutu,*“ pokračuje výzva, „*nesmí být bez povolení úřadu nic měněno.*“^{31/} A přesně toho Doksy při zavádění nových kúr neuposlechly. Trapný prohřešek by se snad podařilo udržet v tajnosti – vždyť třeba v roce 1922 vyjmenoval starosta Doks ve zprávě Okresnímu úřadu v Dubé všechny typy kúr, aniž by komukoli připadlo něco divné – kdyby ale v roce 1931 nezemřel doktor Karl Rott a Doksy tudíž nebyly nuceny na základě výše uvedených, stále platných požadavků z roku 1907 žádat nadřízené úřady o povolení nahradit odešlého lékaře Josefem Purrem. Doksy se obrátily na Okresní úřad v Dubé, okresní úřad na zemský úřad v Praze a tam celá věc náhle vyšla najevo. Nejvyšší instance odmítla žádosti Doks vyhovět do doby, než bude zažádáno o povolení rozšíření původního konsenzu a než bude ukončeno šetření, „*aby mohlo býtji zjištěno, nebyly-li provedeny nějaké změny v lázeňské budově.*“^{32/} Při kontrole 30. května 1932 nebyly shledány žádné kardinální nedostatky, takže zemskému úřadu v Praze nic nebránilo povolit 23. listopadu 1932 rozšíření léčebné složky městských lázní o lázně uhličitě, jehličnaté a solné.^{33/} Více jak dvanáct let tak lázně

v Doksech vykonávaly úkony bez úředního povolení. Stálo za celým jevem jen administrativní nedopatření nebo v něm lze hledat i skrytý účel? Praměny opět nedovolují opřít se o konkrétní fakta.

Celou aféru se podařilo vyřešit bez větších obtíží. Vrásky na čele způsoboval městským radním spíše vztah lázní k Mlékárenské společnosti, vedoucí téměř k existenciálnímu kolapsu celého zařízení.

Zdánlivě geniálně vyřešené napojení lázní na zdroje vody i páry v Mlékárenské společnosti se ukázalo jako problém již pět let po otevření budovy, kdy městský úřad zjistil, že by pro lázně bylo vhodnější mít vlastní zdroj páry a teplé vody. Proto se prostřednictvím firemního zástupce Wilhelma Thiela obrátily na nám již známou vídeňskou firmu Körting s žádostí o pomoc v řešení této záležitosti. Firemní návrhy počítaly se zabudováním kotle a pumpy a s úpravou teplovodního a vodovodního systému. Doksům bylo také dáno na výběr mezi vysokotlakovým a nízkotlakovým parním kotlem, což by se bylo promítlo i do ceny – buď 10.270,10 korun nebo 12.505,80 korun. Současně se město s tímž požadavkem obrátilo na vídeňský závod Centralheizungswerke A.-G., avšak z nejasných důvodů obě akce vyzněly naprázdno.^{34/}

Snahy o zlomení závislosti na mlékárně se lázně nevzdaly a opětovně se jednání o napravení tohoto nedostatku rozběhla roku 1914. Bezprostředním důvodem k roztočení nového kola žádostí a návrhů se zřejmě stalo rozhodnutí Mlékárenské společnosti ze 4. června onoho roku navýšit poplatky za poskytování nezbytné vody a páry z 1.000 korun na plný dvojnásobek. U městského zastupitelstva to vyvolalo tak velké rozčarování, že odmítlo vzít sdělení mlékárny na vědomí, nebude-li mít v rukou znalecký posudek. K němu se mlékárna nemusela nechávat dvakrát pobízet a 25. června poskytla městu nález Sekce pro strojírenskou techniku a elektrotechniku Zemské správní komise Království českého (Sektion für Maschienen und Elektrotechnik der Landesverwaltungskomision des Königreiches Böhmen), podle jejichž propočtů opravdu ročně trati při dosavadní výši poplatků 1.000 korun. Hledat další výmluvy město nemohlo, protože hrozilo, že by potrubím do lázní už nepřiteklo vůbec nic.

Dopis seznamující městský úřad s novým systémem plateb nám zprostředkovává zajímavé údaje: do roku 1914 platilo město mlékárně v měsících mimo sezonu, tedy od října do května, 3,88 korun za lázeňský den, což činilo 70 korun měsíčně. V sezonních měsících se denní poplatek sice snížil na 3,66 korun, ale měsíc mlékárně vynesl 110 korun. Jednoduchými počty pak zjistíme, že během sezony musely být lázně otevřeny

denně, v každém dalším měsíci osmnáct dnů. Jestliže se roku 1914 poplatky zdvojnásobily, stál město jeden lázeňský den 7,54 korun. Při šedesátikorunové měsíční taxě vychází na jeden měsíc osm lázeňských dnů – onen výše zmíněný pravděpodobný pátek pro muže a sobota pro ženy.^{35/} Na výrazné navýšení poplatku tak město reagovalo radikálním okleštěním provozní doby. Navíc vzkřísilo myšlenku vlastního zdroje vody i páry. Společně se závody Centralheizungswerke se snažily prosadit se svým návrhem i plzeňská firma Erhart & Eheman, společnost Tudloff & Dittrich z Vídně a minimálně pět dalších,^{36/} leč marně. První světová válka obrátila pozornost jinam.

V souvislosti s kúrami poskytovanými v dokeských lázních bylo zmíněno, že pomoci řešit nevalnou situaci lázní měly nevšední léčebné prostředky. Pokud v nich někdo spatřoval spásu, mýlil se. Svě požadavky mlékárna, sama bezesporu značně zubožená, neustále stupňovala. Kvůli nárůstu cen uhlí nechala v roce 1920 zvýšit částku za jeden lázeňský den na 60 korun, o rok později k tomu ze shodných důvodů činila další přírážka 40 korun,^{37/} což nebylo bez vlivu na ceny. Místo 10 korun za rašelinnou lázeň v roce 1920 se třeba dva roky na to platilo již 30 korun. Cena jehličnatých, uhličitých a solných lázní poskočila z 6 korun na 10 korun a lépe na tom nebyly ani ostatní druhy kúr. I tak si starosta v onom roce 1922 posteskl, že *„městské lázně v Doksech jsou zařízením pro obecné blaho, ale vyžadují po městu příliš velké oběti, protože ročně musí město ze svých prostředků pokrývat ztráty ve výši 10.000 korun“*.^{38/}

A mělo být ještě hůře. V červnu 1927 si radní v dopise od mlékárenské společnosti přečetli, že namísto 100 korun budou nyní za jeden den, kdy budou lázně k dispozici veřejnosti, muset platit 150 korun.^{39/}

Sledovat další vývoj sporu nám pro nedostatek pramenů není dovoleno. Pupeční šňůru se přerušit nepodařilo minimálně do třicátých let, kdy Zemský úřad městskému úřadu v Doksech doporučoval, aby připojil lázně na zamýšlený městský vodovod, jenomže dále stopy řídnou.

Definitivně poslední objevenou zmínku lze vyhledat v přehledu stavebních plánů z roku 1939. Tehdejší správa města zamýšlela za neuvěřitelných 420.000 říšských marek naplnit dlouho existující ideu o přeměně skromných lázní v monumentální zařízení, poskytující zábavu po celé období mimo sezonu. Do utopického stavebního plánu byla mimo jiné zahrnuta i kanalizace mající spolykat 500.000 říšských marek. Vzhledem k neschopnosti města sehnat finance na třikrát levnější hotel na pláži nemohla se ani kanalizace, ani přestavba lázní dočkat uskutečnění.^{40/}

Nicméně díky stavebnímu plánu alespoň víme o existenci lázní minimálně do roku 1939 a o snaze udržet je při životě. Pak již světlo poznání ustupuje neproniknutelné tmě minulosti.

Jelikož by nebylo vhodné ukončit výklad bez toho, aniž by alespoň v dílčích bodech byl naznačen osud lázní a lázeňství po druhé světové válce, následuje stručné shrnutí poválečného vývoje, který ale ještě čeká na důslednější bádání.

Především je zajímavé sledovat změnu v přídomku Doks, vyvíjející se v souladu se společensko-politickými proměnami. Slovní spojení „lázně Doksy“ začalo být vnímáno v příliš těsné provázanosti nejen se staromódní buržoazií, nýbrž v nemenší míře také s první republikou a německým elementem. „(...) *nejkrásnější místa republiky sloužila těm, kteří z bezpracných zisků bohatli a mohli na úkor pracujících užívat dle libosti rekreačních středisek a lázeňských míst v naší vlasti*“,^{41/} psaly noviny u příležitosti zahájení letní rekreace ROH v Doksech a Starých Splavech. Povšimněme si, jak nový výraz „rekreační středisko“ odsunul pojem „lázně“, užitý evidentně již jen z jakési setrvačnosti, až na druhou pozici. Když vyšel v roce 1961 turistický průvodce Františka Patočky, chybí v pasáži o Doksech jakékoli zmínky ať už o lázeňské budově, nebo dokonce o lázeňské oblasti.^{42/} Z průvodců, a tím i z povědomí lidí, „lázně Doksy“ nadobro zmizely. Proto může být i konec druhé světové války zároveň chápán i jako konec lázeňství v Doksech.

Zatímco Máchovo jezero se velmi rychle zotavilo z úpadku během druhé světové války a díky iniciativě ROH se stalo centrem masové rekreace, pozorujeme v případě lázeňské budovy trend zcela opačný. Krásně se tak potvrzuje smutné přirovnání k dítěti působícímu bolest. Ačkoli v turistickém průvodci Máchovo jezero – naše moře z roku 1947 zve jeho autor Bohumil Kinský čtenáře do Městských lázní na parní, vanové, sprchové, horkovzdušné, uhličité i rašelinné lázně,^{43/} nepůsobí věrohodně, že by budova přečkala druhou světovou válku tak snadno, aby krátce po jejím skončení mohla plně sloužit svým účelům. Dokumenty uložené na Stavebním úřadě Doksy naopak velmi neurčitě napovídají, že lázeňská budova byla vlivem neúměrných požadavků ze strany mlékárny ještě před koncem války uzavřena. S koncem války byly v budově navíc shromažďovány německé knihy a hudebniny,^{44/} takže s otevřením lázní asi nikdo nespěchal.

Po drobnějších úpravách z roku 1947 se uvažovalo v roce 1954 o přeměně bývalé parní komory na veřejnou prádelnu a o instalaci nových

van. Z dostupných podkladů se ale nedá vyvodit závěr, zda k přestavbě došlo.^{45/} Kronika města Doksy a plány stavebního úřadu se shodují až na celkové rekonstrukci lázní konané o rok později. Podle zjištění Renaty Mauserové^{46/} došlo roku 1960 k vytvoření rychloprádelny v některých místnostech lázní, ovšem s největší pravděpodobností stále při zachování kabin s vanami, kde mohli občané kvůli ještě nedokončené kanalizaci města konat očistu těla. Kompletní přestavba lázní na agrochemickou laboratoř v roce 1969 svědčí o tom, že město jednoduše nevědělo, co má s budovou dělat. V místnostech, kde se dříve lázeňští hosté oddávali léčebným procedurám, se od roku 1970 analyzovala půda, krmiva, osiva, a dokonce i živočišné výrobky. Poslední kapitolu historie lázeňské budovy začal psát roku 1989 státní podnik Tesla Liberec. Ten již dříve odkoupil budovu Mlékárenské společnosti a měl v plánu, že by zde a ve čtyřpatrové budově, jež by vznikla na místě starých lázní, bylo zřízeno pracoviště na výrobu součástek. Bez úředního povolení pak společnost nechala zřejmě v roce 1990 lázeňskou budovu strhnout, aniž by však poté dotáhla ke konci své původní záměry. A to byl definitivní konec lázní v Doksech. Na nevyužité parcele vyrostl mezi lety 2004 a 2005 rodinný dům.

POZNÁMKY

- 1/ SOA Litoměřice, pobočka SOkA Česká Lípa (dále jen SOkA Česká Lípa), Archiv města Doksy (dále jen AM Doksy), karton 194, inv. č. 812, městská kronika, s. 398. Kronikář Josef Quaißer, narozený roku 1889 v Pavlíčkách, působil v Doksech jako učitel dějin němčiny a vlastivědy, mezi lety 1927 a 1937 vykonával funkci starosty. Umírá roku 1962 v saském Lagenbrücku.
- 2/ Např. Zdravý vzduch a lázně – saisonní list věnovaný zájemcům letních sídel a lázní a řízený členy „Sdružení českých lázeňských lékařů“, Praha 1903; Lázně, místa léčebná a sídla letní. Praha 1904; Lázeňská a klimatická místa republiky československé, Praha, rok vydání neuveden; atd.
- 3/ SOkA Česká Lípa, Inventář fondu Archiv města Doksy, 1964, str. XXX.
- 4/ Waldstein, Angelus: 700 Jahre Hirschberg am See 1264–1964, München 1964, s. 16. Páter Angelus Valdštejn se narodil v Doksech roku 1931 jako potomek významného šlechtického rodu, avšak po válce se musel s rodinou podrobit odsunu. V současné době působí v klášterním gymnáziu v Ettalu a zprostředkováváním kontaktů mezi tamějšími žáky a studenty Gymnázia v České Lípě, kde během války sám studoval, se snaží především mladou generaci vést k porozumění a dialogu.
- 5/ Kinský, Bohumil: Českolipsko-Lázně-letoviska-turistika. Severočeská riviéra. Česká Lípa 1947, str. 5.
- 6/ Quaißer, J.: Die Binnenseebäder Hirschberg – Thammühl und Umgebung, Böh-misch Leipa 1928, s. 3.

- 7/ V první řadě bylo požadováno, aby se nikdo nekoupal v jezeře na jiných jeho částech než pouze tam, kde je to povoleno, což znamená jen při plážích. Za tímto účelem získaly vrchnostenské orgány oprávnění dohlížet na dění na pláži. Pakliže by bylo bývalo zjištěno, že ustanovení nebylo dostatečně zohledňováno, osobovala si vrchnost právo udělené povolení stáhnout. Městskému úřadu bylo dokonce nařízeno, aby před každou sezonou umístoval k plážím tabule se sdělením, že rybník náleží k soukromému vlastnictví, a koupání v něm je tudíž omezeno. Viz: SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 602, Máchovo jezero – organizační agenda, korespondence mezi Městským úřadem Doksy a centrální kanceláří hraběte Valdštejna.
- 8/ Jezerním lázním a lázeňskému životu se podrobněji věnuje autorův článek v časopisu *Dějiny a současnost*. Viz Klement, Martin: *Tu je naše Lido! Lázně Doksy mezi lety 1880–1945. Dějiny a současnost*, 2007, roč. XXIX, č. 10, str. 14–17. Tentýž autor sepsal nepublikovanou studii zabývající se podrobněji vývojem lázeňství v Doksech, která je dostupná ve Státním okresním archivu v České Lípě ve Sbirce rukopisů, RKP 38/11. (Klement, M.: *Lázně, lázeňství a počátky turistického ruchu v Doksech 1880–1945*, proseminární práce, FF UK Praha 2006/2007, 46 s.)
- 9/ S definicemi Ottova slovníku naučného (Ottův slovník naučný XV, Praha 1900), Masarykova slovníku naučného (Masarykův slovník naučný IV, Praha 1929), Slovníku naučného (Slovník naučný, Praha 1865) a německého slovníku Brockhaus (Brockhaus Enzyklopädie, Mannheim 1987, 1990) byly konfrontovány výrazy užívané v pramenech v souvislosti s Doksy a okolím (Sommerfrische, letovisko, Binnenseebäder Hirschberg–Thammühl, jezerní lázně Doksy–Staré Splavy, Badeort, vodní, vzdusné a slunné lázně).
- 10/ Quaißer, J.: *Die Binnenseebäder Hirschberg – Thammühl und Umgebung*, Böhmisch Leipa 1928.
- 11/ Hantschel, Franz: *Führer durch die Sommerfrische Hirschberg und deren Umgebung*, Böhmisch Leipa, rok vydání neúveden.
- 12/ Tamtéž, s. 10.
- 13/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, dopis okresního hejtmantství v Dubé městskému úřadu Doksy ze 7. 7. 1905 a kupní smlouva.
- 14/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, rozpočet firmy Jahn & Jisba a dopis starosty Alfredu Sommerovi z 6. 10. 1905.
- 15/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, plán a popis vnitřního zařízení městských lázní z 25. 9. 1907.
- 16/ SOKA Česká Lípa, Inventář fondu Archiv města Doksy, 1964, str. XXXV.
- 17/ Mauserová, Renata – Richtmoc, Vladimír: *Doksy a Máchův kraj*, Dobřichovice 2003, str. 147.
- 18/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, dopisy firmy Körting Doksům z 7. 7., 9. 9., 10. 11., 12. 11., 29. 11., 18. 12. 1905 a dopisy firmy L.&C. Hardmuth z 23. 11. a 28. 11. 1905.
- 19/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, plán a popis vnitřního zařízení městských lázní z 25. 9. 1907.

- 20/ Tamtéž, dopis okresního hejtmanství Doksům z 9. 8. 1906.
- 21/ Tamtéž, plán a popis vnitřního zařízení městských lázní z 25. 9. 1907, dopisy okresního hejtmanství Doksům z 9. 8., 22. 8. a 9. 10. 1906.
- 22/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, certifikáty a posudky z 8. 5. 1906.
- 23/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, posudky z 29. 11. 1906.
- 24/ Tamtéž, dopis okresního hejtmanství v Dubé z 16. 9. 1907.
- 25/ Tamtéž, dopis Zemského úřadu v Praze Doksům z 23. 11. 1932.
- 26/ Tamtéž, směrnice pro poskytování lázní; SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, i. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, léčebné metody rašelinových lázní.
- 27/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, dopis J. Slosarceka ze 4. 12. 1905, pracovní smlouva z 8. 3. 1906, pracovní pokyny z 5. 3. 1908, pokyny k přípravě rašelinových lázní, léčebné metody rašelinových lázní.
- 28/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 173, inv. č. 739, Městské lázně – korespondence 1918–1931, návod k použití solných lázní.
- 29/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, směrnice pro poskytování rašelinových lázní z června 1931.
- 30/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 173, inv. č. 739, Městské lázně – korespondence 1918–1931, ceník produktů z 22. 2. 1919.
- 31/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, dopis místodržitelství z 16. 9. 1907 adresovaný městskému úřadu v Doksech.
- 32/ Tamtéž, dopis Zemského úřadu v Praze Doksům ze 6. 8. 1931.
- 33/ Tamtéž, dopis Zemského úřadu v Praze Doksům z 23. 11. 1932.
- 34/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, rozpočet nákladů z 27. 11. 1911.
- 35/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 173, inv. č. 739, Městské lázně – korespondence 1918–1931, dopisy mlékárny městskému úřadu ze 4. 7., 25. 7., 1. 9. 1914, dopis starosty mlékárně z 23. 9. 1914.
- 36/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně – korespondence 1905–1914, dopisy jednotlivých firem z roku 1914.
- 37/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 173, inv. č. 739, Městské lázně – korespondence 1918–1931, dopisy mlékárny městskému úřadu z 25. 5. 1920 a 21. 2. 1921.
- 38/ Tamtéž, Ceník lázní platný od 1. 1. 1920 a SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 129, inv. č. 603, Městské lázně Doksy: korespondence jednající v zřízení lázní a různé adaptace 1905–1932, zpráva starosty města o stavu lázní adresovaná okresnímu úřadu v Dubé z 21. 8. 1922.
- 39/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 173, inv. č. 739, Městské lázně – korespondence 1918–1931, dopis mlékárny městskému úřadu z 20. 7. 1927.
- 40/ SOKA Česká Lípa, AM Doksy, karton 183, inv. č. 775, Správa Máchova jezera 1939–1942, stavební záležitosti jezera a Doks 1939–1942, přehled veřejných stavebních plánů z 27. 1. 1939.

- 41/ SOkA Česká Lípa, Obecná a měšťanská škola (česká) Doksy, karton 1, školní kronika, str. 508.
- 42/ Patočka, František: Máchův kraj, Praha 1961, str. 151.
- 43/ Kinský, Bohumil: Máchovo jezero – naše moře, Doksy 1947, str. 8.
- 44/ SOkA Česká Lípa, Obecná a měšťanská škola (česká) Doksy, karton 1, školní kronika, str. 376–377.
- 45/ SOkA Česká Lípa, Okresní národní výbor Doksy, karton 74, inv. č. 269, Normálová kalkulace II. stupně na úpravu prádelny a lázni v Doksech, technická zpráva pro přístavbu lázni a úpravu prádelny zpracovaná Okresním stavebním podnikem Doksy z 15.3. 1954.
- 46/ V nedávné době PhDr. Renata Mauserová podrobila studiu dokumenty uložené na Stavebním úřadě Doksy a informace, k nimž dospěla při tomto výzkumu, podstatně přispěly ke zmapování situace ve druhé polovině 20. století.

DALŠÍ POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

SOkA Česká Lípa, MěNV Doksy, Kronika 1945–1975. (Fond není inventarizovaný.)

Prameny vydané

Besucht Bad Hirschberg – Thammühl a. See!. Bez roku vydání.

Hirschberg – Thammühl am See. Bez roku vydání.

Hirschberg und Thammühl. Hirschberg. Bez roku vydání.

Navštivte Doksy u Máchova jezera, nejmladší okres Libereckého kraje. Kladno. Bez roku vydání.

Nordböhmsche Strandbäder Hirschberg – Thammühl am See ČSR. Hirschberg. Bez roku vydání.

Severočeské jezerní lázně Doksy – Staré Splavy. Bez roku vydání.

Severočeské jezerní lázně Doksy – Staré Splavy. Doksy. Bez roku vydání.

Statut rekreační oblasti: Doksy – Máchovo jezero – prospekt. Doksy 1972.

Literatura

Günther, F.: Hirschberg, die Perle Nordböhmnes – Ein Führer durch Hirschberg am See und seine Umgebung. Böhmisches Leipa. Bez roku vydání.

Hantschel, Franz: Das Hirschberger und Daubauer Land. Böhmisches Leipa. Bez roku vydání.

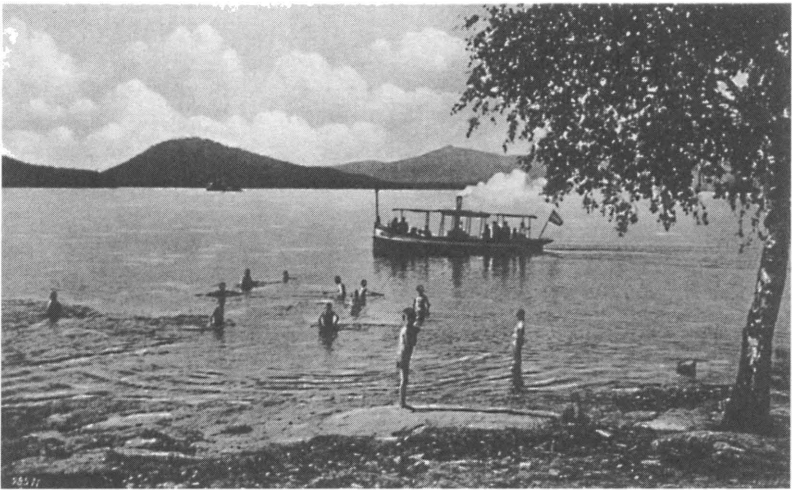
Hirschberg und Thammühl. Hirschberg. Bez roku vydání.

Kinský, Bohumil: Bezděz – Doksy a Máchovo jezero s okolím. Česká Lípa 1931.

Kinský, Bohumil: Lázně – Letoviska – Turistika. Severočeská Riviera. Česká Lípa 1933.

Patočka, František: Máchův kraj (Dubské skály) – oblastní turistický průvodce. Praha 1956.

Smejkal, Ladislav: Ze sporů o pojmenování Máchova jezera. Českolipsko literární, 1987, roč. VII, str. 83–93.

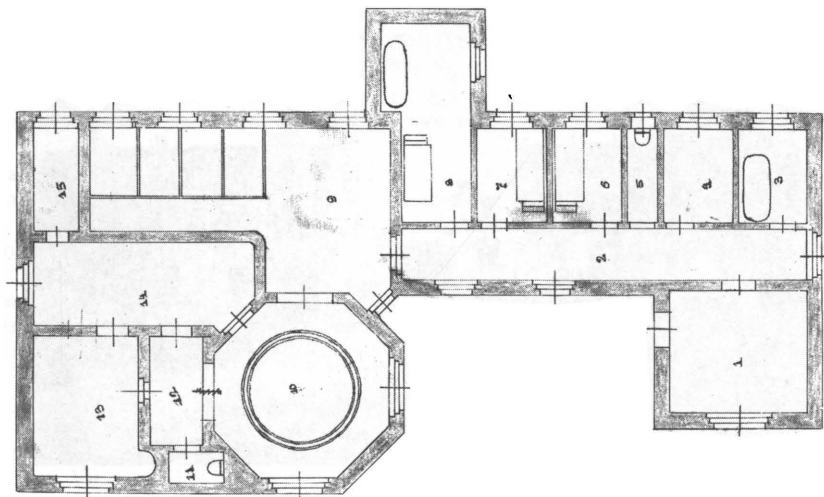
Obr. 1. Oblíbený parniček Greif zakoupila Jezerní komise v roce 1920 a v témže roce vznikl i jeho snímek od dubského fotografa Karla Streera. (Městská knihovna Doksy.)

Obr. 2. Vlevo stojící nenápadná budova městských lázní zčásti zakrývá mlékárnu, jíž dominuje vysoký komín. Monumentálněji než obě dvě stavby působí secesní hotel Stadbad. (Městská knihovna Doksy.)

Obr. 3. Na fotografii Karla Streera jsou zachyceny všechny motivy uplatňované v propagačních materiálech města: písčná pláž, návštěvníci všech věkových kategorií, velkolepé jezero, borové lesy a monumentální hrad Bezděz v pozadí. (Městská knihovna Doksy.)

Obr. 4. Podle nedatovaného plánu lázni si lze učinit představu o jejich prostorovém řešení. (SOkA Česká Lípa, fond Archiv města Doksy.)

RESUMÉ

Das Stadtbad in Doksy (Hirschberg) in den Jahren 1906 bis 1945

Martin Klement

Am Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts interessiert sich die tschechische Gesellschaft verstärkt für Bade- und Kureinrichtungen, welche einen Ausgleich zum steigenden Lebenstempo boten. Den neuen sozialen Trend verstanden viele kleine Städte als Möglichkeit für zusätzliche Einnahmen und eine wachsende Bedeutung. Auch Doksy, um die Hälfte des 19. Jahrhunderts eine wenig bekannte, landwirtschaftlich geprägte Untertanenstadt, wandelte sich unter dem Einfluss des beginnenden Tourismus in ein Bad um. Im Gegensatz zu anderen Orten war diese Umwandlung im Fall von Doksy dauerhaft und vollkommen. Dazu trug einerseits die Bahn bei, die Doksy seit 1866 mit der Aussenwelt verband, vor allem aber die riesige Fläche des Macha-Sees.

Der Begriff „Bad Hirschberg“ gewinnt zwei Bedeutungen: er umfasst einesteils die ganze Gegend des Macha-Sees, für welche sich die Bezeichnung „Seebad“ einlebte, anderenteils kann er auch das Gebäude des im Jahre 1906 geöffneten Stadtbads bezeichnen. Die Studie konzentriert sich primär auf die Erfassung der Geschichte des Stadtbadgebäudes in Doksy.

Obwohl bis heute nicht geklärt ist, wer mit dem Vorschlag der Errichtung eines Stadtbads kam, wird angenommen, dass es eines der Mitglieder des Hirschberger Anpflanzungs- und Verschönerungsvereins sein konnte. Den Bau leitete die Firma Jahn & Jisba aus Česká Lipa (Böhmisch Leipa) und die Wiener Firma Körting führte die sinnreiche Anbindung des Bades an das Nebengebäude der Molkerei aus, welche das Bad mit heißem Dampf und Wasser versorgte.

In den ersten Jahren bot das Bad seinen Gästen vor allem Bäder und Heißluftkuren, seit 1907 erweiterte sich das Angebot um Moorbäder. Nach dem ersten Weltkrieg kamen zu den erwähnten Kuren noch Nadelholz-, Salz- und Kohlensäurekuren hinzu, ohne dass jedoch die entsprechenden Behörden informiert worden wären. Bis zur Korrektur dieser Unterlassung 1932 betrieb das Bad diese Kuren im Grunde illegal.

Als ein schwerwiegendes Problem stellte sich sehr bald der Anschluss an die Molkerei heraus, welche das Bad durch die Steigerung der finanziellen Anforderungen für die Bereitstellung von Wasser und Dampf nicht nur zur Einschränkung des Betriebs, sondern vor dem zweiten Weltkrieg wohl sogar zur Schließung brachte. Der Plan aus dem Jahre 1938, das Bad in eine monumentale Einrichtung umzubauen, blieb unerfüllt.

Der Schlussabschnitt der Studie befasst sich in Kürze auch mit dem Schicksal des Bades in der Nachkriegszeit. Das Gebäude wurde nie mehr in vollem Umfang zu dem ursprünglichen Zweck genutzt und wurde 1990 abgerissen. An seiner Stelle steht heute ein Eigenheim.

Bei der Umwandlung von Doksy in einen Kurort spielte das Gebäude des Stadtbads im Vergleich mit dem großzügig angelegten Macha-See eine ziemlich untergeordnete Rolle und brachte der Stadt eher mehr Sorgen als Nutzen.

Übersetzt von Petra Sochová

TAJEMNÁ VRAŽDA JOSEFA KAUFMANNA Z HORNÍ SVĚTLÉ V ROCE 1928 VE SVĚTLE ZPRÁV V SOUDOBÝCH NOVINÁCH

Petr Kühn

Petr Kühn: The mysterious murder of Josef Kaufmann near of Horní Světlá in 1928 in the light of contemporaneous newspapers

From the busy street No. I/9 from Česká Lípa to Rumburg and Varnsdorf near the lonely inn Nová Huť leads a branch road through the woods to Horní and Dolní Světlá. On 11th September, 1928 late at night there had been murdered the grocer Josef Kaufmann from the village Horní Světlá. The murderer had not been traced down and also the motiv of the crime remained unknown.

In tourist maps this place is named „Kaufmannův buk“ (Kaufmann's beech) as the village people then fastened a small board with a depiction of the crime on a beech-tree standing near of the place of the murder. The board had been several times renewed, the festive unveiling of the newest one took place on 24th September, 2006. As the crime remained in the general awareness and it is veiled by lack of clarity this paper attempts to reconstruct the details of the murder on the basis of reports published in contemporaneous journals.

Od frekventované dálkové silnice I/9, vedoucí ze Svoru k severu přes Stožecké sedlo (lidově zvané Šébr) do Rumburka a Varnsdorfu, odbočuje jižně od sedla u samoty Nová huť východním směrem lesní silnička do Horní a Dolní Světlé. Nejprve vede mírným svahem v otevřené krajině, pak prudčeji stoupá lesem do sedla mezi Bouřným a Kobylou a z něho pak klesá do údolí Hamerského potoka, aby se u mostu „U Jana“, na němž dříve stávala socha sv. Jana Nepomuckého (o jejich osudech viz Stein 1997, 2005) obrátila doprava na jižní úbočí Kopřivnice. U nejvyššího místa silnice je ve starých německých i nových českých turistických mapách nápis „Kaufmannův buk“.

V těchto místech byl 11. září 1928^{1/} neznámým pachatelem zákeřně zastřelen obchodník Josef Kaufmann z Horní Světlé. V turistických

průvodcích (např. Holeček 2004, Bültemeier 2002) se k tomu uvádí, že vraha se nepodařilo vypátrat a nepodařilo se ani objasnit důvod vraždy. Na památku činu tehdy místní obyvatelé na jednom buku u silnice neda-leko místa vraždy pověsili tabuli s vyobrazením činu. Tabulka, ač byla několikrát obnovena, v pohnutých dobách kolem druhé světové války i s bukem zmizela. Karel Stein ze Správy CHKO Labské pískovce proto kolem roku 1970 na jednom buku, stojícím poblíž místa, kde ze silnice odbočuje stará cesta k Milštejnu (v místech tehdy již dávno zmizelého „Leinertova obrázku“, kde se prý kdysi lesníkovi Leinertovi zjevil bílý jelen s křížem), připevnil destičku s křížkem a jménem Josefa Kaufmanna. Když tato tabulka stářím sešla, vždy se našel někdo, kdo ji obnovil (Stein 1997, 2005). Název „U Kaufmannova buku“ se nakonec vžil tak, že se dostal i do turistických průvodců a map a tím do obecného povědomí. Naposledy byla na jednom buku, stojícím ale blíže k Nové Huti, přibližně v místech, kde k vraždě došlo, dne 24. září 2006 slavnostně odhalena nová deska, zhotovená Andreasem Prescherem z Grossschönau.

Strašidelnou pověst o posledních chvílích Josefa Kaufmanna na zá-kladě informací od bývalých německých obyvatel vyličil a poněkud roman-ticky vyšperkoval Stein (1997) v jedné z črt, které otiskoval v časopise Jizerské a Lužické hory. Později (Stein 2005) vyličil okolnosti kolem vraždy takto:

„Překupník jménem Josef Kaufmann, zvaný Röbschhandl, usedlý v Horní Světlé č.p. 27, obchodoval s vejci, máslem, tvarohem, v létě též s lesními plody, a dvakrát týdně jezdil své zboží prodávat do Varnsdorfu a do Podluží. ... Když se vracíval, rád se stavoval na pivo v Endlerově hostinci na konci Lesné. Tak tomu bylo i v osudný zářijový den, kdy se Kaufmann vydal se svou bryčkou na zpáteční cestu. Když přejížděl sedlo Šébr, bylo už tma. U osvětlených oken novohuťské samoty odbočil známou silničkou ke Světlé a zanedlouho vjížděl do lesa. Povož kodrcal do svahu na úbočí Bedřichovského kopce (Bouřného) pod holými korunami buků, lemujících v těchto místech silnici.

Náhle kdosi ze zadu přiskočil k vozu, ozvaly se výstřely a Josef Kaufmann se zhroutil mrtev k zemi. Jeho tchyně Anna Fischerová, která s ním jela na voze, byla dvěma dalšími ranami lehce zraněna. Vyplašení koně, svědkové vraždy, přivítali domů. Lidé se vydali Kaufmanna hledat, tomu však již nebylo pomoci. Vraždu se nepodařilo spolehlivě objasnit. I když se v peněžence zavražděného našlo čtyři sta korun, předpokládalo se, že šlo o loupežné přepadení.“

Přihlédl přitom i k retrospektivní kronice obce Horní Světlá (Schubert, 1997),^{2/} v jejímž vlastním textu však nacházíme jen stručnou zmínku: „Po silnici dále k západu se dostáváme k *Leinertovu obrazu (lesníkovi Leinertovi se zjevil bílý jelen s křížem)* ... Na pískovcové skále se nacházela plastika „*Žebračka s košem*“ ... A ještě několik set metrů dále ve směru na Novou Huť byl, jak známo, neznámým vrahem ranou do týla zabit obchodník *Josef Kaufmann (Röbschhandl)* z Horní Světlé č.p. 27. S ním jedoucí *Anna Fischer* byla dvěma ranami lehce zraněna. Ačkoliv v peněžence zavražděného byla předpokládána částka 1000 Kč (z toho 400 Kč v ní bylo ponecháno), se přesto předpokládalo, že se jednalo o loupežnou vraždu.“

Vlastní text kroniky Schubert doplnil přepisem článku z novin (Reichenberger 1935a), přetištěným jen s malými změnami ve varnsdorfských novinách (Abwehr 1935) a oznamujícím, že vyšetřování vraždy bude obnoveno, protože jako podezřelý byl zatčen řezník Schiefner z Rumburka a bude předán soudu v České Lípě.

Od vraždy dnes uplynulo již skoro 80 let, ale zejména po obnovení napsů na místě vraždy zájem o tuto tehdy nevyřešenou událost neutichl a nedává lidem spát. Dávná vražda neznámého člověka z doby před 80 lety se tak i mezi novým obyvatelstvem stala předmětem nově vznikajících lidových pověstí, mezi nimiž můžeme vysledovat dokonce několik navzájem si odporujících variant. Na internetových stránkách www.luzicke-hory.cz se proto objevilo shrnutí několika takových nesrovnalostí, jehož autor žádal veřejnost o spolupráci při jejich objasnění (Rosol 2002).

Protože jsem se při svém vyhledávání zpráv o hornických aktivitách v soudobých novinách se zprávami k této události několikrát setkal, pokusil jsem se v potřebné stručnosti na otázky p. Rosola odpovědět (Kühn 2005). Mimoto mne k pokusu o shrnutí původních novinových zpráv podnítil i e-mailový dotaz jednoho vzdáleného Kaufmannova příbuzného, žijícího nyní v Německu, neobjevily-li se v novější době přesnější údaje o tomto případu. Část výsledků svého vyhledávání jsem poskytl p. Steinovi, který je uvedl ve své knížce (Stein 2005).

Vražda Josefa Kaufmanna na silnici z Nové Hutě do Horní Světlé se stala 11. září roku 1928 kolem desáté hodiny večer a první novinové zprávy o ní se objevily již 12. a 14. září (Reichenberger 1928a), případně 13. a 14. září (Abwehr 1928a). O tomto posledním dni, tj. o 14. září 1928, však přineslo večerní vydání libereckých novin (Reichenberger 1928b)

zprávu, že 3. září 1928, tedy jen o dva dny později, se nedaleko Rychnova u Liberce stala loupežná vražda, při které byl dvěma neznámými osobami zastřelen a oloupen obchodník Franz Glaser. Z novinových zpráv je patrné, že se vyšetřování této vraždy pozoruhodným způsobem prolínalo s vyšetřováním kauzy Kaufmann, což zřejmě také ovlivnilo zájem sdělovacích prostředků na obou případech.

Tehdejší noviny také upozorňují na řadu podezřelých okolností, ukazujících na možnou souvislost obou vražd, jako např. zpráva, že 15. září 1928 zveřejněné popisy rychnovských vrahů (Reichenberger 1928c) se v podstatných rysech hodí na dva muže, kteří byli několik hodin před Kaufmannovou vraždou spatřeni v jednom hostinci v okolí Světlé; přestože při vyšetřování a výsleších si obžalovaní v řadě případů protirečili, nevěnovaly soudy těmto indiciím žádnou pozornost a oba případy byly vedeny nezávisle.

Jak se to ale událo ve skutečnosti? Byla to jen nikdy nevyšetřená „prozaická“ vražda, nebo jde o příběh skutečně plný záhad, tragiky a romantiky, jak to Steinovo zpracování prozrazuje? Chtěl bych se pokusit zrekonstruovat celou událost na základě aktuálních zpráv v novinách, vycházejících v okolí v době, kdy se vražda stala. (Abwehr 1928a, b, c, d, 1929a, b, Reichenberger 1928a, b, 1929a, b, c, 1935a, b, c).

Nejprve bychom však měli vědět, kdo tento Kaufmann vlastně byl. Již na první pohled je zajímavé, že zavražděný byl obchodníkem i podle jména (Kaufmann, něm. = kupec), tedy osobou veřejnosti dobře známou; přesto se však o něm mnoho zpráv nedochovalo. Byl to prý klidný, rozvážený padesátník (v době vraždy mu bylo 58 let), občan Horní Světlé, kde žil s manželkou a jednou už dospělou dcerou. Vykupoval výrobky zdejších zemědělců, zejména máslo, a pravidelně je vozil prodávat do obcí „Dolní země“ (Niederland – Varnsdorfsko, Rumbursko, Šluknovsko), kde byl dobře známou postavou. Byl pilný a svědomitý, i doma ve Světlé byl prý oblíbený, pečoval věrně o svoji rodinu a asi sotva mohl mít nepřátele.

Po mnoho let jej na cestě tam i zpět doprovázel druhý známý účastník tragedie, v osudném roce již 73letá obchodnice Anna Fischerová, o níž noviny nejprve psaly jako o Kaufmannově tchyni. Paní Fischerová neměla děti a jiné příbuzné, manžel a nevlastní syn zemřeli za války na tuberkulózu; žila docela sama v horní části obce Horní Světlá v malém dřevěném domku.

S Kaufmannem jela i onoho osudného dne 11. září roku 1928. Původně se prý snad Kaufmann chtěl z Varnsdorfu vracet přes Schönau a Waltersdorf, jel pak ale přes Lesné, protože měl po cestě doručit nějaké

baličky. Tím se asi také zdržel a domů se vracel již pozdě večer, takže na odbočce cesty u Nové hutě do Horní Světlé už jeli potmě. Vůz neměl žádnou plachtu, Kaufmann a paní Fischerová se asi sesedli na šejtroku, možná že hovořili o denních záležitostech nebo jen tak klímali. Mohli se spolehnout na to, že kůň cestu domů dobře znal.

Když dojížděli v lese k nejvyššímu místu silnice nedaleko Leinertova obrazu, u cesty k „Žebračce“ (Battelmadels Loch), zaslechla Fischerová za sebou najednou podezřelý zvuk; nějaká postava se vyšvihla na vůz a vzápětí zaznělo několik výstřelů. Pak nastalo zlověstné ticho a noc přikryla všechno, co se před tím okamžikem stalo. Přišlo to tak náhle, že si později paní Fischerová nemohla vzpomenout, kolik výstřelů vlastně padlo, ani si nedokázala vybavit, střílela-li to jediná osoba nebo bylo-li vrahů více (Abwehr (1928c).

Při prvních ranách se Kaufmann, zasažený kulkou do šije, zhroutil, otěže mu vyklouzly z ruky a zřít se z povozu; byl na místě mrtev. Paní Fischerová, která byla okamžik strachem jako ochrnutá, byla zasažena třemi ranami do boku, do krku a do ruky, byla to však jen lehčí zranění a ona se dokázala udržet na nohou. To všechno se odehrálo během několika vteřin. Když vše utichlo, chtěla se podívat na Kaufmanna, našla ho však již mrtvého. Po pachateli (pachatelích) nespatriła nejmenší stopu.

Sama prý nemohla pochopit svoji duchapřítomnost, že se odhodlala dopravit vůz sama domů. Protože mrtvolu nemohla zvednout na vůz, posunula ji jen poněkud stranou. Vůz stál napříč cesty, kůň, krotký jako beránek, o kterého se Kaufmann s láskou a pečlivostí staral, se choval poměrně klidně, nechtěl však zprvu z místa, dokud mu přátelsky nedomluvila. Zřejmě cítil, co se jeho pánovi přihodilo. Vedla ho za ohlávku a jeli pomalu dále. Protože nenaložený vůz jel poměrně těžce, domnívala se, že pachatelé zatáhli zadní brzdu, aby znemožnili rychlý odjezd, netroufala si však zajít dozadu a brzdu povolit; obávala se totiž, že vrah ještě mohl být za vozem. Sama měla velké bolesti, ruka a krk silně krvácely a snažila se pochopitelně co nejrychleji dostat ze strašidelného místa pryč.

Ihned po návratu do Světlé oznámila paní Fischerová vraždu na četnické stanici, odkud se vypravili ohledat místo zločinu. Dorazili tam asi dvě hodiny po vraždě a našli Kaufmannovu mrtvolu ve stejné poloze, jakou měla po pádu z vozu. Přestože ležela tak dlouho opuštěná v lese, nepozorovali na ní žádné stopy po loupeži a dokonce u ní byla nalezena Kaufmannova náprsní taška s několika sty korunami. Našli u něho také bič a doutník, který Kaufmann v okamžiku vraždy kouřil. V cestě asi 300 kroků dále dozadu bylo rozházeno několik košů, které pachatelé

bezhlučně sundali z vozu, aby měli volné místo ke střelbě; nakonec se také našla nuše paní Fischerové s jejím nákupem.

Mrtvolu ještě v noci odvezli do Horní Světlé. Vykazovala tři střelná zranění na zadní části hlavy, proto asi padlo více výstřelů než čtyři, které si paní Fischerová troufala uvádět. Ve velkém látkovém přehozu, který měla Fischerová na sobě, bylo také několik děr po kulkách.

Josef Kaufmann byl v pátek 14. září 1928 za velké účasti pozůstalých a sousedů pohřben. Manželka zavražděného, paní Anna Kaufmannová ze Světlé, zveřejnila dne 23. září 1928 ve varnsdorfském deníku Abwehr (Abwehr 1928d) inzerát s následujícím textem, v němž nabízela odměnu tomu, kdo by uvedl údaje, které by mohly vést k dopadení vraha:

2000
Korun odměny
za objasnění vraždy ve Světlé!
Výše uvedenou odměnu dostane ten, kdo může uvést
o pachateli nebo pachatelích bližší údaje, na jejichž základě
mohou být dopadeni.
Anna Kaufmann, Horní Světlá

Pak se noviny delší dobu o kauzu Kaufmann nezajímají, až 3. června 1929 se dovídáme (Abwehr 1929a, Reichenberger 1929c), že již krátce po vraždě byl za podivných průvodních okolností pro podezření z vraždy Kaufmanna zatčen dělník Gustav Schicht z Dolního Podluží, byl však později pro nedostatek důkazů opět propuštěn. Zatčení se prý zakládalo na výpovědi Anny Kaufmannové, podle níž Schicht ji před asi sedmi lety pohrozil pomstou za to, že ona tehdy v jedné soudní při svědčila proti němu.

Ve stejném vydání novin se pak uvádí, že soukromý detektiv ze Žitavy, který byl vdovou po zavražděném pověřen, aby případ objasnil, prý nashromáždil tolik přitěžujících materiálů proti Schichtovi, že bylo nařazeno jeho opětné zatčení. Zajímavé přitom bylo, že hned následující noc po Schichtově zatčení se někdo vloupal do jeho bytu. Noviny to komentují tak, že není jasné, bylo-li vloupání skutečně provedeno nebo bylo-li jen fingováno. Tuto poslední možnost považují za pravděpodobnější, protože domnělým zlodějům nejspíše muselo být známo, že „v bytě Schichtově se asi žádné poklady získat nedají.“ Mezi obyvatelstvem prý koluje podezření, že vloupání bylo jen předstírané, možná proto, aby mohly zmizet některé věci, které by mohly podat důkaz o Schichtově vině.

Zajímavé je také ostré dementi, uveřejněné 15. září 1928 (Reichenberger 1928c), v němž redakce ubezpečuje, že ve „zdejších okolí rozšiřované pověsti o zatýkání v Dolním Podluží (Niedergrund), provedeném prý v souvislosti s vraždou Kaufmanna, se nezakládají na pravdě a jsou naprosto smyšlené.“

Podrobněji se o tom dne 16. září 1928 nanejvýš rozhořčeným tónem rozepisuje Abwehr (Abwehr 1928b):

„Fámy, pouhé fámy.

V souvislosti s vražednou aférou ve Světlé byly jak ve Světlé samotné, tak i v jejím bližším a vzdálenějším okolí rozšiřovány nejnesmyslnější a naprosto si odporující pověsti. Tak se např. vypravovalo o zatčení pravděpodobného vraha v Dolním Gruntu, který Kaufmanna prý zastřelil ze starého nepřátelství. Jak se proslýchá, byl tento muž cvikovským četnictvem zatčen a předán tamnímu okresnímu soudu. Jak se nyní z příslušného místa dovídáme, není na těchto řečech jediné pravdivé slovo a příslušný občan z Dolního Gruntu nemá ani v nejmenší míře nic společného se světelskou vražednou kauzou. Nebyl také zatčen, nýbrž se nachází na volné noze. Přestože se vyšetřování nadále provádí s horečným úsilím, není o pachateli známa dosud žádná bezpečná stopa...“

Celá kauza se však vzápětí velmi zkomplikovala. Večerní vydání Reichenberger Zeitung totiž v pátek 14. září 1928 (Reichenberger 1928b) přináší zprávu o další, tentokrát nesporně loupežné vraždě, při které „dne 13. září kolem 1/4 7 hodin večer byl 61 let starý obchodník Franz Glaser z Jeřmanic, č. p. 107 na zpáteční cestě domů v lese mezi Svatým Křížem a Pelikovicemi dvěma muži zastřelen a oloupen o svoji hotovost. Měl u sebe dvouplášťové hodinky včetně řetízku a peněžní obnos více než tisíce korun.“ Shodou okolností byli z vraždy podezřelí, Anton Steffan a Ernst Tschiltschke, již během několika hodin zjištění a jejich fotografie uveřejněny v novinách. Když viděli, že jim na Liberecku hoří půda pod nohama, uprchli přes Českou Lípu a Varnsdorf do Žitavy, kde Steffana jeden cestující podle fotografie v novinách poznal a oznámil to policii. Oba zločinci pak byli již 17. září 1928 na polských hranicích zadrženi, Steffan přitom zastřelil policistu Mizeru, který ho eskortoval a uprchl do parku, kde se ukryl na stromě. Když viděl, že se sbíhá mnoho lidí a že již nemá naději uniknout, sám se zastřelil (Reichenberger 1928d). Jeho komplic Tschiltschke byl zatčen, odsouzen za nedovolené překročení hranic a po odsedění trestu byl předán do Československé republiky. Po velkém procesu, z jehož průběhu přinášely Reichenberger Zeitung

velmi podrobné zpravodajství, byl odsouzen za spoluúčast na loupežné vraždě k trestu smrti. Ještě po odsouzení si Tschiltschke získal další zájem novinářů dobrodružným pokusem o útěk z libereckého vězení (Reichenberger 1930).

Na možnou souvislost obou vražd upozorňuje následující telefonická zpráva z Varnsdorfu zveřejněná již 15. září 1928 ve večerním vydání libereckých novin (Reichenberger 1928c):

„Z rychnovské a světelské vražedné aféry se zdá vyplývat pozoruhodná paralela, která dává podnět k předpokladu, že pachatelé ze Světlé jsou totožní s rychnovskými vrahy. Bylo zjištěno, že popisy rychnovských vrahů, zveřejněné v dnešních Reichenberger Zeitung, se v podstatných rysech shodují se dvěma muži, kteří byli několik hodin před vraždou ve Světlé pozorováni v jednom hostinci tamního okolí.“

Abwehr dne 16. září 1928 (Abwehr 1928b) pak podrobně vyličení loupežné vraždy Franze Glasera zahajuje poukazem na toto podezření:

„Sotva se zavřel hrob nad obětí světelského loupežného přepadení, obchodníka máslem Josefem Kaufmannem, který byl v pátek za velké účasti pozůstalých v místě pohřben, je opět hlášena vražda ve vzdálenějším okolí. Podivné na tom je, že různé okolnosti ukazují na to, že se možná jedná o stejného nebo stejné pachatele jako ve Světlé.“

a dokládá to podobně jako Reichenberger Zeitung údajem, že v novinách zveřejněné fotografie obou podezřelých z vraždy Franze Glasera:

„... v podstatě souhlasí s popisem osob dvou mužů, kteří krátce před vraždou ve Světlé byli odpoledne pozorováni v našem kraji, a sice v jednom hostinci nedaleko Světlé.“

Později se však již zmínky o této možné souvislosti z novinových zpráv vytrácejí a v značně podrobných referátech ze soudního procesu s Tschiltschkem, jedním z Glaserových vrahů, nejsou ani jednou zmíněny. Podobně není v těchto zprávách ze soudní síně žádná zmínka o Tschiltschkeově zbrani, přestože Tschiltschke se hájil tím, že sice se Steffanem v době vraždy byl, že však si odskočil do lesa vykonat potřebu a mezitím Steffan Glasera zavraždil. Abwehr přitom uvádí v přelíčení citovaný znalecký posudek, podle něhož kulka, kterou byl Glaser zastřelen, nepocházela ze Steffanova revolveru a musela tedy pocházet ze zbraně, kterou měl u sebe Tschiltschke (Abwehr 1928d). Také hajný, který se krátce po vraždě snažil oba vrahy pronásledovat (měl však s sebou jen brokovnici, kterou při pronásledování Steffana zranil na noze), ve své výpovědi uvedl,

že prchající vrahové po něm vystřelili ze dvou zbraní s rozdílným zvukem (Reichenberger 1929a). V přelíčení byl citován i znalecký posudek, podle něhož se kulka, nalezená v Glaserově hlavě, nehodila do Steffanova revolveru (Abwehr 1928e) a je tedy pravděpodobné, že smrtící rána byla vystřelena z revolveru, který v době zločinu měl u sebe Tschiltshcke. Ten však přesto tvrdošijně opakoval, že tehdy žádnou zbraň u sebe neměl.

Obdobně však ani ve zprávách o vraždě Kaufmanna není uvedeno, jakou zbraní byl zastřelen, přestože vyšetřovatelé měli k dispozici přinejmenším jeden projektil, který byl vyoperován paní Fischerové, a druhý, o jehož nález referovaly i Reichenberger Zeitung.

Vražda obchodníka Kaufmanna se však do novin dostala ještě jednou, a to v poněkud neočekávaných souvislostech. V českolipských novinách z 5. ledna 1935 (Deutsche 1935a) je pod titulkem: „Šest let stará vražda před vyřešením“ zveřejněna zpráva o tom, že přestože se ve věci Kaufmannovy vraždy již dvakrát objevila podezření, která však nakonec musela být opuštěna, nastal nedávno „v celé této záležitosti obrat a ukázaly se momenty podezření, které cvikovské četnictvo sledovalo a můžeme očekávat, že již v nejbližších dnech dojde k zatčení pachatele.“ Zpráva také zjišťuje, že jediná svědkyně vraždy, Anna Fischerová, již nežije. Teprve 18. a 22. ledna však noviny uveřejňují podrobnou zprávu o tom, že pro podezření z vraždy Kaufmanna byl zatčen Albert Schiefner, 37letý řezník z Rumburku, narozený v Horních Habarticích u Benešova nad Ploučnicí a je držen ve vazbě okresního soudu v České Lípě (Deutsche 1935a, Reichenberger 1935a). Tuto zprávu také otiskuje Schubert ve své kronice (Schubert 1997).

Obě zprávy jsou skoro totožné a přinášejí mnoho podrobností. Na stopu pachatele se prý přišlo neobvyklým a velmi zajímavým způsobem: na různé četnické stanice v severních Čechách totiž koncem minulého roku docházela upozornění, že číšnice Flora Mitritzová ve Cvikově by o Kaufmannovu vrahovi mohla podat bližší informace. Mitritzová dříve žila ve společné domácnosti s Albertem Schiefnerem, který v současnosti působí jako řezník v Rumburku.

Podezřelý Schiefner, od roku 1920 ženatý s Adélou Förtischovou, byl původním povoláním železničář, pro „nedostatečné znalosti státního jazyka“ (češtiny nebo slovenštiny) však byl propuštěn s odstupným 4000 Kč. Pracoval pak v otcově řeznictví v Horních Habarticích, ale již po třech čtvrtletích se v jeho hospodaření, za něž byl mladý Schiefner v této době odpovědný, ukázalo manko 18 000 Kč, načež otec řeznictví prodal.

Albert Schiefner si pak pronajal hostinec „Gasthaus Wendler“ v Lesné, kde byla u něho jako číšnice zaměstnaná Flora Mitritzová. Protože, jak noviny taktně píší, „jejich vztah brzo přerostl poměr zaměstnavatele a zaměstnance“, se paní Schiefnerová dala rozvést, později se znovu provdala a žije v Ústí nad Labem. Ani tento Schiefnerův podnik však neprosplával, a v červnu 1928 byl nájemce soudně vystěhován. Když Schiefner spotřeboval úspory Mitritzové ve výši 14 000 Kč, rozešli se oba, a to v době, kdy se vražda na Kaufmannovi již byla stala.

Později navštívil Schiefner svoji dřívější družku v Praze. Na její otázku, odkud jsou peníze, které měl u sebe, prý odpověděl, že je ukradl svému otci. Flora Mitritzová u Schiefnera však prý spatřila zápisník zavražděného obchodníka Kaufmanna, který si pamatovala z doby, kdy se Kaufmann na zpáteční cestě z Varnsdorfu často zastavoval ve Wendlerově hostinci. Schiefner, který již hodně popil alkoholu, Mitritzové prý prohlásil, že obchodníka Kaufmanna zavraždil on a že v jeho náprsní tašce, v níž bylo 2 000 Kč, záměrně nechal 400 Kč, aby nevzniklo podezření z loupežné vraždy.

Asi v polovině roku 1934 přijela Mitritzová za Schiefnerem do Děčína. Když se u jeho rodičů dověděla, že se Schiefner znovu oženil, ztropila před domem scénu a byla proto zatčena. Napsala pak Schiefnerovi, aby jí, jak bude moci, vrátil peníze, které od ní ještě má. Když to Schiefner odmítl a naopak jí pohrozil, že ji udá pro obtěžování, začala Mitritzová různým hostům naznačovat, že ví o podrobnostech vraždy u Horní Světlé, a přiměla je tak k tomu, že tyto narážky udali četnictvu.

Schiefner byl zatčen a při konfrontaci s Mitritzovou popřel, že by jí ty nejmenší údaje o vraždě byl řekl. Že prý od května 1928 neopustil Děčín. Vyšetřováním však bylo zjištěno, že v té době několikrát navštívil Varnsdorf, Dolní Podluží a Tolštejn. Schiefner také nejprve zapíral, že vlastnil krátkou palnou zbraň, jeho první žena však uvedla, že její bývalý manžel vlastnil bubínkový revolver. Na místě činu bylo, jak četnictvo zjistilo, vystřeleno nejméně čtyřikrát. Jednou ranou byl zabit Kaufmann, dvěma střelami zraněna Fischerová a jednu další kulku našli ve vzdálenosti 13 metrů od Kaufmannovy mrtvoly. Všechny kulky se hodily do Schiefnerova revolveru.

Nato se Schiefner vyjádřil, že se tu jednalo jen o nepoužitelnou předválečnou zbraň, s níž je jakákoliv střelba skoro nemožná. Oba články pak shodně upozorňují na to, že se takto Schiefner vlastně sám obvinil, protože malá vzdálenost 13 m od zavražděného, v níž byla kulka nalezena, ukazuje na to, že výstřely mohly pocházet ze Schiefnerova

revolveru, protože dobře fungující zbraň by kulku dopravila podstatně dále.

Při druhé konfrontaci se Schiefnerem trvala Mitritzová na své výpovědi, kterou nyní Schiefner zčásti potvrdil, stále však popíral, že by s vraždou měl vůbec něco společného.

V další zprávě o průběhu vyšetřování pak se noviny (Deutsche 1935b, Reichenberger 1935b) vyjadřují v tom smyslu, že se objevila závažná podezření, že Schiefner, který byl, jak známo, zatčen na základě kompromitujících údajů Flory Mitritzové, měl podíl na vraždě Kaufmanna.

Mitritzová, která byla naposledy zaměstnána v Praze, se také v těchto dnech dostavila na pražskou policii s prohlášením, že může osvětlit pražskou vražednou kauzu Vranské, dosud zahalenou tajemným šerem. Na základě jejich nepřiliš pravděpodobně znějících údajů v této věci byly její výpovědi ve věci Kaufmann znovu podrobeny pečlivému přezkoušení. Tatáž novinová zpráva ještě přináší nový údaj, že ve věci Kaufmann byla nedávno provedena dvě další zatčení, jména zatčených ani žádné další podrobnosti však již nezveřejnila.

Až teprve ve čtvrtek 18. července 1935 liberecké noviny (Reichenberger 1935c) přinesly poslední zprávu, že po měsíce trvajícím soudním vyšetřování bylo trestní stíhání Schiefnera pro nedostatek důkazů zastaveno, protože Mitritzová byla uznána za naprosto nespolehlivou svědkyni. Českolipské noviny (Deutsche 1935c) k tomu dokonce dodávají, že Mitritzová chodila na výslechy opilá.

Shrnutí

Vyšetřování vraždy obchodníka Kaufmanna tedy definitivně vyznělo doprázdna. Podle toho, co nám současné novinové zprávy prozradily, je to bohužel pochopitelné. Žádné svědky se nepodařilo najít, vražda se udála již v noci v liduprázdné krajině, přítomni byli pouze vrah (vrazi?), zavražděný a paní Fischerová. Paní Fischerová byla také zraněná, a když zjistila, že Kaufmann je mrtev, snažila se co nejrychleji dojet do Světlé. Občané a asi i četníci, kteří se na základě udání paní Fischerové vydali Kaufmannovu mrtvolu vyhledat a odvézt, našli, jak novinové zprávy shodně uvádějí, Kaufmanna ve stejné poloze, jak jej paní Fischerová opustila a našli u něho jeho peněženku „s několika sty korunami“. Můžeme tedy předpokládat, že vrah vystřelil všechny náboje, a když zjistil, že paní Fischerovou nezastřelil, utekl, aby nemohl být poznán. Vražda nedala lidem spát a proto se během dalších let objevily dohady o penězích,

kteře měl Kaufmann u sebe. V novinách je uveden jediný konkrétní údaj o penězích, a to odměna 2 000 Kč, vypsaná manželkou zavražděného za údaje, které by vedly k zatčení vraha. Nenajdeme v nich také žádnou zmínku o tom, že by Kaufmann byl měl u sebe v okamžiku vraždy zápisník, v němž mohl mít záznam o své tržbě.

Schiefner se ovšem na podezřelého hodil. Z novin se dovídáme, že prohodil peníze svého otce i své milenky, byl i z najatého hostince nakonec soudně vystěhován (důvod však noviny neuvádějí) a dá se tedy soudit, že jeho finanční situace nebyla nejlepší. Jeho milenka Mitritzová, kterou opustil, však ve své žárlivosti nebyla právě hodnověrnou svědkyní a její údaj, že u Schiefnera viděla Kaufmannův zápisník, se zdá být také málo pravděpodobným.

Případ Kaufmanna však měl ještě jednu dohru. V Myslivnách se 8. července 1929 oběsil 50 let starý zedník Josef Fichtner, který byl jedním tamním občanem žalován za urážku na cti, protože veřejně naznačoval, že onen občan má s vraždou obchodníka Kaufmanna něco společného. Fichtnerovi bylo v pokusu o mimosoudní vyrovnání navrženo, aby dal na dobročinné účely 1 000 Kč, což on odmítl a v noci se oběsil (Abwehr 1929).

POZNÁMKY

- 1/ Turistická mapa (Novoborsko 2003) má v textové části omylem uvedený letopočet 1828.
- 2/ Částečný překlad této kroniky od Zdeňka Rabase z Dolní Světlé je uložen v SOkA v České Lípě. Za upozornění na tento překlad děkuji pracovníkům tohoto archivu, jimž spolu s pracovníky SOkA Děčín tímto děkuji za ochotu a pomoc při vyhledávání a studiu soudobých německých pramenů.

LITERATURA

- Abwehr (1928a): Abwehr, 13. a 14. září 1928. Varnsdorf.
Abwehr (1928b): Abwehr 16. a 19. září 1928. Varnsdorf.
Abwehr (1928c): Abwehr 9. července 1929. Varnsdorf.
Abwehr (1928d): Abwehr 23. září 1928. Varnsdorf.
Abwehr (1928e): Abwehr 24. září 1928. Varnsdorf.
Abwehr (1929): Abwehr 4. a 9. června 1929. Varnsdorf.
Bültemeier A. (2002): Wanderungen. Lausitzer Gebirge und Böhmisches Niederland. Spitzkunnendorf.
Deutsche (1935a): Deutsche Leipziger Zeitung, 5. ledna 1935. Česká Lípa.

- Deutsche (1935b): Deutsche Leipaer Zeitung, 22. ledna 1935. Česká Lípa.
- Deutsche (1935c): Deutsche Leipaer Zeitung, 19. července 1935. Česká Lípa.
- Holeček M. (2004): Lužické hory. Průvodce po České republice. Praha.
- Kühn P. (2005): Vražda Josefa Kaufmanna z Horní Světlé v roce 1928. Internetová stránka www.luzicke-hory.cz.
- Novoborsko (2003): Turistická a cykloturistická mapa regionu Novoborsko 1 : 25 000. Textová část Petr Randus. Č. Lípa.
- Reichenberger (1928a): Reichenberger Zeitung, 12. a 14. září 1928. Liberec.
- Reichenberger (1928b): Reichenberger Zeitung, večerní vydání 14. září 1928. Liberec.
- Reichenberger (1928c): Reichenberger Zeitung, večerní vydání 15. září 1928. Liberec.
- Reichenberger (1928d): Reichenberger Zeitung, 18. září 1928. Liberec.
- Reichenberger (1929a): Reichenberger Zeitung, 14. května 1929. Liberec.
- Reichenberger (1929b): Reichenberger Zeitung, 15. května 1929. Liberec.
- Reichenberger (1929c): Reichenberger Zeitung, 3. června 1929. Liberec.
- Reichenberger (1930): Reichenberger Zeitung, večerní vydání 25. října 1930. Liberec.
- Reichenberger (1935a): Reichenberger Zeitung, 18. ledna 1935. Liberec.
- Reichenberger (1935b): Reichenberger Zeitung, 22. ledna 1935. Liberec.
- Reichenberger (1935c): Reichenberger Zeitung, 18. července 1935. Liberec.
- Rosol (2002): Nezdopovězené otázky Lužických hor. Jak to bylo s okolnostmi vraždy obchodníka Kaufmanna. Internetová stránka www.luzicke-hory.cz.
- Schubert E. (1997): Ortschronik von Oberlichtenwalde. Großschönau 1997; Částečný překlad od Zdeňka Rabase. Státní okresní archiv Česká Lípa, Sběrka rukopisů, RKP 36/3.
- Stein K. (1997): Zapomenuté pomníčky. 3. Kaufmannův buk. Jizerské a Lužické hory 2, č. 3, str. 25.
- Stein K. (2003): Flurdenkmäler unserer Heimat. Backnang.
- Stein K.: (2005): Pomníčky Lužických hor a Českého Švýcarska. Liberec.

RESUMÉ

Der geheimnisvolle Mord an Josef Kaufmann aus Horní Světlá 1928 im Licht zeitgenössischer Zeitungsnachrichten

Petr Kühn

Von der vielbefahrenen Fernstrasse No. I/9 von Svor (Röhrsdorf) nach Rumburk und Varnsdorf zweigt an der Einschnitt Nová huť (Neuhütte) eine Waldstrasse nach Horní Světlá und Dolní Světlá (Ober-, Niederlichtenwalde) ab. Nahe dem höchsten Punkt dieser Strasse wurde am 11. September 1928 Josef Kaufmann von einem unbekanntem Täter hinterlistig ermordet. In den hiesigen Zeitungen erschienen die ersten Nachrichten über die Mordtat bereits am 12. und 14. September 1928.

In Wanderkarten erinnert auch heute noch die Aufschrift: „Kaufmannův buk“ (Kaufmannsbuche) am höchsten Punkt dieser Strasse an den Mord am Handelsmann Josef Kaufmann aus Horní Světlá. Man hat schon damals zur Erinnerung an einer in den Nähe stehenden Buche eine hölzerne Tafel mit der Darstellung der Mordtat befestigt; sie wurde mehrmals erneuert, bis sie dann in den Jahren nach dem Zweiten Weltkrieg verschwand. Ungefähr 1970 hat K. Stein vom Landschaftsschutzgebiet Labské pískovce (Elbsandsteingebirge) auf einer Buche an der Stelle, an der sich früher Leinerts Bild befand (dem Heger Leinert soll hier ein weisser Hirsch mit einem Kreuz erschienen sein), nahe der Abzweigung des Weges zum Felsrelief „Žebračka“ (Battelmadels Loch), eine hölzerne Tafel mit Kaufmanns Namen und einem Kreuz in der Mitte befestigt. Die Tafel wurde von Unbekanntem einige Male erneuert und der Name „U Kaufmannova buku“ (An der Kaufmannsbuche) hat sich allgemein eingebürgert. Am 24. September 2006, also fast 80 Jahre nach der Mordtat, wurde näher zu Nová Huť, ungefähr an der Stelle, wo der Mord verübt wurde, feierlich eine von Andreas Prescher aus Grossschönau verfertigte neue Gedenktafel enthüllt.

In diesem Artikel soll der Versuch unternommen werden, die Umstände des Mordes auf Grund zeitgenössischer Zeitungsnachrichten über die gerichtlichen Verhandlungen sowohl unmittelbar nach dem Mord, als auch bei der Erneuerung des Verfahrens im Jahr 1935 zu rekonstruieren.

Josef Kaufmann war Kaufmann, der die Erzeugnisse der hiesigen Landwirte, insbesondere Butter, im „Niederland“, hauptsächlich in Dolní Podluží (Niedergrund) und Varnsdorf, zum Kauf anbot. Wie seit vielen Jahren, begleitete ihn auch damals auf dem Hin- und Herwege der zweite bekannte Teilnehmer dieser Tragödie, die damals schon 73 Jahre alte Händlerin Anna Fischer, die ganz einsam in einem kleinen Haus im oberen Teil von Horní Světlá (Oberlichtenwalde) lebte.

Es war damals schon sehr spät, gegen 11 Uhr abends, so dass sie auf dem Wege von Nová Huť nach Horní Světlá schon in tiefer Finsternis fuhren. Unweit von Leinerts Bild, vor der höchsten Stelle des Weges, wo der Weg zum „Žebračka“-Bild („Battelmadels Loch“) abzweigt, hörte Frau Fischer plötzlich hinter sich ein verdächtiges Geräusch, eine Gestalt schwang sich auf den Wagen und gleich danach knallten Schüsse. Vom Täter war nichts zu sehen und zu hören. Frau Fischer konnte sich später nicht einmal mehr erinnern, wieviel Schüsse es waren. Bei den ersten Schüssen wurde Kaufmann

ins Genick getroffen, brach tot zusammen und stürzte vom Wagen. Frau Fischer wurde von drei Geschossen getroffen, war aber nur leicht verwundet.

Sie brachte den Wagen allein nach Světlá und meldete die Tat an der Gendarmeriestation. Von da begab man sich unverzüglich zum Tatort, den man etwa zwei Stunden nach dem Verbrechen erreichte. Man fand Kaufmann noch in der Stellung, die er beim Sturze vom Wagen eingenommen hatte, und fand bei ihm, obwohl er etwa zwei Stunden allein im Walde gelegen hatte, alle seine Wertsachen und seine Brieftasche mit einigen hundert Kronen; Spuren eines Raubes wurden nicht wahrgenommen,

Die Leiche Kaufmanns wies drei Schussverletzungen am Hinterkopf auf (später schreiben die Zeitungen nur von einer einzigen). Einige Löcher fand auch Frau Fischer in ihrem Umhängetuch. Freitag, den 14. September 1928 wurde Josef Kaufmann zu Grabe betragen. Seine Frau, Anna Kaufmann, bot 2000 Kronen Belohnung derjenigen Person, die „nähere Angaben über den oder die Täter machen kann, auf Grund derer die Ergreifung erfolgen kann.“

Schon kurz nach der Tat wurde unter sonderbaren Begleitumständen der Arbeiter Gustav Schicht aus Niedergrund verhaftet, wurde aber bald wieder freigelassen. Ein sächsischer Detektiv, den die Witwe Kaufmann mit der Aufklärung der Angelegenheit betreut hatte, sammelte Schicht belastendes Material, auf Grund dessen Schicht von neuem verhaftet wurde; er musste aber wieder freigelassen werden.

Fast am gleichen Tag, am 13. September 1928 wurde unweit von Rychnov u Liberce (Reichenau bei Reichenberg) von zwei unbekanntem Tätern der Kaufmann Franz Glaser erschossen und beraubt. Die polizeiliche Untersuchung ergab gewisse gemeinsame Züge beider Morde, die Zeitungen machten wiederholt auf eine Reihe von verdächtigen Umständen, die auf einen möglichen Zusammenhang beider Taten schliessen liessen, aufmerksam und wiesen mehrmals darauf hin, dass die Sicherheitsbehörden diesen Indizien keine Bedeutung beimessen. Durch das Zusammentreffen einiger glücklicher Umstände konnte der Mord Glasers ziemlich schnell aufgeklärt werden, der Fall Kaufmann blieb unaufgeklärt.

Die Ermordung Kaufmanns kehrte aber noch einmal in die Zeitungen zurück. Am 5. Februar 1935 schrieb die Deutsche Leipziger Zeitung, dass unter dem Verdacht des Mordes an Kaufmann der Fleischer Albert Schiefner in Rumburg verhaftet worden ist. Auf diese Spur kam man auf Grund von Mitteilungen, dass die Kellnerin Flora Mitritz in Zwickau, die früher mit Schiefner im gemeinsamen Haushalt gelebt hatte, Angaben über den Mörder machen könne.

Schiefner, seit 1920 verheiratet mit Adele Förtisch, war ursprünglich Eisenbahner, wurde aber wegen „mangelnder Kenntnisse der Staatssprache“ entlassen. Er arbeitete dann in der väterlichen Fleischerei in Habartice (Obererbersdorf), aber schon nach drei Vierteljahren ergab sich in ihrer Wirtschaftsführung, für die er verantwortlich war, ein Fehlbetrag von 18 000 Kč, worauf der Vater den Laden verkaufte. Schiefner pachtete dann das Gasthaus „Wendler“ in Lesné (Innozenzidorf). Sein Verhältnis mit der bei ihm beschäftigten Flora Mitritz, wie die Zeitungen taktvoll schreiben, „ging bald über das Verhältnis von Arbeitgeber und Arbeitnehmer hinaus“ und Frau Schiefner liess sich von ihm scheiden. Das Geschäft gedieh aber nicht, Schiefner verbrauchte alle Ersparnisse (14 000 Kč) der Mitritz, wurde aber im Juni 1928 gerichtlich delogiert und beide gingen auseinander.

Später besuchte Schiefner Flora Mitritz in Prag. Sie sah bei ihm ein Notizbuch, das sie als Eigentum des ermordeten Kaufmann, der oft im Gasthaus Wendler eingekehrt war, erkannte und Schiefner, der bereits „mächtig dem Alkohol zugesprochen hatte“,

gab der Mitritz gegenüber zu, Kaufmann ermordet zu haben. Er habe sich dabei vom bei ihm gefundenen Geld 1600 Kč genommen und absichtlich 400 Kč zurückgelassen.

Später wollte Flora Mitritz Schiefner in Tetschen besuchen, erfuhr aber dort, dass er neu verheiratet ist, und machte darauf vor dem Hause seiner Eltern eine Szene, so dass sie verhaftet wurde. Als sie erfahren hatte, dass er in Rumburg ein Fleischereigeschäft besitze, schrieb sie ihm, er möchte ihr das Geld, das er noch von ihr Besitze, sobald als möglich zurückgeben. Daraufhin drohte ihr Schiefner, er wolle nicht belästigt sein und würde im anderen Falle eine Anzeige erstatten. Daraufhin fühlte sich die Mitritz veranlasst, Gästen Andeutungen über den Mord bei Oberlichtenwalde zu machen, um die Gäste zu bewegen, diese Andeutungen der Gendarmerie mitzuteilen.

Schiefner wurde verhaftet, bestritt aber, der Mitritz auch nur die geringsten Angaben über den Mord gemacht zu haben. Er habe seit Mai 1928 Tetschen nicht verlassen – es wurde aber festgestellt, dass er einigemal Varnsdorf, Dolní Podluží (Niedergrund) und Tolštejn (Tollenstein) besucht hatte. Zuerst leugnete er auch, dass er eine kurze Schusswaffe besitze, doch seine erste Frau gab an, dass ihr ehemaliger Gatte einen Trommelrevolver besass, zu dem die am Tatort gefundenen Kugeln passten.

Bei der zweiten Gegenüberstellung bestätigte Schiefner teilweise die Aussagen der Mitritz, bestritt aber, mit dem Morde irgend etwas zu tun zu haben.

Flora Mitritz teilte auch in Prag der Polizei mit, dass sie in die bekannte, immer noch in undurchdringliches Dunkel gehüllte Prager Mordsache Vranska Licht bringen könne. Auf Grund ihrer nicht sehr wahrscheinlich klingenden Angaben wurden ihre Aussagen auch im Falle Kaufmann einer genauen Nachprüfung unterzogen. Daraufhin wurde das Strafverfahren gegen Schiefner wegen Mangel an Beweisen eingestellt und er aus der Haft entlassen. Die Mitritz ist als gänzlich unzuverlässige Zeugin erkannt worden und die Mordsache Kaufmann blieb unaufgeklärt.

Übersetzt von Petr Kühn

KULTURNÍ AKTIVITY ČESKOLIPSKÝCH SPOLKŮ V MEZIVÁLEČNĚM OBDOBÍ (1918–1938)

Zuzana Raková

Zuzana Raková: Cultural activities of guilds in Česká Lípa within the interwar period (1918 thru 1938)

All of the interwar period the town conducted a life filled with innumerable cultural activities, from edifying lectures, educational trips, community meetings up to a number of theatre and movie spectacles and concerts whose mostly very high standard was proved for example by repeated hosting of the string quartet of Vienna State Opera and chorus Die Wiener Sängerknaben. At the top of organizers and active participants of these cultural activities were members of numerous local guilds. In this respect the situation in town was not much different from the time of Austro-Hungarian empire, when guild activities were no less extended. However this time is in sharp contrast to the following periods, namely to the post-Munich and post-war stages during which guild activities were paralysed, at first by a Nazi ban, and later on, after 1945, by unifying all cultural activities under the heading of so-called Cultural Unity.

However, unlike the latter period, the first republic also experienced boom of the Czech minority not only in the political respect, but also and above all in the line of culture and education. Particularly interesting about the interwar period is that it enables to trace cultural life of both nationalities within the population of Česká Lípa, their discrepancies and coexistence much better than any other era of modern history.

Úvod

Česká Lípa byla po staletí městem převážně německým, což platilo i pro období meziválečné. Již během prvního desetiletí po vzniku Československa se sice zdejší česká menšina procentuálně zdvojnásobila a v absolutních číslech dosáhla více než dvojnásobného počtu – příliv Čechů z vnitrozemí byl vyvolán potřebou státu ovládnout převážně německé pohraničí dosazením českých pracovníků na klíčová místa z hlediska bezpečného fungování státu –, ale přesto zůstala Česká Lípa po celé meziválečné období více německá než česká.^{1/}

Ve městě s výraznou převahou německého obyvatelstva byla pochopitelně i většina kulturních podniků organizována a navštěvována hlavně německým obyvatelstvem. To ovšem vůbec neznamená, že by zdejší česká menšina byla pasivní. Naopak, v poměru ke svému malému počtu byla její činnost dosti bohatá, ať už ji poměříme počtem českých spolků, jejich členů či počtem českých škol a dalších českých vzdělávacích a kulturních institucí ve městě. Kromě TJ Sokol (TJS) měli zdejší Češi svůj okresní osvětový sbor a místní osvětové komise, které se již krátce po roce 1918 ujaly organizace českého kulturního života; během dvacátých let vznikly další české spolky, roku 1926 spolek divadelních ochotníků Jirásek, v roce 1928 odbor Klubu československých turistů v České Lípě a Český muzejní spolek pro kraj Českolipský. Mnohé české spolky tvořily paralelu k německým spolkům podobného zaměření. České a německé akce ve městě probíhaly víceméně zvlášť, s výjimkou některých událostí s celostátním významem, jako například oslavy některých státních svátků.

Spolky a kulturně vzdělávací zařízení ve městě

Dělení spolků a kulturně vzdělávacích zařízení ve městě podle striktně národnostního hlediska je pouze jedním z možných pojetí této problematiky; je podmíněno především uspořádáním pramenů spolků, které jsou rozčleněny podle národnosti. Toto členění bylo zvoleno pro přehlednost a nemělo by vytvářet dojem, že např. v německých spolcích bylo členstvo pouze německé národnosti. Národnostní rozdělení v meziválečném Československu nebylo rozhodně černobílé, což platilo zvláště v národnostně smíšených oblastech; mnoho obyvatel pocházelo ze smíšených manželství, řada lidí v pohraničí mluvila běžně česky i německy a o své příslušnosti k té které národnosti příliš neuvažovala. Na druhé straně je ovšem pravda, že zvláště v České Lípě se někteří představitelé české menšiny cítili jednoznačně Čechy, což platilo zejména pro zdejší české učitele. Takové vyhraněné vlastenecké postoje však jistě nepociťovali všichni zdejší obyvatelé, kteří se při sčítání lidu přihlásili k československé národnosti, o čemž svědčí například opakované nářky Josefa Maštálka^{2/} v Bezdězu a na jiných místech,^{3/} že čeští rodiče posílají své děti do německých škol. Maštálko tento postoj českých rodičů odůvodňuje jejich strachem z německých zaměstnavatelů, je ale možné uvažovat i o jiných motivech tohoto jednání některých rodičů: třeba chtěli, aby se jejich děti naučili německy, nebo měla německá škola lepší úroveň, případně mohla být také blíž jejich bydliště apod.

Německé spolky a kulturně vzdělávací zařízení

Německá kulturní činnost, kterou zastřešoval Stadt- und Bezirksbildungsausschuss, založený 5. listopadu 1919,^{4/} byla vzhledem k početní převaze německého obyvatelstva a též díky příznivějším podmínkám pro rozvoj německé kultury v době před světovou válkou mnohem vyspělejší a rozsáhlejší než česká. Projevovalo se to jak větším počtem německých novin a časopisů, tak bohatší spolkovou činností (kolem roku 1930 měli Němci na celém českolipském okrese asi 180 spolků).^{5/} Na tomto poli ovšem po roce 1918 rychle se vzrůstající česká menšina své německé spoluobčany rychle doháněla.

Podívejme se nejprve podrobněji na některé zdejší německé spolky, které významně zasahovaly do dění v obci. Velký význam a široké pole působnosti měl již roku 1878 založený Nordböhmischer Excursionsclub (přejmenovaný roku 1915 na Nordböhmischer Verein für Heimatforschung und Wanderpflege, NVHW). Spolek jako první v této oblasti (pole působnosti Excursionsclubu sahalo od Ještědu k Labi u Děčína) organizoval pořádání vlastivědných sbírek všeho druhu, zabýval se ochranou historických památek a životního prostředí a rovněž propagací turistiky; v roce 1884 vznikla při tomto spolku turistická sekce. Sbírkový nashromážděný Excursionsclubem se staly základem pro fondy muzejních spolků, které vznikaly v oblasti jeho působnosti počátkem 20. století. Vrcholné období činnosti tohoto spolku spadá ovšem do let před světovou válkou, v období první republiky již jeho činnost pozvolna slábne.^{6/} NVHW se ale stále podílil na organizaci různých oslav (hlavně 600. jubilea v roce 1937), výstav a dalších akcí, a to ve spolupráci s Museumsverein, Stadt- und Bezirksbildungsausschuss (SBBA), městskou veřejnou knihovnou a dalšími institucemi. Zejména mincovní oddělení NVHW se aktivně podílelo na uspořádání několika výstav v německém Heimatmuseum.^{7/} Ačkoliv si NVHW chtěl uchovat svou samostatnost i po vzniku ČSR, nedokázal se přes veškeré úsilí svých členů vyrovnat s tíživými hospodářskými problémy poválečných poměrů a v květnu 1920 byl na sjezdu německých turistických spolků v Praze včleněn do nově vzniklého svazu Hauptverband der Deutschen Gebirgs- und Wandervereine, který slučoval spolky tohoto zaměření nejen z důvodů hospodářských, ale též národnostních, respektive politických (je zde patrná jistá úzkost Němců v pohraničí z nových poměrů po převratu).^{8/}

Z německých turistických spolků působících v politickém okrese Česká Lípa stojí za zmínku ještě Deutscher Alpenverein (založený roku

1884) se sídlem v Novém Boru a Verein der Naturfreunde.^{9/} Počet a dlouhá tradice německých turistických spolků svědčí o významu prisuzovanému turistice v tehdejší době a zvláště v pohraničí, jednak protože se jednalo o oblast obklopenou horami a tudíž turisticky zajímavou, jednak turistický ruch začínal být chápán v této době jako významné hospodářské odvětví. Toto stanovisko ještě nabylo na síle v krizových třicátých letech, kdy bylo raženo heslo turistika jako průmysl (a to jak Němci, tak Čechy); turistický a cizinecký ruch se měl stát zdrojem přílivu financí do pohraničí náhradou za pokles průmyslové výroby a přispět tak k postupnému obnovení hospodářské prosperity. Právě Česká Lípa se roku 1929 stala sídlem svazu Verband der Nordböhmischen Kurorte und Sommerfrischen.^{10/} Dále měli Němci v České Lípě tělovýchovně zaměřený Deutscher Turnverein.

Kromě turisticky a vlastivědně orientovaných spolků hrály neméně důležitou roli hudební a pěvecké spolky. Hudební tradice, zvláště pak sborový zpěv, měly v rámci německého kulturního života vůbec, tedy i v České Lípě, důležité místo. Oblíbenost sborového zpěvu (již od 19. století, kdy byly první spolky zakládány) byla dána jednak možností aktivního zapojení širokých vrstev obyvatelstva (na rozdíl od sólového zpěvu či hry na nástroj), jednak tím, že zpěv písní, často na texty německých vlasteneckých básníků z regionu, pomáhal probouzet a šířit ideu německosti, německé národní hrdosti a lokální patriotismus v nejširších vrstvách obyvatel. Za první republiky existoval v České Lípě Männergesangverein (MGV) Liederhain, Gesangverein (GV) Frohsinn, Musik – und Gesangverein (založený roku 1844), Kamillo Horn- Bund der Sudetendeutschen, založený roku 1927 v České Lípě příznivci tohoto sudetoněmeckého hudebního skladatele a českolipského rodáka. Česká Lípa také tvořila spolu s Mimoní jeden z okrsků Severní župy Sängerbund der Sudetendeutschen.^{11/} Hudební život měl tedy ve městě dobrou organizační základnu a bez účasti alespoň některého z hudebních spolků se neobešla žádná významná událost v obci.

Němci využívali pro své kulturní akce divadelní kinosál Olympia (největší sál ve městě, využívaný pro některé významné příležitosti i pro česká filmová a divadelní představení), kde se konaly kromě filmových a divadelních představení i další akce (akademie při příležitosti státních svátků atd.). K podobným účelům sloužil i Apollosal, určený i pro setkání a schůze německých spolků a politických stran, pro různé přednášky a jiné společenské příležitosti. Dalším veřejným místem byl i sál hotelu Alte Post, kde se odehrávaly rovněž schůze spolků a přednášky, zvláště při

slavnostních příležitostech. Po svém otevření v říjnu 1932 sloužila k podobným účelům pro oficiální akce pořádané městem Nová tělocvična v budově německé chlapecké měšťanky.^{12/}

Z kulturních zařízení měli Němci ve městě veřejnou knihovnu a čítárnu, naučnou knihovnu a pracovali na zřízení městského a okresního archivu a obnovení muzea. Všechny tyto instituce až na výjimky sídlily po celé období první republiky v provizorních prostorách, například v budovách škol, místnostech radnice a podobně. Ještě v roce 1935 nebyla tato situace vyřešena, o čemž svědčí návrh městského archiváře K. J. Bienerta postavit v České Lípě kulturní dům, jaký měla v té době některá okolní města; návrh byl přednesen v souvislosti s přípravami oslav 600. výročí města České Lípy chystaných na rok 1937.^{13/} O realizaci tohoto podnětného návrhu se ovšem žádná další zmínka v jubilejním roce 1937 neobjevuje; pravděpodobně zůstalo jen u návrhu. Město mělo tehdy již takové finanční problémy, že si nějaké větší investice do stavebních prací nemohlo dovolit.

Pouze německé Heimatmuseum, otevřené 15. října 1933, bylo umístěno ve vlastní budově. Renesanční zámek Červený dům byl pro tento účel zrekonstruován se státní a zemskou podporou v letech 1931–1933.^{14/} Další část muzejních sbírek byla v budově Wedrichmuseum, která sloužila muzejním účelům již od původního otevření německého muzea v roce 1900. Zásluhy na znovuotevření německého muzea měl Museumsverein a hlavně kustod muzea Karl Bondy. Do České Lípy byla v roce otevření muzea přemístěna z Libochovického zámku ornitologická stanice, jediná v celém státě, čehož bylo patřičně využito v místním a regionálním tisku za účelem propagace města.^{15/}

Vedení archivu se ujal na popud města roku 1929 Karl J. Bienert, jehož zásluhou byl městský archiv během 30. let postupně doplněn, uspořádán a uložen do alespoň částečně vyhovujících prostor. Bienert začal také budovat okresní archiv; ve své práci mohl pokračovat i během 2. světové války (ze zdravotních důvodů nebyl odvelen na frontu) a roku 1940 dosáhl oficiálního zřízení městského a okresního archivu v České Lípě.^{16/}

Při výčtu kulturních a vzdělávacích institucí nelze opomenout školy, už z toho důvodu, že poskytovaly jiným kulturním zařízením své prostory k dočasnému užívání. Němci měli v České Lípě v meziválečném období jednu dívčí, dvě chlapecké a jednu smíšenou školu obecnou, jednu dívčí a jednu chlapeckou školu měšťanskou, vyšší státní reálku a státní gymnázium (v roce 1937 došlo ke sloučení německého státního gymnázia

a německé státní reálky v německé státní reálné gymnázium), dvouletou školu rolnickou a školství živnostenské. Pro děti od tří do šesti let měli školu mateřskou.^{17/}

České spolky a kulturně vzdělávací zařízení

V českém prostředí bylo organizační zázemí kulturního života v prvních letech po převratu pochopitelně horší. V centru všech českých aktivit byl Český okresní osvětový sbor (OOS) se sídlem v České Lípě, založený 24. října 1920.^{18/} Jedním z jeho úkolů bylo zakládat místní osvětové komise (MOK), české veřejné obecní knihovny, pořádat besedy, přednášky, kurzy občanské výchovy apod. Česká Lípa měla od listopadu 1921 českou veřejnou obecní knihovnu, zpočátku umístěnou ve sborovně české školy v Křížové ulici; od roku 1924 sídlila knihovna v budově německé reálky na Kudlichově náměstí a čítala zpočátku 1600 svazků.^{19/} Podle jiných údajů měla ovšem česká obecní knihovna ještě v roce 1931 pouze 1540 svazků, k čemuž je třeba připočíst asi 2000 svazků, které měli Češi k dispozici v českolipské obvodové knihovně.^{20/} Obvodová knihovna v České Lípě zapůjčovala knihy ze svých fondů do jiných odlehlejších míst českého severu, kde nebyly české knihy jinak dostupné (další nejbližší obvodové knihovny byly v Ústí n./L. a v Liberci). Ve městě měli Češi dále okresní knihovnu učitelskou, školní knihovny a knihovny spolků.^{21/} Porovnáme-li vybavení české a německé městské knihovny v roce 1931, pak zjistíme, že na tom českolipští Češi byli stále relativně o něco hůře než jejich němečtí spoluobčané. Knihy v české městské knihovně tvořily 16,5 % z celkového počtu knih obou městských knihoven dohromady, zatímco německých knih bylo 83,5 %.^{22/} Vzhledem k národnostní struktuře českolipského obyvatelstva (v roce 1930 tvořili Češi 22,3 %, Němci 77,4 %) je patrné, že na jednoho německého obyvatele připadalo více knih než na českého. Přesto nebyla situace české menšiny v České Lípě po stránce dostupnosti knih v mateřském jazyce tak špatná, vezme-li v úvahu, že Němci měli náskok ve všech směrech kulturního života v obci z dob minulých, zatímco Češi začali svá kulturní zařízení (nejen knihovny) budovat až po převratu. Během prvního desetiletí existence československého státu vykonala česká menšina v České Lípě obrovský kus práce. To se projevilo v mnoha směrech.

Nejprve se zastavme u školství, které hrálo pro existenci zdejší české menšiny prvořadou úlohu z několika důvodů: jednak vzdělávalo a vychovávalo v mateřském jazyce české děti a bránilo tak případnému

odnárodnění dalších generací Čechů, jednak čeští učitelé jako neaktivnější a vzdělaní příslušníci české menšiny vychovávali k českému vlastnictví, a působili v tomto duchu nejen na své žáky, ale i mezi dospělými obyvateli města. O zřízení české školy v České Lípě se zasazoval zdejší školní výbor již od roku 1907. V listopadu 1918 byl vystřídán menšinovým výborem, ten byl po roce opět nahrazen školním výborem, který ovšem v březnu 1920 zanikl. V lednu 1921 byl pak založen místní školní výbor (MŠV). Úsilí školního (resp. menšinového) výboru bylo korunováno úspěchem teprve v září 1919, kdy zahájila v České Lípě provoz první česká obecná škola.^{23/} Sídliila v části budovy německé obecné školy v Křížové ulici (dnešní Moskevská), která sloužila za monarchie jako vězení (svůj trest si zde odpykával mj. i Jakub Arbes).^{24/} Provizorium přetrvalo po celá dvacátá léta; teprve 28. června 1931 byl položen základní kámen k budově české obecné a měšťanské školy,^{25/} která byla otevřena na podzim 1932 a nesla jméno Dr. M. Tyrše (k pojmenování došlo u příležitosti oslav 100. výročí Tyršova narození pořádaných v České Lípě Sokolem).^{26/} V době položení základního kamene pro budovu vlastní školy měli již Češi v České Lípě čtyři třídy školy měšťanské, devět tříd školy obecné a dvě třídy školy mateřské. Kromě toho zde byla dvoutřídní živnostenská škola pokračovací, jednoletý učební kurz a především České státní reformní reálné gymnázium, založené na podzim 1920. První tři roky sdílelo budovu v Křížové ulici s českou a německou obecnou školou, roku 1923 přesídlilo do Lazebnické ulice (dnešní Berkova) do bývalého domu Kouniců.^{27/} Vlastní budovy se české gymnázium v České Lípě za první republiky nedočkalo; stavba byla naplánována na rok 1938, neboť dosavadní budova nestačila rostoucímu zájmu studentů, kvůli okupaci pohraničí se však již neuskutečnila.^{28/}

České školství bylo v České Lípě na dobré úrovni a porovnáme-li počet českých a německých škol na celém politickém okrese vzhledem k národnostnímu složení obyvatel (Češi tvořili roku 1930 13,48 % obyvatelstva soudního okresu), je zřejmé, že Češi měli relativně více škol než Němci (v roce 1930 měli Češi v rámci politického okresu Česká Lípa 28 obecných a 4 měšťanské školy, Němci 71 obecných a 6 měšťanských škol).^{29/}

Význam českého školství v České Lípě spočívá nejen v počtu českých menšinových škol, ale hlavně v klíčové roli učitelů, kteří byli aktivními členy všech českých spolků a organizací ve městě. MŠV ve spolupráci s MOK a místním okrskem Národní jednoty severočeské (NJS) byly hybnou silou osvěty mezi českým obyvatelstvem. Na organizaci významných společenských událostí, jako byly například oslavy státních svátků

a jiných významných výročí, spolupracovaly OOS a MOK (spolu se Sokolem a dalšími spolky), které sjednocovaly kulturní práci českých spolků v obci.

Češi vedli zrovna tak jako němečtí obyvatelé města bohatý spolkový život. V České Lípě měli v roce 1930 Češi 40 spolků, v roce 1936 v samotném městě asi 54 spolků.^{30/} Byl to obrovský vzestup českého spolkového života v porovnání s předpřevratovými poměry, kdy existovalo v České Lípě pouze 8 českých spolků.^{31/} Nejvýznamnější českou organizací byla Tělocvičná jednota Sokol, sídlící v Národním domě v Hrnčířské ulici, který využívala nejen jako tělocvičnu, ale též jako biograf (zde Sokol pořádal od roku 1927 pravidelná nedělní filmová představení).^{32/} Předtím byly české filmy provozovány Okresním osvětovým sborem.^{33/} Důležitou roli v kulturním životě české menšiny hrál spolek divadelních ochotníků Jirásek založený v roce 1926, se sídlem v hotelu Merkur. Jeho činnost byla velmi bohatá; zvláště ve 30. letech se spolek i výrazně politicky angažoval. Z jeho repertoáru připomeňme alespoň provedení Čapkovy hry Matka v srpnu 1938, již chtěl spolek Jirásek povzbudit české obyvatelstvo města ke statečnosti v boji proti silicímu tlaku německých nacistů.^{34/}

V kulturním životě českých obyvatel České Lípy hrála důležitou roli podobně jako u Němců hudba. Pro hudební výchovu dětí a mládeže byla v prosinci 1927 založena O.O.S. v České Lípě Česká hudební a pěvecká škola s pobočkou v Novém Boru. Při hudební škole se brzy vytvořila Českolipská filharmonie, která svým účinkováním při všech důležitých slavnostních příležitostech výrazně pozvedala kulturní úroveň života ve městě, podobně jako hudební a pěvecký odbor Sokola.^{35/}

Z českých spolků měly značný význam ještě Český muzejní spolek pro kraj Českolipský a odbor Klubu československých turistů v České Lípě (KČST). Oba tyto spolky tvořily paralely k německým spolkům podobného zaměření.

Muzejní spolek, založený 21. března 1928, byl v podstatě seskupením učitelů českých menšinových škol z kraje mezi Labem na západě a Ještědem na východě. Spolek se scházel dvakrát měsíčně v hotelu Merkur. Jeho cílem bylo zřídit v České Lípě české muzeum na základě sbírek z menšinového (hraničářského) oddělení krajinské výstavy v Mladé Boleslavi, která se uskutečnila v roce 1927.^{36/} Zmíněné menšinové oddělení bylo v září 1931 převezeno do Nového Boru a provizorně umístěno v nově otevřené budově české školy. V roce 1934 bylo oddělení převezeno do budovy Tyršových škol v České Lípě; zde však byla pouze část sbírek, další část našla umístění na zámku v Zákupích. České muzeum (obě

pobočky, v České Lípě i v Zákupcích) bylo slavnostně otevřeno pro veřejnost 24. května 1936.^{37/}

Český muzejní spolek pro kraj Českolipský byl členem Svazu muzeí a Numizmatické společnosti; od Čsl. archeologického ústavu měl uděleno právo provádět výzkumné práce ve vlastní režii. Muzejní spolek sbíral materiál v oblasti od Ještědu na východě k Děčínu na západě, od státní hranice na severu k Mělníku na jihu^{38/} (pojem „kraj Českolipský“ je zde chápán opravdu hodně velkoryse; u německého Excursionsclubu resp. NVHW byla oblast působnosti též rozsáhlá, ale směrem k jihu končila již u jazykové hranice kolem Bělé p./B.).

Týden před vznikem muzejního spolku, 15. března 1928, byl v České Lípě založen místní odbor KČST. V obou spolicích byl vedoucí osobností český odborný učitel Bohumil Kinský. Působil jako správce českého muzea, vydával české turistické průvodce zdejším krajem a především řídil počátky českého značení turistických cest na území celé Lužicko-jizerské župy KČST^{39/} (župa vznikla až v roce 1933), jejíž součástí českolipský odbor byl. Stojí za povšimnutí, že území Lužicko-jizerské župy se přibližně kryje s oblastí působnosti Českého muzejního spolku pro kraj Českolipský a kopíruje i územní záběr někdejšího Excursionsclubu (od roku 1915 NVHW). Termín kraj českolipský v názvu muzejního spolku je třeba chápat v širším smyslu, tj. jako oblast mezi Ještědem na východě a Labem u Děčína na západě, tedy ne jako územně-správní jednotku. Je možné, že včleněním slova kraj do svého názvu chtěl muzejní spolek dodat prestiže své činnosti v očích české i německé veřejnosti a ukázat, že je schopen svou prací pokrýt a zmapovat území stejně rozsáhlé jako obdobné německé spolky s dlouhou tradicí (činnost Excursionsclubu se stala podkladem pro vznik německých vlastivědných muzeí).

Českolipský odbor KČST měl nelehký a velmi důležitý úkol, který přesahoval pouhý lokální význam. KČST měl totiž nejen zajišťovat propagaci české turistiky na Českolipsku, ale musel se potýkat s obrovskými překážkami v podobě absence českého značení turistických cest. Počátky českého značení spadají do roku 1931, do té doby byly všechny turistické stezky ve zdejším kraji značeny jen německy. Českolipský odbor KČST byl zmocněn Lužicko-jizerskou župou v říjnu 1933 k odstranění německých tabulek, nedostatek financí od ústředí KČST ale znemožňoval včasné dodání českých, resp. dvojjazyčných orientačních tabulí, které si z praktických důvodů odbor v České Lípě přál instalovat, takže se v roce 1934 Česká Lípa a okolí ocitla načas zcela bez orientačních tabulek a zůstaly pouze turistické značky. O potížích při práci českolipského odboru KČST

svědčí jeho neustálé apely v Bezdězu, že je třeba uzákonit jednotnost turistického značení; českolipský odbor Klubu nepřestával zdůrazňovat, jakou podstatnou roli z hlediska bezpečnosti státu hraje turistická orientace právě v pohraničí. Proto také českolipský odbor KČST bez ustání rozhořčeně vytýká ústředí KČST v Praze jeho nezáměr o potřeby pohraničních žup a odborů a apeluje na nutnost větších finančních příspěvků od ústředí.^{40/}

Při značení turistických cest spolupracoval českolipský odbor KČST s německými turistickými a skautskými spolky; s některými německými spolky byla podle vyjádření B. Kinského spolupráce dobrá, s jinými zase značně problematická. Místní německý list Deutsche Leipziger Zeitung odsoudil propagační činnost odboru KČST zaměřenou na přilákání českých turistů k návštěvě Českolipska jako zcela nežádoucí, jiné německé deníky (např. Reichenberger Tagblatt) hodnotily naopak propagační činnost pozitivně.^{41/}

Z dalších českých spolků a organizací působících v České Lípě je třeba zmínit kromě TJ Sokol (českolipská jednota byla součástí Fügnerovy sokolské župy se sídlem v Mladé Boleslavi) Dělnickou tělocvičnou jednotu (DTJ), místní jednotu Československé obce legionářské, hraničářský prapor Čs. armády (posádka ale byla z města odvelena roku 1933), skauty (patřili do skautské župy Přemysla Oráče), Okresní osvětovou péči o mládež, Masarykovu ligu proti tuberkulóze, Čsl. Červený kříž, Masarykovu leteckou ligu a mnoho dalších organizací.^{42/}

Německé kulturní aktivity

Po celé meziválečné období pořádal Stadt- und Bezirksbildungsausschuss každoročně několik přednášek o vědě a umění, vlastivědné přednášky spojené s naučnými výlety do okolí, přednášky s diapozitivy, případně filmové přednášky. Stadt- und Bezirksbildungsausschuss rovněž organizoval z nařízení ministerstva školství a národní osvěty osvětové kurzy, nedělní kurzy o samosprávě a ojediněle i koncerty mládeže.^{43/} Z nejvýznamnějších kulturních akcí v první polovině dvacátých let zmiňme dva koncerty sudetoněmeckého skladatele a českolipského rodáka Kamillo Horna, uspořádané v České Lípě v letech 1923 a 1925. Kamillo Hornovi vynesly mezi místními hudebními příznivci takovou popularitu, že na jeho počest založili 8. března 1927 v České Lípě Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen pod předsednictvím zdejšího továrníka Ferdinanda Thumeho a za přítomnosti českolipského starosty Emila Rotsche.

Vedením Svazu byl pověřen státní návladní Wunsch, vystřídáný roku 1935 českolipským učitelem a skladatelem Gustavem Laufkem. Cílem Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen bylo uspořádat každoročně alespoň jeden velký koncert v některém ze sudetoněmeckých měst. Za prvních deset let existence tohoto spolku se v samotné České Lípě konaly čtyři autorské koncerty Kamillo Horna. Hornovy skladby vysílaly některé tuzemské i zahraniční rozhlasové stanice (Stockholm, Královec, Vídeň, Berlín, Lipsko, Vratislav), často právě na popud Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen, který tak nepřímou přispíval k propagaci Hornova rodiště, České Lípy.^{44/}

V témže roce, kdy byl založen Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen, oslavil své 25. výročí další českolipský hudební spolek, MGV Liederhain. Na hojně navštívené slavnosti v Apollo sále, konané při této příležitosti 24. dubna 1927, vystoupil místostarosta Adolf Knöchel s projevem, v němž vyzvedl význam Liederhainu při vytváření kulturního prostředí ve městě. Jménem Deutsche Sängerbundu pak obchodník Poppe z Berlína vyjádřil uznání národnímu významu činnosti Liederhainu. Sbormistr spolku Max Siegel pak přečetl pozdravné dopisy zaslané Liederhainu mj. ministrem Dr. Mayer-Hartingem, čestným členem Liederhainu prof. Kamillo Hornem, vedením Sängerbund der Sudetendeutschen z Ústí n./L., vídeňským Schubert-Bundem a dalšími pěveckými spolky z mnoha měst českého pohraničí (Cheb, Karlovy Vary, Teplice, Litoměřice, Děčín, Liberec, Rumburk).^{45/}

Zástupci Liederhainu se v roce čtvrtstoletého jubilea tohoto spolku účastnili 4. Spolkového dne Sängerbund der Sudetendeutschen, pořádaného ve dnech 2. a 3. července 1927 ve Znojmě. Sbormistr Liederhainu Max Siegel z České Lípy, který byl rovněž vedoucím redakce Sängerbund der Sudetendeutschen, zde promluvil o jedinečné moci německé písně. Je zajímavé, že se tato akce, na niž se sjeli zástupci mnoha německých hudebních spolků z pohraničních oblastí ČSR, konala právě v den 10. výročí bitvy u Zborova. Zdá se, že v pohraničí si v roce 1927 výročí Zborova nepřipomínali a pořádali místo oslav státních svátků své vlastní podniky. V každém případě není v kronice Liederhainu o zborovských oslavách ani zmínka.^{46/}

O rostoucím významu přisuzovaném německými obyvateli v České Lípě (jako i v jiných místech českoněmeckého pohraničí) hudbě a německé hudební tradici svědčí mj. slavnostní instalace pamětní desky v městském parku hudebnímu skladateli Franzi Mohauptovi, k níž došlo 17. října 1926 při příležitosti 10. výročí Mohauptova úmrtí (21. října 1916).

Franz Mohaupt byl místní hudební skladatel, který komponoval především sborovou hudbu, mimo jiné i na texty básní Antona Amanda Paudlera, zakladatele Excursionsclubu.^{47/}

Hudební život v obci tvořily dále každoroční červnové koncerty Lieberhainu v místním parku, jeho zájezdy do okolních měst, každoroční Okresní pěvecká slavnost župního okrsku Česká Lípa-Mimoň pořádaná v různých městech. V roce 1937 se konal v samotné České Lípě dokonce Župní sraz Severní župy Sängerbund der Sudetendeutschen, jehož součástí okrsek Česká Lípa-Mimoň byl.^{48/}

O rozkvětu hudební tradice ve městě svědčí mj. zavedení Německého dne písně (Deutscher Liedertag), který se v České Lípě konal pravidelně od roku 1930. Šlo o sraz německých pěveckých spolků z České Lípy a okolí, pořádaný každoročně koncem června.^{49/}

V roce 1930 se dále uskutečnilo vlastenecké setkání, které pořádal Museumsverein, NVHW a Stadt- und Bezirksbildungsausschuss od 21. listopadu do 8. prosince; setkání mělo pracovní charakter a souviselo se snahou o oživení turistického ruchu, vlastivědného bádání a propagací města navenek.^{50/} Připomeňme, že ve stejném roce jednal archivář Karl Bienert s městským úřadem o tisku propagační brožury o České Lípě, v předchozím roce zase začala být shromažďována Lipensia pro chystanou kroniku a uskutečnila se výstava archivu (16.–17. listopadu 1929), kde byla Lipensia zpřístupněna veřejnosti. Archiv tak svými aktivitami nemalou měrou přispíval k propagaci města.^{51/}

V prosinci 1930 se uskutečnily ještě dvě významné akce, které společně organizovaly Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen, Stadt- und Bezirksbildungsausschuss a městské zastupitelstvo. Šlo o třetí koncert Kamillo Horna a oslavu 70. narozenin tohoto skladatele. Koncert se vlastně uskutečnil právě při příležitosti tohoto autorova jubilea (29. prosince 1930). Slavnost, na kterou se Kamillo Horn osobně dostavil, se konala v Apollo sále, který byl tak přeplněný, že diváci museli sedět i na jevišti. Nejprve pronesli své projevy zástupce vedoucího Kamillo Horn-Bund der Sudetendeutschen Max Siegel a vedoucí spolku Alfred Wunsch, který Mistrovi pogratuloval a předal darem zlatou plaketu. Max Siegel jako vedoucí Deutscher Sprachverein jmenoval oslavence čestným členem tohoto spolku. Jménem města a všech posluchačů přivítal vzácného hosta starosta Emil Rotsch. Pak následoval samotný koncert. K účinkování byl přizván ústecký městský divadelní orchestr. Byla provedena Hornova Symfonie f-moll, kterou autor sám dirigoval. Na koncertě dále účinkovaly všechny českolipské hudební spolky, které vytvořily spojený mužský

pěvecký sbor pod vedením Fritze Wenera. Na slavnost se sjeli diváci nejen z České Lípy, ale z celých severních Čech. Podle jiného zdroje měl v rámci oslavy proslov i archivář Bienert, a to o historii České Lípy, o morové epidemii v roce 1680, která vedla k růstu religiozity ve městě, což podpořilo rozmach náboženského zpěvu, z nějž se vyvinula tradice nynějšího sborového zpěvu.^{52/}

Na hudební a podobné kulturní akce byl bohatý zvláště rok 1932. Na první pohled překvapí četnost kulturních aktivit, kterými město v tomto roce žilo. 19. března bylo uvedeno v kině Olympia oratorium *Die Schöpfung* od Josepha Haydna při příležitosti 200. výročí narození tohoto skladatele. 12. dubna účinkovalo v českolipském Apollo sále smyčcové kvarteto vídeňské Státní opery, pozvané Musik- und Gesangvereinem. O dva dny později, 14. dubna, hostovalo v českolipském kině Olympia Liberecké Městské divadlo, které v režii Josefa Hübnera provedlo první část Goethova *Fausta*. Na uspořádání tohoto výjimečného divadelního představení v České Lípě mělo zásluhu divadelní oddělení Turnvereinu, Musik- und Gesangverein, který sestavil ve hře účinkující sbor a místní mužská skupina Bund der Deutschen in Böhmen. Toto představení bylo pro Českou Lípou a okolí obrovskou událostí a bylo zcela vyprodané. Uvedení *Fausta* bylo vyvrcholením českolipských Goethovských slavností (připomínalo se 100. výročí úmrtí J. W. Goetheho).^{53/}

Další kulturní událostí roku 1932 byl květnový slavnostní koncert v Novém Boru, kde účinkovala pražská univerzitní pěvecká společnost Barden; nejvíce posluchačů přijelo z České Lípy, což byla pro město dobrá vizitka, podle článku učitele Ernsta Rosta (vedoucího Pěveckého okrsku Česká Lípa-Mimoň) v *Deutsche Leipaer Zeitung (DLZ)*.^{54/} V červnu 1932 se uskutečnil v České Lípě již třetí Německý den písní, 30. září zde proběhl koncert chlapeckého sboru *Die Wiener Sängerknaben*, v dalších dvou dnech se konala slavnost otevření Nové tělocvičny Turnvereinu a v listopadu (19. a 20.) provedl českolipský Musik- und Gesangverein premiéru oratoria *Oceán* od Gustava Laufkeho, místního skladatele a učitele (text k oratoriu napsal zdejší školní rada Josef Münzberger). Oratorium si vysloužilo vesměs pochvalné kritiky v regionálním i celostátním tisku, mj. jej pochválil i Kamillo Horn.^{55/}

Kromě událostí týkajících se hudebního života ve městě se v roce 1932 konala v České Lípě i řada dalších kulturních podniků. Jak bylo již výše zmíněno, 22. března se připomínalo sté výročí úmrtí J. W. Goetheho. Při této příležitosti se pořádaly i v jiných městech Goethovské oslavy (např. v Jablonném v Podještědí). V České Lípě se tento den konal již tradiční

Den knihy, zavedený roku 1928 jako připomínka díla tohoto velkého spisovatele. Cílem Dne knihy bylo pozvednout kulturní úroveň německého obyvatelstva a obnovit upadající zájem o četbu, zvláště patrný za války a po ní, kdy se každý staral především o své materiální potřeby a na kvalitní četbu nezbýval prostým občanům čas ani chuť. Organizátoři Dne knihy chtěli pořádáním každoročních přednášek a výstav (na různá témata týkající se minulosti a současnosti knih) u příležitosti Goethova výročí upozornit účastníky na kvalitní literaturu a čelit tak rozmachu literárního braku a úpadku kulturnosti německého lidu. Přednášky pronesené v rámci Dnů knihy mívaly často německo vlastenecký a národně výchovný podtext. Goethovské oslavy v roce 1932 probíhaly od začátku března do poloviny dubna. V jejich rámci se uskutečnilo několik „Goethových večerů“, jejichž náplní byly přednášky o Goethovi, recitace z jeho děl, často s hudebním doprovodem, některá jeho díla byla dokonce zhudebněna Kamillo Hornem do podoby melodramu.^{56/}

Tento zdaleka ne úplný přehled kulturních a společenských akcí dosti výmluvně ilustruje bohatost kulturního života v České Lípě ve sledovaném období.

Hned v dubnu následujícího roku se v Nové tělocvičně konal koncert k 50. výročí úmrtí Richarda Wagnera.^{57/} Je zajímavé, že v první polovině třicátých let se objevuje řada kulturních akcí, které mají dobročinný charakter. V prosinci 1933 uspořádal spolek Liederhain v Apollo sále koncert na podporu nezaměstnaných, který měl ovšem velmi slabou účast. Podle článku v DLZ sedělo v poloprázdném sále sotva 50 posluchačů, mezi nimi W. L. Wiesner a několik radních, tradiční příznivci tohoto spolku. Bylo přítomno „tak málo posluchačů, že za jiných okolností (tedy kdyby nebyl koncert dobročinný a nebyla hospodářská krize – pozn. Z. R.) by se nedalo v koncertě za takových podmínek pokračovat“.^{58/} Koncem března následujícího roku se v Nové tělocvičně konal nadační den charity, tentokrát za neobvykle silné účasti lidí.^{59/} Jen o několik dní později, 7. a 8. dubna 1934, bylo při příležitosti oslav 90. výročí Musik- und Gesang Vereinu uvedeno Händlovo oratorium Mesiáš, dále Mozartova Bundeslied a Deutsche Feierlied od Kamillo Horna.^{60/}

Koncem března 1935 se v Nové tělocvičně uskutečnil koncert Sudeten-deutsche Heimatsfront-Kapelle (SHF), který měl obrovský úspěch; to dokazuje, jak tato německá strana dokázala využívat pro předvolební propagandu i podobné kulturní akce (kapela SHF se setkala s podobným úspěchem i v dalších městech českoněmeckého pohraničí).^{61/} Bohužel to svědčí i o silném zastoupení příznivců této strany právě v České Lípě.

V roce 1936 byl tradiční Den knihy českolipskými obyvateli slabě navštíven, ačkoli přijeli z Prahy přednášet archivní rada Anton Moucha a Elisabeth Schenková z Ústřední turistické knihovny. Nezájem o Den knihy byl podle autora článku v DLZ nepochopitelný, když se jednalo o akci zavedenou již v roce 1928 a obyvatelstvo o jejím každoročním konání vědělo. „Obyvatelé České Lípy si pravděpodobně mysleli, že Den knihy je akce týkající se jen samotných pořadatelů“,^{62/} okomentoval slabou účast posluchačů autor článku a postěžoval si: „Vrhá to špatné světlo na naše město, když kvalitní podniky zůstávají téměř nepovšimnuty“. ^{63/} Pár dní poté, 27. března, se konal v Nové tělocvičně symfonický koncert; posílený ústecký divadelní orchestr provedl II. symfonii (d-moll) od Kamillo Horna. Sám skladatel se osobně koncertu zúčastnil a recitoval na něm; dále účinkoval mužský a smíšený sbor Männergesang Verein pod vedením sbormistra Fritze Wenera. Soprán zpívala Isolde Laufkeová z České Lípy (dcera českolipského skladatele Gustava Laufkeho), alt Rosa Prade-Kloss z Liberce, na klavír doprovázel Walter Schütz z Doks.^{64/} O koncertu informovaly regionální deníky jako Sudetendeutsche Tageszeitung, DLZ, Gablonzer Tagblatt a Reichenberger Zeitung.^{65/}

Kulturní aktivity českých spolků

První významnou společenskou událostí v životě českolipské české menšiny po převratu byla slavnost předání dvou praporů „osmnácté chase“ (18. pěšímu pluku) paními a dívkami měst Hradce Králové a České Lípy v květnu 1919. Do České Lípy při té příležitosti přijeli ministr národní obrany Václav Klobáček a nejvyšší velitel vojska Josef Scheiner a náčelník Československé obce sokolské Jindra Vaníček. Slavnost byla filmována pražskou společností Biografia. Na závěr oslavy byl majoru Rudolfu Novému předán diplom čestného členství TJ Sokol v České Lípě na slavnostní schůzi ve školní tělocvičně v Křížové ulici. Slavnosti se zúčastnila celá česká menšina ve městě, všechny české spolky a četní zástupci českých menšin z okolí (až z Rumburka).^{66/}

Řadu podniků v České Lípě pořádala zdejší TJ Sokol. Kromě akademií, plesů, přednášek, českých divadelních a filmových představení to byly především dva župní slety Fügnerovy župy. První, uskutečněný 30. a 31. července 1921, měl zvláště bouřlivý průběh; setkal se totiž se značnou nevolí ze strany německých obyvatel města. Šlo o dosud největší českou manifestaci v České Lípě. K otevřenému násilí mezi Čechy a Němci nedošlo. Německý místní list DLZ vyzval totiž německé obyvatelstvo

k vyklizení města v době sletu a k bojkotu této české akce, kterou jednoznačně odsoudil jako českou snahu o počestění „německé Leipy“. Na druhou stranu přispěly však DLZ svými výzvami k zachování klidu a pořádku ze strany Němců k tomu, že opravdu k žádným násilnostem a konfrontacím nedošlo, což se jistě nelíbilo mnohým Němcům ve městě, kteří zasilali redakci DLZ anonymní dopisy se svými názory, že je třeba hlasitě rušit průběh sletu a ne vyklidit Čechům pole.^{67/}

Důležitou roli v kulturním a společenském životě obyvatel hrály český Okresní osvětový sbor (OOS) a místní osvětové komise, které pořádaly ve městě a na okrese kromě oslav státních svátků řadu přednášek pro občany města i pro vojáky místní posádky, dále filmová představení, ochotnická divadelní představení, lidové besedy, akademie, naučné vycházky, loutková představení, pohádkové hodinky pro české děti a další akce. Velmi důležité byly pro českou menšinu v pohraničí samosprávné kurzy pořádané OOS; časopis Bezděz zdůrazňoval, aby se kurzů zúčastnily místní odbory NJS, politické strany a korporace; posluchači (potenciální obecní zastupitelé) se tak mohli seznámit s úkoly samosprávy, hospodaření obcí, výkonnou mocí obce atd.^{68/} První akcí OOS v České Lípě po jeho založení bylo uctění 250. výročí úmrtí Jana Amose Komenského. 14. listopadu 1920 se uskutečnila přednáška věnovaná životu a práci J. A. Komenského.^{69/} V červnu 1921 byla uspořádána přednáška věnovaná staroměstské exekuci u příležitosti 300. výročí této události. Od tohoto roku pořádal také OOS v České Lípě každoročně oslavy Husova svátku (zpravidla 5. července), od roku 1924 pořádal i oslavy 28. října (většinou lampiónový průvod, tábor lidu na náměstí, v pozdějších letech i koncert nebo akademii, zpravidla ve spolupráci se Sokolem).^{70/} V prosinci 1923 zorganizoval OOS první české filmové představení v České Lípě (šlo o film s proslavou President Masaryk ve Francii). Další filmy s proslovem (President Masaryk v Lánech, O ideálu češství u Masaryka) následovaly v březnu 1924 u příležitosti Masarykových narozenin.^{71/} Na jaře 1924 proběhly díky OOS v České Lípě oslavy stého výročí narození Bedřicha Smetany (přednáška se světelnými obrazy a dva koncerty – v České Lípě hostovali hudebníci z Litoměřic a Turnovské kvarteto). V červnu 1924 pak do města zavítal operní soubor Jihočeského národního divadla z Českých Budějovic, aby zde provedl Smetanovy opery Prodaná nevěsta a Dalibor. V říjnu tohoto roku si Češi v České Lípě připomněli 500. výročí úmrtí Jana Žižky. Z Prahy kvůli tomu přijel přednášet univerzitní profesor J. V. Šimák o Žižkově významu.^{72/}

V roce 1927 byla v Mladé Boleslavi zahájena 19. června Zemská výstava české samosprávy a výstava menšin českého severu pod protektorátem Zemského správního výboru a Národní rady československé. Výstavu v jejím průběhu navštívil i prezident Masaryk, přičemž ho prováděl inspektor českých škol menšinových v České Lípě Josef Maštálko. Podle Maštálkovy vzpomínky v Bezdězu (1937) byl pan prezident výstavou velmi zaujat, stejně jako výkladem Maštálka o poměrech v pohraničí.^{73/} Doporučil Maštálkovi napsat o nich knihu; z tohoto Masarykova podnětu vzešel jednak spisek Poměry v našich hraničářských pozicích na severu Čech, jednak byl roku 1930 založen dvouměsíčník Bezděz, jehož přispěvateli se stali mnozí čeští univerzitní profesori a spisovatelé. Dodejme, že české menšinové oddělení mladoboleslavské výstavy se stalo základem pro České muzeum pro kraj Českolipský, otevřeného 24. května 1936 na zámku v Zákupcích.^{74/}

V září 1929 se v České Lípě konaly oslavy 25. výročí založení zdejší TJ Sokol, spojené s hudební a tělocvičnou akademií, průvodem a veřejným cvičením.^{75/} V následujícím roce se konalo mnoho českých podniků. V květnu uspořádal místní odbor KČST propagační týden turistiky (4.–12. 5.), který měl zvýšit zájem o turistiku v pohraničí a rozšířit počet členů odboru KČST. K propagaci České Lípy a okolí přispěla i skautská župa Přemysla Oráče, k níž patřili českolipští skauti; ta zařadila do alba fotografií, které nesla skautská štafeta prezidentu Masarykovi k jeho 80. narozeninám na Hrad, i 21 fotografií (od B. Kinského) z Českolipska (například fotografie Bezdězu, Ralska, Sloupu, Ještědu, Máchova jezera, Pekla apod.). Českolipský odbor KČST také začal v tomto roce pořádat vycházky do okolí i pro nečleny KČST. K propagaci krajinných krás Českolipska přispěl i Český klub fotoamatérů v České Lípě výstavou, která proběhla ve dnech 1.–9. června 1930. Ministerstvo železnic a ministerstvo zahraničí přijaly pro propagační účely řadu fotografií s motivy z Českolipska.^{76/} V červnu uspořádalo Družstvo pro postavení Sokolovny první tzv. Národní pouť; šlo o lidovou slavnost sjednocující zdejší českou menšinu, která se pak konala každoročně.^{77/} V listopadu se v Národním domě uskutečnila akademie k 10. výročí založení Českého státního reálného reformního gymnázia. V rámci akademie byla provedena divadelní hra Ladislava Stroupežnického Paní mincmistrová; účinkoval sbor žáků řízený učitelem Janem Doušou. Akademie byla hojně navštívena.^{78/}

Na přelomu dvacátých a třicátých let je již patrný jistý rozmach české menšiny v České Lípě. V roce 1931 sice stále ještě přetrvává v mnoha směrech zaostávání Čechů za Němci, ale situace se po kulturní

a vzdělanostní stránce pro české obyvatelstvo města zlepšila; stále více rostou možnosti české menšiny, existují české školy (ač dosud v nevyhovujících, provizorních prostorách), české knihovny, pracuje se na vybudování českého muzea, existuje řada českých spolků a organizací, Češi se prosazují v turistice (začíná pozvolna české, respektive dvojjazyčné značení turistických cest), pořádají se česká divadelní představení (Jirásek), české přednášky, filmová představení (TJ Sokol, MOK, knihovny), Češi se aktivně podílejí na organizaci oslav státních svátků atd. V lednu 1931 se například konala akademie ve prospěch nezaměstnaných; v kině Olympia při té příležitosti účinkoval 16. ledna ochotnický divadelní spolek Jirásek.^{79/}

V září 1932 se u příležitosti stého výročí narození Dr. M. Tyrše konaly oslavy Sokola. 15. září byl uspořádán Tyršův večer, 17. září průvod městem a následující den zájezd TJ Sokol z České Lípy k Tyršovu rodnému domu v Děčíně. U příležitosti Tyršova výročí bylo městské zastupitelstvo požádáno zástupci české menšiny o přejmenování Vídeňské třídy na Tyršovu; návrh byl německou většinou zamítnut, proto byly alespoň místní učitelské sbory a místní školský výbor požádány o pojmenování nových českých škol Tyršovým jménem. 28. října toho roku byla pak skutečně v rámci českých oslav státního svátku v České Lípě nově otevřená budova (od září 1932) českých škol národních pojmenována podle tohoto zakladatele Sokola.^{80/}

V roce 1933 začaly být místním odborem KČST organizovány květnové autobusové zájezdy na Českolipsko (hlavně za spolupráce s plzeňským, zpočátku i pražským odborem Klubu). V témže roce došlo také k ustavení první hraničářské župy (Lužicko-jizerské) KČST, do níž spadal odbor v České Lípě spolu se sousedními odbory v Rumburku, Liberci a Jablonci. Kromě tradičního červnového Dětského dne byl v České Lípě uspořádán začátkem července I. učitelský seminář Svazu státního učitelstva národních škol republiky Československé, na jehož programu byly přednášky a výlety po okolí.^{81/} Že se první seminář tohoto druhu konal právě v tomto městě, svědčí o tom, jaký klíčový význam hrálo české učitelstvo pro vzdělanost a kulturní život českých obyvatel v pohraničních městech se silnou německou většinou.

4. února 1934 uspořádala okresní organizace Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v Národním domě tryznu za Antonína Švehlu. Smuteční projev pronesl poslanec Jan Dubický, účinkoval orchestr Sokola pod vedením učitele Douši a pěvecký kroužek Sokola pod vedením učitele Šulce; člen Jirásku F. Pučelík zarecitoval báseň

V. Dyka Devátá vlna. Tryzny se zúčastnili zástupci státních úřadů, spolků a politických stran.^{82/} V dubnu téhož roku uspořádala místní TJ Sokol se všemi místními českými spolky oslavy 110. výročí narození Bedřicha Smetany.^{83/} V červenci se pak uskutečnil v České Lípě slet Fügnerovy sokolské župy, který byl opět velkou českou manifestací; v ulicích byli hlavně Češi, zatímco německé obyvatelstvo pozorovalo dění za záclonami oken bytů. Na pořádání měli podíl i legionáři. Na cvičišti pronesl proslov Josef Maštálko a poté zacvičilo přes tisíc sokolů (samotná TJS v České Lípě měla v tomto roce 331 členů). Na rozdíl od župního sletu v roce 1921 proběhl tento bez bouřlivých novinových útoků.^{84/} V květnu pak uspořádal odbor KČST okružní autobusové zájezdy po Českolipsku (pro zájemce z Plzně). Ve dnech 8. a 9. září proběhl v České Lípě na popud českolipského odboru KČST pracovní sjezd všech pohraničních žup Klubu. Šlo o první sjezd tohoto druhu v republice. Účastnili se ho zástupci okresních úřadů a NJS z oblasti Lužicko-jizerské župy, čeští zástupci městské rady v České Lípě, poslanci a senátoři státoporných stran z této oblasti. Od soboty 8. září, kdy se začali do České Lípy sjíždět účastníci, vlála na Národním domě vlajka Klubu čs. turistů spolu se státní vlajkou. V sobotu byly veřejnosti předány česko-německé orientační tabulky KČST a propagační kiosky KČST, večer proběhla přednáška s diapozitivy od B. Kinského (župní značkovatel Lužicko-jizerské župy) Českolipsko; hudební program zajistilo kvarteto učitele Douši. V neděli 9. září začal vlastní pracovní sjezd pohraničních žup, zahájený předsedou Lužicko-jizerské župy JUDr. Pechem z Liberce. Byla zaslána zdravice prezidentu Masarykovi, telegraficky se omluvili ministři JUDr. Slávik, poslanec Dubický a senátor Hrubý. Hlavním pracovním tématem byl problém značení a turistické orientace v pohraničí. Na toto téma pronesl župní značkovatel Bohumil Kinský z České Lípy přednášku, v níž vložil těžkosti této práce a poukázal na nutnost zlepšení zákonných ustanovení po stránce turistické orientace a uplatnění státního jazyka v pohraničí, což přítomný českolipský okresní hejtman JUDr. Leo Herrscher uznal. Tato přednáška B. Kinského pak vyšla tiskem v rámci brožury Sjezd pohraničních žup KČST v České Lípě (1934) jako zvláštní otisk časopisu Bezděz.^{85/} V lednu 1935 na valné hromadě českolipského odboru KČST poznamenal jednatel Šedek, že zářijový sjezd pohraničních žup KČST sice pražské ústředí Klubu poněkud rozladil, ale alespoň jej upozornil na potřebu zavedení jednotného postupu ve značení zvláště v pohraničí, kde hraje turistická orientace prvořadou úlohu i z hlediska bezpečnosti státu.^{86/}

16. června 1935 se u příležitosti 50. výročí NJS konal tábor lidu na Bezdězu, pořádaný V. mladoboleslavsko-českolipským sborem NJS.^{87/} Důležitou roli NJS připomněl v tomto roce Josef Maštálko svým článkem v Bezdězu „O významu Národní jednoty severočeské“. NJS podle něj má před sebou nyní jako hlavní úkol zachovat české školství v pohraničí, neboť v důsledku hospodářské krize dochází k vystěhovalectví z pohraničí, jež se týká hlavně českého obyvatelstva, které je zde většinou bez půdy, a tudíž nemá v době krize a zavírání továren jiný zdroj obživy. Proto zřídila NJS pozemkový fond, kde se mají shromažďovat příspěvky od českého obyvatelstva. Maštálko také připomíná, že Češi v pohraničí by si měli vzít příklad ze svých německých spoluobčanů, kteří dovedou podřídit prospěchu svého národa všechny ostatní otázky, zatímco na české straně je mnoho odrodilců z dob „otroctví“, tedy z doby před převratem roku 1918. Problém Čechů pohraničí vidí Maštálko především v jeho hmotné chudobě a nedostatku půdy, která by zde byla v českých rukou; proto je potřeba bojovat „o každou píď půdy, o každou duši, o práva našich lidí“ a za tím účelem „intervenovat u úřadů místních i pražských“. Neboť zatímco „za německou frontou je řádně organizované zázemí, které frontu posiluje, ale u nás je málo území vnitrozemských, kde by se účelně a vydatně Národní jednotě severočeské pomáhalo“. Kromě většího zájmu Prahy o poměry v pohraničí by však bylo též potřeba větší obětavosti a práce samotného českého obyvatelstva v pohraničí i jinde, neboť od převratu nepřibýly sice žádné odbory obranných jednot, zato ale přibýla spousta hospod, takže se utrácí peníze, které by mohly být využity na prospěšnou práci.^{88/}

V roce 1936 uskutečnila zdejší TJ Sokol zájezd na Slovensko, jehož se zúčastnilo 21 členů Jednoty.^{89/} Lužicko-jizerská župa KČST zažádala téhož roku na návrh Bohumila Kinského ministerstvo vnitra a vojenský zeměpisný ústav o pojmenování jezera u Doks na Máchovo jezero u příležitosti stého výročí Máchova úmrtí.^{90/} 24. května bylo slavnostně otevřeno České muzeum pro kraj Českolipský v České Lípě a v Zákupcích. Nejprve se dopoledne konala v Národním domě v České Lípě valná hromada muzejního spolku za účasti zástupců všech místních úřadů, škol a korporací. Zvláštní poctou pro českolipské organizátory byla účast zástupce Karlovy univerzity a Ústřední matice školské (ÚMŠ) profesora Dr. Jana Kaprase, předsedy Společnosti přátel Lužice profesora Dr. Josefa Páty, předsedy Svazu československých muzeí Dr. Herforta a severočeského rodáka z Vidimi akademického malíře Jan Václava Mrkvičky. Českolipský inspektor českých státních škol národních a předseda

Českého muzejního spolku Josef Maštálko připomněl zásluhu Českého muzejního spolku pro kraj Českolipský a přispěvatelů Bezdězu na otevření Českého muzea v Zákupech. Maštálko dále pronesl pozdravy prezidentům T. G. Masarykovi a E. Benešovi a přečetl pozdravné dopisy předsedy poslanecké sněmovny J. Malypetra, předsedy senátu Dr. Soukupa, předsedy vlády M. Hodži, ministrů Dr. Frankeho, Zadiny a Tučného a řady dalších poslanců, senátorů a úřadů. Odpoledne se účastníci přesunuli do Zákup, kde byla na zdejším zámku otevřena pobočka Českého muzea pro kraj Českolipský. Zde pronesl slavnostní řeč předseda ÚMŠ a prof. UK v Praze Dr. Jan Kapras na téma „Českolipsko v rámci národního vývoje českého“. Popsal v ní národnostní vývoj města od 13. století, kdy z české vsi Lipího vzniklo na popud českých pánů z Lipé, kteří podporovali kolonizaci, převážně německé město Česká Lípa. Ve 14. století za Lucemburků a posléze v době husitství však v České Lipě převládlo české obyvatelstvo, zatímco šluknovský výběžek zůstal německý; teprve od 16. století se znovu šířilo německví od severu k jihu a došlo k posunu národnostní hranice, takže v 2. polovině 16. století byla v České Lipě opět silná německá menšina, ačkoliv vrchnostenské úřadování probíhalo stále ještě česky; teprve počátkem 17. století nastalo i vlivem luterství poněmčování města; národní obrození v 18. století se českolipského území příliš nedotklo a tak první české spolky v České Lipě začaly vznikat po roce 1865; před rokem 1918 měli Češi ve městě 8 spolků. Po přednášce Jana Kaprase si hosté prohlédli nově otevřené muzeum.^{91/} Koncem září odhalil Český muzejní spolek pamětní desku ve Sloupu spisovateli a sloupskému rodákovi Ferdinandu Břetislavu Mikovcovi.^{92/}

V jubilejním roce 1937 (město slavilo své 600. výročí) se v České Lipě konal župní sraz Lužicko-jizerské župy KČST; 16. března se uskutečnil jako každý rok Den československého zahraničí spojený s přednáškami. V květnu se uskutečnily tradiční okružní autokarové zájezdy KČST na Českolipsko, o něž vzrůstal zájem hlavně u vzdálenějších odborů župy Lužicko-jizerské, zatímco Praha tentokrát projevila naprostý nezájem, když ještě v roce 1935 bylo z Prahy vypraveno sedm zájezdů KČST na Českolipsko. 28. května uspořádala Českolipská filharmonie koncert, který byl podle vyjádření Dr. Josefa Macháčka v Bezdězu na vysoké úrovni.^{93/} 28. října tohoto roku proběhla dopoledne městem štafeta běžců s poselstvím České obce sokolské ke vstupu do sletového roku 1938.^{94/} V roce 1937 také navštívila nově otevřené České muzeum v Zákupech výprava Francouzů, kteří měli zájem o památky po vévodovi Zákupském, Napoleonově synu Orlíkovi. V následujícím roce začalo být zřizováno

oddělení Orlika v Českém muzeu pro kraj Českolipský a Francouzská republika byla požádána o darování duplikátů do České Lípy; mělo tedy dojít ke spolupráci a vzájemné výměně předmětů mezi českou a francouzskou stranou. České muzeum pro kraj Českolipský se domáhalo již od roku 1934 u příslušných ministerstev zřízení napoleonského oddělení, vztahujícího se hlavně k synovi Napoleona; celá záležitost ale ležela bez vyřízení po tři roky na jednom ministerstvu; ministerstvo zahraničí se zřízením napoleonského oddělení souhlasilo, vyžádalo si ale formální doporučení jiného ministerstva, od něž v době návštěvy Francouzů v České Lípě v roce 1937 ještě chyběla odpověď; francouzské výpravě se proto pouze řeklo, že se na zřízení napoleonského oddělení v českolipském českém muzeu pracuje. V souvislosti s činností Českého muzea zmiňme ještě, že po Masarykově úmrtí bylo usneseno zřídit v českolipské části muzea oddělení TGM k uctění prezidentovy památky.^{95/}

Následujícího roku se českolipská TJS ještě zúčastnila X. všesokolského sletu v Praze ve dnech 2.–5. července 1938, kde ji zastupovalo 81 cvičenců; připomeňme také, že členové TJS z České Lípy nastoupili za květnové mobilizace 1938 do hraničních pevnůstek jako členové Stráže obrany státu a měli za úkol obsadit cesty a mosty v pohraničí. Poslední schůze TJS z České Lípy se konala v Mladé Boleslavi v lednu 1939 v tajemnickém úřadě Fügnerovy župy; sešlo se zde pouze 30 členů, hlavně z okolí Mladé Boleslavi a Nymburka, kam většina členů českolipské TJS po Mnichovu odešla. Župě byly předány spisy českolipské TJS, která se na této své schůzi rozešla.^{96/}

Závěr

Po celé meziválečné období žilo město velmi bohatým kulturním životem, počínaje osvětovými přednáškami, naučnými výlety, spolkovými setkáními až po řadu divadelních a filmových představení a koncertů, z nichž mnohé byly na velmi vysoké úrovni, o čemž svědčí například to, že ve městě několikrát hostovalo smyčcové kvarteto vídeňské Státní opery, hostující divadelní soubor z Liberce zde provedl inscenaci Goethova Fausta atd. Organizátory a aktivními účastníky těchto kulturních akcí byli zejména členové mnoha zdejších spolků. V tom se situace ve městě příliš nelišila od doby Rakousko-Uherska, kdy byla spolková aktivita taktéž bohatá; výrazně ovšem tato doba kontrastuje s obdobími následujícími, tj. dobou po Mnichovu i po 2. světové válce, kdy byla spolková činnost ochromena, nejprve nacistickým zákazem a později,

po osvobození, sjednocením veškeré kulturní činnosti pod hlavičkou Kulturní jednoty.

Právě na rozdíl od předchozího období je první republika v České Lípě dobou rozmachu zdejší české menšiny, nejen po stránce politické (například zisk několika českých zastupitelů na radnici a prosazení českých úředníků na dráhu a pošty), ale zejména po stránce kulturní a vzdělanostní. Teprve po převratu se česká menšina dočkala první české obecné školy a záhy i gymnázia. Ačkoliv české spolky vznikaly v České Lípě a na Českolipsku již od 2. poloviny 19. století, jejich početní vzestup a rozkvět činnosti spolků již existujících spadá logicky právě do období po vzniku samostatného československého státu. Tato situace byla samozřejmě usnadněna i politikou státu, který do pohraničí vysílal české úředníky a státní zaměstnance. Tím byl zdejší český živel nemálo posílen a morálně podpořen ve své aktivitě, neboť na klíčových pozicích se mnohde, byť zdaleka ne všude, objevili Češi. Přesto se ale i po celá 30. léta objevovaly výtky příslušníků zdejší české menšiny adresované do Prahy, že si na odpovědných místech ve vnitrozemí nikdo nevšímá špatného postavení Čechů v pohraničí.

Období meziválečného Československa v České Lípě je mimořádně zajímavé právě tím, že umožňuje sledovat kulturní život českolipského obyvatelstva obou národností, jejich rozpory i koexistenci, tak jako málokterá jiná etapa novodobých dějin.

Z mnoha kulturních aktivit pořádaných městem v meziválečném období je také patrné, že představitelé České Lípy usilovali o zviditelnění vlastního města v očích ostatních oblastí republiky i v zahraničí, především v Německu a Rakousku. Na tyto dva sousední státy mělo ostatně město kulturní vazby z předcházejících období a uchovalo si je i v meziválečných letech. Elity města se však snažily vytvářet obraz České Lípy jako kulturního centra severočeského prostoru nejen navenek, ale i v očích jejího vlastního obyvatelstva.

POZNÁMKY

- 1/ V roce 1921 měla Česká Lípa celkem 11 737 obyvatel, z toho národnosti německé 10 083 (85,9 %), československé 1 350 (11,5 %) a židovské 38 (0,32 %); zbytek tvořili příslušníci jiných národností. V roce 1930 žilo ve městě 14 338 obyvatel, z toho národnosti německé 10 851 (77,4 %) a československé 3 129 (22,3 %). Citováno dle Hanuš, J. K.: Českolipsko. Vlastivědný nástin soudních okresů Česká Lípa, Bor a Mimoň, Český muzejní spolek pro kraj Českolipský, Česká Lípa, 1930,

- s. 80; Bezděz 1936, s. 143 a Československá statistika, sv. 98, řada VI., sešit 7. Sčítání lidu v Republice československé ze dne 1. prosince 1930. Díl 1., Státní úřad statistický, Praha 1934.
- 2/ Josef Mašťálko byl od roku 1926 inspektorem českých škol menšinových v České Lípě, předtím působil v Bělé p. B., byl aktivním členem Sokola, za svého působení v České Lípě vykonal mnoho práce pro kulturní a vzdělanostní rozvoj zdejší české menšiny.
- 3/ Mašťálko, Josef: Poměry v našich hraničářských pozicích na severu Čech. Vysvětlivky ku hraničářské výstavě českého severu, konané roku 1927 v Mladé Boleslavi, Česká Lípa 1927.
- 4/ Deutsche Leipae Zeitung (DLZ), 4. 1. 1925.
- 5/ Hanuš, Jan K., c. d., s. 116.
- 6/ Čelko, Vojtech: Podíl spolku Excursions Club na vlastivědném bádání, vytvoření regionálních sbírek a muzeí. In: Bezděz 8, 1999, s. 119–149.
- 7/ SOA Litoměřice, pobočka SOkA Česká Lípa (dále jen SOkA Česká Lípa), Archiv města Česká Lípa (dále jen AMČL), k. 999, inv. č. 2959; Excursionsclub, k. 6, inv. č. 171.
- 8/ SOkA Česká Lípa, Excursionsclub, k. 6, inv. č. 169 a 170.
- 9/ Hanuš, J. K., c. d., s. 86.
- 10/ DLZ, 31. 5. 1934.
- 11/ SOkA Česká Lípa, Hudební a pěvecký spolek, k. 43, inv. č. 189; Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190, 191, 195 a Svaz Kamillo Horna, k. 115, inv. č. 443, 444, 446, 450.
- 12/ SOkA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190.
- 13/ DLZ, 1. 10. 1935.
- 14/SOkA Česká Lípa , AMČL, k. 947, inv. č. 2884/7; DLZ, 7. 3. 1934 nebo též SOkA Česká Lípa, Německý muzejní spolek, k. 50. inv. č. 286 a 293.
- 15/ DLZ, 7. 3. 1934.
- 16/ DLZ, 20. 5. 1934; též Sovadina, Miloslav: Dějiny okresního archivu v České Lípě, Česká Lípa 1997, s. 31–40.
- 17/ Hanuš, J. K., c. d., s. 115–116; též SOkA Česká Lípa, AMČL, k. 1000, inv. č. 2961.
- 18/ Hejduk, V.: Pět let práce O.O.S. v České Lípě 1920–1925, nákladem O.O.S. v České Lípě, 1925, s. 4 (in: SOkA Česká Lípa, AMČL, k. 1001, inv. č. 2962).
- 19/ Hejduk, V., c. d., s. 5; též Hanuš, J. K., c. d., s. 68.
- 20/ Bezděz 1931, s. 48.
- 21/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 22/ SOkA Česká Lípa, Okresní osvětový sbor v České Lípě (dále jen O.O.S.), k. 91, inv. č. 363.
- 23/ SOkA Česká Lípa, AMČL, k. 1000, inv. č. 2961.
- 24/ Hanuš, J. K., c. d., s. 114.
- 25/ SOkA Česká Lípa, AMČL, k. 1000, inv. č. 2961.
- 26/ Smejkal, Ladislav: V listopadu 1932..., Českolipský deník, roč. 10, 2002, č. 264, s. 18; též SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14 a Raková, Zuzana: Oslavy státních svátků v České Lípě v období první republiky, Bezděz 15, 2006, s. 85.
- 27/ Hanuš, J. K., c. d., s. 114.
- 28/ Smejkal, L., c. d., Českolipský deník, roč. 10, 2002, č. 264, s. 18.
- 29/ Hanuš, J. K., c. d., s. 62.

- 30/ Hanuš, J. K., c. d., s. 116; též Bezděz 1936, s. 91.
- 31/ Bezděz 1936, s. 143.
- 32/ SOKA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 33/ Tamtéž; též Hejduk, V., c. d., s. 6.
- 34/ Panáček, J. – Vojtíšková, M. – Smejkal, L., Z dějin České Lípy, Česká Lípa 1999, s. 150.
- 35/ Panáček, J. – Vojtíšková, M. – Smejkal, L., c. d., s. 145; též SOKA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 36/ Smejkal, L.: Týden po vzniku Klubu českých turistů..., Českolipský deník, roč. 11, 2003, č. 68, s. 20 a Smejkal, L.: Přítel českolipských Čechů..., Českolipský deník, roč. 11, 2003, č. 137, s. 20; též Bezděz 1936, s. 72; též SOKA Česká Lípa, Český muzejní spolek pro kraj Českolipský, k. 49, inv. č. 269.
- 37/ Bezděz 1936, s. 143.
- 38/ SOKA Česká Lípa, Český muzejní spolek pro kraj Českolipský, k. 49, inv. č. 269.
- 39/ Smejkal, L.: Dne 15. března 1928..., Českolipský deník, roč. 11, 2003, č. 64, s. 18.
- 40/ SOKA Česká Lípa, KČST, k. 45, inv. č. 209 – brožura Sjezd pohraničních žup KČST v České Lípě, nákladem Bezdězu, 1934.
- 41/ Tamtéž, s. 15–16.
- 42/ Vojtíšková, M. – Panáček, J., Česká Lípa, Česká Lípa 1976, s. 115; též SOKA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 43/ DLZ, 4. 1. 1925.
- 44/ SOKA Česká Lípa, Svaz Kamillo Horna, k. 115, inv. č. 450.
- 45/ SOKA Česká Lípa, Hudební a pěvecký spolek, k. 43, inv. č. 189.
- 46/ Tamtéž.
- 47/ SOKA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190.
- 48/ SOKA Česká Lípa, Hudební a pěvecký spolek, k. 43, inv. č. 189.
- 49/ Tamtéž.
- 50/ SOKA Česká Lípa, AMČL, k. 852, inv. č. 2800.
- 51/ SOKA Česká Lípa, AMČL, k. 1001, inv. č. 2963.
- 52/ SOKA Česká Lípa, Hudební a pěvecký spolek, k. 43, inv. č. 189.
- 53/ SOKA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190.
- 54/ Tamtéž.
- 55/ Tamtéž.
- 56/ DLZ, březen – duben 1932.
- 57/ SOKA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190.
- 58/ SOKA Česká Lípa, Hudební a pěvecký spolek, k. 43, inv. č. 189.
- 59/ DLZ, 29. 3. 1934.
- 60/ SOKA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 190.
- 61/ DLZ, 26. 3. 1935.
- 62/ DLZ, 24. 3. 1936.
- 63/ DLZ, 24. 3. 1936.
- 64/ SOKA Česká Lípa, Mužský pěvecký spolek „Liederhain“, k. 44, inv. č. 191.
- 65/ Tamtéž.
- 66/ SOKA Česká Lípa, Národní jednota severočeská (dále jen NJS), k. 89, inv. č. 315; TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 67/ SOKA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
- 68/ Bezděz 1938, s. 99; též Bezděz 1930, s. 128.

- 69/ Hejduk, V., c. d., s. 8.
70/ Hejduk, V., c. d., s. 6, 8–9.
71/ Hejduk, V., c. d., s. 9.
72/ Hejduk, V., c. d., s. 9–10.
73/ Bezděz 1937, s. 130; též Smejkal, L.: S novým školním rokem..., Českolipský deník, roč. 8, 2000, č. 202, s. 8.
74/ Bezděz 1936, s. 143.
75/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
76/ Bezděz 1930, s. 154.
77/ Bezděz 1930, s. 160; též SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
78/ Bezděz 1930, s. 187.
79/ Bezděz 1931, s. 32.
80/ Smejkal, L.: Dne 17. září 1832..., Českolipský deník, roč. 10, 2002, č. 219, s. 18 a SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (547) 14.
81/ Bezděz 1934, s. 28 a Bezděz 1933, s. 160.
82/ SOkA Česká Lípa, KČST, k. 45, inv. č. 211.
83/ Českolipský kraj, 7. 4. 1934, č. 14.
84/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (548) 15.
85/ SOkA Česká Lípa, KČST, k. 45, inv. č. 209.
86/ Tamtéž.
87/ SOkA Česká Lípa, NJS, k. 89, inv. č. 315 a Bezděz 1935, s. 55.
88/ Bezděz 1935, s. 52.
89/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (548) 15.
90/ Bezděz 1936, s. 99.
91/ Bezděz 1936, s. 66, 136 a 143.
92/ Bezděz 1936, s. 162.
93/ Bezděz 1937, s. 29, 120, 122.
94/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (548) 15.
95/ Bezděz 1937, s. 183 a Bezděz 1938, s. 30.
96/ SOkA Česká Lípa, TJ Sokol, k. 65, inv. č. (548) 15.

RESUMÉ

Die Kulturaktivitäten der Böhmisches-Leipa's Vereine in den Jahren 1918–1938

Zuzana Raková

Während der zwischenkriegliche Periode hat der Stadt Böhmisches-Leipa ein sehr Kulturreiches Leben geführt. Ausser den zahlreichen Bildungsvorträgen oder Exkursionen, Vereinstagungen organisierte man hier viele Theater- und Filmvorstellungen und Konzerte, und meisten von ihnen waren auf einem sehr guten Niveau, als z. B. die Konzerte des Streichquartette der Wiener Staatsoper oder des Sängerknaben Die Wiener Sängerknaben. Die Organisatoren und die Teilnehmer dieser Kulturveranstaltungen waren vor allem die Mitglieder der hiesigen Vereine. In dieser Hinsicht war die Situation in der Stadt ähnlich als in der Zeit der Österreichs-Ungarnmonarchie, wenn die Vereinstätigkeit auch sehr zahlreich war. Aber die Zeit der ersten tschechoslowakischen Republik kontrastiert mit den Folgezeiten nach 1938 und nach 1945, wenn die Vereinstätigkeit paraliert wurde.

Zum Unterschied von der Vorlaufperiode, die erste tschechoslowakische Republik bedeutete auch ein grossen Aufschwung der hiesige tschechische Minderheit, nicht nur aus der politischen Sicht, sondern auch aus der Kultursicht. Die zwischenkriegliche Periode ist sehr interessant gerade damit, dass sie die Gelegenheit gebt das Kulturleben der beiden Nationen in der Stadt zu verfolgen, als wenige andere Periode der Neuzeitliche Geschichte.

Übersetzt von Zuzana Raková

„ODVEĎTE TO, ODDĚLEJTE TO A ZAHRABTE TO!“ PŘÍPAD S NEJASNÝM KONCEM

Jana Blažková

Jana Blažková: *„Take it away, finish it off and bury it !“ – a case with an open ending*

This article describes extreme events which occurred within the border area shortly after the World War II. In the autumn 1945 some violent crimes were committed in the vicinity of Nový Bor against German population. Participants in all of these crimes were railroadmen from railroad watch-house No. 18, which was located in the forest near village Svor. These men exceeded their authority, abused fire weapons and conducted lawless check-ups on persons.

First, under direct participation of soldiers from garrison Nový Bor, two German women, which had illegally crossed the border, were shot down. Their dead bodies were buried in the forest and the case was kept secret by the soldiers. Two weeks later railroadmen detained further German women by the watch-house and wanted to shoot them in the forest in order to gain their belongings. However this plan failed, since two of the women took refuge, the third one was repeatedly raped and eventually set free. At last one of the railroadmen on his Sunday walk in the forest shot antifascist J. Gube. He assumed that Gube also had broken the prohibition of entry to the forest. Some of the accused persons cheated justice because in 1946 Act No. 115/1946 CJ was adopted, which pardoned deeds of revenge on German citizens and collaborators. The case of shooting the two German women is however a deterrent example of abusing this act.

Psal se rok 1945. Před několika měsíci skončila druhá světová válka a pohraničí českých zemí prožívalo nejzásadnější změny novodobé historie. Starousedlíci německé národnosti, tedy absolutní většina obyvatel Českolipska, se na konci války ocitli v tábore poražených a jejich společenské postavení se během několika týdnů radikálně změnilo. Již programové prohlášení první poválečné vlády, podepsané 5. dubna 1945 v Košicích, obsahovalo ustanovení o vypovězení nacisticky smýšlejících Němců a o konfiskaci jejich majetku a vládní nařízení z 5. května 1945 označilo Němce, Maďary a osoby podezřelé ze zrady a kolaborace za

státně nespolehlivé. V druhé polovině května zasáhla republiku vlna radikalizace a otevřené nepřátelství Čechů vůči Němcům, často podněcované veřejnými projevy politiků, se začalo stupňovat. Prezident Beneš opakovaně hovořil o kolektivní vině německého národa. Na počátku června 1945 nejprve revoluční gardy a po nich armáda začaly organizovat první místní odsuny obyvatel německé národnosti do Německa.

Vůbec prvním opatřením vůči Němcům bylo vládní nařízení ze 17. května 1945 o některých opatřeních v zásobování obyvatelstva potravinami. Rušilo veškeré výhody příslušníků německé národnosti a určilo jim dávky potravin, jaké náležely Židům. Antifašisté mohli požádat o výjimku. Následoval dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., kterým se zaváděla národní správa do všech podniků a majetkových podstat, kde to vyžadoval plynulý chod výroby a hospodářského života a které byly v majetku státně nespolehlivých osob. Na pokyn ministerstva dopravy, vysílaný na konci května v rozhlasové relaci, byli všichni Němci vyloučeni z přepravy. Nařízení se vztahovalo i na antifašisty. Všechny osoby německé národnosti byly povinny nosit jako zevní označení národní příslušnosti na levém rukávě bílou pásku. Němcům se z bezpečnostních důvodů česko-německými vyhláškami zakazoval vstup do lesů, vycházení v nočních hodinách a byla jim zrušena rozhlasová koncese. K internaci tzv. státně nespolehlivých civilistů převážně německé národnosti byl v České Lípě od června 1945 využíván barákový tábor za městem ve směru na Horní Libchavu vybudovaný za války pro potřeby Wehrmachtu. Postupně byl přeměněn na sběrný a internační tábor. Část německého obyvatelstva postihla působnost tzv. retribučního dekretu. Jednalo se o dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, kterým příslušelo soudit zločiny spáchané v době zvýšeného ohrožení republiky. Vedle zákazů a nařízení směřujících k zajištění bezpečnosti nepříliš početné skupiny českého obyvatelstva a k ochraně veřejného či zajištění „nepřátelského majetku“ (dobový termín – myšlen majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů) byla vydávána i taková nařízení, jejichž obsah měl vůči obyvatelstvu německé národnosti diskriminační charakter. Restrikce postupně postihly všechny oblasti života německého obyvatelstva.

V červenci 1945 již převážila tendence mírnit lidový radikalismus a také se jasně ukázala potřeba přistupovat k Němcům diferencovaně. Počty odsunutých Němců kulminovaly. Do uprázdněných domovů přicházeli čeští osídlenci. Nově příchozí chtěli v pohraničí realizovat své

nejrůznější ambice – vlastní živnost, vlastní hospodářství, majetek po Němcích, byt nebo domek, kariéru, moc – a někteří také skoncovat s minulostí. Osidlenci se vzájemně neznali, jedním ze zásadních problémů té doby bylo rozpoznat, kdo je kdo. Právě tato anonymita řadě lidí přicházejících do pohraničí vyhovovala. Bezprostředně po skončení války se jako dobrovolníci k obsazení pohraničí hlásili úplně mladí, lidsky nevyzrálí muži ve věku 18 až 25 let. Dostali zbraně, někteří z nich také moc a jiní měli alespoň pocit, že je jim vše dovoleno. Sudety nevnímali jako součást republiky, ale jako nepřátelské území. Stejný postoj zaujímal po obsazení pohraničí vojáci, k tomu je ostatně nabádali jejich velitelé, byl ale vlastní také části civilního obyvatelstva. Sudety se pro jedny stávaly novým domovem, pro jiné územím, kde se střílelo, kradlo, kořistnilo, znásilňovalo a kde kromě práva silnějšího neplatila jiná pravidla.

Po ústeckých událostech se ve větší míře začalo hovořit a psát o aktivizaci německého podzemí, což v pohraničí samozřejmě vyvolávalo pocity strachu.

S narůstajícím počtem odsunutých do zpusťového Německa zřetelněji vyvstaly problémy, které s sebou tato obrovská vynucená migrace přinášela. Při jednáních československých představitelů s vojenskou okupační správou byl vznesen a dále několikrát konkretizován požadavek minimálního vybavení odsunovaných Němců šatstvem, prádlem, obuví, příkrývkou a několikadenní dávkou potravin. Němci zařazení do prvních červnových odsunů však často odcházeli bez požadovaného vybavení a svou bezprizorní existencí zhoršovali beztak již špatnou sociální situaci v poraženém státě. Řada z nich se proto ilegálně vracela do svých domovů, aby si zde obstarala teplejší šatstvo, prádlo, obuv a potraviny. Časté byly návraty zejména těch, kteří před odsunem bydleli v blízkosti hranic. Tak tomu bylo i v případě Elsy Seidlové a Elfriedy Wilhelmiové odsunutých z Nového Boru 19. června 1945. Kloboučnice Elsa Seidlová se narodila v Arnultovicích v roce 1895, její muž byl kapelník a odešel neznámo kdy a kam, syn narukoval do Wehrmachtu. Elfrieda Wilhelmiová (psáno též Wilhelmová) se narodila v Novém Boru v roce 1892. Bydlela s manželem v Arnultovicích, děti neměli. Její muž byl expedient a do odsunu byl zařazen o necelý měsíc později. Obě ženy se v pátek 31. srpna 1945 vracely přes hranice do Nového Boru, kde si pravděpodobně chtěly zaopatřit nějaké jídlo a šatstvo. Dopustily se tak především nezákonného přechodu státní hranice a na českém území porušily zákaz vstupu osob německé národnosti do lesů. Asi v devět hodin dopoledne je na železniční trati v blízkosti strážního domku č. 18 v lesích katastru obce Svor zadržel

strážník trati Jindřich Beran. Odvedl je ke strážnímu domku a telefonoval na posádku do Nového Boru, aby si zadržené odvedli. Vojáci dorazili ke strážnímu domku až v podvečer. Mezitím se tam objevil poštovní zřízenec Jaroslav Maštalíř^{1/} oblečený v uniformě svobodníka čs. armády.

Oba muži – Jindřich Beran a Jaroslav Maštalíř – se dobře znali. Do Nového Boru přišli v červenci 1945. Jindřich Beran se narodil 14. července 1912 v Chlumci nad Cidlinou. Byl svárlivý, společensky nepřizpůsobivý násilník.^{2/} Jeho manželství provázely časté hádky, byl otcem nemanželského dítěte. Manželka jej chodila na policejní stanici udávat pro opakovanou nevěru. Práci se spíše vyhýbal. Za protektorátu byl několik let zaměstnán na dráze, potom si pořídil pole a nevalně hospodařil. Ačkoliv zaměstnání na železnici opustil, uniformu nosil stále. Pro svoji vousem zarostlou tvář si od Chlumeckých vysloužil přezdívku Kristus. Odboje se za války neúčastnil a až do července 1945 žil v Chlumci nad Cidlinou. Odtud z manželkou Miladou odešel za novým životem do Nového Boru.^{3/}

Jaroslav Maštalíř se narodil 16. května 1907 ve Vestci (okres Benešov u Prahy), měl pouze obecnou školu. Pracoval ve sklárnách v Novém Boru, potom absolvoval vojenskou službu a dosáhl hodnosti svobodníka, po vojně se vrátil do borských skláren. V letech 1923–1931 byl členem KSČ, ale potom, aby se mohl stát státním zaměstnancem, vstoupil do sociální demokracie. Od roku 1932 pracoval u poštovního úřadu v Novém Boru jako zřízenec. Oženil se v roce 1937 s Boženou Stehlíkovou, v roce 1945 měli dva syny ve stáří 6 a 9 roků. V lednu 1942 se dobrovolně přihlásil do služeb říšské poštovní služby. V jeho borském bytě byly nalezeny dokumenty, které ho usvědčovaly z národní nespolehlivosti. V Německu měl konflikt, proto se vrátil do Čech a nechal se krátce hospitalizovat v bohnické psychiatrické léčebně. Po návratu do Nového Boru se vydával za partyzána, který se v závěru války účastnil osvobozovacích bojů a po vyhlášení míru pomáhal po boku Rudé armády obsazovat pohraničí. Nosil různé součástky vojenského stejnokroje, nejčastěji tropickou uniformu čs. armády s hodností svobodníka. Někdy zašel ve svých tvrzeních ještě dál a prohlašoval, že je bezpečnostním orgánem NKVD. Místní posádce se nabídl, že pro ni bude vykonávat strážní a zvědnou službu. Protože okolními hustými lesy procházeli Němci, z vrcholu Klíče byly údajně vysílány světelné signály a často se ozývala střelba, byla jeho nabídka ke spolupráci přijata. Maštalíř sám požádal, aby mu pro případ, že by byl zadržen vojáky, bylo vystaveno potvrzení, že je oprávněn vstupovat do lesů jako tajný bezpečnostní orgán, nosit zbraň a nosit na

rukávě bílou pásku, aby se tak mohl stýkat s vlkodlaký a Němci a plnit úkoly zvěda. Od posádky dokonce obdržel zbraň. V lesích kolem trati ze Svoru do Nového Boru a u železničního strážního domku č. 18 se pohyboval neustále. Velitel posádky nebo velitel hotovosti byl často žádán J. Beranem nebo J. Maštaliřem o vyslání mužů k zásahu do těchto míst, protože se z lesů ozývala střelba. Někdy Maštaliř sám přivedl zadržené Němce na borskou posádku. Na potvrzení vystavené 25. srpna 1945 posádkovým velitelem připsal, že je oprávněn jezdit na motorové kole, údajně na popud Berana a údajně proto, aby mohli lépe pronásledovat Němce.^{4/}

Záliba ve zbraních a uniformách a pronásledování Němců zřejmě Maštaliře s Beranem spojovaly. Častá střelba vyvolávala podezření, že se v lesích u Svoru dosud ukrývají členové jednotek SS nebo Wehrwolfové. Několikrát v okolí strážního domku č. 18 podél trati z České Lípy do Rumburka dokonce zasahoval vojenský policejní oddíl, ale nikoho nezadržel ani nezastihl. Na osobní ochranu přidělila vojenská posádka v Novém Boru osazenstvu strážního domku v polovině srpna 1945 dva automaty a od traťmistra obdrželo vojenskou pušku. Střelba v okolí domku byla však fingovaná, měla navodit atmosféru zvýšeného nebezpečí. Beran s Maštaliřem si opatřili další zbraně, ruční granáty a střelivo a uchopili spravedlnost do svých rukou. Vyzbrojený Maštaliř brázdil lesy, vykládal historiky o své partyzánské minulosti, vydával se za příslušníka partyzánské skupiny Pěst a také za spolupracovníka NKVD a netajil se svým odpozem k Němcům, ačkoliv jeho příbuzní s osobami německé národnosti žili. Jindřich Beran se před svými podřízenými rovněž vydával za partyzána. Držení zbraně a převaha, kterou tím získal, mu zjevně imponovaly. Jednou dopoledne v srpnu 1945 J. Beran zastavil u strážního domku strojního zámečnicka Josefa Bartoše z Nového Boru a vyzval jej, aby se legitimoval. Bartoš u sebe doklady neměl. Beran na něj mířil automaticky a hrozil mu, že kdyby chtěl, mohl by jej na místě zastřelit. Maštaliř Beranovi půjčoval i uniformu. 25. srpna dělali nezákonně ve Svoru domovní prohlídku, asi v domácnosti obyvatel německé národnosti. Nepovolené držení zbraní a munice odhalila cvikovská stanice SNB při domovní prohlídce u Maštaliře v souvislosti s vyšetřováním krádeže vloupáním do domu německého rolníka Rudolfa Henkeho ve Svoru, která se udála 26. září 1945. V bytě Jindřicha Berana bylo nalezeno devět ručních granátů. Uvedl, že je získal od Maštaliře. To je pouze několik zdokumentovaných případů, pravděpodobně z řady dalších, které nebyly oznámeny a odhaleny. Tehdejší posádkový velitel, poručík pěchoty Vlastimil Kleandr

hodnotil spolupráci s Maštaliřem jako úspěšnou a o to, kým Maštaliř skutečně byl, se nezajímal. Většinu borské posádky tvořili zřejmě vojáci, kteří si odbývali mimořádnou vojenskou službu podle § 27 branného zákona – narukovali jen na pár měsíců a neprošli ani řádným vojenským výcvikem. Při reorganizaci vojenských jednotek v pohraničí a změně posádkových velitelů v září 1945 nebyla Maštaliřovi zbraň odebrána, protože se na to zapomnělo. Maštaliř dál chodil na hlídky, ačkoliv to nikdo nevyžadoval, a jeho okolí to zřejmě přijímalo jako samozřejmost.

Vraťme se k událostem posledního srpnového dne roku 1945. Kolem osmnácté hodiny přijeli ke strážnímu domku na kolech rotný František Zvěřina se svobodníkem Františkem Štěrbou. Protože žádný z nich neměl německy a nemohl Němky vyslechnout, zatelefonovali pro zpravodajského důstojníka četaře Jaroslava Hradeckého. Nabízí se otázka, proč netlumočil přítomný Maštaliř, který německy uměl výborně, a proč vůbec bylo zapotřebí volat Hradeckého, když Wilhelmiová dobře rozuměla česky. Hradecký ženy vyslechl a rozkázal, aby byly odvedeny na posádku do Nového Boru a odtud eskortovány do sběrného tábora v České Lípě, kde by byly opětovně zařazeny do odsunu. Maštaliř se nabídl, že Němky na posádku odvede. Návrh nikoho z přítomných nepřekvapil, Maštaliř přece nepředváděl Němce na posádku poprvé. Druhým členem doprovodu byl Šterba. Oba měli automaty. Rotný Zvěřina zůstal po odchodu eskorty u strážního domku, Hradecký odjel. Během eskorty, ve vzdálenosti pouhých cca 200 metrů od železničního strážního domku byly obě ženy zastřeleny a zprvu ukryty do houští u silnice, později byly na stejném místě zakopány. Nikdo z vojáků událost nehlásil.

V dalších dnech se nic mimořádného nedělo, vražda obou žen prošla bez dalšího šetření, byla jakoby legální. To se odrazilo v dalším chování osazenstva strážního domku, jejich smělost, hrubost a násilí se stupňovaly.

V úterý 11. září 1945 po setmění zadrželi strážník trati Vladimír Vonostránský se záškolákem^{5/} Josefem Sojou na železničním přejezdu u strážního domku č. 18 tři ženy německé národnosti. Přicházely od Nového Boru po státní silnici vedoucí do Rumburka. Jedna z nich, Gertruda Hacklová, potkala toho dne v Liberci svoji známou Martu Rebischovou, taktéž z Liberce, a svěřila se jí, že chce jít pěšky na návštěvu do Varnsdorfu. Remischová zase chtěla navštívit své rodiče nebo známé ve Svoru, takže měly společný kus cesty, a nabídla se, že zajistí, aby je svezli ruští vojáci autem. Čekaly proto na silnici u Růzodolu, kde se k nim

přidala ještě Herta Pitschová. Odpoledne nasedly do ruského vojenského nákladního auta, které je odvezlo až k železničnímu přejezdu u strážního domku č. 18. Tam jejich tajný výlet skončil.

Železničáři zkontrolovali ženám osobní doklady, pouze jedna z nich měla průkaz v pořádku. Vonostránský odvedl ženy do strážního domku a o události informoval strážníka trati Jindřicha Berana. Ten sice nebyl zrovna ve službě, ale bydlel v sousedství strážního domku v domě č. p. 175. Beran znovu ženám zkontroloval doklady a prohlédl zavazadla a poté jednu po druhé odváděl do svého domu, kde se ženy musely svléknout do půli těla a Milada Beranová je v přítomnosti svého manžela Jindřicha dlouze prohlížela, zda nemají pod levým prsem nebo na paži tetování příslušnic SS. Svléčené ženy se ostýchaly. Beran se prohlásil za úřední osobu a tělesné prohlídce po celou dobu přihlížel. Potom nechal ženy před svým domem strážit a radil se s manželkou a Vonostránským, jak s nimi naložit. Navrhl zastřelit je, rozdělit se o jejich věci a mrtvá těla brzy ráno zahrabat. Vladimír Vonostránský souhlasil. Úmluvu potvrdili vzájemným stiskem ruky a slibem mlčení. Poté se všichni odebrali do strážního domku, kde Beran za přítomnosti záškoláků Josefa Soji a Emila Remiše sepsal toto: „Hlášení 11. 9. 45. Předávám 3 nemecké narodnosti (žena) Pitschova Herta, Marta Rebišova, Gertruda Hacklová, odjela do Varnsdorfu. Předal Krystus, převzal Vonostránský.“^{6/} Tím chtěl zřejmě u nezasvěcených vyvolat zdání úředního postupu. Zápis byl po zatčení Berana při domovní prohlídce nalezen a posloužil jako důkazní materiál. Němkám byly odebrány kabelky s doklady a penězi, kufr a tlumok s potravinami a prádlem a několik dalších věcí, které měly při sobě. Beran Vonostránskému nařídil, aby ženy odvedl podél železniční trati někam do smrčí a zastřelil. K tomuto účelu mu půjčil automatickou pistoli; Josefa Soju a Emila Remiše vyzbrojil přidělenými služebními automaty. Beranová před odchodem zadržené ženy varovala, aby neutíkal, protože by mohly být zastřeleny.

Nedaleko od strážního domku eskorta sešla z lesní cesty vedoucí podél trati, prošla smrkovým porostem na mýtinku a tam Vonostránský s pistolí v ruce přikázal Němkám, aby se postavily do řady. Ženy stojící na kraji se rozutekly, zůstala jen uprostřed stojící Gertruda Hacklová. Soja a Vonostránský po nich stříleli a pronásledovali je, Remiš třetí ženu hlídal. Uprchlé Němky se nepodařilo chytit. Protože byla už tma, nebylo ani zřejmé, zda některou nezasáhl výstřel a není mrtvá nebo raněná. Když se Vonostránský vrátil na mýtinku, chtěl Hacklovou zastřelit a aby její šaty a boty nebyly střelbou poničené, přikázal jí, aby se zula a svlékla.

Hacklová uposlechla a protože byla schopná domluvit se česky, začala naříkat a prosit, aby jí Vonostránský nezabíjel. Vonostránský ze vzdálenosti dvou kroků namířil, stiskl spoušť, ale zbraň selhala a selhala i při druhém pokusu o výstřel. V dokonání vraždy Vonostránskému zabránil Emil Remiš, který se postavil před Hacklovou a přikázal jí, aby se oblékla. Potom ji odvedl zpět do strážního domku. Vonostránský se Sojou prohlédávali les a hlídali, zda se některá z uprchlých žen neobjeví. Gertruda Hacklová, jednatřicetiletá prodavačka z Liberce, 11. září 1945 v noci sice unikla smrti, ale musela přežít opakované sexuální násilí. Nejprve ji dvakrát znásilnil Jindřich Beran a po něm, když všichni ostatní už spali, ještě dvakrát Josef Soja. Druhého dne Beran s Remišem od časného rána pročešávali les a pátrali po obou uprchlých Němkách. Našli jen kabát. Po návratu do strážního domku bylo rozhodnuto, že Emil Remiš odveze vlakem G. Hacklovou do Varnsdorfu, kam měla původně namířeno, a tam se u její přítelkyně přesvědčí o pravdivosti uváděných údajů. Po návratu z Varnsdorfu Beran souhlasil, aby byla G. Hacklová propuštěna, a vrátil jí její zavazadla. E. Remiš ji doprovodil na nádraží do Svoru a ona odjela do Rybníště. Zabavené věci – kabát, tašku, několik kusů prádla a ošacení a trochu jídla – Beranovi částečně rozdělili mezi záškoláky.

Gertruda Hacklová nečinila žádné oznámení. Na stanici SNB v Novém Boru se dostavila až po zatčení Berana a jeho společníků na základě předvolání. Proč celou událost zamlčela a proč si provinilci byli jisti, že nebudou udáni, lze jen dovodit. Jak již bylo uvedeno, pro obyvatele německé národnosti platila řada zákazů – mimo jiné zákaz vstupu do lesů a zákaz cestování – a tyto zákazy Hacklová a její společnice porušily.

V neděli 30. září 1945 po poledni se Vladimír Vonostránský se svojí družkou Stanislavou Čechoňovou a Josefem Sojou doprovázeným rodiči vypravili do lesů pod Klíč. Dvacetiletý Vladimír Vonostránský se narodil v Bitouchově u Mnichova Hradiště, byl svobodný a žil ve společné domácnosti s polskou státní příslušnicí S. Čechoňovou. Jejich známost pravděpodobně netrvala dlouho – o čtyři roky starší Polka se do města přistěhovala 12. září 1945. Slovák Josef Soja se narodil v roce 1926 v Chlumci nad Váhom, okres Žilina, byl rovněž svobodný a právě u něj pobývali na návštěvě rodiče. Otec Josef Soja starší byl státním hajným v Chlumu nad Váhom. Vonostránský odešel do lesa vyzbrojen vojenskou puškou zn. Mauser s pěti náboji.

Už dopoledne se do stejného lesa vypravil Josef Gube z Nového Boru – Arnultovic s manželkou Kamillou, dcerou Kamillou provdanou

Beranovou a čtyřletým vnukem. Němec Josef Gube se narodil v Arnultovicích v roce 1882 a byl navrtávačem skla. Protože měl statut antifašisty, obdržel od lesní správy a MNV ke vstupu do lesa písemné povolení. Ačkoliv byl uznán antifašistou, musel na rukávě nosit bílou pásku – zjevné znamení příslušnosti k německému národu. Rodina snášela pařezy k lesní cestě, potom naložili dříví na ruční vozík a ženy s ním jely domů. Josef Gube v lese zůstal, nejprve chystal k odvozu dříví, potom v okolí sbíral houby. Když se ženy kolem druhé hodiny do lesa vrátily, nenašly ho. Nedaleko v lese zazněl výstřel. Za nějakou dobu se u hromady pařezů objevil brusič skla Oswald Linke, také z Arnultovic, a oznámil jim, že Gube se silně zakrvácenou hlavou leží na svahu. Kamilla Gubeová našla svého manžela ležet naznak, hlavou z kopce, se zakrvácenýma rukama a obličejem. Kabát měl rozepnutý a veškeré jeho doklady včetně povolení ke vstupu do lesa chyběly. Byl již mrtvý. Spolu s O. Linkem jej snesla k lesní cestě a potom se Linke vydal do Nového Boru, aby přivolal pomoc. Ženy s dítětem v lese osaměly. Asi po čtvrt hodině kolem procházela skupina tří mužů a dvou žen. Starší muž a obě ženy prošli a pokračovali směrem do Nového Boru. Dva mladí muži, z nichž jeden měl přes rameno zavěšenou pušku, přistoupili k mrtvému, prohlédli si jej, ale jejich zájem se spíše soustředil na živé. K. Gubeová druhý den vypověděla, že muži na ně křičeli, kopali do nich a nadávali jim. Mužům nerozuměla, protože na rozdíl od své dcery neuměla česky. K. Beranová na otázku mužů, zda vědí, že nesmějí do lesa, odpověděla, že povolení ke vstupu do lesa mají, otec že ho však asi ztratil. Neozbrojený muž si jejich jména a data narození poznamenal na kousek papíru a přikázal jim, aby se do sedmnácté hodiny hlásily na vojenském velitelství. Muži odešli směrem k Novému Boru. K. Beranová správně vytušila, že se dívala do tváře vraha svého otce.

Po jejich odchodu se vrátil zpět O. Linke a přivedl s sebou bratra K. Gubeové, sanitního zřízence Kromera, aby vraždu oznámili a mrtvolu odvezli. Také oni potkali skupinu tří mužů a dvou žen. Jeden z mužů je legitimoval a poté propustil.

Později se na místo dostavili pověřenec ministerstva vnitra Jaroslav Kosnar, jehož o vraždě informoval městský strážník F. Drozden, předseda MNV Josef Taisler, Karel Formáček a lékař Josef May, který provedl zevní ohledání mrtvého a zjistil, že Josef Gube byl zastřelen. Kvečeru přijel z Oblastní kriminální úřadovny v České Lípě policejní komisař Božetěch Křeček s asistentem. Rozeběhlo se pátrání. K. Gubeová s dcerou a O. Linke popsali muže, s nimiž se setkali v lese. K. Beranová uvedla,

že by je s určitostí poznala. Noční pátrání založené na konfrontacích nepřineslo výsledek. Po půlnoci městský strážník Ota Havlas, bývalý poddůstojník u posádky v Novém Boru, který v době své aktivní vojenské služby často zasahoval u železničního strážného domku 18 a dobře znal místní poměry, upozornil, že pachatelem by mohl být některý z těchto drážních zaměstnanců. Druhý den časně ráno při konfrontaci poznaly Kamilla Gubeová a Kamilla Beranová Vladimíra Vonohradského, jeho družkou Čechoňovou a Josefa Soju. Zadrženi byli ještě poštovní zřízenec Jaroslav Maštalír a strážník trati Jindřich Beran. Při zatýkání Maštalíře došlo k potyčce s kriminálním asistentem O. Benešem, protože Maštalír otevřel domovní dveře se zbraní v ruce. Téhož dne byla v márnici arnul-tovického hřbitova provedena soudní pitva. Prokázala, že Josef Gube byl zastřelen zepředu zblízka ranou, která směřovala takřka vodorovně a která mu roztrhla část jater, pravou ledvinu, část pravé plíce, pravou nadledvinku, zlomila tři bederní obratle a pravé dvanácté žebro a vyšla ven. Při pádu k zemi se Gube ještě poranil u kořene nosu o zašpicatělý kámen, a proto krvácel v obličejí. Pravděpodobně nezemřel hned, Linke ve svědecké výpovědi uvedl, že když jej poprvé spatřil, ještě hýbal rukama a lapal po dechu. Při výslechu na městské strážnici se V. Vonostránský a J. Soja k činu doznali, byli předvedeni na místo činu, aby znázornili, jak k zastřelení došlo a poté předání do prozatímní vazby Okresního soudu v Novém Boru.

Ačkoliv pátrání přineslo rychlý výsledek a také doznání provinilců, výpovědi Vonostránského a Soji mladšího vykazovaly řadu rozporů. Vonostránský doznal, že v lese narazili na poněkud schýleného muže s bílou páskou, který na českou výzvu Stůj! nereagoval, a protože nevěděl, co tam Němec dělá, zastřelil jej. Při pádu na zem mu vypadly doklady. Dokumenty Vonostránský prohlédl a vzal k sobě, aby se na čin nepřišlo. Když se ho Sojův otec ptal, jestli je možné Němce v lese zastřelit, odpověděl mu, že ano, protože žádný Němec nesmí chodit do lesa, a že od vojenské posádky v Novém Boru mají pokyn, aby Němce přistížené v lese a nereagující na výzvu na místě zastřelili. Naproti tomu Soja tvrdil, že Vonostránský vyzval Gubeho, který sbíral houby ve stráni pod lesní cestou, aby přišel na cestu. Němec poslechl, Vonostránský jej legitimoval, potom jej kopal, udeřil do tváře a nakonec ho bil pažbou pušky do zad. Zahnal ho do svahu a zastřelil. Svůj čin ospravedlnil prohlášením, že Němci mají pod hrozbou zastřelení zákaz vstupu do lesů.

Výpověď Vonostránského byla šokující. Vladimír Vonostránský při výslechu uvedl, že Němky potřeboval od mrtvého muže vlastně odlákat.

Vyzýval je, aby šly s nimi do Nového Boru, a když neuposlechly, nařídil jim, aby se hlásily na posádce. Mrtvolu zastřeleného Němce chtěli se Sojou po odchodu žen zahrabat a stopy činu zahladit. Tomuto jednání se naučil při službě v železničním strážním domku číslo 18, kde ho strážný trati Jindřich Beran s poštovním zřízencem Jaroslavem Maštaliřem poučovali, jak se zachovat při zastřelení nějakého Němce, aby to nevyšlo najevo. Začátkem září mu Beran vyprávěl, že s Maštaliřem v lese zadrželi dvě Němky, které Maštaliř nedaleko strážního domku zastřelil. Maštaliř chtěl, aby je Vonostránský pomohl zahrabat. Vonostránský se vymluvil, že je ve službě. Místo, kde byly ženy zahrabány, znal. Dále popsal, jak měl spolu s Josefem Sojou a dalším záškolákem Emilem Remišem 11. září 1945 na pokyn J. Berana a jeho manželky zavést do lesa tři zadržené Němky, zastřelit je a zahrabat. Záškoláci sice uposlechli, zastřelení žen se však nezdařilo, protože dvě uprchly a Vonostránskému selhla zbraň.

Tak se postupně začaly rozkrývat hrůzné události léta 1945, které se odehrávaly v Novém Boru a jeho okolí.⁷¹

Po zatčení, tj. po 1. říjnu 1945, byli pachatelé a podezřelí několikrát vyslýcháni, konfrontováni s různými svědky, předváděni na místa činu k rekonstrukcím případu. Výpovědi jednotlivých pachatelů a svědků se vzájemně rozcházely.

V případě vraždy E. Siedlové a E. Wilhelmi Maštaliř při prvním výsledku uvedl, že Zvěřina eskortě přikázal Němky v případě pokusu o útěk zastřelit a při odchodu je vyprovázel slovy: „Odveďte to, oddělte to a zahrabte to.“ Během cesty ženy využily jejich nepozornosti, uskočily do houští, a protože ani na výzvu nezůstaly stát, začal po nich Maštaliř se Štěrbou střílet z automatu. Po činu se Maštaliř se Štěrbou vrátili a v přítomnosti Jindřicha Berana a Emila Remiše informovali Zvěřinu. Rotný nařídil mrtvoly zakopat, aby „byl od toho pokoj.“ Zvěřina se Štěrbou odjeli na kolech do Boru, Maštaliř přenocoval ve strážním domku.

Za deset dní změnil Maštaliř výpověď v tom smyslu, že zastřelené Němky byly zakopány druhý den ráno za spoluúčasti třech železničních zaměstnanců konajících službu v okolních strážních domcích. Další den vypověděl, že se Němky o útěk nepokusily, střílet začal on sám a po střelbě se Štěrbou mrtvé prohlédli a přikryli roštím. Trval však na tom, že Zvěřina o všem věděl a dal příkaz Němky zahrabat. K tomu ovšem došlo až v neděli, kdy rotný u strážního domku nebyl. Na otázku vyšetřujícího důstojníka obranného zpravodajství, zda se nepřičilo jeho svědomí zastřelit ženy zezadu, Maštaliř odpověděl: „Ne, jako Němky ne.“

Jinou verzi uvedl František Štěrba. Vzápětí po odchodu eskorty si vzpomněl, že nechal u strážního domku jízdní kolo. Maštaliř mu údajně nabídl, aby se pro něj vrátil, on že odvede Němky sám. Štěrba se tedy vrátil a společně s rotným Zvěřinou odjel po silnici do Nového Boru. Po cestě nikoho nepotkali, domnívali se, že si Maštaliř s ženami zkrátil cestu. Všichni vojáci – Zvěřina, Štěrba i Hradecký – popřeli, že by Zvěřina vydal k zastřelení žen rozkaz citovaný Maštaliřem. Zvěřina trval na tom, že se o vraždě žen dozvěděl až za několik dní jen z doslechu. Vzhledem k tomu, že Maštaliř o sobě prohlašoval, že je partyzán a Beran nic nehlásil, zprávě nevěřil a neprovéřoval ji. Někteří svědci vypověděli, že střelbu slyšeli, jiní, že ne. Všichni se ale shodli na tom, že střelba patřila k obvyklému koloritu svorských lesů. Po 1. říjnu 1945 střelení ustalo.

Protože vyšetřování případu bylo zahájeno v době, kdy František Štěrba a František Zvěřina vykonávali vojenskou službu, byli oba pouze vyslechnuti a do rozhodnutí polního prokurátora ponecháni na svobodě. Vyšetřování prováděly souběžně a ve spolupráci obranné zpravodajství 36. pěšího pluku a borská stanice SNB s Oblastní kriminální policií v České Lípě a městskými strážníky v Novém Boru.

Do vyšetřování složitého případu se od počátku vložil ještě jeden muž. Jmenoval se Jaroslav Kosnar, tou dobou žil v Novém Boru a byl nejčastěji považován za pověřence ministerstva vnitra, ale užíval i jiná funkční označení. Kosnar se svými dvěma spolupracovníky docházel na velitelství stanice SNB a prováděl výslechy podezřelých. Protokolární záznamy o výsleších ovšem nepořizoval a písemné zprávy ostatním vyšetřujícím stranám neposkytl. Napsal snad jen jedinou a tu adresoval II. oddělení Zemského odboru bezpečnosti ZNV Praha. SNB – Zemské velitelství v Čechách ji obdrželo 6. listopadu 1945. Kosnar ve zprávě mimo jiné uvedl, že u Maštaliře byl nalezen seznam, v němž byla uvedena jména všech zatčených, a Maštaliř vypověděl, že se jedná o osoby získané pro stranu národně socialistickou a on je organizuje. Kosnar dále napsal, že Jindřich Beran měl poznamenanou adresu bezpečnostního referenta ONV Česká Lípa Jaroslava Ajšmana, ale důvod, proč si ji poznamenal prý Beran nemohl sdělit. Podle Kosnara „Beran měl být nástrojem dosud nezjištěné osoby k vypátrání jednotlivosti ze života Kosnara a pro tyto zjištěné údaje měla si neznámá osoba přijít za Beranem na domek. Z toho všeho lze usuzovati, že se jednalo o organizaci osob, která odstraňovala nejen němce^{8/} ale i proti Čechům jim nepohodlným připravovala násilné činy.“^{9/} Politický motiv jejich činů se neprokázal; SNB, Krajský soud Česká Lípa ani vojenský polní prokurátor žádné takové poznatky nezískali.

O několik týdnů později byl údajný pověřenec ministerstva vnitra a komunista Jaroslav Kosnar zatčen. V průběhu vyšetřování jeho případu se ukázalo, že Jindřich Beran, Jaroslav Maštaliř a možná i další byli při výsleších Kosnarem a jeho pomocníky k nepoznání zbiti. 19. listopadu 1945 podal svědeckou výpověď František Černý, vedoucí novoborské pobočky úřadu ochrany práce. Popsal, že Kosnar v říjnu 1945 pro něj přijel a bez sebemenšího vysvětlení jej dopravil do budovy MNV na stanici SNB, kde byl podroben výslechu, protože byl podezříván z nepřímé spoluúčasti na vraždách Němců. V místnosti, kde byl Černý vyslýchán, byli vedle Kosnara přítomni vrchní strážmistr stanice SNB v Novém Boru Václav Petrášek, bezpečnostní referent ONV J. Ajšman, Kosnarův pomocník Karel Formáček, městský strážník F. Drozden a několik civilních osob, mezi nimi též jeho nadřízený Oldřich Lusa, vedoucí Okresního úřadu ochrany práce v České Lípě. Po jeho pravici stál s obuškem v ruce jemu neznámý „partyzán“, kterého do Nového Boru přivedl Kosnar. Výslech vedl jedině Kosnar. Když nepřinesl žádaný výsledek, konfrontoval Černého s mužem, který byl na strážnici přiveden z prozatímní vazby. Muž byl podle Černého v obličeji celý zakrvácený a tak pohmožděný, že jeho stáří nebylo možné odhadnout. „Tento muž nacházel se v tak zuboženém stavu, že to nelze slovy ani dobře vyjádřit a činilo to na mě dojem, že proti němu bylo použito metod gestapáků.“ Při výslechu Černý zaslechl z vedlejší místnosti nářek a po chvíli z ní vyšel další „partyzán“.^{10/} Karel Formáček, zásobovací referent Místní správní komise v Novém Boru, koncem listopadu 1945 vyšetřovaný pro spolupráci s Jaroslavem Kosnarem, udal, že výslechy Berana a spol. prováděl v jeho přítomnosti vrchní strážmistr Petrášek se svým podřízeným a do chvíle, než se do služebny dostavil Kosnar se dvěma partyzány,^{11/} bez donucovacích prostředků. Potom bylo vyslýchání Vonostránského, Maštaliře, Berana, Soji a Remíše provázeno bitím gumovými obuškami a fackováním – Formáček se sám na bití podílel a přitom doslova uvedl, že bylo použito metod gestapáků. Berana, Maštaliře a Soju tloukli nejvíc Kosnar se svými pomocníky, Kosnar byl přitom opilý. Beranovi a Maštaliřovi jeden z údajných partyzánů nařídil, aby se tloukli obuškami navzájem, což se za všeobecného veselí také stalo. Když se Kosnarovi zdálo, že vzájemné bití není prováděno důkladně, tloukl zadržené sám. Beranovi úderem do hlavy způsobil dočasné ochrnutí levých končetin. Dvakrát byl ztloučen do bezvědomí. Také Maštaliře ztloukli do bezvědomí, poranili mu hlavu, přerazili nos a natrhli ucho. Krev, která se mu ze zranění řinula na podlahu, musel na příkaz Kosnara slízat. Bití podezřelých gumovými obuškami prováděli také strážníci

Havlas, Kašpar a Drozden a zejména prap. Karel Lacina. Kosnar v době svých výsledků nechal k posílení vyslychajících na strážnici přinést víno.^{12/}

2. října 1945 Kosnar nechal zatknout rotného Zvěřinu, ačkoliv tento byl v aktivní vojenské službě. K výsledku se proto dostavil důstojník obranného zpravodajství, který chtěl vyslechnout také J. Maštaliře. Maštaliř byl bitím zřízen tak, že upadal do mdlob a nebyl schopen výpovědi.^{13/} Zpravodajský důstojník, kriminální inspektor a velitelství stanice SNB o podivných praktikách J. Kosnara a jeho společníků mlčeli. Mlčel i úřední lékař MUDr. Rudolf Cozl. Násilnosti měly vyslychané přimět k tomu, aby vypovídali podle přání Kosnara. 18. října 1945 byli Jaroslav Maštaliř, Jindřich Beran, Vladimír Vonostránský, Josef Soja a Emil Remiš předáni do věznice Krajského soudu v České Lípě.

Krajský soud Česká Lípa celý tento spletenec událostí a kriminálních činů rozdělil na dvě trestní věci: v případě Jaroslav Maštaliř a spol. řešil zavraždění Seidlové a Wilhelmiové a útok Maštaliře na asistenta policejního komisaře při jeho zatýkání. Do případu Jindřich Beran a spol. byla vedle připravované vraždy a znásilnění zahrnuta také vražda Josefa Gubeho Vladimírem Vonostránským. Jindřich Beran byl totiž soudem považován za vůdce provinilců a iniciátora zločinů.

Maštaliř 31. října 1946 uvedl, že jeho doznání na stanici SNB v Novém Boru bylo vynuceno bitím a že si nepamatuje, co vypovídal. Necítil se vinen, protože pouze plnil vojenský rozkaz rotného. Němky překročily bez povolení hranice a tedy rozkaz k jejich zastřelení byl v pořádku. Vlastní vraždu popsal takto: „Rozkaz rotného Zvěřiny k zastřelení Němek mne nijak nepřekvapil, pokládal jsem ho za vojenský rozkaz a myslil jsem si, že je to v pořádku, když překročily bez povolení hranice. Rozkázali jsme Němkám, aby šly před námi a sami jsme šli za nimi. Já šel po pravé straně a cestou jsme ujednali se svobodníkem, že strelíme každý na ženu před námi. Ženy šly po pravé straně silnice, která vede lesem. Ona, která šla při škarpe, se pojednou smekla, padla do škarpy a v témže okamžiku jsem po ní strelil, kdežto Šterba strelil na druhou z žen. Obě ženy ihned padly a byly mrtvé. Žena, kterou jsem strelil já, byla zasažena do zad pod lopatku, jak byla zasažena druhá, nevím.“^{14/}

Poručík pěchoty Vlastimil Kleandr, v době vraždy posádkový velitel v Novém Boru, vypověděl, že obnovil zákaz vstupu Němců do lesů a doplnil jej upozorněním, že každý Němec, který do lesa vstoupí, bude bez výstrahy zastřelen. Zákaz vstupu do lesů byl veřejně publikován na úředních deskách a trval i v září 1945. Krajský soud však tento zákaz

vstupu do lesů pod pohružkou zastřelení za polehčující okolnost neuznal.

26. října 1945 podalo obranné zpravodajství pěšího praporu 44 trestní oznámení na Františka Štěrbu^{15/} za spoluúčast na vraždě a na Františka Zvěřinu^{16/} za zatajování vraždy dvou německých žen. 14. listopadu 1945 nařídil polní prokurátor provést soudní vyhledávací řízení proti rotnému v záloze F. Zvěřinovi pro podezření navádění Štěrby a Maštalíře k vraždě. Mezitím ovšem byli Štěrba i Zvěřina demobilizováni. Velitelství oprávněně k sepsání trestního oznámení, veřejný žalobce ani příslušný soud před ukončením jejich služebního poměru neučinily žádné opatření k přípravě nebo zahájení trestního řízení, a proto na tento případ nebylo možné vztáhnout vojenskou soudní pravomoc. Polní prokurátor postoupil Zvěřinův spis Státnímu zastupitelství v České Lípě. Státní zastupitelství spis obdrželo 21. února 1946.^{17/}

Štěrba se po demobilizaci přestěhoval s rodinou do Cvikova a pracoval jako cestář, Zvěřina byl státním cestářem v Lysé nad Labem. František Zvěřina vytrvale popíral, že by dal Maštalířovi příkaz Němky zastřelit. Podle jeho výpovědi se Štěrba rozhodl sám, že se k eskortě připojí. Trval na tom, že o zastřelení se dověděl až za několik dní, a tudíž ani nemohl rozkázat, aby železničáři těla zahrabali.

Štěrba u dalších výslechů (na stanici SNB ve Cvikově, u Krajského soudu v České Lípě) opakoval, že se vrátil pro kolo, popíral, že by střílel a ukrýval mrtvoly v roští. Teprve 17. prosince 1945 vydal Krajský soud v České Lípě zatýkácí rozkaz, kterým přikázal velitelství stanice SNB ve Cvikově zatknout Františka Štěrbu. 7. ledna 1946 večer byl ve Cvikově zatčen a poté eskortován do věznice krajského soudu. K jeho zatčení zřejmě přispěla svědecká výpověď železničního záškoláka Lubomíra Berana z 5. prosince 1945. Uvedl, že viděl Maštalíře vyzbrojeného autem s jedním vojákem, jak odvádějí dvě ženy, a uslyšel výstřely. Potom zpozoroval, že dva uniformovaní muži pobíhají po silnici, lámou větve stromů a nosí je do příkopu. Asi za deset minut se Maštalíř s vojákem vrátili zpět ke strážnímu domku, voják byl značně rozrušený a chvěl se. V noci Maštalíř Lubomíru Beranovi řekl, že zadržené Němky zastřelili. Druhý den ráno se železniční záškoláci L. Beran s bratrem Dušanem zašli podívat na místo, kde byly ženy zastřeleny. Viděli v příkopu mrtvoly obou žen přikryté chvojmí a větvemi. Událost neoznámili, protože usoudili, že zastřelení žen je věcí armády. Pár dnů po vraždě museli bratři Beranové a Emil Remiš pomáhat při zahrabání mrtvých těl. Akci organizoval Maštalíř, opět oděný do vojenské uniformy. V mladících tak

vyvolával klamný pocit, že se jednalo o vojenské rozkazy. O deset měsíců později však Lubomír Beran, nedokázal s určitostí říci, zda se Maštaliř se Štěrbou vrátili ke strážnímu domku společně.

Maštaliř se s pomocí svého bratra Josefa pokusil zprostit viny tím, že se začal vydávat za duševně chorého. Josef Maštaliř, respicient finanční stráže, zaslal Krajskému soudu v České Lípě 16. ledna 1946 dopis, v němž svého bratra Jaroslava prohlásil za nepřičetného. Psal, že duševní choroba se u něj začala projevovat po návratu z Německa, kde zažil nálety na Brémy a Drážďany, a protože byl svému okolí nebezpečný, dal jej hospitalizovat v Bohnicích. Dále soudu sdělil, že bratr byl po zatčení nelidsky týrán a obuškem bit do hlavy a do obličeje až upadl do bezvědomí. Bylo mu způsobeno těžké poranění a ošetřoval jej novoborský lékař May, který ovšem odmítl podat zprávu o zdravotním stavu zatčeného s odůvodněním, že to má od vyšetřujících orgánů přísně zakázáno. Josef Maštaliř požadoval, aby byl bratr psychiatricky vyšetřen, aby doktor May mohl podat svědeckou výpověď, na jejímž základě by bylo zavedeno trestní řízení proti Kosnarovi, Formáčkovi a strážnímu Lacinovi z Nového Boru. Maštaliř byl na základě soudního rozhodnutí podroben vyšetření dvěma českolipskými lékaři, ti však uvedli, že se nemohou k jeho duševnímu stavu přesněji vyjádřit, a proto byl 27. června 1946 hospitalizován v Zemském ústavu pro choromyslné v Kosmonosích, kde setrval až do 17. září 1946. Psychiatři dospěli k závěru, že se jedná o hrubou simulaci duševní choroby, k níž měl předpoklady už svým povahovým založením – byl zbabělý – v konfliktních situacích se vyhýbal řešení a předstíral duševní chorobu. To však nevyklučovalo jeho plnou zodpovědnost za spáchaný čin.

Mezitím Štěrba, jeho manželka s tchýní a bratr podali několik žádostí o milost. Obrátili se na prezidenta republiky, jeho ženu Hanu i ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo národní obrany. Žádali omilostnění, nebo alespoň urychlené projednání případu. V květnu 1946 se Štěrbovým narodilo třetí dítě a finanční situace rodiny byla velmi tíživá. Kvůli vleklému vyšetřování duševního stavu Jaroslava Maštaliře nemohl být propuštěn z vazby ani František Štěrba, protože státní zastupitelství se samostatným projednáváním jeho případu nesouhlasilo.

V lednu 1947 velitelství stanice SNB v Novém Boru krajskému soudu sdělilo, že mrtvoly zastřelených Němek nebyly dosud exhumovány. Těla ležela nehluboko v zemi, vedle státní silnice vedoucí ze Svoru do Nového Boru v pravém příkopu, asi 200 metrů od strážního domku č. 18. Velitel

stanice navrhl z hygienických důvodů exhumaci – splachem zeminy nebo stavební činností mohlo dojít k odkrytí těl. Je zvláštní, že exhumaci kvůli důkaznímu řízení nenavrhl již dříve soud. Protichůdné svědecké výpovědi a nejistá totožnost zastřelených k takovému kroku přímo vybízely. Krátce po skončení války nebylo neobvyklé nacházet hroby padlých při cestách, na okraji polí, v lese. V tomto případě lze však předpokládat, že k pietnímu uložení zastřelených žen na hřbitov ani za rok a půl po tragické události nedošlo také proto, že se jednalo o Němky. K exhumaci obou těl ve stádiu značně pokročilého tlení došlo 14. února 1947. Mrtvoly ležely v hloubce 30–40 cm, obličejem dolů. Jejich ohledáním bylo zjištěno, že Elsa Seidlová^{18/} byla zastřelena zezadu, kdežto smrt Elfriedy Wilhelmi-ové^{19/} byla způsobena průstřelem hrudníku v krajině srdeční. Obě zemřely okamžitě.

Vyšetřování se vleкло. Ve výpovědích svědků a obviněných byly značné rozpory a prokurátor předkládal další a další návrhy na doplnění vyšetřování. Nejproblematičtější byly svědecké výpovědi Jindřicha Berana. Svou první výpověď, učiněnou na stanici SNB v Novém Boru, před vyšetřujícím soudcem odvolal s odůvodněním, že byla vynucena bitím. Při dalších výsleších vypovídal rozdílně a neurčitě.

11. března 1947 byli Jaroslav Maštalíř a František Štěrba Státním zastupitelstvím v České Lípě obžalováni ze zločinu dvojnásobné úkladné vraždy. Zdůvodnění obžaloby bylo založeno na poslední Maštalířově verzi z 31. října 1946 a konstatovalo, že Štěrba jakoukoliv účast na vraždách popírá. Prokurátor se sice v obžalovacím spise dopustil několika malých nepřesností, ale jednoznačně se nemýlil, když v závěru napsal, že Maštalíř nikdy neměl na mysli zájmy národa, ale jen svůj osobní hmotný prospěch, a Štěrba neměl žádný lidsky omluvitelný důvod k tomu, aby ženy zákeřně zavraždil.

22. května 1947 se František Štěrba rozhodl vypovědět pravdu. Předložil vyšetřujícímu soudci následující verzi. Rotný Zvěřina poté, co obdržel zprávu o zadržení dvou Němek, nařídil Štěrbovi, který měl ten den hotovost, aby za ním na kole zajel ke strážnímu domku. Zastihli tam Miladu Beranovou s pistolí v ruce a na vzdálenost několika kroků od ní dvě ženy. Beranová odešla, Štěrba převzal strážení žen a Zvěřina opodál hovořil s Maštalířem a Jindřichem Beranem. Z jejich rozhovoru, kterého se nezúčastnil, ale který z povzdálí odposlouchal, Štěrba vyrozuměl, že obě ženy Beran s Maštalířem znali ještě z doby, kdy v okolí Nového Boru působili jako partyzáni. Zatímco Beranová prováděla ve strážním domku osobní prohlídku žen, přijel na motorce četař Hradecký. Maštalíř,

J. Beran, Zvěřina a Hradecký se pak dlouho radili ve strážním domku a když vyšli ven, řekl rotný Zvěřina, že Němky budou předány do sběrného tábora v České Lípě. Potom přivolal Štěrbu, všichni odstoupili stranou a Zvěřina oznámil, že ženy budou zastřeleny a zeptal se, kdo je ochoten to provést. Nabídl se Maštaliř. Jako jeho doprovod vybral Zvěřina Štěrbu a potom pronesl větu, kterou ve svých výpovědích citoval Maštaliř: „Odvedte to, oddělte to a zahrabte to!“ Zvěřinův rozkaz k zastřelení a zahrabání žen vyslechl podle Štěrby také Maštaliř, Jindřich Beran a Hradecký. U strážního domku postávali ještě dva civilisté (pravděpodobně záškodníci – J. B.). Před nimi a před Němkami, z nichž jedna rozuměla česky, Zvěřina zopakoval, že zadržené budou odvedeny do sběrného střediska. Nedaleko od strážního domku si Štěrba vzpomněl na kolo. Maštaliř jej vyzval, aby se pro kolo vrátil. Štěrba se otočil a viděl, že u domku stojí J. Beran, Zvěřina a Hradecký a eskortu sledují. Vzápětí Maštaliř vypálil dvě dávky z automatu. Štěrba spatřil jednu z žen, jak se kácí do příkopu, druhou neviděl. Maštaliř jej volal zpět, chtěl pomoci ženy ukrýt. Štěrba doznal, že pomáhal zastřelené zakrývat roštím. Po jejich návratu ke strážnímu domku Zvěřina Maštaliřovi a J. Beranovi přikázal mrtvá těla zahrabat. Potom Hradecký a rotný se Štěrbou odjeli na posádku.

Štěrba dále vypověděl, že po návratu domů do Žehuně, kde v té době s manželkou a tchýní bydlel, ho navštívil četař, jehož jméno neznal a s nímž sloužil v Novém Boru. Četař mu oznámil, že se vražda žen vyšetřuje, a dal mu pokyny, jak má vypovídat. Za několik dní nato za ním přijel známý rotný, který měl v notýsku poznamenané jednotlivé body výpovědi a k této lživé výpovědi ho přemlouval. Hned jak se Štěrba přestěhoval do Cvikova, vyhledal jej František Zvěřina, který byl dosud v aktivní vojenské službě, a opět na něj naléhal, aby nepravdivě vypovídal a před civilními úřady mlčel. Štěrba údajně předpokládal, že šlo o vojenský rozkaz a nátlaku se podrobil.

Co následovalo po 22. květnu 1947, kdy byl František Štěrba vyslýchán? 22. července 1947 navrhlo státní zastupitelství vyšetřujícímu soudci, aby proti F. Zvěřinovi bylo zavedeno přípravné vyšetřování pro zločin podle § 134 a § 135 trestního zákoníku a aby na něj byla uvalena řádná vyšetřovací vazba. Soud vyhověl, zatýkácí rozkaz byl odeslán na velitelství stanice SNB v Lysé nad Labem 24. července 1947 a o čtyři dny později byl Zvěřina umístěn do věznice Krajského soudu v České Lípě. 30. července byl F. Zvěřina potřetí vyslýchán. Jeho výpověď byla velmi krátká, paměť mu začala údajně selhávat, ale v zásadě trval na všem, co uvedl při předchozích výsleších. Navíc popřel, že by Štěrbu naváděl

k nepravdivé výpovědi a že ho záměrně navštívil, jen jednou ho náhodou potkal. Vyšetřující soudce na něj po skončení výslechu uvalil řádnou vyšetřovací vazbu. 27. srpna 1947 byl ke svědecké výpovědi předvolán triatřicetiletý úředník pojišťovny Jaroslav Hradecký. Uvedl, že zadržené Němky ve strážním domku vyslechl, protože byl zpravodajským důstojníkem u borské posádky a jeho úkolem bylo získávání vojensky důležitých zpráv. Ještě v domku nařídil, aby byly odvedeny na stanici SNB do Nového Boru, která měla zajistit jejich předání do sběrného střediska v České Lípě. Komu Zvěřina dal rozkaz a jaký nevěděl, protože v jeho přítomnosti rotný rozkazy neudílel. Neslyšel střelbu, nebyl svědkem návratu Štěrby a Maštaliře ke strážnímu domku. Když od strážního domku odjížděl, Maštaliř se Štěrbou odváděli po silnici zadržené a Zvěřina šel po trati na pochůzku. V civilu se se Štěrbou nikdy nesešel. O den později vypovídala před vyšetřujícím soudcem Františka Vidnerová, Štěrbova tchýně. Dovedla, že za Štěrbou počátkem září 1945, kdy byl doma v Žehuni na dovolené, přijel muž ve vojenské uniformě a přemlouval jej, aby nevypovídal pravdu a rotného do případu nezatahoval. Asi o měsíc později, to už byl Štěrba demobilizován, se v Žehuni objevil jiný voják a opět jej přemlouval, ať nevypovídá proti Zvěřinovi. Manželka Ludmila svědčila stejně. Navíc uvedla, že ji i matku Zvěřina osobně ujišťoval, že Štěrba po Němkách nestřílel. Vyšetřování ukázalo, že Štěrbová se Zvěřinou během roku 1946 několikrát korespondovala a vyzývala jej, aby se přihlásil u soudu a svědčil ve prospěch manžela. Vidnerová dokonce Zvěřinu vyhledala a žádala jej, aby řekl pravdu. Rotný v záloze jí napsal poznámky, na základě kterých měla rodina požádat prezidenta republiky o propuštění Františka Štěrby. Ludmila Štěrbová v zoufalé situaci Zvěřinovi vyhrožovala, že jej udá, protože z rozhovoru s Maštaliřovou vyrozuměla, že rotný dal ke střelbě rozkaz. Soudu byl také předložen dopis, který Zvěřina napsal 9. května 1947 Josefu Štěrbovi, bratrovi obviněného. Zvěřina v něm opakovaně žádal, aby František Štěrba trval na své původní výpovědi.

Zdravotní stav F. Štěrby se ve vyšetřovací vazbě natolik zhoršil, že na konci srpna 1947 musel být z věznice v České Lípě převezen do vězeňské nemocnice v Praze na Pankráci, kde byl hospitalizován až do 14. října 1947.

2. září 1947 byl dalšímu výslechu podroben Jindřich Beran. V té době byl již ve výkonu trestu ve věznici na Borech. Obě zastřelené Němky byly z Nového Boru odsunuty 19. června 1945 a Maštaliř s Beranem vypověděli, že na Novoborsko přišli v červenci 1945 – tedy zhruba za měsíc po

jejich odsunu. Jaroslav Maštaliř v Novém Boru před válkou dlouho žil a jako poštovní zřizeneč poznal spoustu lidí. Již při prvním výsledku na strážnici v Novém Boru Beran uvedl, že od Maštaliře ví, že Seidlovou osobně znal, ale až při tomto výsledku přiznal, že obě ženy znal již z doby před válkou také on. Seznámil se s nimi při návštěvách svého bratra, který byl sklářem a bydlel v Janově. Stalo se snad ženám osudným to, že znaly Maštaliře s Beranem, cosi o nich věděly a jedna rozuměla česky? Výpověď Jindřicha Berana se opět v řadě momentů odlišovala od ostatních, zčásti jistě fabuloval. Řekl, že zatímco Beranová prováděla na příkaz rotného u zadržených osobní prohlídku, přijel ke strážnímu domku četař Hradecký. Beran popřel, že by se účastnil nějaké porady nebo společného rozhovoru s Hradeckým, Maštaliřem a Zvěřinou, vyřizoval prý služební záležitosti. Když zaslechl v blízkém okolí střelbu, vyběhl ven a spatřil přicházejícího Štěrbu, Hradecký už tam nebyl. Štěrba podle Berana odjel na kole, ale po chvíli se vrátil i s Maštaliřem a o něčem se s Zvěřinou domlouvali. Potom vojáci odjeli, Maštaliř zůstal ve strážním domku přes noc a svěřil se Beranovi, že Němky zastřelil. Druhý den ráno přišel do strážního domku rotný znovu a požadoval, aby byly mrtvolky zahrabány, ale k tomu došlo až další den.

Poslední svědeckou výpověď v tomto případě podala Lidie Vinšová (nebo Wünschová), Štěrbova sousedka ze Cvikova. Vyšetřujícímu soudci řekla, že na podzim roku 1945 přijel dvakrát na motocyklu nějaký rotný a sháněl Štěrbu, který ovšem nebyl doma. Štěrba se měl po návratu ihned hlásit na posádkovém velitelství v Novém Boru.

V tomto stádiu vyšetřování, kdy vina již tak jednoznačně nespočívala jen na Jaroslavu Maštaliřovi a Františku Štěrbovi, přišel zlom.

8. června 1946 vstoupil v platnost zákon č. 115/1946 Sb. o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků. Podle tohoto zákona jednání, k němuž došlo od 30. září 1938 do 28. října 1945 a které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů a jejich pomahačů, nebylo pokládáno za trestný čin, a to ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné. Velice výmluvné je zdůvodnění předkladatelů návrhu zákona, proč období tzv. beztrestnosti ukončit 28. říjnem 1945: k tomuto datu již bylo všude dosaženo osvobození a potrestání válečných provinilců, zrádců a kolaborantů mohly provádět státní instituce.^{20/} Do té doby byla tedy spravedlnost v rukou lidu?

21. října 1947 Státní zastupitelství v České Lípě upustilo na základě zákona č. 115/1946 Sb. od porotní obžaloby na Jaroslava Maštaliře a Františka Štěrbu ze dne 11. března 1947. Současně však podalo novou

obžalobu na Jaroslava Maštaliře za maření služebního výkonu pro násilné vztažení ruky na kriminálního asistenta Oldřicha Beneše při zatýkání 1. října 1945. Zastupitelství soudu navrhlo, aby po publikování obžaloby ihned Maštaliře propustil z vyšetřovací vazby na svobodu. Krajský soud v České Lípě trestní řízení proti Františku Štěrbovi a Jaroslavu Maštaliřovi 23. října 1947 zastavil a ten samý den je propustil na svobodu. Maštaliřovi zároveň oznámil podání nové obžaloby. Hlavní líčení se konalo 10. prosince 1947, rozsudek byl osvobozující, protože násilí proti úřední osobě nebylo prokázáno.

Na konci roku 1947 si Jaroslav Maštaliř jako bezúhonný podal žádost o znovupřijetí do poštovních služeb.

Na návrh českolipského státního zastupitelství Krajský soud v České Lípě 23. října 1947 zastavil také trestní řízení proti Františku Zvěřinovi.

V tomto článku popisované tragické příběhy mají jednu spojnicí: na straně obětí stojí lidé německé národnosti, na straně útočníků někdo z osazenstva strážního domku č. 18. Strážník trati Jindřich Beran – služebně nejvýše postavený – byl na začátku vyšetřování Krajským soudem v České Lípě označen za hlavní autoritu a iniciátora zločinů, a proto byli ostatní provinilci vyšetřováni a souzeni v rámci případu Beran a spol.

Jak již bylo výše uvedeno, 1. října 1945 byli spolu s Jaroslavem Maštaliřem zatčeni také Jindřich Beran, Vladimír Vonostránský, Josef Soja a Emil Remiš. Milada Beranová a Stanislava Čechoňová byly vyšetřovány na svobodě. Nejprotřelejší z nich, Jindřich Beran, od prvního výsledku lhal a veškerou vinu svaloval na Vladimíra Vonostránského. Vyličil Vonostránského jako sadistického násilníka a předpokládal, že mu vyšetřovatelé uvěří, protože věděl, že Vonostránský byl zatčen pro vraždu antifašisty Gubeho. 18. října 1945 byli všichni zatčeni převezeni do věznice Krajského soudu v České Lípě. O měsíc později byla k výsledku předvolána Milada Beranová a po jeho skončení na ni soudce uvalil vyšetřovací vazbu. Uvězněna byla od 17. listopadu 1946. Stanislava Čechoňová na výzvu Úřadu národní bezpečnosti v České Lípě, který spoluzajišťoval repatriaci cizích státních příslušníků, odcestovala 4. února 1946 s hromadným transportem Poláků do Litoměřic, kde sídlil polský repatriční komitét, a odtud byla dopravena do Polska. Místo jejího pobytu se českým úřadům do hlavního líčení nepodařilo zjistit. Beranová při vyšetřování obou případů zjevně lhala. V jejích výpovědích a výpovědích jejího manžela nenalezneme ani náznak lítosti, oba se chovali naprosto promyšleně a ke kriminálním činům je zřejmě dohnala chamtivost, opojení mocí

a chtít. Vraždy pro ně představovaly způsob, jak se zbavit nepohodlných svědků.

Co Vonostránského se Sojou opravňovalo legitimovat civilisty? Proč šel Vonostránský do lesa vyzbrojen vojenskou puškou a pěti náboji? Kde pušku vzal a co ho opravňovalo nosit zbraň? Z čeho Vonostránský usuzoval, že má právo trestat Němce smrtí za to, že vstoupili do lesa? Cítil se vinen? Tyto otázky si zřejmě kladl i prokurátor, a proto navrhl přezkoumat tvrzení J. Berana, Vonostránského, Soji a Remiše, že měli od posádkového velitelství v Novém Boru povolení nosit zbraň a zadržovat a kontrolovat kolemjdoucí. V únoru 1946 se však žádný vojenský útvar ve městě už nenacházel. Posádkové velitelství v České Lípě poskytlo soudu vyjádření jednoho nadporučíka, že major dělostřelectva Ladislav Holas z posádkového velitelství v Novém Boru skutečně povolil železničářům nosit zbraně, poněvadž byly v té době hlášeny nepokoje v okolí Svoru, a dále že železničáři směli po setmění a v noci kontrolovat všechny osoby, které se v místech nepokojů objevily, a dokonce jim byla na několik nocí poskytnuta vojenská pomoc. Kdo jmenovitě povolením disponoval, nadporučík nevěděl. Posléze se v trestním spise objevilo jednak povolení k nošení a používání zbraně ve službě na stanovišti 18 a k osobní ochraně a při kontrole osob procházejících lesem vystavené 10. srpna 1945 posádkovým velitelstvím v Novém Boru pro Jindřicha Berana, jednak potvrzení (kvitance) novoborského posádkového velitelství ze 17. srpna 1945, že Jindřich Beran obdržel od vojenské správy jednu německou automatickou pušku se třemi zásobníky. Beran směl nosit a používat zbraň pro svoji a služební bezpečnost.

Ještě předtím, než státní zastupitelství vzneslo proti Jindřichu Beranovi a jeho společníkům obžalobu, navrhlo soudu propustit z vyšetřovací vazby Emila Remiše. Remiš byl příbuzným prezentován jako partyzán, který se aktivně účastnil bojů za Slovenského národního povstání. V době, kdy se v okolí strážního domku střílelo po Němkách, mu bylo dvacet let.

26. června 1946 Státní zastupitelství v České Lípě obžalovalo Vladimíra Vonostránského z vraždy, téhož a Josefa Soju z nedokonané vraždy a manžele Jindřicha a Miladu Beranovi z iniciování a napomáhání k loupežné vraždě. Zároveň navrhlo, aby se některé trestné činy obviněných pro zjednodušení a urychlení z případu vyloučily a projednávaly se samostatně.

Poslední červencový den byla Gertruda Hacklová odsunuta do Německa.

Hlavní přelíčení proti V. Vonostránskému, J. Beranovi, M. Beranové a J. Sojovi bylo zahájeno 25. září 1946. Obhájce Josefa Soji uvedl, že Soja a jeho rodina trpěli pod nacistickým terorem, Soja sám byl partyzánem a viděl, jaká zvěrstva páchali Němci, takže „jeho zásah při útěku Němek směřoval ke spravedlivé odplatě za činy okupantů a jejich pomahačů a ve smyslu zákona č. 115/1946 Sb. je beztrestným“. Obdobný postup volil obhájce Vonostránského. Soud se usnesl doplnit řízení několika dalšími výsledky svědků a pokračování hlavního přelíčení stanovil na 18. října 1946. Při něm Vonostránský o sobě vypověděl, že byl nemanželským dítětem, vychovávaným pouze matkou. Ve škole neprosplával, ve druhé a třetí třídě obecné školy propadl. Byl často vážně nemocný, přesto musel od osmi let pracovat na statku. V roce 1944 se nepohodl s šafářem a utekl s kamarádem na Slovensko, protože se chtěl dostat k partyzánům. Byl však chycen, tři měsíce internován v jakémsi táboře na Moravě a potom byl vězněn v Brně a v Mirošově. 8. května 1945 se dobrovolně přihlásil k revolučním gardám. Zúčastnil se čištění lesů v okolí Příbrami. Když zadržené přivedli do kasáren, střelili je. Tuto službu vykonával šest týdnů. Koncem června přišel do Nového Boru a po nějaké době složil zkoušku a stal se strážníkem trati. Při domlouvání loupežné vraždy v železničním strážním domku č. 18 si prý vážnost svého jednání ani neuvědomil, neboť v revoluci v kasárnách zastřelil více lidí. Nepřipadalo mu ani podivné, že by střílel na ženy. Uvedl, že Němky zastřelit chtěl, protože měl na ně zlost. Zastřelení Josefa Gubeho popsal takto: „Dotyčný pásku neměl a já jsem jej legitimoval. Tu jsem zjistil, že je Němec. Já jej poslal domů, on šel někam jinam a já jsem jej proto kopl. Gube se stále vracel nahoru, to mě rozčílilo, a proto jsem jej zastřelil. Gube ukázal mi potvrzení, že do lesa smí, ale já mu řekl, že jest to neplatné, že do lesa nesmí. Vzal jsem Gubemu doklady, tyto jsem vzal domů a spálil jsem je, protože byly k nepotřebě.“^{21/} Ozbrojení Josefa Soji navrhl vojákům pro jeho partyzánskou minulost údajně Jindřich Beran. Soja měl pomoci chránit železniční majetek. K držení zbraně povolení měl, ale oprávnění kontrolovat lidi procházející lesem mu podle vlastní výpovědi nepříslušelo. V době konání hlavního přelíčení byl Josef Soja podle tehdy platných zákonů ještě nezletilý, a proto jej zastupoval otec. Sojův obhájce v průběhu druhé části hlavního přelíčení předložil soudu ověřený opis členské legitimace Svazu slovenských partyzánů, která dokládala partyzánskou činnost J. Soji v době od 29. srpna 1944 do 7. dubna 1945. Obhájce Vonostránského navrhl zkoumání jeho duševního stavu, ostatní obhájci požadovali

provedení výslechu nepřítomných svědků, a proto soud hlavní přeličení opět přerušil.

Třetí, závěrečná část hlavního přeličení se konala 29. listopadu 1946 a soud v jejím průběhu zejména hledal odpověď na otázku, zda mohlo osazenstvo strážního domku č. 18 nosit zbraně a kontrolovat lidi. Major Ladislav Holas, který od 27. května do 9. srpna 1945 velel posádce v Novém Boru, a jeho pobočník Antonín Řípa shodně vypověděli, že o vydání zbraní pro tyto železničáře požádal přednosta novoborské stanice. Zbraně směli použít pouze v případě ohrožení při výkonu služby a k ochraně železničních objektů v okolí strážního domku. Kontrola Němců jejich úkolem rozhodně nebyla. Řípa upozornil, že slova „a k osobní ochraně a při kontrole osob procházejících lesem“ byla na potvrzení připsána jiným psacím strojem. Oba svědci se také shodli v tom, že situaci v okolních lesích považovali za nebezpečnou a že Beran si mnohokrát na střelbu v okolí stěžoval, ale při průzkumu lesa nikoho nenašli. Beran se hájil tím, že potvrzení mu přinesl traťmistr a doplnění připsal 17. srpna 1945 člen novoborské vojenské posádky podporučík Tuček, který také vystavil téhož dne kvitanci. Beranovo tvrzení ovšem soud jako nevěrohodné odmítl a v rozsudku poukázal na analogii s případem Maštaliře, který si sám také potvrzení vydané posádkovým velitelstvím v podobném duchu doplnil.

Ke svědecké výpovědi byl předvolán také Beranův přímý nadřízený traťmistr František Vyskočil. Někdy v červenci nebo v srpnu 1945 dal do strážních domků po jedné vojenské pušce (tedy další zbraň), které dostal od vojenské posádky v Boru. Pušky směli strážní používat k sebeobraně a ve službě. Podle drážních instrukcí směli zadržet a předvést na četnickou stanici osoby podezřelé a přistížené v blízkosti trati. Tedy jejich pravomoci byly omezeny na kontrolu podezřelých osob pohybujících se na trati a v jejím okolí. Němci do okruhu podezřelých osob spadali, protože nesměli chodit do lesů. Všeobecná kontrola osob pohybujících se v lese železničářům nepříslušela.

Po skončení třetí části hlavního líčení vynesl Krajský soud v České Lípě rozsudek. Vladimír Vonostránský byl uznán vinným ze zločinu nedokonané vraždy zjednané a zločinu vraždy a odsouzen k patnácti rokům těžkého žaláře. Z lékařského posudku vyplynulo, že Vladimír Vonostránský byl neurotik (zvýšená nervozita), ale řádnou duševní chorobou netrpěl. V době spáchání trestných činů byl za své jednání zodpovědný, ačkoliv nebyl ještě plnoletým, protože nedovršil dvacátý rok života. Přeličení ukázalo, že mezi Vonostránským a Beranem panovaly osobní spory

a nevráživost. Josef Soja byl kvůli pokusu o vraždu odsouzen k dvěma rokům těžkého žaláře. Jindřich Beran a Milada Beranová se dopustili zločinu přímé spoluviny na zločinu nedokonané vraždy zjednané a krajský soud rozhodl, že Beran bude potrestán deseti roky těžkého žaláře a Beranová čtyřmi roky. Soud konstatoval, že všichni obžalovaní jednali ze surovosti a z neukázněnosti, Vonostránský a Beranovi částečně také ze ziskuchtivosti, a proto byli dále potrestáni ztrátou volebního práva. Odsouzeným se do výkonu trestu započítala doba strávená v zajišťovací a vyšetřovací vazbě.

Ihned po vynesení rozsudku oznámili všichni odsouzení zmateční stížnost a Vonostránský s Beranovými se proti rozsudku odvolali. Zmateční stížnosti a odvolání proti nízkým výměrám trestu u Soji a Beranové podal také veřejný žalobce.

Nejvyšší soud v Brně 5. března 1947 vyhověl odvolání státního zastupitelství z výroku o výši trestu J. Soji a M. Beranové a trest zvýšil: Josefu Sojovi o dva roky a Miladě Beranové o rok. Ostatní odvolání a zmateční stížnosti zamítl a potvrdil tak rozsudek Krajského soudu Česká Lípa.

Josef Soja se od vynesení rozsudku snažil dosáhnout omilostnění. Žádosti dokládal svou partyzánskou minulostí, tragickými prožitky v dospívání a plicním onemocněním. Ministr národní obrany Ludvík Svoboda udělil uvězněnému Josefu Sojovi 24. února 1948 na paměť partyzánských bojů odznak československého partyzána Za osvobození ČR.

Na základě amnestie prezidenta republiky z 19. června 1948 byl všem odsouzeným v případě Beran a spol. prominut jeden rok žaláře. Soja opustil vězení první, na svobodu byl podmíněčně propuštěn 29. července 1948. O podmíněčné propuštění usilovala také Milada Beranová, ale její žádost byla zamítnuta a Beranová byla propuštěna 17. listopadu 1949. Vladimír Vonostránský žádal o prominutí zbytku trestu a udělení milosti od roku 1949 opakovaně. Věznice a Okresní soud Česká Lípa a Okresní prokuratura Česká Lípa doporučily pro slušné chování, pracovitost a s ohledem na zaostalou výchovu a nízký věk odsouzeného v době, kdy spáchal trestné činy, jeho první žádosti vyhovět. Krajský soud v Liberci však jeho žádost na počátku roku 1950 zamítl. V září 1951 Vonostránský onemocněl specifickým tuberkulózním onemocněním plic a opět požádal o milost nebo alespoň o podstatné snížení trestu. V žádosti překvapivě nejsou zmiňovány zdravotní problémy, ale touha trestance být platným členem nové socialistické společnosti a pomáhat zabezpečovat naši republiku jak proti nepřátelům z imperialistického tábora, tak proti rozkladným živlům vnitřním. V žádosti bylo výslovně uvedeno, že Vonostránský

chce pracovat jako horník v jáchymovských dolech. Velitel vězeňského ústavu v Ostrově u Karlových Varů Vonostránského hodnotil kladně, avšak vzhledem k závažnosti trestného činu žádost nepodpořil. Zamítavé stanovisko tentokrát vyjádřil také Okresní soud v České Lípě a na základě těchto dvou zamítnutí rozhodl Krajský soud v Liberci žádosti nevyhovět. V následujícím roce žádala o prominutí zbývajících trestu Vonostránského matka. Trestanec byl od května do července 1952 léčen ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci. Příčinou jeho onemocnění byla otevřená tuberkulóza plic. Předtím pracoval dva roky v jáchymovských dolech jako lamač a svými výkony vysoce překračoval pracovní normy. Po návratu do Útvaru nápravných zařízení v Plzni-Bory byl přidělen do kožedělné ústavní dílny. Ministerstvo spravedlnosti postoupilo matčinu žádost Lidovému soudu v České Lípě. Její vyřízení trvalo čtrnáct měsíců. Komise pro podmíněné propuštění u Krajského soudu Plzeň žádost 25. února 1953 zamítla. Důvodem byla jednak závažnost Vonostránského trestných činů, jednak špatné povahové vlastnosti, které při páchání těchto činů prokázal – surovost, bezcitnost a ziskuchtivost. Poněkud kuriózní je mravokárný závěr rozhodnutí komise: „Na odsouzeném bude, aby dále v trestu se nezávadně choval, pilně pracoval a o své uvědomění čtením pokrokové a politické literatury se staral. To ho vnitřně a povahově zocelí.“^{22/} Mezitím bylo Vladimíru Vonostránskému na základě amnestie prezidenta republiky ze 4. května 1953 z trestu odnětí svobody prominuto 56 měsíců. 10. září 1953 českolipský soud žádost Růženy Vonostránské o omilostnění syna zamítl. Také v následujícím roce Komise pro podmíněné propuštění u Krajského soudu Plzeň Vonostránského žádost zamítla. Z brány věznice na Borech vyšel 1. února 1955. Ve vězení strávil 9 roků a 4 měsíce.

Jindřich Beran byl nakonec ve výkonu trestu nejdéle. Napomohlo tomu několik okolností: v roce 1946 byl k odnětí svobody odsouzen dvakrát (Okresním soudem v Jičíně a Krajským soudem v České Lípě) a byl tedy recidivistou, jeho matka v žádosti o milost uvedla v roce 1948 nepravdivé údaje a vězeňskou správou byl pro zahálku a svárliвість negativně hodnocen. Nejvíce mu však přitížilo, že 15. června 1949 spolu s dalšími třemi spoluvězni uprchl od trestaneckého pracovního oddílu v Libkovicích u Duchcova. Rozhodnutím prezidenta republiky z 15. prosince 1955 mu byl zbytek trestu odnětí svobody prominut. V té době pracoval jako horník na dole v Žacléři. Rozhodnutí o prominutí trestu mu bylo sděleno 14. května 1956 a téhož dne byl propuštěn na svobodu.

Začátkem podzimu 1945 se v Novém Boru a okolí odehrály události, které patří ke stinným stránkám poválečného odsunu Němců a osidlování pohraničí. Sled popisovaných událostí není typickým obrazem Československa krátce po skončení druhé světové války. Naopak, jedná se o události i na tehdejší dobu spíše výjimečné, i když ne ojedinělé. Smýšlení a chování jejich aktérů, reakce okolí, způsob vyšetřování a tresty pro provinilé zasazené do širších souvislostí však odhalují atmosféru místa a času, dokreslují jinak celkem strohé úřední údaje té doby o počtech odsunutých Němců, o počtech českých osídlenců, o soupisu a přidělu konfiskovaného majetku, o povinných zemědělských dodávkách a o vzniku národních výborů.

Pachatelé Soja a Vonostránský a taky jejich kolega Remiš byli velmi mladí a s násilím a zabíjením se setkali už během války. Všichni pachatelé a takřka všichni svědci událostí měli jen základní vzdělání. Přesto lze v jejich jednání vysledovat rozdíly. Největší problémy s morálkou měl Jindřich Beran, který byl zřejmě násilníkem svým povahovým založením. Přitom je z trestního spisu patrné, že nejednal v rozčilení, bez rozmyslu, zaskočen. V průběhu vyšetřování stále lhal. Ačkoliv nezabil, soud jej pro společenskou nebezpečnost odsoudil k vysokému trestu. Stejně protřelá a prolhaná byla jeho o pět let starší manželka Milada. Navádění k vraždě Beranovi spáchali po zralé úvaze a vzájemné úradě a k zločinnému jednání přivedli hned několik mladých lidí najednou. Manželé Beranovi jistě byli pro dvacetileté záškoláky autoritou. Svoji úlohu tu také sehrály výmysly o partyzánské minulosti Berana a Maštaliře. Soja s Vonostránským byli pravděpodobně lehce zmanipulovatelní, Vonostránský byl navíc zbrklý, prchlivý a v důsledku duševní zaostalosti a poválečných revolučních prožitků neměl schopnost posoudit, kam až lze v restriktivních opatřeních zajít. Strílení Němců zjevně nepokládal za trestný čin. Remiš sice zachránil Hacklové život, vraždu Seidlové a Wilhelmiové však neoznámil. Mohl tak předejít dalším událostem. Méně průhledné je chování Jaroslava Maštaliře. Byl pouze horlivý, nebo svou horlivostí překrýval jiné, horší činy a nelichotivou minulost? Nemalý podíl viny náležel vojákům, protože nesplnili anebo zanedbali řadu služebních povinností. Jejich soudržnost během vyšetřování a přijetí zákona 115/1946 Sb. uchránily sice Zvěřinu se Štěrbou před odsouzením. Kde ale zůstala spravedlnost a pravda? Tomáš Staněk ve své rozsáhlé studii o poválečných exesech v českých zemích dospěl k závěru, že armádní velení a obranné zpravodajství mělo o nezákonném chování příslušníků armády dostatek poznatků, ale před vojenským soudem

skončilo jen mizivé procento případů, protože převážil zájem zabránit úniku informací.^{23/}

V případě Jindřich Beran a spolčníci soudní senát k okolnosti, že trestné činy byly spáchány v době zvýšeného ohrožení republiky,^{24/} nepřihlédl a ustanovení zákona č. 115/1946 Sb. k zastavení trestního stíhání nepoužil. Stejná doba, stejné místo, stejné právní prostředí, společní aktéři a rozdílné konce.

Spíše než k záškodnickým akcím organizovaných skupin německých nacistů docházelo v příhraničních oblastech Českolipska k nepovolenému překračování hranic a pašování nejrůznějších předmětů a cenin a dokonce i domácích zvířat. Při ilegálním překračování hranic byly přistíženy desítky lidí, ale nebyly trestány zastřelením. Nedostatek bezpečnostních a pořádkových sil neumožnil dokonalou ochranu státní hranice a němečtí starousedlíci měli navíc výhodu znalosti místního prostředí. Na druhou stranu je třeba říci, že někteří Němci překračovali hranice ozbrojeni a v případě dopadení neváhali zbraň použít. O nezákonně držené zbraně nebyla na české ani na německé straně brzy po válce nouze. Ostraha objektů, už jen kvůli možným krádežím a drancování, a osobní ostražitost byly nutné, otázkou ovšem zůstává volba vhodných prostředků. Z předešlého obsahu je patrné, že na prověřování lidí zařazených do služebního poměru anebo dokonce oficiálně vybavených zbraní nebyl čas, nebo nebylo z koho vybírat. To v mnoha případech mělo tragické následky.

V historiografii a publicistice věnované odsunu Němců a vzniklé v uplynulých patnácti letech se často uvádí, že v poválečných měsících docházelo k různým excesům a odplatám páchaným na německém obyvatelstvu v českých zemích. Jen zřídka je takovéto tvrzení v odborné literatuře doloženo konkrétním případem, anebo se opakovaně citují známé příklady. Právě proto vznikl tento článek věnovaný několika nejzávažnějším a dosud nepublikovaným excesům spáchaným českými civilisty na Němcích po skončení druhé světové války na Novoborsku.

POZNÁMKY

- 1/ Jindřich Beran při výslechu dne 1. 10. 1945 vypověděl, že Maštálíř byl přítomen již při zadržení obou žen.
- 2/ 12. října 1944 v Chlumci nad Cidlinou poštval při hádce na svého bratra Ferdinanda psa a navíc ho prudce udeřil do obličeje štětcem a tím mu zlomil čelist a prorazil tvář. Manželka Milada Beranová všemu přihlížela. Za tento čin byl Beran Krajským

- soudem v Jičíně 3. září 1946 odsouzen k pěti měsícům žaláře a ztrátě volebního práva.
- 3/ Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále jen SOA Litoměřice), fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 312/46 Jindřich Beran a spol.
 - 4/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 98/47 Jaroslav Maštaliř.
 - 5/ Záškolák byl vlastně učeň. V praxi se pod dozorem zkušeného zaměstnance zaškoloval, jak obsluhovat, udržovat a spravovat drážní zařízení.
 - 6/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 312/46 Jindřich Beran a spol.
 - 7/ Tamtéž.
 - 8/ Psaní malého písmene n ve slovech Němec, Němka bylo v roce 1945 naprosto obvyklé, bylo totiž vyjádřením pohrdání s příslušníky tohoto národa.
 - 9/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 168/47 Jaroslav Kosnar.
 - 10/ Tamtéž.
 - 11/ Jednalo se o Josefa Ludvíka a J. Hořejšího, které J. Kosnar prezentoval jako své zástupce a kteří se s ním podíleli na páchání různých zločinů. J. Ludvík působil v Osečné.
 - 12/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 168/47 Jaroslav Kosnar.
 - 13/ Tamtéž.
 - 14/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 98/47 Jaroslav Maštaliř.
 - 15/ František Štěrba se narodil 5. 10. 1914 v Dlouhopolsku, okres Poděbrady, bydlel v Zehuni, měl pouze základní vzdělání, byl ženatým otcem dvou dětí.
 - 16/ Fantišek Zvěřina se narodil 10. 11. 1913 ve Valdorffě, okres Dačice, bydlel v Lysé nad Labem, měl základní vzdělání, byl ženatým otcem jednoho dítěte.
 - 17/ Obranné zpravodajství a polní prokurátor vedli pravděpodobně spis i k případu Františka Štěrby. Také jeho spis byl s největší pravděpodobností předán Státnímu zastupitelství v České Lípě. V inventáři fondu Krajský soud Česká Lípa uloženém ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích je chybně uvedeno, že pod značkou Tk VIII. 1223/47 je uložen spis Františka Štěrby. Ve skutečnosti se jedná o spis Františka Zvěřiny. Štěrbov spis nebyl dohledán.
 - 18/ Elsa Seidlová byla asi 160 cm vysoká, velmi silná, měla světlekaštanové vlasy.
 - 19/ Elfrieda Wilhelmiová byla vysoká asi 165 cm, měla tmavohnědé vlasy a byla rovněž silně postavy.
 - 20/ Staněk, Tomáš: Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. In: Sešity ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 41/2005, Praha 2005.
 - 21/ SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa, inv. č. 442 – zločiny a přečiny projednané, číslo spisu Hp 312/46 Jindřich Beran a spol.
 - 22/ Tamtéž.
 - 23/ Staněk, Tomáš: Poválečné „excesy“, s. 88 an.
 - 24/ Podle § 18 dekretu č. 16/1945 Sb. z. a n. se dobou zvýšeného ohrožení republiky „rozumí doba od 21. května 1938 do dne, který bude určen vládním nařízením.“ Doba zvýšeného ohrožení republiky skončila 31. prosince 1946. Stanovilo tak vládní nařízení č. 217/1946 Sb, z. a n. z 22. 11. 1946.

Obr. 1. Jindřich Beran na fotografii pořízené po zatčení. (SOA Litoměřice, fond Krajský soud Česká Lípa.)

Obr. 2. Dnešní podoba strážního domku č. 18 nedaleko Svoru. (Foto: M. Sovadina.)

RESUMÉ

**„Führt das da weg, macht es kalt und verscharrt es!“ –
ein Fall mit einem unklarem Ende**

Jana Blažková

Der Artikel behandelt drei tragische Ereignisse, welche sich im Herbst 1945 in der Nähe von Nový Bor (Haida) abspielten. Bahnwärter aus dem Wächterhaus No. 18, das auf der Strecke Česká Lípa-Rumburk in den Wäldern bei Svor stand, und der Postbedienstete Maštaliř führten gesetzwidrige Personenkontrollen durch. Ende August hielten sie zwei deutsche Frauen fest, welche illegal die Staatsgrenze überschritten hatten, um in Böhmen Lebensmittel zu besorgen. Es ging um Elsa Seidel und Elfriede Wilhelm. Beide wohnten vor der Vertreibung nach Deutschland in Nový Bor. Die Bahnwärter riefen Soldaten der Garnison in Nový Bor zu Hilfe, die anordneten, die Frauen in das Sammellager in Česká Lípa zu eskortieren. Die Eskorte bildeten der Postbedienstete Maštaliř und der Gefreite Štěrba. Unterwegs erschossen sie die Frauen und die Bahnwärter begruben ihre Körper im Wald. Die Soldaten erwähnten das Ereignis in ihrem Rapport nicht. Maštaliř sagte später aus, dass das Erschießen der Frauen einer der Soldaten mit folgendem Befehl anordnete: „Führt das da weg, macht es kalt und verscharrt es!“. Die Ermittlung des Falls dauerte zwei Jahre. Dem Gericht gelang es nicht zu ermitteln, ob Maštaliř beide deutsche Frauen mutwillig und allein tötete, oder sie zusammen mit dem Gefreiten aufgrund eines militärischen Befehls erschoss. Im Oktober 1947 stellte die Staatsanwaltschaft in Česká Lípa aufgrund des Gesetzes Nr. 115/1946 GSl. die Strafverfolgung aller Verdächtigen ein. Laut diesem Gesetz wurde eine Handlung, zu welcher es vom 30. September 1938 bis zum 28. Mai 1945 kam und die auf eine gerechte Vergeltung der Taten der Okkupanten und deren Helfer abzielte, nicht als Straftat betrachtet. Der Fall von E. Seidel und E. Wilhelm ist jedoch ein Beispiel für den Missbrauch dieses Gesetzes.

Im September 1945 hielten die Bahnwärter in der Nähe des Wächterhauses No. 18 weitere drei deutsche Frauen an. Der deutschen Bevölkerung wurde der Eintritt in die Wälder aus Sicherheitsgründen verboten. Die Bahnwärter beschließen, die Deutschen umzubringen und ihr Eigentum zu teilen. Sie führten sie in den Wald, wo es jedoch zwei Frauen gelang zu entkommen. Auch die dritte Frau, Gertrude Hackel aus Liberec, wurde nicht erschossen, weil dem Bahnwärter Vonostránský das Gewehr versagte. Frau Hackel wurde zurück in das Wächterhaus geführt, wo sie sich während der Nacht mehrmals unfreiwillig dem Geschlechtsverkehr unterwarf, weil sie Angst um ihr Leben hatte. Am nächsten Tag ließen sie die Bahnwärter frei. Weder Frau Hackel noch ihre Kolleginnen meldeten es vor Angst.

Alle Verbrechen wurden erst während der Ermittlung eines weiteren Mordes entdeckt, welchen Vonostránský Ende September 1945 verübte. In den Wäldern hinter Nový Bor erschoss er den Antifaschisten Josef Gube aus Arnultovice. Gube hatte für das Betreten des Waldes eine schriftliche Erlaubnis. Vonostránský war ein primitiver und neurotischer Mensch. Er erschoss Gube darum, weil er eine weiße Binde auf dem Ärmel trug, also ein Deutscher war und es Deutschen verboten war, den Wald zu betreten. Für die Ermordung von Gube, die Beteiligung am Mord, den Versuch drei deutsche Frauen zu

töten sowie für die Anstiftung zum Mord wurden vier Leute verurteilt, darunter eine Frau. Der Artikel zeigt extreme Situationen auf, zu denen es in der Grenzregion kurz nach dem Ende des zweiten Weltkriegs kam.

übersetzt von Petra Sochová

MRAVENEC RAŠELINNÝ (*FORMICA PICEA* NYLANDER, 1846) NA ČESKOLIPSKU

Pavel Bezděčka – Klára Bezděčková

Pavel Bezděčka – Klára Bezděčková: *Black bog ant (Formica picea Nylander, 1846) in region of Česká Lípa (North Bohemia)*

The district of Česká Lípa (Northern Bohemia) has not yet been successfully myrmecologically investigated. The black bog ant *Formica picea* Nylander, 1846 is one of the most important ant species that has been found in this region till now. It was recorded in the cadastres of the villages of Provodín, Jestřebí, Doksy – Břehyně and Mařeničky. In Central Europe this species is a glacial relict and is endangered as the suitable habitats are gradually destroyed. The record of *F. picea* near the village of Mařeničky is the first one in the area of the Protected landscape Lužické hory (Lusatian Mts.). This finding shows the need of a future systematic myrmecological research, not only in the Protected landscape area, but also in the whole region of northern Bohemia.

Úvod

Území Českolipska (okres Česká Lípa) nebylo dosud myrmekologicky dostatečně prozkoumáno. Jedním z nejvýznamnějších druhů mravenců, nalezených dosud na Českolipsku, je mravenec rašelinný *Formica picea* Nylander, 1846, který byl zjištěn v katastrech obcí Provodín, Jestřebí, Doksy – Břehyně a Mařeničky. V podmínkách střední Evropy se jedná o glaciální relict, ohrožený úbytkem vhodných stanovišť. Nález *F. picea* u Mařeniček je prvním dokladem tohoto druhu na území Lužických hor. Dokládá nezbytnost důkladného myrmekologického průzkumu nejen této chráněné krajinné oblasti, ale celého Českolipska.

Černý, výrazně lesklý mravenec *Formica picea* (mravenec rašelinný, black bog ant) je boreomontánní druh, který se v Evropě vyskytuje pouze lokálně, převážně na rašelinistích. Hnízda buduje v bultech mechů či ostric, v Alpách staví též jednoduchá zemní hnízda v trávnicích subalpinského a alpinského stupně (Seifert 2004).

Formica picea je druhem s velmi nestabilní a nevyjasněnou taxonomií a nomenklaturou. V literatuře je většinou uváděn pod jménem *Formica picea* Nylander, 1846. Vzhledem k tomu, že *Formica picea* Nylander, 1846 je mladším primárním homonymem k *Formica picea* Leach, 1825, začali ve druhé polovině 20. století někteří autoři používat pro pojmenování tohoto druhu synonymum *Formica transcaucasica* Nasonov, 1889. Později zavedl Bolton (1995) ve svém světovém katalogu mravenců pro tento druh jméno *Formica candida* Smith, 1878. Toto pojmenování se udrželo do roku 2004, kdy Seifert provedl redeskripci a oddělil dva sesterské druhy: *Formica picea* Nylander, 1846, rozšířený v Evropě, na Kavkaze a západní Sibiři a *Formica candida* Smith, 1878, rozšířený ve všech horách střední Asie severně od Horno-altajského regionu, v Tibetu, Mongolsku, Bajkalském regionu a na východní Sibiři (Seifert 2004). Podle Seiferta ani tento stav nemusí být konečný a v budoucnosti jsou možné další změny (Seifert, osobní sdělení).

Ve střední, západní a jižní Evropě je mravenec *Formica picea* považován za glaciální relikv (např. Czechowski et al. 2002) a v mnoha zemích je chráněn legislativou. V České republice je zařazen do seznamu zvláště chráněných živočichů v kategorii ohrožený druh. V Červeném seznamu ohrožených druhů České republiky (část Bezobratlí) figuruje tento druh mezi kriticky ohroženými druhy (Bezděčka 2005a). Nejzávažnějším ohrožením mravenců *Formica picea* je fragmentace a likvidace vhodných stanovišť v důsledku zemědělského obhospodařování mokřadů a průmyslového využití rašelinišť.

Mravenec rašelinný v České republice

U nás je mravenec *Formica picea* uváděn ze Šumavy (Soudek 1920; Záleský 1939, 1941; Werner nepubl. inf.), Jeseníků (Záleský 1939, 1941) – tento údaj je v současnosti diskutován (Bezděčka 2005b), Třeboňska (Vondráček 1920; Záleský 1939, 1941), Velkomeziříčska (Záleský 1939), Jindřichohradecka (Záleský 1939, 1941; Lauterer 1968), Českolipska (Vysoký – Šutera 2001), na Českomoravské vrchovině (Záleský 1939; Sadil 1945; Lauterer 1968; Nenadál 1998; Bezděčková – Bezděčka 2007) a na Kraslicku (Bezděčka – Bezděčková 2007).

Během posledních dvou let jsme prozkoumali na území České republiky více než sto lokalit a provedli jsme determinaci materiálu, který nám byl dodán z patnácti dalších rašelinných a mokřadních lokalit. Současný výskyt *F. picea*, tedy výskyt po roce 2000, je nám nyní znám ze 46 lokalit

na Šumavě, Českomoravské vrchovině, Českolipsku, Jindřichohradecku, v Českém lese, Lužických horách a v okolí Kraslic. Celkem je obsazeno 23 čtverců (obr. 1) síťové mapy České republiky (Pruner – Míka 1996).

Při svých výzkumech jsme zjistili, že lokality nejsou mravenci *F. picea* nikdy celoplošně obsazeny, ale hnízda jsou koncentrována jen do jedné nebo několika částí lokality. Počet hnízd se v těchto místech pohybuje od čtyř do padesáti na 50 m² a jejich minimální vzdálenost byla 0,5 m. Malá vzdálenost mezi hnízdy tohoto silně agresivního druhu a jejich koncentrace na vzájemně izolovaných plochách v rámci jedné lokality napovídá, že se s největší pravděpodobností jedná o hnízda příbuzná, případně o polykalické kolonie (Bezděčková – Bezděčka 2007). K podobným úvahám dospěl již Vondráček (1920) na základě studií Bönnera (1914, 1915). K rozluštění tohoto problému přispěje náš další výzkum spočívající ve studiu genetiky, biologie a etologie jednotlivých populací.

Charakter a tvar hnízd *F. picea* je na zkoumaných lokalitách proměnlivý. Převládají typická hnízda, která jsou umístěna do bultů rašeliničku *Sphagnum* spp. a ploníku *Polytrichum* spp. (obr. 2) nebo ostríc *Carex* spp. (obr. 3). Základem těchto hnízd je komplex drobných dutin mezi stélkami rašeliničku či stébly a listy ostríc. Výjimečně jsou hnízda budována i v trsech borůvčí *Vaccinium myrtillus*. Zde jsou osnovou hnízda stonky a větvičky borůvčí, poměrně objemné meziprostory jsou zčásti vyplněny rozkousanými suchými pupeny a lístečky borůvčí. Některá hnízda v borůvčí jsou vzácně pokryta nebo navýšena kupkami z rostlinného materiálu přineseného z okolí (jehlice smrků) a to až do výšky 20 cm (obr. 4) (Bezděčková – Bezděčka 2007).

Na lokalitách v Jihlavských vrších a na Českolipsku jsme ověřili, že v centrální části hnízda probíhá zimování mravenců. Zaznamenali jsme také nadmořskou výšku obsazených lokalit. Nejvýše položenou dosud známou lokalitou výskytu mravence rašelinného v ČR je Jezerní slať na Šumavě (1 060 m n. m.) a nejnižše položenou lokalitou je NPR Novozámecký rybník na Českolipsku (250 m n. m.).

Mravenci druhu *F. picea* stejně jako někteří další příslušníci rodu *Formica*, např. *F. fusca* Linnaeus, 1758, *F. lemni* Bondroit, 1917, *F. cunicularia* Latreille, 1798, mohou být využíváni otrokářskými druhy mravenců (výše uvedené druhy byly dříve řazeny do společného podrodu *Serviformica* Forel, ten však byl relativně nedávno spolu s dalšími podrody synonymizován s rodem *Formica* Linnaeus (Agosti 1994, Bolton et al. 2007). Na některých lokalitách, např. Jezdovickém rašeliništi (Jihlavské vrchy) a u Modravy (Šumava), známe využívání *F. picea* otrokářským

druhem *Formica sanguinea* Retzius, 1783. Zjistili jsme, že výjimečně se díky této situaci mohou dělnice *F. picea* objevit i mimo vlastní mokřad, jak jsme se přesvědčili v roce 2006 na lokalitě Modrava na Šumavě. Dělnice *F. picea* jsme zde jako pomocné mravence zastihli v hnízdě *F. sanguinea*, umístěném na jižně exponované xerothermní stráni nejméně 10 m nad mokřadem (Bezděčková – Bezděčka 2007).

Zvláštní pozornost jsme v roce 2007 věnovali ověřování výskytu mravence rašelinného v Jihlavských vrších a na Dačicku po téměř čtyřiceti letech (Lauterer 1968). Z osmnácti historických lokalit jsme současný výskyt mravenců *F. picea* ověřili jen na devíti z nich. Z toho jsme pouze na čtyřech lokalitách našli silné a perspektivní populace (jednalo se výhradně o přírodní rezervace); na zbývajících pěti lokalitách, na něž se nevztahuje územní ochrana, jsme našli pouze živořící fragmenty někdejších populací (Bezděčková – Bezděčka 2007).

To odpovídá stavu populací na všech třiceti lokalitách, které jsme v letech 2004 až 2007 našli v celé centrální části Českomoravské vrchoviny. Polovina z těchto populací, která prosperuje, se nachází v maloplošných zvláště chráněných územích (1 x NPR, 1 x NPP, 12 x PR a 1 x PP). Zbýlá polovina populací se nachází v tzv. volné krajině, tedy na lokalitách bez územní ochrany. Tyto lokality v důsledku meliorací, zalesnění, eutrofizace či přirozené sukcese degradují, postupně zanikají, což vede i k zániku místních populací mravence rašelinného. Na zanikajících lokalitách jsme pozorovali, že jednotlivá hnízda mravenců *F. picea* jsou výjimečně a dočasně schopna přežít i ve značně pozmeněných podmínkách s vysokým stupněm degradace původního mokřadu. Existenční podmínkou přítomnosti těchto mravenců na negativně změněných stanovištích se jeví zachování alespoň malých ostrůvků nižší vegetace, přítomnost kompaktních drnů (bultů) ostřic či jiných trav a částečné až úplné oslunění hnízd. Vysoká hladina spodní vody není pravděpodobně tolik významná. Otázkou však zůstává, jaké podmínky a v jakém časovém horizontu jsou i pro poslední přežívající hnízda limitující.

Mravenci Českolipska

Českolipsko je jedním z významných území naší republiky, kde mravenci nebyli dosud dlouhodobě a soustavně zkoumáni. První písemné informace o mravencích regionu pocházejí ze třicátých let minulého století (Novák 1939; Záleský 1939). Později se objevují písemné informace od Samsišáka (1957, 1966) a Vysokého (1994). Vysoký a Šutera zařadili

do své práce o mravencích severozápadních Čech nejen vlastní sběry, ale všechny do té doby jim známé informace o mravencích Českolipska (Vysoký – Šutera 2001). Celkem je zde z Českolipska zmíněno 14 lokalit a výskyt 22 druhů mravenců. Tři z nich, *Myrmica lobicornis* Nylander, 1846, *Harpagoxenus sublaevis* (Nylander, 1848) a *Formica picea*, řadíme k druhům vzácnějším, zřídka nalézaným.

Na Českolipsku však mravence příležitostně sbírali i další entomologové. Jejich dosud nepublikované sběry jsou uloženy v soukromých či muzejních sbírkách. V současnosti jsou nám známy sběry Sadila (jeden druh, Bezděz, rok 1936), Brestovanského (dva druhy, Doksy, 1984) a zejména Bezděčky (více druhů, více lokalit, 1981). Další informace poskytlo mapování lesních mravenců v rámci první etapy Akce Formica v letech 1983 a 1984. Mapovatelé Klíma, Hálek, Kamzík, Studničný a Kozák přinesli údaje o šesti druzích mravenců v lesích kolem České Lípy, Skalice, Mimoně a Máchova jezera. V posledních letech sbírali mravence na Českolipsku Honců a autoři této práce, materiály však dosud nejsou zpracovány. Do září 2007 obsahoval seznam mravenců Českolipska 25 druhů.

Členitá krajina Českolipska, množství přírodně dochovaných míst a pestrost biotopů však napovídá, že zdejší myrmekofauna bude mnohem bohatší, a že lze předpokládat nálezy dalších významných a vzácných druhů. To se týká zejména dochovaných přírodních stanovišť v CHKO Kokořínsko a v CHKO Lužické hory.

Mravenec rašelinný na Českolipsku

K nejvýznamnějším mravencům Českolipska patří bezesporu mravenec rašelinný *Formica picea*. V tomto regionu byl donedávna znám pouze z rašeliníšť z širšího okolí Máchova jezera. Poprvé byl sbírán na rašeliníšti u Provodína na okraji dnešní NPR Novozámecký rybník 17. 6. 1981 v rámci akce pořádané Čs. Spol. entomologické (Bezděčka, nepubl. inf.). Během dalších let sbíral mravence rašelinného u Provodína Vysoký (Vysoký 1991, 1994; Vysoký – Šutera 2001). Výskyt u Jestřebí (v místě navrhované NPP Jestřebské slatiny) potvrdil opakovaně Honců:

2. 9. 1997 (ve Vlastivědném muzeu v České Lípě je uložen jeden ex. dělnice *F. picea* – lgt. et det. Honců) ze zemní pasti zakopané na louce za železniční tratí;

12. 8. 2007 (dva ex. dělnic *F. picea* – lgt. et det. Honců, revid. Bezděčka 2007) ze zemní pasti instalované na louce pod Konvalinkovým vrškem.

Popis lokality: bezkolencová louka z větší části pravidelně kosená. Louku protínají odvodňovací kanály, jejich břehy jsou místy porostlé olší, vrbou a břízou. Dřeviny zde zatím nemají invazní charakter. Vzácná květena je zde zastoupena druhy *Epipactis palustris*, *Dactylorhiza maculata*, *Parnassia palustris*, *Phyteuma orbiculare*; v odvodňovacím příkopu též *Liparis loezeli* a *Pinguicula bohemica*). Lokalita je ohrožena expanzí rákosu. Z hlediska výskytu *F. picea* je významné, že hladina podzemní vody ani v jarních měsících nevystupuje nad povrch půdy.

Současný výskyt tohoto druhu u Provodína a Jestřebí jsme aktuálně potvrdili 10. 12. 2007 nálezem zimujícího hnízda při hranici NPR Novozámecký rybník, podél silnice mezi obcemi Jestřebí a Provodín. Během krátké doby jsme zde našli řadu trsů ostřic, které nesly znaky hnízd mravenců *F. picea*. Vzhledem k datu jsme otevřeli pouze jeden z nich. Přitom jsme ověřili, že mravenci rašelinní byli zazimováni v centrální části hnízda, které bylo situováno v horní polovině ostřicového trsu (bultu). V sousedním trsu, hned v horní povrchové vrstvě, jsme zaznamenali zimování početné kolonie doprovodného druhu *M. scabrinodis* Nylander, 1846.

Následující den 11. 12. 2007 jsme navštívili okraj rašeliniště v NPR Břehyně – Pecopala, při silnici z Břehyně do Hradčan (obr. 5). Zde jsme našli další zimující hnízdo *F. picea* v horní části mohutného ostřicového bultu. Po rozevření vrcholu bultu byly dělnice ihned velmi aktivní ačkoli vnější teplota nedosahovala pěti stupňů celsia. Na stejném stanovišti, cca 300 m jižněji, našel mravence rašelinného M. Honců již 2. 10. 1997 (jeden ex. dělnice *F. picea* – lgt. et det. Honců) ze zemní pasti instalované v severní části rašeliniště Břežyňského rybníka v NPR Břehyně–Pecopala s příznačnými zvláště chráněnými druhy rostlin: *Hammarbya paludosa*, *Oxycoccus palustris*, *Menyanthes trifoliata*, *Drosera rotundifolia* a *Dactylorhiza incarnata*.

Mimo oblast Máchova jezera nebyl donedávna tento druh na Českolipsku znám. Dne 11. září 2007 jsme navštívili několik mokřadních lokalit v Lužických horách. Naším úkolem bylo ověřit, zda se v této oblasti *F. picea* vyskytuje. Toho dne jsme uspěli jen na jedné lokalitě, a to v přírodní památce Rašeliniště Mařeničky (obr. 6).

Popis lokality: přírodní památka Rašeliniště Mařeničky o výměře 5,83 ha leží v nadmořské výšce 360–370 m. Byla vyhlášena v roce 2003 za účelem ochrany regionálně ojedinělého zachovalého rašeliniště. Jedná se o pramennou úžlabinu při západním úpatí Jezevčího vrchu. Horninové

podloží tvoří středně zrnité křemenné pískovce březenského souvrství. Ty jsou překryty kvartérními uloženinami organického původu (rašelinou). Rašeliniště je z velké části porostlé rašelinnou březinou s břízou pýřitou (*Betula pubescens*) a břízou bělokorou (*Betula pendula*). Na loučce uvnitř březiny jsou hojně klikva bahenní (*Oxycoccus palustris*) a rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*). Vzácně se vyskytuje i suchopýr pochvatý (*Eriophorum vaginatum*). V souvislých porostech převažuje bezkoleneček modrý (*Molinia coerulea*), několik druhů ostřic (*Carex* spp.) a orobineček širokolistý (*Typha latifolia*). Navazující plochy pokrývá několik typů společenstev vlhkých luk a mokřadních lad. Ze vzácnějších druhů byly zaznamenány prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*) a mochna bahenní (*Potentilla palustris*). Ve východní části rašeliniště je vyvinuta rozsáhlá druhově chudší rákosina.

Během krátké návštěvy jsme zde v trsech ostřic našli tři hnízda *F. picea*, v těsné blízkosti pak hnízda mravenců *Myrmica scabrinodis* a *Myrmica ruginodis* Nylander, 1846. Jednalo se o okrajovou část lokality – relativně stinný břeh bezejmenného potůčku se vzrostlými olšemi a břízami. Na otevřené a kosené části lokality jsme hnízda *F. picea* ne našli.

Závěr

Myrmekofauna Českolipska nebyla dosud soustavně studována. Dosaďované publikované práce podávají informace o výskytu 22 druhů mravenců. Dosud provedená revize několika soukromých a muzejních sbírek rozšířila tento seznam o další tři druhy. Předpokládáme, že revize dalších sbírek (zejména sbírky Vlastivědného muzea v České Lípě) přinese další poznatky a nové druhy mravenců pro Českolipsko.

V září 2007 jsme prozkoumali pět mokřadních lokalit v Lužických horách, přičemž jsme na jedné z nich (PP Rašeliniště Mařeničky) našli kolonie mravence rašelinného *F. picea*. Jedná se o první nálezy tohoto glaciálního reliktu na území Lužických hor. Představuje to významné rozšíření informací o výskytu *F. picea* na našem území. Lze předpokládat, že tento druh se vyskytuje i na dalších lokalitách Lužických hor. Na Českolipsku, zejména pak v CHKO Lužické hory a v CHKO Kokořínsko, by měl být proveden řádný a soustavný myrmekologický průzkum.

Poděkování

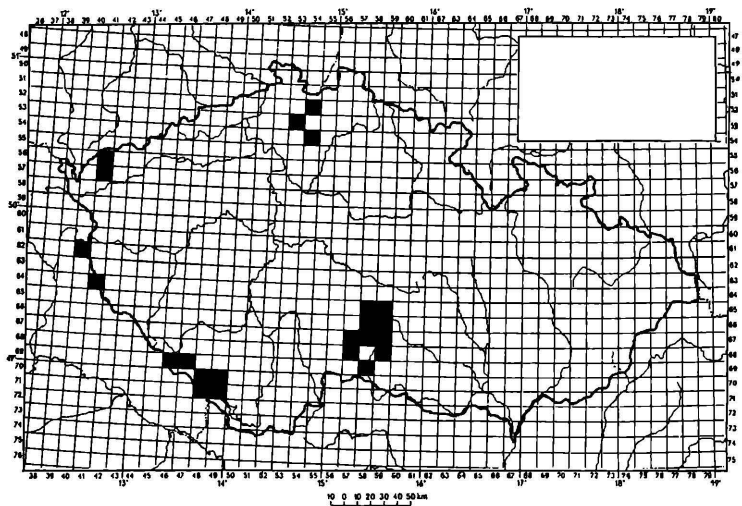
Děkujeme RNDr. Miroslavovi Honců z Vlastivědného muzea v České Lípě za data, která nám poskytli k napsání tohoto příspěvku.

Tato práce byla podpořena projekty SP/2d4/23/07 MŽP ČR a DE07PO4OMG009 MK ČR.

LITERATURA

- Agosti D. 1994: The phylogeny of the ant tribe Formicini (Hymenoptera: Formicidae), with the description of a new genus. *Systematic Entomology*, 19: 93–117.
- Bezděčka P. 2005a: Formicoidea (mravenci), pp. 384–386. – In: Farkač J., Král D. & Škorpík M. (eds.), *Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 760 pp.
- Bezděčka P. 2005b: Mravenci Jeseníků (Hymenoptera: Formicidae). *Campanula*, sborník referátů z konference k 35. výročí CHKO Jeseníky, Jeseník, 76–79.
- Bezděčka P. & Bezděčková K. 2007: Mravenec rašelinný (*Formica picea* Nylander, 1846) na Kraslicku. *Příroda Kraslicka*, Kraslice, 1: 67–76
- Bezděčková K. & Bezděčka P. 2007: *Formica picea* Nylander, 1846 (Hymenoptera: Formicidae) v centrální části Českomoravské vrchoviny. *Acta Rerum Naturalium*, Muzeum Vysočiny, 3: 23–28.
- Bolton B. 1995: *A new general catalogue of the antsof the world*. Harvard Univ. Press, Cambridge, MA, 504 pp.
- Bolton B., Alpert G., Ward P. S. & Naskrecki P. 2007: *Bolton's catalogue of ants of the world. p. 1758–2005*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, (CD-ROM).
- Bönnner W. S. J. 1914: *Formica fusca picea* eine Moorameise. Mit Schlussbemerkung fon E. Wassmann S. J. *Biolog. Central. B.*, 34 Bd.
- Bönnner W. S. J. 1915: Die Ueberwinterung von *Formica picea* und andere biologische Beobachtungen. *Biolog. Central. B.*, 35 Bd.
- Czechowski W., Radchenko A. & Czechowska W. 2002: *The ants (Hymenoptera, Formicidae) of Poland*. Mus. and Inst. of Zool. PAS, Warszawa, 200 pp.
- Lauterer P. 1968: Notes on the occurrence of four rare species of ants in Moravia. *Acta Rer. Natur. Mus. Nat. Slov.*, XIV-1: 95–98.
- Neřád S. 1998: Galerie chráněných druhů VI. Mravenec rašelinný (*Formica picea* Nylander, 1846). *Drosera*, 6: 17–19.
- Novák V. 1939: Příspěvek k poznání mravenců severních Čech. *Čas. Spol. Ent.*, 36: 38–39.
- Pruner L. & Míka P. 1996: List of settlements in the Czech Republic with associated map field codes for faunistic grid mapping system. *Klapalekiana*, 32 (Suppl): 1–115.
- Sadil J. 1945: Příspěvek k poznání mravenčí zvířeny Českomoravské vysočiny. *Ent. Listy*, 8: 11–20.
- Samsišník K. 1957: Einige interessante ameisenarten aus dem Elbsandsteingebirge. *Abh. Ber. Staatlich. Mus. Tierk. Dresden*, 23: 9–13.

- Samsřinák K. 1966: K zoologickému výzkumu v Lužických horách. *Živa* 2: 67.
- Seifert B. 2004: The "Black Bog Ant" *Formica picea* Nylander, 1846 – a species different from *Formica candida* Smith, 1878 (Hymenoptera: Formicidae). *Myrmecol. Nachrichten*, 6: 29–38.
- Soudek Š. 1920: *Formica picea* Nyl. na Šumavě. *Věda Přírodní*, 1: 147.
- Vondráček K. 1920: Rašelinný mravenec v Čechách (*Formica picea* Nyl.). *Věda Přírodní*, 1: 33–36.
- Vysoký V. 1991: *Výsledky průzkumu blanokřídleho hmyzu nadčeledi Formicoidea*. – In: Kolektiv autorů: *Závěrečná zpráva přírodovědné inventarizace Novozámecký rybník – území dotčené stavbou plynovodu u Jestřebí*. Ústí n.L. vydalo 41/8 ZO ČSOP. Uloženo in VMG Česká Lípa.Ms., 4 str., nestránkováno.
- Vysoký V. 1994: Příspěvek k poznání mravenců SPR Novozámecký rybník. *Fauna boh. Septentr.*, T. 19: 155–160.
- Vysoký V. & Šutera V. (2001): *Mravenci severozápadních Čech*. Albis international, Ústí nad Labem, 211 pp.
- Záleský M. 1939: Formicoidea, Prodrómus našeho hmyzu blanokřídleho. 3. *Sborník Entom. Odd. Nár. Musea v Praze*, XVII: 192–240.
- Záleský M. 1941: Hnízda mravence rašelinného *Formica picea* Nyl. *Věda Přírodní*, 20, 8: 240–243.
- www.ekovychovalk.cz/filemanager/files/file.php?file=3096

Obr. 1. Síťová mapa rozšíření *Formica picea* v České republice (stav k 1. 1. 2008).

Obr. 2. Hnízdo *Formica picea* v bultu ploníku (NPR Radostínské rašeliniště, Žďárské vrchy).

Obr. 3. Hnízdo Formica picea v trsu ostrice (Splavské rašeliniště, Šumava).

Obr. 4. Hnízdo Formica picea v borůvčí s nadstavbou z jehlic smrku (PR Na Oklíce, Českomoravská vrchovina).

*Obr. 5. Stanoviště *F. picea* v NPR Břehyně – Pecopala.*

Obr. 6. PP Rašeliniště Mařeničky. (Všechny fotografie: P. Bezděčka.)

RESUMÉ

***Formica picea* Nylander 1846 in der Umgebung von Česká Lípa**

Pavel Bezděčka – Klára Bezděčková

Die Myrmekofauna der Umgebung von Česká Lípa ist bisher nicht systematisch untersucht worden. Die bis heute veröffentlichten Arbeiten informieren über das Vorkommen von 22 Ameisenarten, welche Zahl im Laufe der Revision einiger privater und Museumsammlungen durch drei weitere Arten vergrößert wurde. Es ist anzunehmen, dass eine Revision weiterer Sammlungen (insbesondere des Heimatkundemuseums in Česká Lípa) neue Erkenntnisse und für das Gebiet von Česká Lípa neue Ameisenarten bringen wird.

Im September 2007 haben wir 5 Lokalitäten von Feuchtgebieten im Lausitzer Gebirge untersucht, wobei wir in einer von ihnen (Naturdenkmal Torfwiese Mařeničky) Kolonien von *F. picea* gefunden haben. Es handelt sich dabei um die ersten Funde dieses eiszeitlichen Reliktes auf dem Landschaftsschutzgebiet Lausitzer Gebirge, die eine bedeutende Erweiterung der Kenntnisse über das Vorkommen von *F. picea* auf unserem Gebiet darstellen, wobei anzunehmen ist, dass diese Art auch an anderen Orten des Lausitzer Gebirges vorkommen wird. Daraus folgt, dass in der Umgebung von Česká Lípa, insbesondere in den Landschaftsschutzgebieten Lausitzer Gebirge und Kokořínsko eine systematische myrmekologische Untersuchung durchgeführt werden sollte.

Übersetzt von Petr Kühn

KRASCI (*BUPRESTIDAE*) ČESKOLIPSKA DODATEK I.

Miroslav Honců – Ludvík Kašpar

Miroslav Honců – Ludvík Kašpar: *The buprestids (Buprestidae) of the region of Česká Lípa. Supplement I.*

This paper gives supplementary results of the investigation of the buprestids in the region of Česká Lípa from the years 2003 to 2007. In the course of an inthas been proved so that the whole number of buprescid species amounts to fifty. From this number 10 species are reported on the basis of one author and their occurrence needs confirmation. Several from these bubrescides belong to the rare species and, therefore, are contained in the „Red list“ of the Czech republic.

Keywords: *Coleoptera (Buprestidae)*, faunistics, district of Česká Lípa, northern Bohemia, Czech Republic

Úvod

Protože od vydání „Krascovitých Českolipska“ autorů Honců & Kašpar (2003) uběhly již čtyři roky, je z našeho hlediska žádoucí publikovat dodatek sběrů za období vymezeným roky 2003–2007. V této době byl nově zpracován příspěvek k poznání brouků Kokořinska, Honců (2006) který zahrnuje údaje o 13 druzích krasců z jižního okraje regionu. Do práce byly zařazeny údaje z výročních zpráv Chvalkovského (2001–2006), Kašpara (2004, 2005) a Klapky (2005) uložené v MCL. Zakoupením sbírky M. Waldhausera v r. 2007 do vlastnictví MCL byly zpřístupněny nové údaje o krascích především ze severní a střední části území. Údaj o výskytu *Phaenops formaneki formaneki* z průzkumu Jestřebských slatin poskytl L. Beran z Mělníka. Také se zvýšil počet sběratelů podílejících se na průzkumu Českolipska o M. Petrzelku z České Lípy.

Vysvětlivky

LB	=	Mgr. Luboš Beran PHd, Mělník
MH	=	RNDr. Miroslav Honců, Česká Lípa
JCH	=	Jiří Chvalkovský, Česká Lípa
LK	=	Ludvík Kašpar, Česká Lípa
VK	=	PhDr. Václav Klapka, Česká Lípa
MP	=	Martin Petrželka, Česká Lípa
JR	=	Jiří Rak, Česká Lípa
JV	=	Josef Všetečka, Česká Lípa
MW	=	Mgr. Martin Waldhauser, Jablonné v Podještědí
MCL	=	Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
PP	=	Přírodní památka

Determinaci většiny materiálu prováděli sběratelé sami, část sběrů revidovali J. Marek a M. Kafka. Sběry M. Waldhausera a L. Berana uložené v MCL revidoval M. Honců. V případě determinace jiným sběratelem je jeho jméno uvedeno u příslušného sběru. Pro přehlednost byl zvolen tento postup v řazení dat výskytu: Nejprve dle faunistických čtverců vzeštopnou řadou a potom u jednotlivých lokalit dle roku sběru nebo pozorování.

Materiál a metodika

Ke sběru krasců bylo použito všech dostupných metod sběru pro tuto čeleď bez použití pastí, lapáků a návnad. Řada druhů byla sbírána smykem na porostech, křovinách, listech stromů, individuálními metodami sběru na větvích, kládách a kmenech. Některé druhy byly i dopěstovány z kmínků a větví. Synonymika krasců, byla zpracována podle „Katalogu palearktických brouků“ autorů Löbla a Smetany (2006).

Výsledky

Chalcophora mariana mariana (Linnaeus, 1758), hoj. Vývoj v borovicích (*Pinus* sp.), v červenci a srpnu usedá na poražené borové kmeny a na pařezy. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh.

(5354) Hradčany, Boreček, okraj letiště, 6. 6. 2007, 2 ex., MH, MCL;
(5454) Břehyně, Mlýnský vrch, 28. 5. 2005, 1 ex., na padlém usychajícím buku LK; (5454) Doksy, 4. 7. 1991, 6 ex.; 8. 7. 1991, 1 ex., vše MW, MCL;

(5454) Doksy, Borný, 5. 7. 2001, 3 ex.; 17. 5. 2003, 1 ex., vše JCH; 22. 7. 2004, více ex.; 25. 6. 2006, více ex.; 19. 7. 2006, více ex., vše LK; 26. 5. 2007, 1 ex., MH, MCL; (5454) Hradčany, 1. 8. 2004, 8 ex. JCH; (5454) Strážov, 16. 6. 2002, více ex. JCH.

Buprestis haemorrhoidalis haemorrhoidalis Herbst, 1780, hoj., vývoj hlavně v borovici lesní (*Pinus silvestris*), v červenci a srpnu naletuje na pařezy, neodkorněné i oloupané a do šeda zaschlé borové klády. Usedá i na telegrafní sloupy. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh.

(5454) Doksy, 10. 8. 1990, 1 ex.; 16. 8. 1990, 5 ex.; 8. 7. 1991, 3 ex.; 11. 7. 1991, 2 ex.; 22. 7. 1991, 2 ex.; 28. 7. 1991, 1 ex.; 31. 8. 1991, 2 ex.; 2. 9. 1991, 1 ex.; 10. 9. 1991, 2 ex.; 15. 9. 1991, 1 ex., vše MW, MCL; (5454) Doksy, Borný, 25. 6. 2006, více ex.; 19. 7. 2006, více ex., vše LK; (5454) Strážov, 5. 7. 2001, 3 ex., 27. 7. 2001, 2 ex., vše JCH.

Buprestis octoguttata octoguttata Linnaeus, 1758, hoj., vývoj převážně v borovici lesní Na okrajích borového lesa nebo pasek naletuje v červenci a srpnu, někdy i v září na mladé borovice, poletující imaga pozorována za velmi teplých dnů i za jemného deště až do tmy. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5353) Vlčí důl, 22. 7. 1990, 4 ex., MW, MCL; (5454) Doksy, 16. 8. 1990, 5 ex.; 7. 8. 1991, 2 ex.; 14. 8. 1991, 1 ex.; 23. 8. 1991, 1 ex.; 28. 8. 1991, 1 ex.; 31. 8. 1991, 2 ex.; 1. 9. 1991, 4 ex.; 2. 9. 1991, 4 ex.; 5. 9. 1991, 9 ex.; 15. 9. 1991, 2 ex.; 21. 9. 1991, 1 ex.; 8. 8. 1994, 2 ex., vše MW, MCL; (5454) Doksy, Borný, 18. 7. 2003, 8 ex.; 27. 7. 2003, 1 ex., vše JCH; 8. 7. 2004, více ex.; 22. 7. 2004, více ex.; 1. 7. 2006, 1 ex., vše LK; 20. 8. 2005, 1 ex. JCH; (5454), Hradčany, 28. 7. 2005, 3 ex. JCH; (5454) Strážov, 27. 7. 2001, 3 ex. JCH.

Buprestis rustica rustica Linnaeus, 1758, vz., vývoj převážně ve smrcích (*Picea* sp.) a jedlích (*Abies* sp.). V červenci a srpnu naletuje na neodkorněné i oloupané smrkové klády. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh. (5153) Kytlice (DC), 28. 7. 1990, 1 ex.; 24. 7. 1991, 6 ex.; 12. 9. 1991, 3 ex.; 28. 7. 1998, 3 ex., vše MW, MCL.

Dicerca berolinensis (Herbst, 1779), v. vz., vývoj v bucích (*Fagus silvatica*), v květnu a červnu naletuje na větve horní části buků, též na odlomené

větve a padlé kmeny, čerstvé výletové otvory pozorovány již v dubnu. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5454) Břehyně, 20. 5. 2005, 1 ex., VK; 27. 5. 2005, 1 ex., LK; 3. 6.–29. 6. 2005, více ex., MP; 23. 5. 2007, 2 ex MP; 24. 5. 2007, poz..1 ex. MH; 25. 5. 2007, 1 ex., MH, MCL.

Lamprodila rutilans rutilans (Fabricius, 1777), vz., vývoj v lípách (*Tilia* sp.), v červnu naletuje na kmeny a listy živné dřeviny. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh.

(5254) Stráž p. Ralskem, 23. 6. 2006, 1 ex.; 6. 6. 2007, 2 ex., vše MH, MCL; (5353) Zahrádky, 29. 7. 1992, 1 ex.; 31. 7. 1992, 1 ex.; 6. 7. 1994, 1 ex., vše MW, MCL; 3. 7. 2006, 13 ex. MP; 1. 6. 2007, 1 ex. VK.

Lamprodila dives (Guillebeau, 1889), v. vz., v červenci naletuje na listy mladých stromků vrby jívy (*Salix caprea*). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5353) Okřešice, 20. 6. 2005, 1 ex., JR; 1. 7. 2007, 1 ex. MP.

Phaenops cyanea (Fabricius, 1775), obec., vývoj v borovicích. Koncem května až v srpnu naletuje na neodkorněné kmeny borovic, hlavně slabší kmínky tak zvanou „bidlovinu“.

(5153) Kytlice (DC), 19.–21. 6. 2005, 3 ex; 8. 6. 2007, 12 ex. na smrku, vše JCH; (5255) Hamr na Jez., PP Černý r., 6. 6. 2007, 2 ex., MH, MCL; (5353) Zákupy, 21. 7. 1990, 5 ex.; 27. 7. 1990, 1 ex., vše MW, MCL; (5353) Vlčí důl, 22. 7. 1990, 2 ex.; 26. 7. 1990, 2 ex., vše MW, MCL; (5454) Doksy, Borný, 17. 5. 2003, 1 ex. JCH; 19. 7. 2006, 4 ex., LK; 26. 5. 2007, 1 ex., MH, MCL; (5454) Hradčany, 1. 8. 2004, 2 ex.; 28. 7. 2005, 3 ex.; 5. 8. 2005, 3 ex., vše JCH; (5454) Slatinné vrchy, 16. 7. 2004, 2 ex. JCH; Strážov, 27. 7. 2001, 3 ex. JCH.

Phaenops formaneki formaneki Jakobson, 1913, v.vz., vývoj v borovicích, výskyt hlavně v červenci a v srpnu, kdy nahrazuje předešlý druh. Výskyt v nejteplejších oblastech státu. Má rád slabší čerstvé neodkorněné kmínky a větve připravené na hromadách k pálení. Barevná škála tohoto druhu je velká, od bronzové přes různé odstíny zelené až k modré. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za ohrožený druh.

(5353) Zákupy, 26. 7. 1990, 1 ex.; 27. 7. 1990, 6 ex.; 30. 7. 1990, 4 ex., vše MW, MCL; (5353) Jestřebí, Jestřebské slatiny, Baronský rybník, 7. 2007, 2 ex. do žlutých misek LB, MCL.

Melanophila acuminata (De Geer, 1774), vz., vývoj v jehličnatých stromech. V červnu až srpnu naletuje na čerstvě ohořelé větve a klády, zvláště hojný při lesních požárech, kdy usedá i na hořící a doutnající kusy dřev, které jí vysloveně svědčí. Na starších spáleništích se vyskytuje podstatně řídkěji. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za ohrožený i zranitelný druh.

(5353) Zákupy, 26. 7. 1990, 10 ex.; 27. 7. 1990, 2 ex., 30. 7. 1990, 2 ex.; 8. 8. 1994, 4 ex., vše MW, MCL.

Anthaxia candens (Panzer, 1792), v. vz. vývoj probíhá hlavně v třešních (*Cerasus* sp.) a trnkách (*Prunus spinosa*). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5252) Slunečná, 20. 5. 2004, 1 ex.; 8. 1. 2005, 2 ex.; 28. 3. 2005, 3 ex.; 27. 5. 2005, 1 ex., 29. 5. 2005, 1 ex., vše MP; 21. 3. 2005, 4 ex., VK; 14. 3. 2007, 2 ex. a 31. 3. 2007, 1 ex. JCH; (5252) Horní Police, 13. 3. 2007, 2 ex. MP; 5353 Česká Lípa, 6. 2006, 2. ex. v ovocné zahradě, V. Novák.

Anthaxia helvetica helvetica Stierlin, 1868, hoj., vývoj v jehličnanech, především ve smrku.

(5253) Polevsko, 5. 5. 1990, 8 ex., MW, MCL.

Anthaxia nitidula nitidula (Linnaeus, 1758), nehoj., vývoj v ovocných stromech, od června do srpna na pryskyřnicích (*Ranunculus* sp.) a okoličnatých, v poslední době silně ubývající druh.

(5252) Slunečná, 14. 3. 2007, 1 ex. v kůře třešně JCH; (5352) Holany, 6. 5. 1990, 1 ex.; 7. 5. 1990, 2 ex.; 29. 5. 1991, 2 ex., vše MW, MCL.

Anthaxia similis (Saunders, 1871), nehoj. druh, sbíraný od května do září ve většině případů na žlutých květech. Vývoj probíhá ve větvích smrku a hlavně borovice lesní.

(5252) Slunečná, 6. 5. 1990, 1 ex., MW, MCL; (5255) Hamr na Jez., PP Černý r., 6. 6. 2007, 2 ex., MH, MCL.

Anthaxia quadripunctata quadripunctata (Linnaeus, 1758), obec., vývoj v jehličnanech hlavně ve smrku, imaga na kmenech, resp. na květech.

(5153) Kytlice (DC), 15. 7. 2005, 3 ex.; 8. 6. 2007, 3 ex., vše JCH; (5252) Horní Libchava, 27. 6. 1990, 1 ex.; (5252) Prácheň, 11. 5. 1990, 1 ex.; (5252) Slunečná, 23. 5. 1990, 2 ex., vše MW, MCL; (5255) Hamr na Jez., PP Černý r., 6. 6. 2007, 2 ex., MH; MCL; (5353) Okřešice, PP Okřešické louky, 11. 6. 2007, 1 ex., MH, MCL; (5454) Břehyně, část Pecopala, 6. 7. 2005, 8 ex. JCH.

Chrysobothris affinis affinis (Fabricius, 1794) v.vz. vývoj téměř ve všech našich divoce rostoucích listnatých stromech. V území nacházen především na dubových a bukových polenech a kládách.

(5454) Břehyně, na kmeni dubu před budovou polesí i na polomech buků na J svahu Mlýnského vrchu, 24.–26. 5. 2007, 12 ex., MH, MCL.

Chrysobothris igniventris Reitter, 1895, vz. v červenci a srpnu usedá na čerstvější borové větve shromážděné na pasekách po těžbě k pálení nebo odvozu. Vynikající letec jehož lze jen těžko ulovit. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh.

(5454) Hradčany, 1. 8. 2004, 2 ex. JCH; (5454) Doksy, Borný, 30. 4.–8. 5. 2006 vypěstováno z větviček 13 ex.; 22. 7. 2006, více ex., vše MP.

Agrilus ater ater (Linnaeus, 1767), vz. vývoj v topolech a vrbách, na celém území v nejteplejších oblastech, Bílý (1977). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za ohrožený druh.

(5251) Františkov nad Ploučnicí (DC), 27. 6. 2005, 1 ex. VK.

Agrilus betuleti betuleti (Ratzeburg, 1837), vz., vývoj probíhá pod kůrou větví a tenčích kmínků bříz (*Betula* sp.). V letních měsících poletuje kolem bříz a usedá na jejich listy.

Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5454) Doksy, 8. 7. 2004, 2 ex. LK.

Agrilus biguttatus (Fabricius, 1777), hoj., vývoj pod kůrou odumírajících kmenů a silných větví dubů (*Quercus* sp.) v květnu až červenci naletuje na jejich listy a kůru.

(5353) Česká Lípa, Lada, 4. 6. 2004, 1 ex. LK; (5454) Břehyně, 23. 7. 1991, 2 ex., MW, MCL.

Agrilus convexicollis convexicollis Redtenbacher, 1849, vz., vývoj v tenkých živých větvích jasanu (*Fraxinus excelsior*), šeríku (*Syringa* sp.) a vzácně i ptačího zobu (*Ligustrum vulgare*). Imaga v květnu a v červnu naletují na živné rostliny. U nás po celém území, ale jen v nejteplejších oblastech, Bílý (1989). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh. (5353) Bořetín, 25. 6. 2006, 1 ex., JCH.

Agrilus cuprescens cuprescens Ménétríés, 1832 vývoj probíhá pod kůrou silných větví maliníku (*Rubus idaeus*), ostružiníku (*Rubus* sp.) a růži (*Rosa* sp.), imaga naletují od května do září na listy živné rostliny. U nás po celém území mimo horské oblasti, Bílý (1989). (5353) Okřešice, 1. 7. 2007, 1 ex., MP.

Agrilus graminis Laporte de Castelnau et Gory, 1837, nehoj., vývoj probíhá v koncových větvích osluněných dubů. Imaga naletují v červnu až v červenci na listy živné rostliny. U nás po celém území v teplejších oblastech, Bílý (1989). (5353) Česká Lípa, Lada, 6. 8. 2007, 1 ex. LK.

Agrilus intergerrimus (Ratzeburg, 1837), vz. vývoj probíhá ve dřevě kmínků lýkovec jedovatého (*Daphne mezereum*). Imaga naletují v červnu až v srpnu na listy živné rostliny, Bílý (1989). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za ohrožený druh. (5353) Jestřebí, Jestřebské slatiny, 1. 5. 2007, 3 ex., MP; 28. 5. 2007, 3 ex.; 1. 6. 2007, 3 ex., vše VK; 26. 4. 2008, 2 ex. (ex. 1.), 29. 4. 2008, 1 ex. (ex. 1.), vše JCH; 5253 Manušice, 17. 3. 2008 + 25. 3.–15. 4. 2008, 9 ex. (ex. 1.), MP.

Agrilus laticornis (Illiger, 1803) vývoj probíhá pod kůrou slabých a koncových větví dubů (*Quercus* sp.) a habrů (*Carpinus* sp.). V květnu až červenci naletuje na listy živné rostliny. V ČR po celém území Bílý (1989). (5252) Horní Libchava, 30. 6. 1990, 5 ex., MW, MCL; (5353) Bořetín, 18. 8. 2007, 1 ex. a 20. 8. 2007, 1 ex. JCH; (5454) Doksy, 24. 6. 1994, 1 ex., MW, MCL.

Agrillus ribesi Schaefer, 1946 vz. Vývoj probíhá v kmíncích černého rybízu. Dospělci naletují na listy živné rostliny. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh. (5353) Bořetín, 1. 7. 2006, 1 ex. JCH.

Agrilus sinuatus sinuatus (Olivier, 1790), v. vz., vývoj probíhá pod kůrou kmenů a silnějších větví hlohu (*Crataegus* sp.). Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za téměř ohrožený druh.

(5454) Malý Bezděz, 28. 7. 2005, 1 ex. na listech hlohu, JCH.

Agrilus subauratus Gebler, 1833, v. vz., vývoj probíhá pod kůrou vrb, zvláště jívy a v červnu a červenci naletuje na listy živné rostliny. Podle Červeného seznamu ČR, Škorpík in Farkač, Král & Škorpík (2006) považovaný za zranitelný druh.

(5353) Česká Lípa, Žizníkov, 1. 12. 1994, 2 ex. ex. larve JV; 3. 6. 2005, 1 ex. na listech jívy, MP.

Agrilus sulcicollis Lacordaire, 1835, hoj., vývoj probíhá pod kůrou silnějších větví dubů V květnu až červenci naletuje na kůru a listy živné rostliny. V ČR po celém území v nižších a středních polohách, Bílý (1989). (5252) Horní Libchava, 30. 6. 1990, 7 ex., MW, MCL; (5255) Hamr na Jez., PP Černý r., 31. 5. 2007, 1 ex.; 6. 6. 2007, 1 ex., vše (H); (5454) Břehyně, Mlýnský vrch, na padlých bucích, 24.–26. 5. 2007, 5 ex., MH, MCL; 25.–26. 5. 2007, 2 ex. JCH.

Agrilus viridis viridis (Linnaeus, 1758), hoj., vývoj hlavně ve vrbě jívě, ale i buku a vzácně i bříze. V ČR po celém území, Bílý (1989).

(5353) Bořetín, zahrada, 18. 5. 2004, 2 ex.; 23. 6. 2005, 1 ex., vše JCH; (5353) Česká Lípa, Lada, 22. 5. 2005, 1 ex. LK.

Trachys minuta minuta (Linnaeus, 1758), poměrně hoj. druh, minující hlavně na listech vrby jívy, ale i některých dalších listnáčů.

(5353) Bořetín, zahrada, 22. 4. 2004, 3 ex. JCH; (5353) Česká Lípa, 17. 5. 2005, 16 ex. VK; (5353) Okřešice, PP Okřešické louky, 11. 6. 2007, 1 ex., MH, MCL.

Poděkování

Za poskytnutí údajů ze soukromých sbírek o sběrech na Českolipsku děkujeme kolegům: L. Beranovi, J. Chvalkovskému, V. Klapkovi, M. Petrželkovi, J. Rakovi a J. Všeckovi.

Závěr

V předchozím textu autoři zpracovali na podkladě vlastních sběrů, sběrů spolupracovníků i sbírky MCL dodatky ke krascovitým (Buprestidae) z oblasti Českolipska z let 2003 až 2007. Průzkum prokázal výskyt dalších dvou druhů pro tuto oblast (*Agrilus ribesi*, *Agrilus subauratus*). Dalším potenciálním druhem může být *Agrilus ater ater* až dosud nalezený ve Františkově nad Ploučnicí na okr. Děčín, na lokalitě jen několik málo km od hranice okr. Česká Lípa. V současné době evidujeme na Českolipsku 50 druhů krasců z celkem 94 druhů prokázaných pro území Čech a Moravy, (tj. 53 %). Pro území Čech to znamená 63 %, (50 druhů z celkem 80 prokázaných). Za ohrožené druhy podle Červeného seznamu ČR jsou považovány: *Agrilus intergerrimus*, *Phaenops formaneki formaneki* a *Melanophila acuminata*, za téměř ohrožené druhy jsou považovány: *Agrilus sinuatus sinuatus*, *Buprestis haemorrhoidalis haemorrhoidalis*, *Buprestis rustica rustica*, *Chalcophora mariana mariana*, *Chrysobothris igniventris* a *Lamprodila rutilans rutilans*, za zranitelné jsou považovány druhy: *Agrilus betuleti betuleti*, *Agrilus convexicollis convexicollis*, *Agrilus ribesi*, *Agrilus subauratus*, *Anthaxia candens*, *Buprestis octoguttata octoguttata*, *Dicerca berolinensis* a *Lamprodila dives*.

LITERATURA

- Bílý S., 1977: *Klíč k určování československých krasců (Buprestidae, Coleoptera)*. Academia, Praha, p. 1–51.
- Bílý S., 1989: Krascovití (Buprestidae). Zoologické klíče. Academia, Praha. p. 1–111. *Entomologica Musei Nationalis Pragae*. Praha. Supplementum 9: 1–45.
- Honců M., 2006: Brouci (Coleoptera) CHKO Kokořínsko I. *Bohemia centralis*, Praha, 27: 515–547.
- Honců M. & Kašpar L., 2003: Krasci (Buprestidae) Českolipska. *Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska*, 12: 279–302.
- Chvalkovský J., 2001: *Souhrnná zpráva z příležitostných entomologických exkursí na okrese Česká Lípa za r. 2002*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., pp. 3.
- Chvalkovský J., 2002: *Souhrnná zpráva z příležitostných entomologických exkursí na okrese Česká Lípa za r. 2002*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., pp. 2.
- Chvalkovský J., 2003: *Souhrnná zpráva z příležitostných entomologických exkursí na okrese Česká Lípa za r. 2003*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., pp. 3.
- Chvalkovský J., 2004: *Souhrnná zpráva z příležitostných entomologických exkursí na území Českolipska za r. 2004*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., pp. 3.
- Chvalkovský J., 2006: *Souhrnná zpráva z příležitostných entomologických exkursí na území Českolipska za r. 2005*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., pp. 3.
- Kašpar L. 2004: *Sběry Coleopter při individuálních exkursích v r. 2004*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., p. 1.

- Kašpar L., 2005: *Sběry Coleopter při individuálních exkurzích v r. 2004*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., p. 1.
- Klapka V., 2005: *Nálezy Coleopter na okrese Česká Lípa v r. 2005*. Uloženo in MCL Česká Lípa. Ms., p. 1.
- Löbl I. & Smetana A., 2006: *Catalogue of Palearctic Coleoptera*. Vo 3: *Scarabaeoidea, Scirtoidea, Dascilloidea, Buprestoidea, Byrrhoidea*. Apollo Books, pp. 690.
- Škorpík M., 2005: Buprestidae (krascoviti). p. 464–468. In: Farkač J., Král D. & Škorpík M., 2005: *Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 760 pp.

RESUMÉ

Die Buprestiden der Umgebung von Česká Lípa. Ergänzung I.

Miroslav Honců – Ludvík Kašpar

Im vorliegenden Artikel geben die Verfasser auf Grund eigener Aufsammlungen, Angaben ihrer Mitarbeiter und der Sammlungen des Heimatkundemuseums eine Übersicht der im Gebiet von Česká Lípa in den Jahren 2003 bis 2007 gefundenen Buprestidene. Dabei wurde hier das Vorkommen von zwei neuen Arten, u. zw. *Agrilus subauratus* und *Agrilus ribesi*, nachgewiesen, wodurch die Gesamtzahl der hier festgestellten Buprestiden auf 50 Arten angewachsen ist. Zehn der aus diesem Gebiet nur auf Grund von alten, von einem Autor stammenden Angaben vorkommenden Arten konnten bisher nicht bestätigt werden, u. zw.: *Agrilus auricollis auricollis*, *Agrilus hyperici*, *Agrilus lineola*, *Coraeus rubi*, *Anthaxia fulgurans*, *Anthaxia salicis*, *Poecinolota variolosa*, *Dicerca furcata*, *Trachys scrobiculata*, und *Trachys troglodytes*. In der Roten Liste der Tschechischen Republik werden als vom Aussterben bedroht folgende Arten geführt *Agrilus intergerrimus*, *Buprestis formaneki formaneki* und *Melanophila acuminata*, als potentiell gefährdete die Arten *Agrilus sinuatus*, *Buprestis haemorrhoidalis haemorrhoidalis*, *Buprestis rustica rustica*, *Chalcophora mariana mariana*, *Chrysobothris igniventris* und *Lamprodila rutilans*, und als gefährdete *Agrilus betuleti*, *Agrilus ribesi*, *Agrilus subauratus*, *Anthaxia candens*, *Buprestis octoguttata octoguttata*, *Dicerca berlinensis* und *Lamprodila dives*.

Übersetzt von Petr Kühn

BOTANICKÝ INVENTARIZAČNÍ PRŮZKUM PŘÍRODNÍ REZERVACE (PR) SPRAVEDLNOST

Marta Plánská

Marta Plánská: Study of the plant inventory of the Nature reserve (PR) at the hill Spravedlnost in the Lusatian Mts

The paper presents the results of a plant inventory and phytocoenologic study of the forest associations made in 2007 in the Nature reserve Spravedlnost in the Protected Landscape Lusatian Mts. (Lužické hory) district Děčín. The hill Spravedlnost attracted the attention of botanists already in the past centuries. Marschner (1982, 1983, 1985) in his study „Květena Šluknovského výběžku“ mentions the following names of florists who studied the Spravedlnost hill (eg. Lorenz, Schütze, Prinz, A. Weise, Hadač, Houfek, Mladý, Kosinová, Liebisch), in more recent years also Višňák (1999). The present exploration gives the data of 147 species of higher plants. In the region studied predominate associations of beechwood and detritus woods and subatlantic elements. Surprising is the occurrence of the thermophilic species *Cotoneaster intergerrimus* at the peak of the hill, but on the other hand the occurrence of *Woodsia ilvensis* could not be confirmed.

Úvod

V devadesátých letech minulého století a v roce 2007 jsem v rezervaci Spravedlnost prováděla botanický i fytoocenologický inventarizační průzkum. Svůj průzkum jsem neomezila pouze na nynější rezervaci a její ochranné pásmo, ale pohybovala jsem se v území, které je v podstatě omezeno cestami vedoucími po obvodu vrchu Spravedlnost. Do inventarizačního soupisu jsem zahrнула pouze lesní společenstva.

Zajímavý vrch poutal pozornost botaniků již v minulých stoletích. Hans Marschner v Květeně Šluknovského výběžku (1982, 1983, 1985) uvádí jména floristů, kteří na Spravedlnosti pracovali (např. Lorenz, Schütze, Prinz, A. Weise, Hadač, Houfek, Mladý, Kosinová, Liebisch). Také Višňák (1999) se o Spravedlnosti zmiňuje. Není mi známo, že by byl zpracován a publikován vyčerpávající inventarizační či fytoocenologický průzkum tohoto území.

1. Charakteristika sledovaného území

1. 1. Datum vyhlášení, kategorie chráněného území (CHÚ), geografické vymezení sledovaného území, vysvětlení názvu, nadmořská výška, rozloha

Přírodní rezervace Spravedlnost byla zřízena Správou CHKO Lužické hory vyhláškou č. 3/2004 ze dne 9. 4. 2004. Číslo rezervace v celorepublikovém seznamu MCHÚ (maloplošných chráněných území) je 2260. Nalézá se například na základní mapě ČR 02–24–03 v měřítku 1 : 10 000 a na základní mapě 02–24 list Nový Bor v měřítku 1 : 50 000. Zeměpisné souřadnice lokality jsou 50° 52' 47.69" N, 14° 28' 2.36" E.

Výměra rezervace činí 11,16 ha (11,1578 ha). Nachází se v Ústeckém kraji v k. ú. Doubice na p. p. č. 604 a v k. ú. Dolní Chříbská na p. p. č. 1004/1 a 1004/3.

Spravedlnost je poměrně výrazný zalesněný čedičový vrch (533 m n. m.). Nadmořská výška rezervace se pohybuje od 425 do 533 m. Nachází se asi 2 km sz. od Chříbské a 0,5 km jiv. od Nové Doubice (část obce Doubice). Skalnatý vrcholek spadá k jihu a jihovýchodu asi 40 m vysokým srázem.

Název Spravedlnost dostal vrch podle pověsti dle místa výkonu hrdelního práva obce Chříbské. Pravděpodobnější je, že popraviště bylo někde na jeho úpatí. Jak uvádí Kühn (2007) podporuje tuto domněnku i stará zpráva, podle níž město Chříbská v roce 1579 postavilo novou kamennou šibenici pod kopcem na místě později postaveného Fuchsova bělidla. K vrchu se také vztahuje lidová pověst o strašidelném duchu Rohálovi (Hörnelovi).

Na starších německých mapách se lze setkat s těmito názvy: Ihrig, Ihrigberg, Irigberg, Irightberg, Irichberg, Iricht, Irrigberg (Kühn 2007).

Podle Kühna (2007) vrchol kopce byl údajně zpřístupněn již kolem roku 1840 schody se zábradlím, které krásnolipský Horský spolek pro nejsevernější Čechy v roce 1886 opravil a nově vystavěl nevelký přístřešek. V té době ještě na vrcholu stály také dva opracované kameny, pocházející údajně z doby rakouské triangulace. Po roce 1945 byl ale přístřešek na vrcholu zničen a vyhlídka nebyla udržována.

1. 2. Geomorfologické poměry

Území CHKO Lužické hory zasahuje do tří geomorfologických subprovincií České vysočiny. Podle geomorfologického členění ČR (Demek, Mackovčin eds. et al. 2006) je Krkonoško-jesenická subprovincie ve vztahu k území, kde se PR Spravedlnost nachází členěna následovně:

IV KRKONOŠSKO-JESENICKÁ SOUSTAVA (subprovincie)

IVA-Krkonošská podsoustava (oblast)

IVA-2 Lužické hory (celek)

IVA-2A Lužický hřbet (podcelek)

IVA-2A-1 Jedlovský hřbet (okrsek)

Spravedlnost (533 m n. m.) je významný bod Jedlovského hřbetu. Jedlovský hřbet zaujímá západní část Lužického hřbetu.

1. 3. Geologické poměry, fenomény, pedologická charakteristika

Jak uvádí zeměpisný lexikon ČR „Spravedlnost je výrazný neovulkanický suk z třetihorního čediče, se skalními tvary zvětrávání a odnosu, skalními útvary, sloupy a věžemi, mrazovými sruby a balvanovými proudy. Na sv. svahu kopce jsou výchozy zvané Malá Spravedlnost (Kleiner Ihrig) – pět mohutných sloupů“ (Demek, Mackovčín et al. 2006). Podle geologické a přírodovědné mapy Českého Švýcarska (1 : 25 000) z roku 1997 je Spravedlnost tvořena olivinickou čedičovou vyvělinou s drobnými vyrostlicemi pyroxenu a olivínu. Hornina je sloupcovitě odlučná, sloupce jsou vějířovitě uspořádány. V těsném okolí čedičových vyvěrelin se nalézají deluviální písčito kamenité uloženiny s bloky, které lemují teplické případně teplické až březenské souvrství (svrchní turon-spodní coniac).

Jak uvádí Višňák (1999) jsou „neovulkanické kopce velmi zajímavým studijním objektem pro svoji nápadnost v krajině a vyhraněnost bioty, jež často tvoří ostrý kontrast vůči svému okolí. Neovulkanický fenomén má svůj svéráz a zároveň je fenoménem relativně vzácným, neboť se s ním lze setkat jen na malé části našeho státu. Na mineralogickém složení neovulkanických hornin závisí charakter půdního pokryvu, jeho skeletovitost, především ale trofické poměry. Ty pak zásadním způsobem ovlivňují biotu, z níž nejnápadnější je lesní fytoocenóza, zejména bohaté bylinné typy se zvýšenou biodiverzitou a často i nápadnou vitalitou dřevin, mezi nimiž jsou k buku přimíšeny i javory, jasan, lípa, jilm aj.“

Kromě neovulkanického fenoménu je zajímavý i vrcholový fenomén. Vyskytují se zde některé teplomilné druhy v Lužických horách vzácné (*Cotoneaster integerrimus*).

Kopec Spravedlnost tvoří půdy převážně hlinité, v okolí jsou půdy hlinitopísčité a písčito hlinité. Převládajícím půdním typem jsou půdy středně podzolované (mapy Územního průmětu významných prvků krajiny 1972). Podle Smejkal (1994) se na Spravedlnosti nachází kambizem oligomezotrofní až mezotrofní a ranker.

1. 4. Hydrogeologické poměry, meteorologická charakteristika

Nejbližší vodotečí je Doubický potok, který se vlévá do Chříbské Kamenice a bezejmenné krátké toky, vytékající z lesního prameniště poblíž Liščího (Fuchsova) bělidla. V lese na jižním svahu jsou četná lesní prameniště.

Podle Quitta (Quitt 1971) se lokalita nachází v mírně teplé oblasti, (MT 7), s normálně dlouhým, mírným, mírně suchým létem. Přechodné období je krátké, s mírným jarem a mírně teplým podzimem. Zima je normálně dlouhá, mírně teplá, suchá až mírně suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky.

Vlhké oceánské proudění je usměrňováno severními úbočími Jedlovského hřbetu, při výstupu se kondenzuje a je příčinou zvýšené srážkové činnosti v celé sz. části Lužických hor.

Roční úhrny srážek (v mm) včetně sněhových a průměrné roční teploty jsou uvedeny v tabulkách. Údaje poskytl pan Jan Loužil, Šluknov. Naměřené údaje se týkají nejbližší srážkoměrné stanice ve Šluknově – Císařském.

Přehled klimatu od roku 1982 do roku 2001

Rok	Teploty			Srážky		
	Průměr za 50 let	Průměr roční	Procenta	Průměr za 50 let	Průměr roční	Procenta
1982	7,1	8,3	116,9	821	609	74,0
1983	7,1	8,9	125,3	821	838,5	102,1
1984	7,1	7,5	105,6	821	830	101,1
1985	7,1	6,1	85,9	821	796	96,9
1986	7,1	7,05	99,3	821	991	120,7
1987	7,1	6,6	92,9	821	765,5	93,2
1988	7,1	8,65	121,8	821	884	107,7
1989	7,1	9,7	136,6	821	666	81,1
1990	7,1	9,7	136,6	821	540	65,8
1991	7,1	8,2	115,5	821	556,8	67,8
1992	7,1	9,2	129,6	821	654	79,6
1993	7,1	7,96	112,1	821	637,5	77,6
1994	7,1	9,3	131,0	821	818	99,6
1995	7,1	8,6	121,1	821	800,1	97,4
1996	7,1	6,7	95,3	821	606,75	73,9
1997	7,1	7,9	111,3	821	523,65	63,8
1998	7,1	8,9	125,3	821	875,25	106,6
1999	7,1	9,1	128,2	821	667,4	81,3
2000	7,1	10,2	143,7	821	726	88,4
2001	7,1	9,0	126,8	821	1067	130,0

1. 5. Důvod zřízení PR Spravedlnost, vybavenost území

Důvodem zřízení rezervace je ochrana lesních společenstev suťových lesů a květnatých bučin, odpovídající svým složením půdně klimatickým podmínkám. Vrch je význačný zejména z geologického, lesnického a botanického hlediska.

Chráněné území je označeno tabulí se státním znakem poblíž Pleškových domků. Obvodové značení je provedeno červenými pruhy na strozech podle metodiky. Podložní štít s informačním textem je umístěn poblíž žlutě značené cesty v katastru Doubice. V roce 1998 byla na skále umístěna lavička a obnoveno i železné zábradlí. Pro lepší orientaci byla na vrcholu instalována mapka, (dřevěná deska s vyrytými nápisy a horizontem), která v současnosti už není dobře čitelná. Z vrcholu kopce býval pěkný panoramatický výhled do okolí, ale v současné době jej pozvolna zakrývají stromy. Na okraji lesa u Pleškových domků jsou instalovány rozcestníky KČT a vede tudy žlutá značka do Chřibské. Rezervace byla postižena lednovou vichřicí. Dosud leží u přístupové cesty na severním svahu vyvrácené buky.

1. 6. Botanická, zoologická a lesnická charakteristika

Podle regionálně fytogeografického členění České republiky, viz Skalicový in Hejný et Slavík (1988) patří PR Spravedlnost do fytogeografické oblasti mezofytikum, fytogeografického obvodu Českomoravské mezofytikum, fytogeografického okresu 50 Lužické hory. Podle rekonstrukční mapy potenciální vegetace, Mikyška et al. (1969), studované území náleží do svazu bikové bučiny (*Luzulo-Fagion*). Zbytky bikové bučiny jsou na západním svahu. Jak uvádí Višňák (Višňák 1999) „jedná se o druhově bohatou květnatou bučinu s přechodem do suťového lesa. Na svahu pod Malou Spravedlností je lesem zarostlé suťové pole. V podrostu květnaté bučiny je hojná např. strdivka nicí, kostřava lesní, ječmenka evropská nebo sveřep Benekenův, na jaře zde kvetou kyčelnice cibulkonosná i devítilistá, hrachor jarní a dymnivka dutá. Na suťových svazích roste kromě buků ve větší míře také jasan, jilm, javor klen i lípa velkolistá s poměrně bohatým podrostem měsíčnice vytrvalé. Ve vrcholovém fenoménu (skalní výchoz) jsou reliktní prvky a také některé teplomilné rostliny, z nichž je zvláště nápadný skalník celokrajný.“ Výskyt vzácné kapradinky skalní se mi nepodařilo potvrdit.

V rezervaci bylo nalezeno 55 druhů mechorostů např. *Racomitrium affine* (zoubkočетка příbuzná) a baňatky *Brachythecium oedipodium* a *Brachythecium starkei*. Z hub byla nalezena např. štitovka žíhaná

(*Pluteus petasatus*), čepičatka kmenová (*Galerina triscopa*), lakovka amethystová (*Laccaria amethystina*) a bedla červenající (*Macrolepiota rachodes*). Celkové množství druhů nalezených hub je 66, což uvádí i text na informační tabuli.

Lokalita je do jisté míry srovnatelná s Lískou, popř. s Vápenkou. Fytocenologie: podle mapy potenciální přirozené vegetace (Višňák 1999) jsou zde as. *Dentario enneaphylli-Fagetum*, as. *Lunario-Aceretum* a as. *Mercuriali-Fraxinetum*. V okolí udává acidofilní metličkové bučiny (*Luzulo-Fagetum deschampsietosum flexuosae*), vlhké (bukové) jedliny (*Luzulo pilosae-Abietetum*), pískovcový komplex vyššího stupně a as. *Arunco sylvestris-Alnetum glutinosae*.

Území zoogeograficky patří do zóny listnatých lesů – zona nemorum Mařan (Kunský 1974). V rezervaci se vyskytují většinou běžné lesní druhy živočichů odpovídající biotopu bučin a suťových lesů, jejichž neúplný výčet je uveden i na informační tabuli např. ještěrka živorodá (*Lacerta vivipara*), holub doupňák (*Columba oenas*), jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*), datel černý (*Drycopus martius*), krahujec obecný (*Accipiter nisus*), lejsek černohlavý (*Ficedula hypoleuca*), zmije obecná (*Vipera berus*), plch velký (*Glis glis*), z brouků např. roháček bukový (*Sinodendron cylindricum*) a střevlíci (*Cychrus attenuatus* a *Carabus intricatus*).

Jedná se o přírodní lesní oblast: 19 – Lužická pískovcová vrchovina (19 b – Lužické hory). Výměra lesní půdy podle LHP je 11, 25 ha, z toho porostní půdy 10, 11 ha a bezlesí 1, 14 ha. Zastoupeny jsou lesní typy 5. vegetačního stupně.

1. 7. Zónování, ÚSES, biogeografické členění, management

PR Spravedlnost je součástí 1. zóny, která zahrnuje nejcenější části přírody Lužických hor. Chráněné území je rovněž součástí ÚSES, (územního systému ekologické stability). Jedná se o lokální biocentrum č. 7. Lokální biokoridor K12 spojuje lokální biocentrum č. 7 s Labskými pískovci. Lokální biokoridor K13 spojuje lokální biocentra 6 a 7 (Višňák 1999). Dle mapy biogeografických regionů České republiky se území nalézá v regionu 1.66 Lužickohorském (Culek ed. et al. 1995).

Management přírodní rezervace Spravedlnost vychází z doporučení „Plánu péče o PR Spravedlnost“. Rezervace byla postížena vichřicí, a proto bude nutné odstranit vyvrácené stromy, které se nacházejí zejména u přístupové cesty na severním svahu.

2. Metodika

V devadesátých letech minulého století a ve vegetační sezoně 2007 jsem provedla botanický průzkum v přírodní rezervaci Spravedlnost rozdělený na tyto úrovně:

- A) Floristická inventarizace
- B) Inventarizace rostlinných společenstev.

Ke zpracování inventarizačního průzkumu byla jednak použita starší „Metodika inventarizačního průzkumu chráněných území“ (Maršáková 1987) a dále „Metodika inventarizačních průzkumů maloplošných zvláště chráněných území“ (Bartonička et al. 2004), publikováno elektronickou formou na internetové adrese www.nature.cz. Pro fytoocenologické snímkování jsem použila metodiku uvedenou v brožuře „Metodika sběru dat pro biomonitoring v chráněných územích“ (Absolon et al. 1994).

3. Seznam zjištěných taxonů

V práci je uveden abecedně seřazený seznam autorkou nalezených druhů, doplněný o historické nálezy. Druhy nalezené v roce 2007 jsou očíslovány před latinským názvem rostliny. Výstupem floristické inventarizace je i přehled výskytu ohrožených rostlinných taxonů dle vyhlášky ČNR č. 395/92 Sb. a Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Procházka [ed.] 2001). Názvy rostlin jsou uvedeny podle Chrtka (1998).

Seznam taxonů nalezených v PR Spravedlnost a porovnání s literárními údaji

Následující přehled je řazen dle schématu: (a) název taxonu, (latinsky, česky) (b) zkratka jména nálezce, (c) rok nálezu, pokud se dal zjistit. Zkratky jmen nálezců jsou řazeny abecedně: ČBS (Česká botanická společnost 1998), Emil Hadač (Ha), Jana Kosinová (K), Bruno Liebisch (L), B. Lorenz (Lo), Hans Marschner (M), Marta Plánská (P), Karl Prinz (KP), Richard Richter (R), Theodor Schütze (S), A. Weise (W).

Tab. č. 1

1	<i>Acer platanoides</i>	javor mléč	M, P	1998, 2007
	<i>Acer platanoides</i>	javor mléč juv.	P	1999, 2007
2	<i>Acer pseudoplatanus</i>	javor klen	P	1999, 2007
	<i>Acer pseudoplatanus</i>	javor klen juv.	P	1999, 2007
3	<i>Actaea spicata</i>	samorostlík klasnatý	P	1998, 2007
4	<i>Acetosella multifida</i>	šťovík menší	P	1998, 2007
5	<i>Aegopodium podagraria</i>	bršlice kozí noha	P	1998, 2007
6	<i>Agrostis capillaris</i>	psineček rozkladitý	P	2004, 2007
7	<i>Anemonoides nemorosa</i>	sasanka hajní	P	1998, 2007
8	<i>Anemonoides ranunculoides</i>	sasanka pryskyřníkovitá	P	1998, 2007
9	<i>Anthoxanthum odoratum</i>	tomka vonná	P	1999, 2007
10	<i>Artemisia vulgaris</i>	pelyněk černobýl	P	1999, 2007
	<i>Asplenium ruta-muraria</i>	sleziník routička	L, R	
	<i>Asplenium septentrionale</i>	sleziník severní	M, ČBS	1998
	<i>Asplenium trichomanes</i>	sleziník červený	M	
11	<i>Athyrium filix-femina</i>	papratka samičí	P, ČBS	2007, 1998
12	<i>Avenella flexuosa</i>	metlička křivolaká	P	1998, 2007
13	<i>Betula pendula</i>	bříza bělokorá	P	1998, 2007
14	<i>Blechnum spicant</i>	žebrovice různolistá	P	1995, 2007
15	<i>Bromus benekenii</i>	sveřep Benekenův	M, P, ČBS	1999, 2007 1998
16	<i>Brachypodium sylvaticum</i>	válečka lesní	M, P	1999, 2007
17	<i>Calamagrostis villosa</i>	třtina chloupkatá	P	1999, 2007
18	<i>Cardamine amara</i>	řeřišnice hořká	M, P	1995, 2007
19	<i>Cardamine impatiens</i>	řeřišnice nedůtklivá	M, P	1999, 2007
20	<i>Carex brizoides</i>	ostřice třeslicovitá	P	1999, 2007
21	<i>Carex canescens</i>	ostřice šedavá	P	1999, 2007
22	<i>Carex ovalis</i>	ostřice zaječí	P	1999, 2007
23	<i>Carex pallescens</i>	ostřice bledavá	P	1999, 2007
24	<i>Carex pilulifera</i>	ostřice kulkonosná	P	2000, 2007
25	<i>Carex remota</i>	ostřice řidkoklasá	P	1999, 2007
26	<i>Carpinus betulus</i>	habr obecný	P	1998, 2007
27	<i>Cerasus avium</i>	třešň ptačí	P	1999, 2007
	<i>Circaea lutetiana</i>	čarovník pařížský	M	
28	<i>Cirsium arvense</i>	pcháč rolní	P	1999, 2007
29	<i>Convallaria majalis</i>	konvalinka vonná	P	1999, 2007
30	<i>Corydalis cava</i>	dymnivka dutá	M, P	1998, 2007
31	<i>Corylus avellana</i>	líška obecná	P	1993, 2007

32	<i>Cotoneaster integerrimus</i>	skalník celokrajný	W, P, ČBS	2007 1998,
33	<i>Cystopteris fragilis</i>	puchýřník křehký	P	1998, 2007
34	<i>Dentaria bulbifera</i>	kyčelnice cibulkonosná	P	1998, 2007
35	<i>Dentaria enneaphyllos</i>	kyčelnice devítilistá	ČBS P	1998, 1993, 2007
36	<i>Digitalis purpurea</i>	náprstník červený	P	1999, 2007
37	<i>Dryopteris filix-mas</i>	kaprad' samec	P	1993, 2007
38	<i>Dryopteris dilatata</i>	kaprad' rozložená	P	1998, 2007
40	<i>Epilobium montanum</i>	vrbovka horská	P	1999, 2007
41	<i>Equisetum palustre</i>	přeslička bahenní	P	1999, 2007
42	<i>Equisetum sylvaticum</i>	přeslička lesní	P	2007
	<i>Euonymus europaeus</i>	brslen evropský	Ha, K	1963
43	<i>Fagus sylvatica</i>	buk lesní	P	1993, 2007
	<i>Fagus sylvatica</i>	buk lesní juv.	P	1993, 2007
44	<i>Fallopia convolvulus</i>	opletka obecná	P	1999, 2007
45	<i>Festuca altissima</i>	košťava lesní	M, P	1999, 2007
46	<i>Festuca gigantea</i>	košťava obrovská	P	1999, 2007
47	<i>Festuca rubra</i>	košťava červená	P	1999, 2007
	<i>Fragaria moschata</i>	jahodník truskavec	S, M	
48	<i>Frangula alnus</i>	krušina olšová	P	1999, 2007
49	<i>Fraxinus excelsior</i>	jasan ztepilý	M, P	1998, 2007
50	<i>Gagea lutea</i>	křivatec žlutý	P	1998, 2007
51	<i>Galeobdolon luteum</i>	pitulník žlutý	M, P	1993, 2007
52	<i>Galeobdolon montanum</i>	pitulník horský	P	1999, 2007
53	<i>Galeopsis bifida</i>	konopice dvouklaná	P	1999, 2007
54	<i>Galeopsis speciosa</i>	konopice velkokvětá	P	1999, 2007
55	<i>Galeopsis tetrahit</i>	konopice polní	P	1999, 2007
56	<i>Galium aparine</i>	svízel přítula	P, ČBS	2007, 1998
57	<i>Galium odoratum</i>	svízel vonný	P	1998, 2007
58	<i>Galium saxatile</i>	svízel horský	P	1999, 2007
59	<i>Galium schultesii</i>	svízel Schultesův	P	1999, 2007
	<i>Genista tinctoria</i>	kručinka barvířská	Ha, K	1963
60	<i>Geranium robertianum</i>	kakost smrdutý	P	1993, 2007
61	<i>Gymnocarpium dryopteris</i>	bukovník kaprad'ovitý	P	1998, 2007
62	<i>Hedera helix</i>	břečťan popínavý	M, P	1999, 2007
63	<i>Heracleum sphondylium</i>	boľševník obecný	P	1993, 2007
64	<i>Hieracium murorum</i>	jestřábník zední	P	1999, 2007
65	<i>Hieracium schmidtii</i>	jestřábník bledý	L, M, P, ČBS	1999, 2007 1998

66	<i>Holcus mollis</i>	medyněk měkký	P	1999, 2007
67	<i>Hordelymus europaeus</i>	ječmenka lesní	P	1999, 2007
68	<i>Hylotelephium maximum</i>	rozchodníkovec velký	P, ČBS	1999, 2007, 1998
69	<i>Hypericum maculatum</i>	třezalka skvrnitá	P	2000, 2007
70	<i>Hypericum perforatum</i>	třezalka tečkovaná	P	1999, 2007
71	<i>Chaerophyllum temulum</i>	krabilice mámivá	P	1999, 2007
72	<i>Chamerion angustifolium</i>	vrбка úzkolistá	P	1998, 2007
73	<i>Chelidonium majus</i>	vlaštovičník větší	P	1998, 2007
	<i>Chrysaspis aurea</i>	jetel zlatý	S	
74	<i>Impatiens noli-tangere</i>	netýkavka nedůtklivá	P, ČBS	2007, 1998
	<i>Jovibarba sobolifera</i>	netřeskovcec výběžkatý	KP	
75	<i>Juncus conglomeratus</i>	sítina klubkatá	P	1999, 2007
76	<i>Juncus effusus</i>	sítina rozkladitá	P	1999, 2007
77	<i>Lamium maculatum</i>	hluchavka skvrnitá	M, P	1999, 2007
78	<i>Lapsana communis</i>	kapustka obecná	P	1998, 2007
79	<i>Lathraea squamaria</i>	podbílek šupinatý	M, P	2007
80	<i>Lathyrus vernus</i>	hrachor jarní	P, ČBS	1993, 2007 1998
	<i>Lathyrus sylvestris</i>	hrachor lesní	S	
81	<i>Larix decidua</i>	modřín opadavý	P	1999, 2007
82	<i>Lolium perenne</i>	jílek vytrvalý	P	1999, 2007
	<i>Lonicera nigra</i>	zimolez černý	Ha, K	
83	<i>Lunaria rediviva</i>	měsíčnice vytrvalá	P, ČBS	1993, 2007 1998
84	<i>Luzula campestris</i>	bika ladní	P	1999, 2007
85	<i>Luzula luzuloides</i>	bika bělavá	P	1999, 2007
86	<i>Luzula pilosa</i>	bika chlupatá	P	1999, 2007
87	<i>Lysimachia nemorum</i>	vrbina hajní	P	1999, 2007
88	<i>Maianthemum bifolium</i>	pstroček dvoulistý	ČBS, P	1998, 2007
89	<i>Melampyrum pratense</i>	černýš luční	P	1999, 2007
90	<i>Melica nutans</i>	strdivka nicí	M, P	1999, 2007
91	<i>Melica uniflora</i>	strdivka jednokvětá	M, P, ČBS	2007, 1998
92	<i>Mercurialis perennis</i>	bažanka vytrvalá	P	1993, 2007
93	<i>Milium effusum</i>	pšeničko rozkladité	M, P, ČBS	1993, 2007 1998
94	<i>Moehringia trinervia</i>	mateřka trojžilná	P	1993, 2007
95	<i>Mycelis muralis</i>	mléčka zední	P	1998, 2007

96	<i>Oxalis acetosella</i>	šřavel kyselý	P	1998, 2007
	<i>Paris quadrifolia</i>	vraní oko čtyřlísté	S	
97	<i>Phalaroides arundinacea</i>	chrastice rákosovitá	P	1999, 2007
98	<i>Philadelphus coronarius</i>	pustoryl věncový	P	1999, 2007
99	<i>Plantago major</i>	jitrocel větší	P	2007
100	<i>Picea abies</i>	smrk obecný	P	1999, 2007
101	<i>Picea pungens</i>	smrk pichlavý	P	2000, 2007
	<i>Plantago media</i>	jitrocel prostřední	M	
102	<i>Poa annua</i>	lipnice roční	P	1993, 2007
103	<i>Poa nemoralis</i>	lipnice hajní	P, ČBS	1993, 2007 1998
104	<i>Poa pratensis</i>	lipnice luční	P	1999, 2007
105	<i>Polypodium vulgare</i>	osladič obecný	ČBS, P	1998, 2007
106	<i>Populus tremula</i>	topol osika	P	1993, 2007
107	<i>Prenanthes purpurea</i>	věsenka nachová	ČBS, P	1998, 1993, 2007
108	<i>Primula elatior</i>	prvosenka vyšší	P	1995, 2007
109	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	douglaska tisolistá	P	1998, 2007
110	<i>Pulmonaria obscura</i>	plicník tmavý	M, P, ČBS	1998, 2007 1998
111	<i>Quercus petraea</i>	dub zimní	M, P, ČBS	1998, 2007 1998
112	<i>Quercus robur</i>	dub letní	P	1999, 2007
113	<i>Ribes uva-crispa</i>	srstka angrešt	P	1998, 2007
114	<i>Rubus idaeus</i>	ostružiník malinový	P	1998, 2007
115	<i>Sambucus nigra</i>	bez černý	M, P	1999, 2007
116	<i>Sambucus racemosa</i>	bez hroznatý	P	1998, 2007
117	<i>Senecio ovatus</i>	starček vejčitý	P	1998, 2007
118	<i>Silene dioica</i>	silenska dvoudomá	M, P	1999, 2007
119	<i>Sorbus aucuparia</i>	jeřáb ptačí	P	1993, 2007
120	<i>Spergularia rubra</i>	kuřinka červená	P	1999, 2007
121	<i>Stachys sylvatica</i>	čistec lesní	P	1999, 2007
122	<i>Stellaria nemorum</i>	ptačinec hajní	P, ČBS	1993, 2007 1998
123	<i>Taraxacum sp.</i>	pampeliška	P	1999, 2007
124	<i>Tilia cordata</i>	lípa malolistá	M, P	1999, 2007
125	<i>Tilia platyphyllos</i>	lípa velkolistá	M, V, P	1999, 2007
126	<i>Tithymalus dulcis</i>	prýšec sladký	P	1999, 2007
	<i>Torilis japonica</i>	tořice japonská	M	
	<i>Turritis (Arabis) glabra</i>	huseník lysý	Ha, M	

127	<i>Urtica dioica</i>	kopřiva dvoudomá	P	1998, 2007
128	<i>Ulmus glabra</i>	jilm horský	P, ČBS	1993, 2007 1998
129	<i>Vaccinium myrtillus</i>	borůvka černá	P	1993, 2007
130	<i>Valeriana excelsa</i>	kozlík výběžkatý	P	1999, 2007
	<i>Verbascum thapsus</i>	divizna malokvětá	S	
131	<i>Veronica chamaedrys</i>	rozrazil rezekvítek	P	1999, 2007
132	<i>Veronica serpyllifolia</i>	rozrazil douškolistý	P	1999, 2007
	<i>Vicia dumetorum</i>	vikev křovištní	L, M	1937
133	<i>Vicia sylvatica</i>	vikev lesní	M, P	1999, 2007
134	<i>Vinca minor</i>	barvínek menší	P, ČBS	1993, 2007 1998
135	<i>Viola reichenbachiana</i>	violka lesní	P	1998, 2007
	<i>Woodsia ilvensis</i>	kapradinka skalní	Lo, M	1950

Přehled výskytu ohrožených rostlinných taxonů nalezených v letech 1993 až 2007

§ označuje taxony chráněné dle vyhlášky MŽP 395/1992 Sb., §1 – kriticky ohrožené, §2 – silně ohrožené, §3 – ohrožené. Dle „Černého a červeného seznamu cévnatých rostlin České republiky“ (Procházka 2001) jsou uvedeny kategorie ohrožení C1 – 4. V závorkách jsou uvedeny zkratky odpovídající kategoriím IUCN (IUCN 1994).

C1 (CR) – kriticky ohrožené taxony (critically endangered), C2 (EN) – silně ohrožené taxony (endangered), C3 (VU) – ohrožené taxony (vulnerable), C4a (LR) – vzácnější taxony vyžadující další pozornost, méně ohrožené (lover risk).

Tab. č. 2

Poř. č.	Latinské jméno taxonu	České jméno taxonu	Kategorie ohrožení	Nálezce	Rok nálezu
1	<i>Blechnum spicant</i>	žebrovice různolistá	C4a	P	1995, 2007
2	<i>Carex pendula</i>	ostřice převislá	C4a	P	2007
3	<i>Chrysosplenium oppositifolium</i>	mokryš vstřicnolistý	C4a	P	2007
4	<i>Cotoneaster integerrimus</i>	skalník celokrajný	C4a	P	1991, 2007
5	<i>Dentaria enneaphyllos</i>	kyčelnice devítelistá	C4a	P	1991, 2007
6	<i>Hieracium schmidtii</i>	jestřábník bledý	C4a	P	1999, 2007
7	<i>Lunaria rediviva</i>	měsíčnice vytrvalá	C4a, §3	P	1991, 2007
8	<i>Valeriana excelsa</i>	kozlík výběžkatý	C4a	P	1991, 2007

Při posledním terénním šetření v roce 2007 byly nalezeny další druhy rostlin, které už v tabulce uvedeny nejsou. Tím se rozšířil počet

nalezených druhů rostlin na 147. Jsou to: kerblik lesní (*Anthriscus sylvestris*) v lesním lemu, konopice pýřitá (*Galeopsis pubescens*), mokřýš vstříc-nolistý (*Chrysosplenium oppositifolium*), ostřice převislá (*Carex pendula*), bika lesní (*Luzula sylvatica*), hasivka orličí (*Pteridium aquilinum*), chlupáček obecný (*Pilosella officinarum*), ostružiník sp. (*Rubus* sp.), šťovík tupolistý (*Rumex obtusifolius*), zlatobýl obecný (*Solidago virgaurea*), ptačinec prostřední (*Stellaria media*), vrba jiva (*Salix caprea*). Mokřýš vstříc-nolistý a ostřice převislá jsou uvedeny v tabulce č. 2.

4. Geobotanická charakteristika

Číslo snímku / Relevé number	1	2	3
Expozice / Exposition	Z	S	ZSZ
Sklon / Slope (°)	30	30	35–45
Plocha snímku / Relevé area (m ²)	400	400	400

E₃ - stromové patro / tree layer, pokrývnost / cover E₃ (%)

<i>Acer pseudoplatanus</i>	10	50	50
<i>Fagus sylvatica</i>	80	–	50
<i>Fraxinus excelsior</i>	10	50	1
<i>Sorbus aria</i>	–	–	1

E₂ - keřové patro / shrub layer

<i>Sambucus racemosa</i>	–	r	–
--------------------------	---	---	---

E₁ - bylinné patro / herb layer

<i>Aegopodium podagraria</i>	1	–	+
<i>Dentaria bulbifera</i>	r	–	1
<i>Dentaria enneaphyllos</i>	–	r	–
<i>Dryopteris filix-mas</i>	r	+	r
<i>Epilobium montanum</i>	r	–	–
<i>Festuca altissima</i>	–	r	r
<i>Galeobdolon luteum</i>	–	+	+
<i>Galium odoratum</i>	1	4	1
<i>Galium schultesii</i>	+	–	–
<i>Heracleum sphondylium</i>	–	–	r
<i>Hordelymus europaeus</i>	+	–	r
<i>Impatiens noli-tangere</i>	–	3	–
<i>Lathyrus vernus</i>	3	–	+
<i>Lunaria rediviva</i>	–	3	+
<i>Melica uniflora</i>	5	r	1
<i>Mercurialis perennis</i>	2b	1	2b
<i>Milium effusum</i>	+	r	r
<i>Prenanthes purpurea</i>	r	–	+
<i>Rubus idaeus</i>	+	–	–

<i>Senecio ovatus</i>	+	-	-
<i>Stachys sylvatica</i>	+	-	+
<i>Stellaria nemorum</i>	-	2m	-
<i>Urtica dioica</i>	1	1	+
<i>Viola reichenbachiana</i>	r	r	-
semenáčky / juveniles			
<i>Acer platanoides</i>	1	r	1
<i>Acer pseudoplatanus</i>	1	r	+
<i>Actaea spicata</i>	-	-	r
<i>Fagus sylvatica</i>	r	-	r
<i>Fraxinus excelsior</i>	-	+	-
<i>Sambucus racemosa</i>	r	-	-
<i>Sorbus aucuparia</i>	r	-	-
<i>Ulmus glabra</i>	r	r	-

Pro účely inventarizace rostlinných společenstev byly vytyčeny celkem tři fytoocenologické snímky v přibližných místech původních fytoocenologických snímků (rok 1991). Byla použita metodika dle Absolona (Absolon et al. 1994). Pro zpracování výsledků byl použit Přehled vegetace České republiky, svazky 1–4 (Moravec et al. 1998–2003) a starší práce „Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení“ (Moravec et al. 1995).

5. Diskuze

Přírodní rezervace a její ochranné pásmo jsou porostlé souvislým lesem. Jedná se o les smíšený, v některých partiích jehličnatý. Geobotanicky nejcennější jsou fragmenty květnatých bučin s přechody do suťových lesů. Višňák (Višňák 1999) tyto porosty fytoocenologicky hodnotí jako druhově velmi bohatý submontánní typ as. *Dentario enneaphylli-Fagetum*, suťové lesy pak podle něho inklinují k as. *Mercuriali-Fraxinetum*.

Jak uvádí Višňák (Višňák 2006), nedají se konkrétní porosty jednoznačně přiřadit k některému z typů biotopů, uvedených v Katalogu (Chytrý et al. 2001). Stejně tak mapované fytoocenologické snímky v rezervaci Spravedlnost se nedají úplně přesně zařadit. Fytoocenologický snímek č. 1 inklinuje nejspíše ke svazu *Fagion*, jak dokazují nalezené diagnostické druhy: *Dentaria bulbifera*, *Galium odoratum*, *Hordelymus europaeus*, *Prenanthes purpurea*, *Senecio ovatus*. Pravděpodobně se jedná o podsvaz *Eu-Fagenion*, asociaci *Melico-Fagetum*, (*Melica uniflora* mapována 5). Tato as. je rozšířena v Lužických horách.

Fytoocenologický snímek č. 2 má převážně vztah ke svazu *Tilio-Acerion*. Z diagnostických druhů se zde vyskytují ve stromovém patře *Acer*

pseudoplatanus a *Fraxinus excelsior*. V bylinném patře rostou diagnostické druhy *Ulmus glabra* (semenáčky) a *Lunaria rediviva*. Asociace má nejbližší k asociaci *Lunario-Aceretum*. Jsou zde přítomny i prvky květnatých bučin, rostou zde vtroušeně *Dentaria enneaphyllos*, *Galium odoratum*, *Festuca altissima* a bukové semenáčky.

Fytocenologický snímek č. 3 má blízko ke květnaté bučině. Opět se tu vyskytují diagnostické druhy svazu *Fagion*, např. ve stromovém patře je přítomen *Fagus sylvatica*, v bylinném patře se vyskytují mezofilní druhy listnatých lesů a bučin, *Actaea spicata*, *Dentaria bulbifera*, *Festuca altissima*, *Galium odoratum*, *Hordelymus europaeus* a *Prenanthes purpurea*. Kromě toho se ve snímku objevují i druhy přesahující ze svazu *Tilio-Acerion*.

V rezervaci by se dala vysledovat i místa s dalšími asociacemi jako *Mercuriali-Fraxinetum*, *Dentario enneaphylli-Fagetum* (uvádí Višňák 1999) případně asociace ze svazu *Luzulo-Fagion*. V některých místech se nachází i *Fagetum nudum*.

Do přírodní rezervace se šíří nové druhy rostlin, např. subatlantský prvek *Digitalis purpurea*. Na cestách a kolem cest (viatická migrace) se šíří druhy, které se zatím uvnitř chráněného území nevyskytují (např. *Artemisia vulgaris*, *Plantago major*, *Rumex obtusifolius*...). Běžné druhy z okolní louky se zatím uchycují v lesním lemu (např. *Agrostis capillaris*, *Cirsium arvense*, *Festuca rubra*, *Hypericum perforatum*, *Luzula campestris*...).

Lesní prameniště jsou zajímavá výskytem některých subatlantských druhů jako *Chrysosplenium oppositifolium*, *Carex pendula*, *Blechnum spicant*, což jsou zároveň i vzácnější druhy vyžadující zvláštní pozornost (označené jako C4a v tabulce č. 2). Zajímavý je i skalní výchoz na vrcholu s výskytem teplomilného skalníku celokrajného (*Cotoneaster integerrimus*), který se na jiných místech Lužických hor nevyskytuje. V tabulce č. 2 je rovněž označen jako C4a. O jeho výskytu se zmiňuje např. A. Kunt (1974).

Některé druhy rostlin, uváděné Marschnerem (Marschner 1982–1985) jsem nenalezla. Jsou to sleziniky (*Asplenium septentrionale*, *A. rutamuraria*, *A. trichomanes*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana* C4a), brslen evropský (*Euonymus europaeus*), kručinka barvířská (*Genista tinctoria*), jetel zlatý (*Chrysaspis aurea*), netřeskovce výběžkatý (*Jovibarba sobolifera* C3), zimolez černý (*Lonicera nigra*), hrachor lesní (*Lathyrus sylvestris*), vrání oko čtyřlísté (*Paris quadrifolia*), divizna malokvětá (*Verbascum thapsus*), vikev křovištní (*Vicia dumetorum* C4a) a zejména kapradinka skalní

(*Woodsia ilvensis* C2, §2). Jak je z uvedeného přehledu patrné, jedná se o řadu rostlinných druhů buď chráněných, nebo těch, které jsou vzácnější a kterým je třeba věnovat pozornost.

V rezervaci se snižuje celková diverzita, podíl chráněných a vzácných druhů rostlin klesá ve prospěch druhů běžně se vyskytujících.

6. Závěr

Přírodní rezervace Spravedlnost je významná lokalita z hlediska lesnického, botanického a zoologického a nesmíme pominout ani hledisko geologické (třetihorní neovulkanit). V roce 2007 zde bylo nalezeno celkem 147 druhů rostlin (pro srovnání v PR Vápenka bylo nalezeno 183 druhů rostlin). Diverzita rezervace se snižuje, podíl chráněných rostlin a vzácnějších druhů, kterým je třeba věnovat pozornost, klesá. Převažují společenstva bučin a suťových lesů, která nejsou ostře ohraničená a vzájemně se prolínají. Byla mapována asociace *Melico-Fagetum*, dále *Lunario-Aceretum* a květnatá bučina s druhy svazu *Tilio-Acerion*. V rezervaci se vyskytují subatlantské prvky např. *Digitalis purpurea*, *Chrysosplenium oppositifolium*, *Carex pendula* nebo *Blechnum spicant*. V případě PR Spravedlnost lze hovořit o fenoménech neovulkanickém a vrcholovém – výskyt teplomilného skalníku celokrajného (*Cotoneaster integerrimus*).

LITERATURA

- Absolon K. et al. (1994): *Metodika sběru dat pro biomonitoring v chráněných územích*. – Český ústav ochrany přírody, Praha.
- Bartonička T. et al. (2004): *Metodika inventarizačních průzkumů maloplošných zvláště chráněných území*. Publikováno na internetové adrese www.natura.cz.
- Culek M. (editor) et al. (1996): *Biogeografické členění České republiky*. – Enigma, Praha.
- České Švýcarsko, *geologická a přírodovědná mapa 1 : 25 000*. – Český geologický ústav, Praha, 1997.
- Demek J., Mackovčin P. (editoři) et al. (2006): *Hory a nížiny*. – Agentura OPK ČR, Brno 2006.
- Geologická mapa ČSSR, mapa předčtvrtohorních útvarů 1 : 200 000*, list M-33-IX Děčín – Görlitz. – Ústřední geologický úřad, (nedatováno).
- Honců M. et Plánská M. (1996): Chráněné rostliny Lužických hor. – *Bezděz*, 4: 235–241.
- Chytrý M., Kučera T. & Kočí M. (eds.) (2001): *Katalog biotopů České republiky*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.
- Kolektiv autorů (2003): *Lužické a Žitavské hory*. Průvodce. TISK Krásná Lípa.
- Kopecký L. et al. (1963): *Vysvětlivky k přehledné geologické mapě ČSSR 1 : 200 000*, list M-33-IX Děčín – Görlitz. ČSAV Praha.

- Kubát K., Ondráček Č., Machová I. /red./ (1999): Floristický kurz ČBS Česká Lípa 1998. – *Severočes. Přír.*, suppl. 11.
- Kučera T., Chytrý M. (2001): Bučiny. In: Chytrý M., Kučera T. & Kočí M. (eds.): *Katalog biotopů České republiky*, pp. 206–212, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha.
- Kunský J. (1974): *Československo fyzicky zeměpisné*. – SPN, Praha.
- Kunt A. (1974): Dendrologie volné krajiny Šluknovského výběžku. In: Košťál M., Smíšková H.: *Přír. Děčínska*, Děčín, 1, 1974, pp. 185–199.
- Kühn J. (2007): *www.luzickehory.cz*.
- Mapa regionálně fytogeografického členění ČSR*, 1987, Academia, Praha.
- Marschner H. (1982–1985): Květena Šluknovského výběžku 1.–3. část. – *Sborník Severočeského Muzea*, Ser. Natur., Liberec. 12: 45–108, 13: 25–62, 14: 41–84.
- Maršáková M. et al. (1987): *Metodika inventarizačního průzkumu chráněných území*, Praha.
- Mikyška R. et al. (1968): *Geobotanická mapa ČSSR*. 1. České země. – Vegetace ČSSR, ser. A2: 1–204, Academia, Praha.
- Moravec J. [ed.] (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení. Ed. 2. – *Severočes. Přír.*, suppl. (1995): 1–206.
- Moravec J. et al. (1998–2003): *Přehled vegetace České republiky*, Vol. 1–4. – Academia, Praha.
- Procházka F. [ed.] (2001): Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000). *Příroda* 18: 1–166.
- Quitt E. (1971): Klimatické oblasti Československa – *Studia geographica*, Brno, GÚ ČSAV, 16: 7–20.
- Skalický V. (1989): *Regionálně fytogeografické členění ČSR*. In: *Květena ČSR*, 1. díl – Academia, Praha.
- Smejkal J. a kol. (1994): *Lokální ÚSES pro území CHKO Lužické hory v okrese Děčín*, zpracovatel lesní části ÚHÚL, pobočka Jablonec n. Nisou.
- Územní průmět významných prvků krajiny*, grafická a textová část, Terplan, 1972, Praha.
- Višňák R. (1999): *Revize ÚSES na území CHKO Lužické hory*. – Ms., Správa CHKO Lužické hory.
- Višňák R. (2006): Fytoocenologické zvláštnosti lesních biotopů nejsevernějších Čech. In: Kučera T. & Navrátilová J. [eds.]: *Biotopy a jejich vegetační interpretace v ČR*, pp. 41–50. Česká botanická společnost, Praha.
- Vyhláška MŽP ČR č. 395/92 Sb.*, kterou se provádějí některá ustanovení zákona ČNR č. 114/92 SB., o ochraně přírody a krajiny.

RESUMÉ

Studium zur Bestandaufnahme im Naturschutzgebiet (PR) Spravedlnost (Irigtberg) im Lausitzer Gebirge

Marta Plánská

Das Naturschutzgebiet Spravedlnost (Irigtberg) stellt ein sowohl von forstlichen, als auch botanischen und zoologischen Standpunkt bedeutendes Gebiet dar, wobei man auch den geologischen Standpunkt (tertiärer Neovulkanit) unserer Acht lassen darf. Im Laufe des Jahres 2007 wurden hier insgesamt 147 Pflanzenarten gefunden (zum Vergleich: im Naturschutzgebiet (PR) Vápenka – Maschkenberg – sind 183 Pflanzenarten gefunden worden). Die Artenvielfalt des Gebietes verringert sich, auch der Anteil an geschützten und seltenen Pflanzenarten, denen besondere Aufmerksamkeit gewidmet werden muss, wird kleiner. Die hier überwiegenden Pflanzengesellschaften sind die der Buchenwälder und der Hangschuttwälder, die aber nicht scharf abgegrenzt sind und ineinander übergehen. Von den Waldgesellschaften wurden *Melico-Fagetum*, *Lunario-Aceretum* und Buchen-Mischwälder mit Elementen des Unterverbandes *Tilio-Acerion* kartographisch erfasst. Im Naturschutzgebiet kommen auch subatlantische Elemente vor, wie z. B. *Digitalis purpurea*, *Chrysosplenium oppositifolium*, *Carex pendula* oder *Blechnum spicant*. Im Falle des Naturschutzgebietes Spravedlnost kann man von einem Neovulkanit- und Gipfel-Phänomen, z. B. dem Vorkommen der wärmeliebenden *Cotoneaster integerrimus* sprechen.

Übersetzt von Petr Kühn

PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ VYŠŠÍCH HUB (MAKROMYCETY) ČESKOLIPSKA

Josef Slaviček

Josef Slaviček: Contribution to the knowledge of Macromycetes of the Česká Lípa district

Results of 7-year mycological research in the Česká Lípa district carried out by the author of this paper are summarized. 21 localities had been visited more or less regularly and 2 localities were visited only accidentally. The main attention has been dedicated to the area of the former military training grounds Ralsko. Mycological research had not been previously realized due to the fact of the presence of the Soviet military troops in this territory. A brief ecological characteristic of the 21 regularly visited localities are given. 236 species, varieties and forms (8 species of Ascomycetes, 228 species of Basidiomycetes) are listed. For each of the species listed the locality (localities), the general distribution or distribution in the Česká Lípa district is (are) presented. Some rarer species are described macroscopically. The species listed in the Red List of fungi (Macromycetes) of the Czech Republic are underlined and the category of threat is indicated. From the whole number of 236 species 14 ones are listed in the Red List. The number of the collected and determined species during the research is not final. It represents about 70% of all the collected species. The rest will have to be studied under the microscope. The research will continue.

Úvod

Území okresu nebylo dlouhou dobu po mykologické stránce systematicky prozkoumáváno. Z profesionálních mykologů jen nahodile navštěvoval toto území Dr. Herink z Mnichova Hradiště. Ojedinelé průzkumy prováděli též liberečtí amatérští mykologové Zdeněk Pelda a Josef Sedláček (Ralsko, Lužické hory), resp. českolipští středoškolské profesori Josef Kríž, Zdeněk Fišer a Jan Jandl, příležitostně Jiří Roth z Chomutova, vedoucí mykologické sekce Severočeské pobočky botanické společnosti. Nedostatek výzkumu byl do jisté míry v minulosti způsoben skutečností, že rozsáhlá část (zejména jihovýchodní a východní část) okresu ležela

na území vojenského výcvikového prostoru Ralsko, kde byl zejména v době pobytu sovětské armády velice ztížen přístup do lesů.

Vzhledem k tomu, že autor tohoto příspěvku provádí od roku 2001 pravidelné návštěvy Mimoně, rozhodl se zejména území bývalého vojenského prostoru systematicky prozkoumávat, ale nejen toto území. V poslední době je též zaměřována pozornost na průzkum okolí rybníka Jílovka poblíž Holan, kde byly nalezeny některé velmi vzácné druhy české mykoflóry, a kde se na základě těchto nálezů uvažuje o vyhlášení okolí tohoto rybníka maloplošným chráněným územím, dále je zaměřována pozornost na zámecký park v Mimoni, který se ukazuje být po mykologické stránce velmi bohatý. Rovněž oblast bývalých kalových nádrží poblíž bývalého vepřína Gigant se zdá z mykologického hlediska velmi zajímavou.

Geologická a geomorfologická charakteristika

Území Českolipska tvoří tři horopisné (geomorfologické) celky:

Ralská pahorkatina je nejrozsáhlejší, zabírá celý jih, střed a východ Českolipska. Na západě sousedí s Českým středohořím, na severu a severovýchodě s Lužickými resp. Ještědskými horami. Není jednotná, představuje soubor pískovcových kotlin, pahorkatin a vrchovin s celkem nevelkými výškovými rozdíly. Nad jinak nízký povrch vynikají četné třetihorní vulkanické proniky, dominující svou výškou v krajině (Ralsko, 696 m n. m., V. Bezděz, 603 m n. m.). Místy přírodovědecky a krajinářsky atraktivní území s velkými kontrasty zachovalosti, část území v bývalém vojenském prostoru Ralsko. Nedílnou součástí Ralské pahorkatiny jsou četné rybníky kterým v jižní části dominuje Máchovo jezero a rybník Břehyně.

České středohoří zasahuje na území Českolipska jen okrajově, výběžkem Verneřického středohoří. Nejvyšších výšek dosahuje Ronov (553 m n. m.) a masiv Kozlu s nejvyšším Kozlem (598 m n. m.), v oblasti Kamenického Šenova vrchem Kameníkem (642 m n. m.). V místě, kde Ploučnice opouští území Českolipska je nejnížší bod území (240 m n. m.).

Lužické hory lemují severní část Českolipska. Lužické hory jsou v podstatě kombinací forem pískovcových a vyvřelých. Nejvyšších výšek dosahují pohraniční, převážně znělcové hory Luž (793 m n. m.), Hvozd (750 m n. m.) či Pěnkavčí vrch (772 m n. m.). V jižní části hor u Nového Boru je nejvyšším bodem Klíč (760 m n. m.).

Ještědské hory ohraničují na severozápadě celou severočeskou křídovou tabuli a na Českolipsko prakticky nezasahují. Nejvyšší hora Ještěd (1012 m n. m.).

Geologický podklad je různorodý, tvořený třetihorními vyvřelinami vytvářejícími izolované kužele v Ralské pahorkatině a Lužických horách či tvořícími téměř souvislý masiv ve Verneřické části Českého středohoří. Převážná část území je tvořena Severočeskou křídovou pánví a složena z pískovců, slínovců a prachovců ve vrstvách mocných několik set metrů. Výjimku činí prvohorní Maršovický vrch tvořící ostrov v křídovém moři.

Klimatické podmínky

Komplex klimatických faktorů zařazuje Českolipsko do oblasti mírně teplé (průměrné roční teploty 7–8 °C, srážky v rozmezí 600–700 mm. Nejteplejší je údolí Ploučnice v Českém středohoří a Ralské pahorkatině s přílehlými jižními svahy kopců (v průměru nad 8 °C). Pouze v oblasti Lužických hor a Ještědského hřbetu je s ohledem na vyšší nadmořskou výšku poněkud chladněji (5–7 °C, 750–790 mm srážek), naopak v jižní části území kolem Dubé spadne pouze 600 mm srážek.

Lesní porosty

Území okresu Česká Lípa je z větší části pokryto lesy. Nejzalesněnější části jsou na severu v oblasti Lužických hor a na východě a jihovýchodě, kde se rozkládá rozsáhlé území bývalého vojenského výcvikového prostoru Ralsko. Na území okresu zasahují 3 velkoplošná chráněná území – chráněné krajinné oblasti. Na severu jsou to Lužické hory, na jihozápadě a západě je to Kokořínsko, na západě pak České Středohoří.

Stručná charakteristika jednotlivých lokalit

1a Mimoň – zámecký park.

Zčásti se jedná o bučinu, promíšenou duby, ojediněle jehličnany, uprostřed parku jsou mokřadní travnatá místa kolem malého potůčku. Půdy jsou neutrální a zásadité.

1b Mimoň – Slovany, oblast Liščího vrchu

Lichoběžníková plocha je přibližně vymezena zeměpisnými souřadnicemi 50° 39' 28" s. š., 14° 41' 17" v. d.; 50° 39' 16" s. š., 14° 41' 17" v. d.;

50° 39' 23" s. š., 14° 42' 07" v. d.; 50° 39' 12" s. š., 14° 42' 04" v. d. Nadmořská výška se pohybuje mezi 290 m až 320 m. Jedná se o převážně borovou monokulturu na kyselé půdě s promíšenými smrkem, modřínem a listnatými stromy duby, na okraji lesa pak hojně břízami, místy s hustými porosty borůvků.

1c Mimoň – Slovany, soukromá zahrada

Zahrada paní Urubové z Mimoně. Jedná se o ovocný sad převážně travnatý s třešněmi, švestkou, ořešákem a lískou. V době založení zahrady zde byly vysazeny jehličnany ze semenáčků, smrk (*Picea abies*) a borovice vejmutovka (*Pinus strobus*). Zeměpisné souřadnice jsou 50° 39' 16" s. š., 14° 41' 17" v. d. a nadmořská výška je 315 m.

1d Mimoň – Gigant

Lokalita se nachází v oblasti bývalého vepřína. Jedná se o bývalé kalové nádrže z vepřína. Zde se hromadil velmi silně humózní substrát. Nyní zde roste velmi bujná vegetace s množstvím zajímavých druhů hub. Trojúhelníková plocha je omezena těmito souřadnicemi 50° 38' 09" s. š., 14° 43' 48" v. d., nadmořská výška se pohybuje od 275 m do 280 m.

1e Mimoň – různá stanoviště

Zde jsou zmíněna různá místa v Mimoně, např. parčík u kina nebo parčík u nádraží ČD. Zde byly houby sbírány pouze náhodně.

1f Mimoň – les za koupalištěm

Les se zvedá nad koupalištěm na skále. Jedná se o borovou monokulturu s příměsí různých listnáčů. Do lokality je zahrnuta niva řeky Ploučnice, která protéká pod skalou. Plocha je omezena souřadnicemi 50° 39' 52" s. š., 14° 44' 03" v. d.; 50° 39' 51" s. š., 14° 44' 15" v. d.; 50° 39' 39" s. š., 14° 43' 49" v. d.; 50° 39' 40" s. š., 14° 44' 03" v. d. Nadmořská výška se pohybuje od 285 m do 305 m.

2a Katastr obce Ralsko – osada Hvězdov – okolí Plouznického rybníka

Bezprostřední okolí rybníka až k asfaltové lesní cestě má typický charakter lužního lesa s porosty zejména olše lepkavé (*Alnus glutinosa*), osik (*Populus tremula*), vrb (*Salix sp.*) a dalších listnáčů. Druhou stranu asfaltové cesty tvoří borová monokultura s přimíšeným smrkem a jednotlivými listnáči. Zkoumaná plocha je omezena souřadnicemi 50° 38' 14" s. š., 14° 47' 21" v. d.; 50° 38' 13" s. š., 14° 47' 35" v. d.; 50° 38' 13" s. š.,

14° 47' 22" v. d.; 50° 38' 05" s. š., 14° 47' 46" v. d. Nadm. výška je 282–287 m.

2b Katastr obce Ralsko – Nový Dvůr – levý břeh Novodvorského rybníka

Vlastní břeh v úzkém pásu několika metrů tvoří porosty olše (*Alnus glutinosa*) a vrb (*Salix sp.*), někde i bříz (*Betula pendula*) s promíšenou borovicí (*Pinus sylvestris*) na vlhké humózní půdě, místy dokonce s rašelinou. Vzdálenější část tvoří relativně suchá borová monokultura s promíšenými smrký, břízami, osikami a dalšími listnáči. Podklad je vysloveně písčité. Plocha je vymezena souřadnicemi 50° 39' 05" s. š., 14° 48' 13" v. d.; 50° 39' 02" s. š., 14° 48' 16" v. d.; 50° 38' 39" s. š., 14° 47' 36" v. d.; 50° 38' 37" s. š., 14° 47' 46" v. d. Nadmořská výška se pohybuje mezi 288 až 295 m.

2c Katastr obce Ralsko – Skelná huť

Jedná se o jehličnatý les (smrkoborová monokultura) na neutrálním až kyselém podkladě. Přimíšeny jsou břízy (*Betula pendula*) a některé další listnáče. Plocha je vymezena souřadnicemi 50° 37' 00" s. š., 14° 46' 40" v. d.; 50° 37' 03" s. š., 14° 46' 55" v. d.; 50° 36' 49" s. š., 14° 47' 16" v. d.; 50° 36' 41" s. š., 14° 47' 04" v. d. Nadm. výška se pohybuje od 305 do 310 m.

2d Katastr obce Ralsko – Obora Židlov – oblast Zaječeho vrchu

Jehličnatá, převážně borová monokultura, místy souvislejší smrkové porosty, promíšeny břízou (*Betula pendula*), dubem (*Quercus sp.*) a řidčeji jinými listnáči. Na kyselém až neutrálním podloží. Lichoběžníková plocha je vymezena souřadnicemi 50° 38' 55" s. š., 14° 48' 51" v. d.; 50° 38' 43" s. š., 14° 48' 32" v. d.; 50° 38' 52" s. š., 14° 49' 48" v. d.; 50° 38' 35" s. š., 14° 49' 46" v. d. Nadm. výška se pohybuje od 310 do 355 m.

2e Katastr obce Ralsko – Obora Židlov – oblast Svěbořického Špičáku.

Bučina s promíšenou borovicí a smrkem případně některými listnáči. Ojedinele březové travnaté háje. Podklad je neutrální až zásaditý, soudě podle výskytu některých druhů rostoucích pouze na bazických půdách. Zkoumaná plocha je vymezena souřadnicemi 50° 39' 03" s. š., 14° 51' 02" v. d.; 50° 38' 54" s. š., 14° 51' 15" v. d.; 50° 38' 52" s. š., 14° 50' 37" v. d.; 50° 38' 52" s. š., 14° 50' 47" v. d. Nadm. výška 350 až 390 m.

2f Katastr obce Ralsko – Obora Židlov – oblast vrchu Brada

Zkoumaná plocha se rozkládá S až SV od bývalé osady Svěbořice, na okraji obory Židlov až po asfaltovou silnici, která vede ke Stohánku. Od asfaltové silnice až po hranice obory Židlov se jedná o relativně suché travnaté březové porosty, které pokračují i za plotem obory. Horní část plochy tvoří suchá písčité borová monokultura. Zeměpisné souřadnice jsou 50° 39' 45" s. š., 14° 50' 20" v. d.; 50° 36' 34" s. š., 14° 49' 49" v. d.; 50° 39' 31" s. š., 14° 49' 51" v. d.; 50° 36' 26" s. š., 14° 49' 37" v. d. a nadm. výška v rozsahu 305 až 330 m.

2g Katastr obce Ralsko – oblast Velké Bukové

Převážně bučina na kyselém až neutrálním podloží, místy promíšená borovicí (*Pinus sylvestris*), smrkem (*Picea abies*) a modřínem (*Larix decidua*), nebo i jinými listnáči. Zkoumaná plocha je vymezena souřadnicemi 50° 35' 23" s. š., 14° 45' 49" v. d.; 50° 35' 22" s. š., 14° 46' 00" v. d.; 50° 35' 17" s. š., 14° 45' 45" v. d.; 50° 35' 10" s. š., 14° 45' 53" v. d.. Nadmořská výška se pohybuje od 360 do 385 m.

2h Katastr obce Ralsko – oblast letiště Hradčany

Za JV okrajem letištní plochy, travnatý porost bříz (*Betula pendula*) a osik (*Populus tremula*) na kyselém substrátu. Malá plocha vymezena souřadnicemi 50° 36' 48" s. š., 14° 44' 44" v. d.; 50° 36' 47" s. š., 14° 44' 58" v. d.; 50° 36' 45" s. š., 14° 44' 41" v. d.; 50° 36' 45" s. š., 14° 44' 58" v. d. Nadm. výška kolem 275 m.

2i Katastr obce Ralsko – oblast Hradčanských stěn

Skalnatý pískovcový reliéf místy s borovým, místy s bukovým porostem, promíšený smrkem (*Picea abies*), břízou (*Betula pendula*) a některými dalšími listnáči. Souřadnice 50° 37' 04" s. š., 14° 41' 21" v. d.; 50° 36' 55" s. š., 14° 41' 22" v. d.; 50° 37' 07" s. š., 14° 41' 50" v. d.; 50° 36' 55" s. š., 14° 41' 39" v. d. Nadmořská výška se pohybuje od 280 do 320 m.

3a Ralsko (hora) – přírodní rezervace pod vrcholem

Přírodní rezervace Ralsko je situována na kuželovitý vrchol hory. Je porostlá bučinami, reliktními bory a suťovými lesy, které jsou diferencovány do několika typů – jilmová javořina, jasanová javořina a lipová javořina, kde roste řada vzácných druhů květeny. Přírodní rezervace je přibližně vymezena souřadnicemi 50° 40' 39" s. š., 14° 46' 21" v. d.;

50° 40' 32" s. š., 14° 46' 15" v. d.; 50° 40' 20" s. š., 14° 45' 53" v. d.;
50° 40' 26" s. š., 14° 45' 41" v. d. Nadm. výška je 575 až 696 m.

3b Ralsko (vrch) – úpatí nad obcí Vranov

Tato průzkumná plocha těsně nad obcí Vranov na jihozápadním úpatí Ralska sahá od Juliiny vyhlídky až po silnici z Vranova do Novin pod Ralskem. Východní část u Juliiny vyhlídky tvoří borový porost, s úzkým bukovým pásem, střední část těsně nad Vranovem je smíšený les s borovicemi (*Pinus sylvestris*), břízami (*Betula pendula*), osikami (*Populus tremula*) a duby (*Quercus sp.*). Západní část svažující se k silnici tvoří bučina přecházející v dolní partii v jehličnatý les. Plocha je vymezena souřadnicemi 50° 40' 11" s. š., 14° 44' 38" v. d.; 50° 40' 14" s. š., 14° 45' 20" v. d.; 50° 40' 08" s. š., 14° 45' 15" v. d.; 50° 40' 05" s. š., 14° 44' 54" v. d. nadm. výška 310–350 m.

3c Ralsko (vrch) – zemědělská usedlost Pavlín (jihozápadní část).

Tato lokalita se nachází JZ od Pavlína a představuje jižní úpatí Ralska. Jedná se o borový les s promíšenými smrky, modřínou, břízami, osikami, vrbami a duby na kyselém až neutrálním podlaží. Průzkumná plocha je vymezena souřadnicemi 50° 39' 31" s. š., 14° 45' 36" v. d.; 50° 39' 25" s. š., 14° 46' 04" v. d.; 50° 39' 15" s. š., 14° 44' 28" v. d., nadm. výška je od 315 do 335 m.

3d Ralsko (vrch) – zemědělská usedlost Pavlín (východní část)

Nachází se východně od zemědělské usedlosti Pavlín podél asfaltové silnice do Velkého Ralska. Je to prakticky J až JV úpatí Ralska. Jedná se především o jehličnatý smrkoborový les s přimíšením modřínu, břízy, buku a dubu. Podloží je zřejmě neutrální. Souřadnice 50° 39' 33" s. š., 14° 47' 23" v. d.; 50° 39' 38" s. š., 14° 46' 23" v. d.; 50° 39' 34" s. š., 14° 46' 44" v. d.; 50° 39' 27" s. š., 14° 46' 36" v. d., nadm. výška je cca 345 až 362 m.

3e Ralsko (vrch) – jihozápadní až jižní svah

Tato lokalita představuje rozsáhlou plochu na jihozápadním až jižním svahu Ralska počínaje Juliinou vyhlídkou a konče hranicí Přírodní rezervace Ralsko. V podstatě sleduje území ve větším či menším pruhu ve směru turistické stezky z Vranova na Ralsko. Tuto oblast pokrývají přirozené bučiny a reliktní bory s ojedinělou příměsí smrku a některých listnáčů. Je zhruba vymezena souřadnicemi 50° 40' 14" s. š.,

14° 45' 22" v. d.; 50° 40' 10" s. š., 14° 45' 22" v. d.; 50° 40' 21" s. š.,
14° 45' 51" v. d.; 50° 40' 21" s. š., 14° 46' 14" v. d. Nadm. výška je od
350 m do 575 m.

4 Holany – les na pravém břehu rybníka Jílovka

Lokalita se nachází mezi obcemi Holany a Zahrádky na pravém břehu rybníka Jílovka při silnici ze Zahrádek do Holan. V úzkém pruhu podél rybníka má charakter lužního lesa s porosty vrb (*Salix sp.*), olší (*Alnus glutinosa*), osik (*Populus tremula*) a dalších listnáčů na vlhké a humózní půdě. Opodál od břehu přechází v hercynskou dubohabřinu, nebo listnatý les s porostem různých listnatých dřevin – topolem osika, lípou (*Tilia cordata*), habrem (*Carpinus betulus*), břízou (*Betula pendula*), jeřábem (*Sorbus sp.*) a dalšími listnáči i jehličnatými stromy borovicí (*Pinus sylvestris*) a smrkem (*Picea abies*). Podloží je zřejmě bazického charakteru. Souřadnice jsou 50° 37' 36" s. š., 14° 30' 05" v. d.; 50° 37' 33" s. š., 14° 30' 06" v. d.; 50° 37' 31" s. š., 14° 30' 22" v. d.; 50° 37' 36" s. š., 14° 30' 33" v. d. Nadm. výška 258 m.

Vzhledem k tomu, že následující dvě lokality byly navštíveny více méně náhodně, nikoliv za účelem průzkumu, nebudu je podrobněji popisovat.

5 Nový Bor – městský park

6 Stráž pod Ralskem – lesopark kolem hradu

Metodika

Lokality byly navštěvovány v průběhu celého období růstu hub, aby bylo možno postihnout sezónní aspekty mykoflóry. Nejvíce navštěvovanými lokalitami byly 1b, 1c a 3b. Při průzkumu byly zaznamenávány následující údaje: datum, ekologické údaje, biotop a substrát, nadmořská výška a zeměpisné souřadnice. Kromě běžných druhů byl na místě zaznamenán popis plodnic do diktafonu. U převážné většiny druhů byly pořízeny snímky na digitální fotoaparát, takže většina druhů zde uvedených je fotograficky zdokumentována. Některé druhy byly uloženy do herbáře Muzea východních Čech. Většina sběrů však bude po založení mykologického herbáře uložena ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě.

Seznam vyšších druhů hub nalezených na vyjmenovaných lokalitách Českolipského okresu zaznamenaných v letech 2002–2007 s některými poznámkami u jednotlivých druhů.

Seznam je rozdělen na dvě skupiny: vřeckovýtrusé a stopkovýtrusé houby. V rámci těchto skupin jsou druhy seřazeny abecedně podle latinských názvů. Toto je praktičtější než české rodové názvy jsou mnohdy i v rámci jednoho taxonomicky vymezeného rodu rozdílné. U všech druhů jsou uvedeny kódem lokality, kde jednotlivé druhy byly zaznamenány. U většiny druhů jsou uvedeny obecně ekologické údaje, případně poznámky o četnosti výskytu v rámci okresu Česká Lípa. U některých vzácnějších druhů jsou uvedeny i popisy nalezených plodnic. Latinská jména druhů, která jsou uvedena v Červeném seznamu hub (makromycetů) České republiky (dále jen zkratkou ČS), jsou podtržena a je u nich uveden zkratkou status, pod kterým jsou uvedeny v uvedeném seznamu.

CR – kriticky ohrožený

EN – ohrožený

VU – zranitelný

NT – téměř ohrožený

DD – druh o němž jsou nedostatečné údaje

Pokud není u jednotlivých druhů uvedena osoba, která druh objevila (leg.) nebo určila (det.), byl sbírán a určen autorem tohoto příspěvku.

Ascomycetes – vřeckovýtrusé houby

Aleuria aurantiaca – *mísenka oranžová* (2b), 30. 10. 2005, písčité lesní cesta mezi mechem a lišejníky. Roste s oblibou na písčitých cestách. Přestože je takových biotopů poměrně dost, zatím byla nalezena jen jednou.

Cordyceps militaris – *housesnice červená* (2b), 29. 9. 2007, obec Ralsko, levý břeh Novodvorského rybníka, z larvy hmyzu ukrytém v mechu borového lesa. Velmi vzácná housesnice je jedním z nejzajímavějších nálezů makromycetů na Českolipsku.

Cordyceps ophioglossoides – *housesnice cizopasná* (1b). Je to nejhojnější druh rodu housesnice. Parazituje na v zemi ukrytých houbách jelenkách. Pro svoje nenápadné zbarvení je přehlížena. Dá se však předpokládat, že bude nalezena na dalších lokalitách Českolipska.

Gyromitra esculenta – *ucháč obecný* (1f). Roste nehojně v jehličnatých, zejména borových lesích. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Helvella macropus – *chřapáč pýřitý* (3b). 12. 10. 2007, Ralsko (vrch), úpatí nad osadou Vranov, smíšený les, na holé zemi pod borovicí lesní (*Pinus sylvestris*) a břízou (*Betula pendula*), nadm. výška 360 m, zem. souřadnice 50° 40' 09,2" s. š., 14° 45' 07,7" v. d. Chřapáč pýřitý (dřívější jméno *stopečka pýřitá*) je uveden v ČS pod statutem „VU“. Roste dosti vzácně na humózní půdě v listnatých a smíšených lesích.

Otidea alutacea – *ouško plavé* (3b). Je to vzácnější druh. Rostlo společně s ouškem kornoutovitým na úpatí Ralska nad osadou Vranov. Jde o vzácnější druh ouška.

Otidea onotica – *ouško kornoutovité* (3b). Ouško kornoutovité je nejhojnější druh rodu ouško. Přesto na Českolipsku bylo nalezeno jen na jediné lokalitě.

Xylaria hypoxylon – *dřevnatka parohatá* (1b, 3b). Dřevnatka parohatá patří k velmi hojným druhům rostoucím na rozkládajícím se dřevě listnáců.

Basidiomycetes – stopkovýtrusé houby

Agaricus arvensis – *pečárka ovčí* (1e). 10. 7. 2007, Mimoň – parčík u nádraží ČD pod břízou (*Betula pendula*) a smrkem (*Picea abies*) ve společnosti pečárky zápašné (*Agaricus xanthodermus*). Hojný druh rostoucí ve všech lesích, ale i v parcích a zahradách.

Agaricus augustus – *pečárka císařská* (2h). 29. 9. 2006 Katastr obce Ralsko v oblasti letiště Hradčany. Dosti vzácný druh. Zatím jediná lokalita na Českolipsku.

Agaricus bitorquis – *pečárka opásaná* (5), 3. 7. 2006, Nový Bor – městský park. Tato pečárka roste hojně v parcích ve městech, občas dokáže i prorazit asfalt a vyrůst na chodníku ve městech.

Agaricus vaporarius – *pečárka rumištní* (1d). 17. 6. 2006, Mimoň – Gigant. Tato pečárka vyhledává silně humózní půdy. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Agaricus xanthodermus – *pečárka zápašná* (1e). 10. 7. 2007, Mimoň – parčík u nádraží ČD pod břízou (*Betula pendula*) a smrkem (*Picea abies*). Dosti hojný druh rostoucí v listnatých lesích, parcích a zahradách. Je slabě jedovatá a u většiny lidí vyvolává větší či menší problémy.

Agrocybe molesta – *polnička tuhá* (1b). 4. 6. 2006, Mimoň – Slovaný, okraj lesní cesty. Tento druh je vcelku hojným druhem rostoucí ve smíšených lesích, ale i v parcích, zahradách, na rumištních, atd.

- Amanita citrina** – *muchomůrka citrónová* (1a, 1b, 2a, 2b, 2d, 2e, 2g, 2i, 3b, 3c, 3d). Velmi hojný druh rostoucí na podzim v jehličnatých, zejména borových lesích na kyselých půdách.
- Amanita crocea** – *muchomůrka šafránová* (1b). Relativně vzácný druh rostoucí hlavně pod břízami na kyselých půdách. Na Českolipsku dosud jediný nález.
- Amanita fulva** – *muchomůrka ryšavá* (1b, 2c, 2d, 2g, 2i, 3b, 3c, 3d). Roste velmi hojně ve všech lesích, zejména však v borových lesích na kyselých půdách.
- Amanita gemmata** – *muchomůrka slámožlutá* (1b). 24. 6. 2006 pod borovicí lesní (*Pinus sylvestris*) v lese Mimoň – Slovany v oblasti Liščího vrchu. Tento druh není nikde hojný. Na Českolipsku je to zatím jediný nález.
- Amanita muscaria** – *muchomůrka červená* (1b, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2g, 2i, 3b, 3c, 3d). Tato velmi hojná ozdoba našich lesů roste ve všech lesích pod břízami a smrky hlavně na podzim, ale i v létě.
- Amanita phalloides** – *muchomůrka zelená* (1a, 2f). Tato smrtelně jedovatá muchomůrka není na Českolipsku tak hojná jako v jiných oblastech republiky. Nicméně i zde roste na několika lokalitách a představuje tedy potenciální nebezpečí pro praktické houbaře.
- Amanita porphyria** – *muchomůrka porfýrová* (1b, 2a, 2c, 2d). Velmi hojná muchomůrka hlavně koncem léta a na podzim v jehličnatých hlavně borových lesích na kyselých půdách.
- Amanita rubescens** – *muchomůrka růžovka* (1a, 1b, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2g, 2i, 3b, 3d). Velice hojná, praktickými houbaři vyhledávaná houba. Roste ve všech lesích v létě i na podzim.
- Amanita spissa** – *muchomůrka šedivka* (1b, 2a, 2c, 2d, 2g, 2i, 3b, 3d). Roste ve všech lesích, hlavně ale v jehličnatých od léta do podzimu.
- Amanita pantherina** – *muchomůrka tygrovaná* (1a). 3. 10. 2007 Mimoň – zámecký park pod bukem lesním (*Fagus sylvatica*). Tato nebezpečně jedovatá muchomůrka je v zámeckém parku v Mimoni relativně hojná a představuje zde potenciální nebezpečí.
- Armillaria lutea** – *václavka hlíznatá* (1a, 6). Poměrně hojná václavka parazitující výhradně na listnácích.
- Armillaria ostyae** – *václavka smrková* (1b, 2e, 3c). Tento nebezpečný parazit jehličnatých zejména smrkových porostů není v oblasti Českolipska tak hojný jako jinde v republice.
- Aureoboletus gentilis** – *hřib pružný* (4). Velmi vzácný druh rostoucí v listnatých lesích pod duby, někdy i na hrázi rybníků, především na

vápenatých půdách. V ČS je uveden pod statutem „VU“. Na jediné lokalitě na Českolipsku ho objevil pan Zdeněk Pražák.

Auricularia auricula-judae – *ucho Jidášovo* (1d, 1f). Velmi hojná houba rostoucí hlavně na černém bezu (*Sambucus nigra*).

Auriscalpium vulgare – *lžičkovec šiškovitý* (2b, 3b). Velmi hojný druh rostoucí z borových šišek v zemi ponořených.

Bjerkandera adusta – *šedopórka osmahlá* (1a, 1b, 1c, 1f, 2a, 2g). Roste velmi hojně na živých i odumřelých kmenech a pařezech listnáčů. Na Českolipsku je hojná.

Boletinus cavipes – *hřibovec dutonohý* (1b). Hřibovec dutonohý tvoří mykorrhizu s modřiny (*Larix decidua*) a na Českolipsku je relativně vzácný.

Boletus badius – *hřib hnědý* (1b, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2g, 2i, 3b, 3c, 3d). Hřib hnědý patří k nejhojnějším druhům mykoflóry Českolipska. Právě kyselá písčité půdy tohoto území mu velice dobře vyhovují. Je oblíbeným artiklem praktických houbařů.

Boletus edulis – *hřib smrkový* (1b, 2d, 2e, 2g, 3b). Na Českolipsku relativně hojný druh rostoucí hlavně ve smrčinách, ale dosti často i v bučinách.

Boletus chrysenteron – *hřib žlutomasý* (1b, 2c, 2d, 2e, 2g, 3b). Tento druh roste hojně v listnatých, smíšených i jehličnatých lesích hlavně v létě.

Boletus luridiformis – *hřib kovář* (1b, 2g). Nepříliš hojný druh roste jak v listnatých lesích (hlavně v bučinách) tak i v jehličnatých lesích hlavně pod smrky.

Boletus pinophilus – *hřib borový* (2d, 2f). Velmi vzácný druh, který je uveden v ČS pod statutem „EN“ bude na území bývalého vojenského prostoru zřejmě hojnější než v jiných oblastech republiky.

Boletus pruinatus – *hřib sametový* (1b, 2e, 3b). Hřib sametový je relativně hojný na sklonku léta a hlavně na podzim jak v listnatých tak i jehličnatých lesích. Mezi praktickými houbaři je znám pod jménem „podzimní babka“.

Boletus rubellus – *hřib červený* (1b). Poměrně vzácný hřib rostoucí hlavně pod duby. V průběhu průzkumu byl nalezen pouze jednou na kraji lesa v Mimoni – Slovany poblíž zahrádkářské kolonie v trávě pod dubem zimním (*Quercus petraea*).

Calocera cornea – *krásnorůžek rohovitý* (6). Roste dosti hojně na odumřelém dřevě listnáčů. Není však tak hojný jako krásnorůžek lepkavý (*Calocera viscosa*). Krásnorůžek rohovitý lze očekávat na dalších lokalitách Českolipska.

Calocera viscosa – krásnorůžek lepkavý (1b, 2a, 2c, 2d, 2g, 3c). Roste velice hojně na tlejících pařezech a kořenech jehličnatých stromů.

Calocybe gambosa – čirůvka májovka (1a). 27. 5. 2006, Mimoň – malý parčík u kina. Na jaře vcelku hojný druh byl v průběhu průzkumu autorem tohoto článku nalezen pouze jedenkrát.

Calvatia gigantea – pýchavka obrovská (1d). 17. 11. 2006, Mimoň – Gigant. Roste nepříliš hojně na pastvinách, polích a zahradách na půdách bohatých dusíkem, často i v porostech kopřiv. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Cantharellula umbonata – strmělka pupkovitá (2d). Roste poměrně hojně v porostech mechů v lese i mimo les. Na Českolipsku bude nalezena jistě na dalších lokalitách.

Cantharellus amethysteus – liška ametystová (2e). Roste dosti vzácně na okrajích a prosvětlených místech jehličnatých i listnatých lesů. Na jediné lokalitě na Českolipsku v oboře Židlov v oblasti Svěbořického Špičáku byla objevena p. Zdeňkem Pražákem.

Cantharellus cibarius – liška obecná (2d). Před desítkami let jedna z nejhojnějších druhů hub. Vlivem imisí v pozdějších letech téměř vymizela. V posledních letech se zdá, že se pozvolna opět vrací do našich lesů.

Cantharellus friesii – liška Friesova (3a). Tento velmi vzácný druh je uveden v ČS pod statutem „VU“. Roste zejména v přirozených bučinách. Na Českolipsku dosud jediná známá lokalita.

Cantharellus tubaeformis – liška nálevkovitá (1b, 2d). Roste dosti hojně na podzim v listnatých i jehličnatých lesích na kyselých půdách.

Clavicornia pyxidata – korunokyjka svícnovitá (2e). Korunokyjka svícnovitá roste v některých oblastech České republiky dosti hojně, jinde je velice vzácná (např. Královéhradecký kraj). Bývalý vojenský prostor Ralsko je zřejmě oblast, kde se vyskytuje častěji. V oboře Židlov byla nalezena na různých místech.

Clavulina coralloides – kuřátečko hřebenité (1b, 2c, 2d). Roste hojně v listnatých i jehličnatých lesích.

Clavulina rugosa – kuřátečko svraskalé (1b). Roste porůznu v listnatých i jehličnatých lesích. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Clitocybe clavipes – strmělka kyonohá (1b, 2a). Roste porůznu na zemi pod listnáci i jehličnany.

Clitocybe odora – strmělka anýzka (1b, 3e). Tato strmělka je relativně hojný druh, často již na dálku snadno poznatelný podle intenzivní anýzové vůně. Na Českolipsku se hlavně objevuje v listnatých lesích, zejména bučinách.

Clitopilus prunulus – *mechovka obecná* (3b). Tento druh roste porůznu v jehličnatých i listnatých lesích.

Coprinus disseminatus – *hnojník nasetý* (2b). Velmi hojný druh rodu hnojník roste dosti hojně na pařezech nejružnějších listnáčů. Na Českolipsku bude jistě nalezen na dalších lokalitách.

Cortinarius armillatus – *pavučinec náramkovitý* (1b). Mimoň – Slovany, oblast Liščího vrchu, smíšený les, pod břízami (*Betula pendula*). Tento snadno poznatelný pavučinec není příliš vzácný. Na Českolipsku však dosud znám autorovi pouze z jedné lokality.

Cortinarius croceus var. porphyreovelatus – *pavučinec šafránový porfýrový* (2b). Roste nehojně v jehličnatých lesích, zejména pod borovicemi na suchých, na živiny chudých půdách. Dosud jediná lokalita na Českolipsku. Druh byl určen Mgr. Miroslavem Beranem.

Cortinarius hemitrichus – *pavučinec plstnatý* (2b). Roste nepřilíš hojně na vlhčích místech zejména pod břízami. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Cortinarius semisanguineus – *pavučinec polokrvavý* (2d). Roste poměrně hojně hlavně v borových lesích. Na Českolipsku bude určitě nalezen na dalších lokalitách.

Cortinarius splendens – *pavučinec překrásný* (1a). Mimoň, zámecký park, pod buky (*Fagus sylvatica*), nadm. výška 282 m, zem. souřadnice 50° 39' 33,2" s. š., 14° 43' 49,9" v. d. Roste vzácně v listnatých zejména bukových lesích, ale často také v parcích. Tento nález patří mezi nejzajímavější v průběhu průzkumu. V ČS je uveden pod statutem „DD“.

Craterellus cornucopioides – *stroček trubkovitý* (3d). Roste v teplejších oblastech dosti hojně v listnatých lesích. Na Českolipsku není příliš hojný.

Crucibulum laeve – *pohárovka obecná* (1c). 11. 8. 2006, Mimoň – Slovany, soukromá zahrada v zahrádkářské kolonii, na plodu lísky (*Corylus avellana*). Roste dosti hojně na zbytcích rostlin, tlejícím dřevu, hromadách klestí, atd. Nález na lískovém ořechu patří mezi zajímavosti.

Cyathus olla – *čišenka hrnečková* (3c). Roste nehojně na zemi z drobných zbytků tlejících rostlin a na kouscích dřev. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Cyathus striatus – *čišenka rýhovaná* (3b). Velmi hojný druh rostoucí na opadlých větvičkách zejména listnáčů.

Cystoderma amianthinum – *zrnivka osinková* (1b, 2a, 2b, 2d). Roste velmi hojně v listnatých i jehličnatých lesích.

Cystoderma carcharias – zrnivka žraločí (2b). Roste porůznu na opadu především v jehličnatých lesích. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Daedalea quercina – sítkovec dubový (1a, 1f). Roste hojně na živých i mrtvých kmenech a na pařezech dubů.

Daedaleopsis confragosa – sítkovec načervenalý (1a, 1f, 2a, 2b, 2g, 3e, 3c, 4). Tento choroš rostoucí hlavně v nivách řek a potoků je na Českolipsku velmi hojný, stejně jako jinde v republice. Roste na odumřelých kmenech a větvích hlavně vrb, olší, buků, ale i jiných listnatých stromů. Zajímavý je nález ve vyšších partiích jižního svahu Ralska.

Datronia mollis – outkovka měkká (2g). Tento druh je hojnější pouze v bučinách. Na Českolipsku byl nalezen zatím pouze v oblasti Velké Bukové. Lze však očekávat, že bude nalezen ještě na jiných místech.

Entoloma clypeatum – závojenka podtrnka (1c). Závojenka podtrnka roste na jaře v zahradách pod růžokvětými ovocnými stromy, i mimo zahrady na mezích, obecně pod růžokvětými dřevinami. Na Českolipsku bude určitě nalezena na dalších lokalitách.

Entoloma sinuatum – závojenka olovová (4). 14. 9. 2007, Holany, pravý břeh rybníka Jílovka, pod dubem letním (*Quercus robur*), lípou srdčitou (*Tilia cordata*), osikami (*Populus tremula*), jeřábem (*Sorbus sp.*) a břízou (*Betula pendula*), nadm. výška 260 m, zem. souřadnice 50° 38' 41" s. š., 14° 48' 59" v. d. Tato prudce jedovatá houba je hojnější pouze v teplejších oblastech, jinde je dost vzácná nebo zcela chybí. Na Českolipsku je to jediná lokalita.

Exidia glandulosa – černorosol bukový (1f). 14. 3. 2007, Mimoň – les za koupalištěm, odumřelý ležící kmen břízy (*Betula pendula*). Roste na nejrozličnějších druzích listnáčů. Na Českolipsku bude jistě nalezena na dalších lokalitách.

Exidia truncata – černorosol uřatý (3c). Roste hojněji pouze v teplejších oblastech zejména na dubech. Na Českolipsku zatím jediná lokalita u Pavlína východně od Mimoně.

Fistulina hepatica – pstřeň dubový (1a). Roste relativně hojně na živých, ale i odumřelých kmenech, větvích a pařezech dubů, ale i kaštanovníků v teplejších oblastech. Na Českolipsku zatím jedinou lokalitou je zámecký park v Mimoně.

Flammulina fennae – penízovka letní (1a). Velmi vzácný druh známý z České republiky pouze z několika málo lokalit, proto je uveden v ČS pod statutem „EN“. Na Českolipsku nalezena zatím na jediné lokalitě v zámeckém parku v Mimoně, kde rostla na pařezu listnáče. Byla nalezena 30. 9. 2006 p. Jaroslavem Svobodou.

Flammulina velutipes – *penízovka sametonohá* (1a, 1b). Tento pozdní, znalými houbaři vyhledávaný druh, roste pozdě na podzim, též za mírných zim až do časného jara na pařezech listnáčů, vzácně i jehličnanů. Na Českolipsku bude nalezena určitě na dalších lokalitách.

Fomes fomentarius – *troudinatec kopytovitý* (1a, 1b, 1f, 2c, 2e, 2d, 2g, 3a, 3e, 3c). Jeden z nejhojnějších druhů české mykoflóry. Na Českolipsku velice hojný druh, rostoucí především na bucích, ale i jiných dřevinách.

Fomitopsis pinicola – *troudinatec pásovaný* (1b, 2a, 2d). Roste dosti hojně na živých i mrtvých kmenech a pařezech jehličnanů.

Ganoderma australe – *lesklokorka tmavá* (1a). Byla nalezena na pařezu listnáče, zřejmě buku (*Fagus sylvatica*). Jedná se o poměrně vzácný druh. Je to dosud jediná lokalita na Českolipsku.

Geastrum fimbriatum – *hvězdovka brvitá* (1b). Asi nejhojnější druh rodu hvězdovka (*Geastrum*). Roste v jehličnatých i listnatých lesích. Bude jistě nalezena na dalších lokalitách Českolipska.

Geastrum striatum – *hvězdovka límečková* (1c). 23. 7. 2006, Mimoň – Slovany, soukromá zahrada v zahrádkářské kolonii. Tato hvězdovka není vzácná, je spíše přehlížena. Roste v listnatých i jehličnatých lesích, ale také v zahradách a parcích.

Gloeophyllum sepiarium – *trámovka plotní* (2d). Roste hojně na rozkládajícím se dřevě jehličnanů. Na Českolipsku bude jistě nalezena na dalších lokalitách.

Gymnopilus penetrans – *šupinovka pařezová* (1b, 2d). Roste hojně na rozkládajícím se dřevě jehličnanů.

Gymnopus peronatus – *penízovka hřebíkatá* (1b). Roste dosti hojně na opadu hlavně v listnatých lesích.

Hapalopilus rutilans – *hlinák červenající* (3c). Roste celkem hojně na odumřelém dřevě listnáčů. Na Českolipsku bude jistě nalezen na dalších lokalitách.

Hemimycena cf crispata – *helmovka zkadeřená* (3b). Dosti vzácný druh rostoucí na zbytcích rostlin, zejména trav, a také zbytcích dřeva. Nalezené plodnice oproti typickým plodnicím se lišily nápadně sbíhavými lupeny. Det. V. Antonín.

Hygrophoropsis aurantiaca – *lištička pomerančová* (1b, 2b, 2e, 2g, 2i, 3e, 3c). Roste velmi hojně na podzim na rozkládajícím se dřevě jehličnanů.

Hygrophorus hypothejus – *šřavnatka pomrazka* (1b, 2b). Roste pozdě na podzim v jehličnatých lesích pod borovicemi zejména na kyselých půdách.

Hygrophorus lucorum – šŤavnatka modřinová (2b). Roste na podzim v jehličnatých lesích pod modřiny.

Hygrophorus olivaceoalbus – šŤavnatka olivově bílá (2b). Roste v mechu jehličnatých lesů většinou jen jednotlivě. Na Českolipsku je nehojná.

Hypholoma capnoides – třepenitka maková (1b, 2a). Roste pozdě na podzim velmi hojně hlavně na pařezech jehličnanů, zejména smrků.

Hypholoma fasciculare – třepenitka svazčítá (1b, 2d, 2e). Roste od jara do podzimu velmi hojně na rozkládajícím se dřevě jehličnanů i listnáčů.

Chalciporus piperatus – hřib peprný (2b). Roste v jehličnatých lesích zejména pod borovicemi. Vyhledává písčité půdy. Na Českolipsku bude jistě nalezen na dalších lokalitách.

Chondrostereum purpureum – pevník nachový (1a, 2a). Roste dosti hojně na mrtvém dřevě, hlavně pařezech listnáčů, ale i jehličnanů.

Inocybe geophylla var. lilacina – vláknice zemní fialová (1a). Tato vláknice je vcelku hojnou houbou. Vyhledává však zpíše bazické humusem bohaté půdy. Na Českolipsku proto není příliš hojná.

Kuehneromyces mutabilis – opeňka měnlivá (1b, 1e, 2g). Tento zkušennými houbaři vyhledávaný druh roste relativně hojně na jaře a na podzim na rozkládajících se pařezech a kmenech listnáčů.

Laccaria amethystina – lakovka ametystová (1b, 3b). Dosti hojný druh rostoucí hlavně v listnatých, ale i v jehličnatých lesích.

Laccaria proxima – lakovka statná (3b). Roste dosti hojně v listnatých i jehličnatých lesích. Na Českolipsku bude jistě nalezena na dalších lokalitách.

Laccaria tortilis – lakovka zakroucená (1c). 16. 9. 2007, Mimoň – Slovany, v soukromé zahradě. Nehojná lakovka rostoucí hlavně na otevřených místech, podél cest v lesích a zahradách. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Lacrymaria lacrymabunda – křehutka sametová (4). 14. 9. 2007, Holany, břeh rybníka Jilovka, na holé bažinaté půdě těsně při břehu rybníka pod vrbami (*Salix sp.*). Roste celkem hojně na rudernálních místech v lese i mimo les, v zahradách parcích i na hřbitovech. Na Českolipsku bude jistě nalezena na dalších místech.

Lactarius blennius – ryzec zelený (1a, 2e, 2g, 3b). Dosti hojný druh tvořící mykorhizu s bukem lesním (*Fagus sylvatica*). Na Českolipsku hojný všude v bučinách.

Lactarius camphoratus – ryzec kařrový (1b, 2d). Roste hojně zejména v jehličnatých, ale někdy i v listnatých lesích.

- Lactarius deliciosus** – *ryzec pravý* (2b, 2d). Roste hlavně v borových lesích na kyselých a bazických půdách. Na Českolipsku se zdá být hojnější zejména v bývalém vojenském prostoru Ralsko.
- Lactarius flexuosus** – *ryzec zprohýbaný* (2d). Roste vzácně pod břízami a borovicemi. Na Českolipsku dosud jedinou lokalitou je obora Židlov. Rostl asi 300 m od vstupu do obory uprostřed lesní cesty v mechu pod borovicemi v nadmořské výšce 325 m. 50° 38' 41" s. š., 14° 48' 59" v. d.
- Lactarius helvus** – *ryzec hnědý* (1b, 2c, 2d, 2g). Dosti hojný ryzec rostoucí v jehličnatých lesích, především ve smrčinách.
- Lactarius lilacinus** – *ryzec lilákový* (2b). Velmi vzácný druh, který je uveden v ČS pod statutem „EN“. Roste na vlhkých až bažinatých půdách poblíž vodních toků nebo rybníků, kde tvoří mykorhizu s olší (*Alnus sp.*). Jedinou lokalitou na Českolipsku je břeh Novodvorského rybníka, kde rostl pod olší (*Alnus sp.*), vrbou (*Salix sp.*) a borovicí lesní (*Pinus sylvestris*) v nadm. výšce 296 m. Zeměpisné souřadnice jsou 50° 38' 41,9" s. š., 14° 47' 43,4" v. d. Byl nalezen autorem tohoto článku dne 11. 10. 2006.
- Lactarius piperatus** – *ryzec peprný* (2e). 11. 7. 2007, Obec Ralsko, obora Židlov, oblast Svěbořického Špičáku. Roste porůznu v jehličnatých, ale hlavně listnatých lesích hlavně pod buky, duby a habry. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.
- Lactarius quietus** – *ryzec dubový* (1b, 4). Velmi hojný druh rostoucí v listnatých i smíšených lesích vždy pod duby (*Quercus sp.*). Bude jistě nalezen na dalších lokalitách Českolipska.
- Lactarius rufus** – *ryzec ryšavý* (1b, 2c, 2d, 2g, 2i). Velmi hojný druh rostoucí v jehličnatých lesích, hlavně pod smrky a borovicemi.
- Lactarius subdulcis** – *ryzec nasládlý* (1a, 2g). Tento hojně rostoucí druh v bučinách bude jistě nalezen na dalších lokalitách zejména bývalého vojenského prostoru Ralsko.
- Lactarius tabidus** – *ryzec liškový* (1b, 2a, 2d, 2e, 2g, 3c). Roste velmi hojně na vlhkých místech pod břízami a smrky.
- Lactarius torminosus** – *ryzec kravský* (3d). Ryzec kravský roste relativně hojně v listnatých lesích pod břízami. Na Českolipsku není hojný.
- Lactarius turpis** – *ryzec šeredný* (1b, 2b, 2d, 3c). Roste velmi hojně pod břízami a smrky. Na Českolipsku dosti hojný druh.
- Lactarius vietus** – *ryzec scvrklý* (2d). Roste dosti hojně v mokřinách a na rašeliništích vždy pod břízami. Na Českolipsku bude jistě nalezen na dalších lokalitách.
- Lactarius volemus** – *ryzec syrovinka* (2e). Roste dosti vzácně v listnatých lesích zejména na bazických půdách. Tento druh byl v minulosti před

desítkami let vcelku hojným druhem. Vlivem imisí a následně změně pH půdy, podobně jako u lišky obecné, došlo k prudkému poklesu jeho výskytu. Po odsíření elektráren dochází velice pozvolna k jeho návratu do našich lesů.

Laetiporus sulphureus – *sírovec žlutooranžový* (1e). 27. 5. 2006, Mimoň – parčík u kina, na živém kmeni javoru (*Acer sp.*). Tento velmi hojný choroš je velmi agresivním parazitem na různých listnáčích, zejména dubech, vrbách, ale i na ovocných stromech.

Leccinum rufum – *křemenáč osikový* (3b). Roste nepříliš hojně hlavně pod osikami (*Populus tremula*), ale i pod dalšími druhy topolů.

Leccinum duriusculum – *kozák topolový* (4). 1. 9. 2007, Holany, pravý břeh rybníka Jílovka, pod osikou (*Populus tremula*). Roste celkem vzácně pod různými druhy topolů, nejčastěji pod osikou a topolem bílým (*Populus alba*). Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Lentinellus cochleatus – *houžovec hlemýžďovitý* (2g). 15. 9. 2007, obec Ralsko, oblast Velké Bukové, pařez buku (*Fagus sylvatica*), leg. Kamil Uruba. Vzácnější druh rostoucí na odumřelém dřevě listnáčů i jehličnanů.

Lepiota cristata – *bedla hřebenitá* (1c, 2a). Roste velmi hojně v trávě a na opadu v listnatých i jehličnatých lesích, ale i mimo les podél cest, v parcích, v zahradách i na lukách. Na Českolipsku bude zcela jistě zjištěna na dalších lokalitách.

Lepiota magnispora – *bedla nažloutlá* (3b). Nehojný druh rostoucí v listnatých lesích. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Lepista flaccida – *strmělka přehrnutá* (1b, 3b). Roste velice hojně v jehličnatých i listnatých lesích. Na Českolipsku je dosti hojná.

Lepista irina – *čirůvka violková* (1b). 29. 11. 2006, Mimoň – Slovaný, okraj lesa poblíž haldy odpadu ovoce a plevele z okolních zahrad. Dostí vzácný druh rostoucí v listnatých i jehličnatých lesích na silně humózních půdách. Na Českolipsku jediná lokalita.

Lepista nuda – *čirůvka fialová* (1b, 1d). Roste dosti hojně v listnatých i jehličnatých lesích, v parcích a zahradách na humusem bohatých stanovištích.

Lepista saeva – *čirůvka dvoubarevná* (1d). 17. 11. 2006, Mimoň – Gigant. Tato v 70. letech minulého století na polabských loukách mimořádně hojná houba zaznamenala v 80. letech silný pokles ve výskytu (snad změnou hospodaření na lukách). Na Českolipsku prozatím jediná lokalita.

Lyophyllum connatum – *liška srostlá* (2b). Roste vcelku hojně v listnatých a smíšených lesích, v porostech kopřiv a na dalších dusíkem bohatých místech. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Lycoperdon perlatum – *pýchavka obecná* (1b, 2c, 2d, 2g, 3b, 3d). Roste hojně v jehličnatých i listnatých lesích, v zahradách, parcích, atd. Na Českolipsku hojná.

Lycoperdon pyriforme – *pýchavka hruškovitá* (3d). Roste velice hojně na rozkládajícím se dřevě a pařezech listnáčů. Na Českolipsku bude nepochybně zjištěna na dalších lokalitách.

Macrolepiota konradii – *bedla Konradova* (3b). 12. 10. 2007, Ralsko (vrch), úpatí nad osadou Vranov, pod osikou (*Populus tremula*), dubem letním (*Quercus robur*), borovicí letní (*Pinus sylvestris*) a břizou (*Betula pendula*), nadm. výška 362 m, zem. souřadnice 50° 40' 09,3" s. š., 14° 45' 07" v. d. Bedla Konradova je dosti vzácný druh uvedený v ČS pod statutem „DD“. Dosud jediná známá lokalita pochází ze severní Moravy. Není však vyloučeno, že druh bude hojnější, ale pro velkou podobnost s bedlou vysokou (*Macrolepiota procera*) bude zřejmě často zaměňován.

Macrolepiota procera – *bedla vysoká* (1a, 1b, 3c). Roste hojně v opadu a trávě listnatých jehličnatých lesích a často také v parcích.

Macrolepiota rachodes – *bedla červenající* (1b). Roste dosti hojně zejména v jehličnatých lesích, ale i v parcích. Na Českolipsku bude určitě zjištěna na dalších lokalitách.

Macrolepiota rachodes var. bohemica – *bedla červenající česká* (1d). 17. 11. 2006, Mimoň – Gigant. Roste dosti hojně na silně humózních půdách, na kompostech, na hrbitovech a ve sklenicích. Mnohými mykology je tato odrůda uznávána jako samostatný druh. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Macrotyphula fistulosa – *kuj rourkovitý* (1b, 2b, 3c). Roste na humusu, rozkládajících se listech a dřevě listnáčů. Na Českolipsku relativně hojný, jinde v republice např. na Hradecku je dosti vzácný.

Marasmius anomalus – *špička odlišná* (1e). Špička odlišná nepatří sice k vzácným druhům, přesto na Českolipsku byla nalezena zatím pouze jedenkrát, na okraji Mimoně směrem na Svěbořice na malé loučce. Det. V. Antonín.

Marasmius oreades – *špička obecná* (1a, 1c). Velmi hojný druh roste především v zahradách, parcích, ale i někdy v trávě lesních cest. Všude je velmi hojná.

Marasmius rotula – *špička kolovitá* (1b). Špička kolovitá roste dosti hojně na ležících větévkách hlavně v listnatých lesích i parcích. Objevuje se hlavně po deštích.

Marasmius torquescens – *špička kožová* (3e). 18. 8. 2006, Ralsko – jižní svah, bučina, v bukovém opadu, nadmořská výška 569 m, ze. souřadnice

50° 40' 20" s. š., 14° 46' 07" v. d. I když tento druh není uveden v ČS, je poměrně vzácný, proto uvádím makroskopický popis nalezených exemplářů.

Klobouk: 12–18 mm široký, v mládí sklenutý až polokulovitě sklenutý, ve stáří mírně sklenutý s okrajem dolů trochu sehnutým, hladký, lysý, na okraji asi tak do ¼ jemně vrásčitý, krémový až kožově krémový, na středu a kolem středu světle červenohnědý.

Lupeny: řídké, úzkým zoubkem připojené, na okraji prostrádané krátkými lupénky, světle kožově zbarvené až krémové.

Třeň: 4–6 cm dlouhý, 1–1,5 mm široký, relativně pružný, hladký, jemně pýřitý, na vrcholu pod kloboukem asi tak v délce 2 až 3 mm světle kožový, pod tím je světle okrový a postupně přechází přes červenohnědou do hnědé až tmavě hnědé, na bázi zhruba v délce 1 cm je pokryt okrově kožově zbarveným myceliem přitisklým ke třeni.

Dužnina: vůně nakyslá, chuť je vysloveně nakyslá až nakysle hořká.

Marasmius wynnei – špička Wynneova (3a). Roste dosti hojně na opadlém listí a větvičkách nejrůznějších listnáčů zejména buků.

Meripilus giganteus – vějířovec obrovský (2g, 3a). Tento choroš roste na různých dřevinách bucích, dubech, javorech, jírovcích. Na Českolipsku je však nejhojnější na bucích.

Mycena aetites – helmovka ovocná (1c). Tento druh helmovky je dosti hojný na travnatých a mechatých místech jak v lesích, tak i mimo les. Na Českolipsku bude určitě zjištěn na dalších lokalitách.

Mycena galericulata – helmovka tuhonohá (1a, 1b, 2g, 3b, 3c). Snad nejhojnější druh rodu helmovka rostoucí hlavně na odumřelých kmenech, pařezech a větvích listnáčů. Na Českolipsku bude zcela určitě nalezena na mnoha dalších lokalitách.

Mycena haematopus – helmovka krvonohá (3b). Na Českolipsku nepříliš hojná. Úpatí Ralska je jeho zatím jedinou lokalitou.

Mycena leucogala – helmovka bělmléčná (2b). Nehojný druh z příbuzenstva helmovky mléčné (*Mycena galopus*) rostoucí v listnatých i jehličnatých lesích. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Mycena sanguinolenta – helmovka krvavá (1b). Velmi hojný druh rostoucí hlavně po deštích na zbytcích jehličí, větvičkách v listnatých i jehličnatých lesích.

Mutinus caninus – psívka obecná (3b). 30. 8. 2005, Ralsko (vrch), úpatí nad osadou Vranov, pod buky, nadm. výška 351 m, zem. souřadnice 50° 40' 10" s. š., 14° 45' 10" v. d. Psívka obecná (navzdory svému názvu) je vzácnou houbou. V ČS je uvedena pod statutem „NT“. Roste zejména v bučinách.

Oligoporus caesius – bělochoroš modravý (1b). Roste velmi hojně na odumřelých kmenech, větvích nebo pařezech jehličnanů, především smrků.

Oligoporus stipticus – bělochoroš hořký (1b, 2d). Roste velmi hojně na kořenech a bázích živých a mrtvých kmenů jehličnanů.

Omphaliaster asterosporus – kalichovka hvězdovýtrusá (2b). 28. 10. 2005, katastr obce Ralsko, Nový Dvůr, levý břeh Novodvorského rybníka, mechová půda s vřesem, nadm. výška 296 m, zem. souřadnice 50° 38' 49" s. š., 14° 47' 57" v. d., det. V. Antonín. Velmi vzácný nález. Tento druh je uveden v ČS pod statutem „EN“. Uvedená lokalita je jednou z deseti lokalit v České republice.

Paxillus involutus – čehratka podvinutá (1b, 2a, 2c, 2d, 2e, 2g, 3c, 3d). Roste ve všech lesích, v zahradách, v parcích, nejvíce pod smrky a břízami. Na Českolipsku velice hojná.

Peniophora incarnata – kornatka masová (2a). Roste po celý rok na odumřelých kmenech, opadlých větvíčkách a pařezech listnáčů. Na Českolipsku bude určitě nalezena na dalších lokalitách.

Phaeolus schweinitzii – hnědák Schweinitzův (2g). Poměrně hojný druh rostoucí jako parazit na živých kmenech jehličnanů, ale i odumřelých kmenech nebo pařezech. Na Českolipsku byl nalezen zatím jenom v oblasti Velké Bukové, ale lze při dalším průzkumu očekávat nálezy i na jiných lokalitách.

Phaeomarasmium erinaceus – kržatka ježatá (3b). I když tento druh není uveden v ČS, patří mezi velmi vzácné druhy české mykoflóry. Nález na úpatí Ralska je zajímavý i z hlediska ekologie, neboť tato kržatka byla nalezena na opadlé větvíčce růže šípkové (*Rosa canina*). Protože jde o dosti vzácný druh uvádím makroskopický popis nalezených exemplářů.

Klobouk: 6–12 mm široký, ploše sklenutý, jemně šupinkatě chloupkatý, ale šupinky jsou velmi dobře zřetelné, barva je na středu rezavě červeno-hnědá až rezavě hnědá, k okraji hnědookrová.

Lupeny: středně husté, nepatrným zoubkem připojené, ostří pod lupou velmi jemně vroubkované, světle okrově kožové.

Třeň: 7–10 mm dlouhý, 1–2 mm široký, trochu zahnutý, těsně pod kloboukem (asi 1 mm) lysý, tmavohnědě plstnatý asi jako penízovka sametonohá, až plstnatě šupinkatý.

Dužnina: v klobouku bílá, chuť mírná, vůně nakyslá, ale velice slabá.

Nález: 1. 9. 2006

Ekologický charakter lokality: les smíšený

Substrát: *Rosa canina*, odumřelá ležící větev

Katastr: Vranov pod Ralskem, asi 2,56 km SV od kostela v Mimoní

Lokalita: Ralsko – hora

Část lokality: JZ úpatí hory

Souřadnice: 50° 40' 10" s. š. 14° 45' 08" v. d.

Nadmořská výška: 356 m.

Phlebia tremellosa – žilnatka rosolovitá (1b). Roste relativně hojně na mrtvém dřevě listnáčů i jehličnanů. Na Českolipsku se dá očekávat na dalších lokalitách.

Pholiota adiposa – šupinovka slizká (2g). Roste na odumřelých, někdy i živých kmenech buků. Na Českolipsku je hojnější, v některých oblastech republiky je vysloveně vzácná.

Pholiota flammans – šupinovka ohnivá (2a). 30. 8. 2007, Hvězdov, oblast Ploužnického rybníka, odumřelý ležící kmen olše lepkavé (*Aldus glutinosa*). Roste dosti hojně na odumřelém dřevě jehličnanů, vzácně i listnáčů. Nález na odumřelém dřevě olše lepkavé je dost neobvyklý. Na Českolipsku bude nalezena jistě na dalších lokalitách.

Pholiota populnea – šupinovka zhoubná (2h). Roste nehojně paraziticky na živých, pak i odumřelých kmenech topolů.

Pholiota squarrosa – šupinovka kostrbatá (1a). 5. 10. 2006, Mimoň – zámecký park, báze živého buku (*Fagus sylvatica*). Roste celkem hojně na pařezech, odumřelých kmenech, někdy i paraziticky na bázi živých stromů, hlavně listnáčů. Na Českolipsku bude nepochybně nalezena na dalších lokalitách.

Piptoporus betulinus – březovník obecný (1b, 2a, 2d, 2e, 2f, 3b, 3c). Jeden z nejhojnějších makromycetů české mykoflóry.

Pleurotus ostreatus – hlíva ústříčná (1d). Roste na živých a odumřelých kmenech a větvích, nebo i pařezech listnáčů, hlavně buků, lip a ořešáků. Na lokalitě Mimoň – Gigant rostla na zajímavém substrátu – živých kmenech černého bezu (*Sambucus nigra*). Ačkoliv v průběhu průzkumu byla nalezena pouze jedenkrát, jistě bude v budoucnu nalezena na Českolipsku na dalších lokalitách.

Pluteus cervinus – štítovka jelení (2g, 3b). Velmi hojná štítovka rostoucí na pařezech nebo odumřelých kmenech různých listnatých stromů.

Pluteus nigrofloccosus – štítovka černolemá (2e). 11. 7. 2007, Obec Ralsko, obora Židlov, oblast Svěbořického Špičáku. Roste celkem vzácně na rozkládajícím se dřevě jehličnanů, především smrků a borovic. Na Českolipsku jediná lokalita.

Pluteus salicinus – štítovka vrbová (2g). Štítovka vrbová není hojný druh. Roste především v nivách řek a potoků na odumřelém dřevě vrb,

olší, dubů, topolů a habrů. Nález v oblasti Velké Bukové na odumřelém ležícím kmeni buku (*Fagus sylvatica*) je zajímavým nálezem.

Polyporus badius – *choroš smolonohý* (3c). 28. 8. 2005, Ralsko (hora), Pavlín, asi 3 km východně od Mimoně, nadm. výška 319 m, zem. souřadnice 50° 39' 18" s.š., 14° 46' 03" v.d. Roste celkem hojně na rozkládajícím se dřevě listnáčů zejména v nivách řek. Tento nález představuje poněkud netypické stanoviště.

Polyporus brumalis – *choroš poloplástvový* (1b, 2d, 3b). Roste dosti hojně pozdě na podzim a brzy na jaře na rozkládajících se větvích a kmelech listnáčů.

Polyporus ciliatus – *choroš zimní* (2e). Roste porůznu na odumřelém dřevě listnáčů, zejména buků, bříz, olší, atd. Na Českolipsku se dá očekávat na dalších lokalitách.

Psathyrella candolleana – *křehutka Candolleova* (1c, 2a). Přestože v průběhu průzkumu byla nalezena pouze dvakrát, je to velmi hojný druh, který se objevuje už koncem jara a lze očekávat, že bude nalezena na dalších lokalitách.

Psathyrella piluliformis – *křehutka vodomilná* (1a, 2e, 2g). Křehutka vodomilná patří spolu s křehutkou Candolleovou (*Psathyrella candolleana*) k nejhojnějším druhům rodu křehutka, rostoucí na odumřelém dřevě listnáčů. Lze očekávat, že bude nalezena na mnoha dalších lokalitách Českolipska.

Pseudoclitocybe cyathiformis – *strmělka čiřkovitá* (1b). 28. 11. 2006, Mimoň – Slovany, na lesní cestě. Roste v jehličnatých i listnatých lesích, podél cest a hlavně na ruderálních stanovištích. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Pseudomerulius aureus – *dřevomorka zlatá* (2b, 2c). Tato poměrně vzácná houba bude možná na Českolipsku v bývalém vojenském prostoru Ralsko hojnější.

Pycnoporus cinnabarinus – *outkovka rumělková* (2d). Roste porůznu na odumřelých kmenech a větvích listnáčů, zejména bříz, jeřábů, třešní a buků.

Ramaria eumorpha – *kuřátka Invalova* (1b, 2c, 2d). Hojně rostoucí druh pod smrky a borovicemi. Na Českolipsku bude jistě nalezen na dalších lokalitách.

Ramaria myceliosa – *kuřátka kořínkatá* (2d). 28. 8. 2005, katastr obce Ralsko, obora Židlov, oblast Zaječeho vrchu, na okraji lesní asfaltové cesty mezi šterkem, nadm. výška 338 m, zem. souřadnice 50° 38' 50" s. š., 14° 48' 52" v. d. Tato kuřátka roste vzácně v opadu jehličnatých lesů,

nebo na přechodu k písečným okrajům cest. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Ramaria stricta – *kuřátka přímá* (1a, 3e). Kuřátka přímá rostou nejčastěji na mrtvém bukovém dřevě, vzácně i na jiných dřevinách. Nález v zámeckém parku v Mimoni je zajímavý tím, že plodnice rostly z půdy, ale pravděpodobně v zemi ponořených větviček javoru mléče (*Acer platanoides*).

Rhodocollybia butyracea – *penízovka máslová* (1b). Roste v listnatých i jehličnatých lesích. Je však podstatně méně hojnější než její blízké příbuzná penízovka kuželovitá (*Rhodocollybia butyracea* f. *asema*).

Rhodocollybia butyracea f. **asema** – *penízovka kuželovitá* (1b, 2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2g, 3b, 3c, 3d). Tato penízovka je jedním s nejhodnějších druhů české mykoflóry. Roste na podzim až do zámru ve velkém množství ve všech lesích.

Rozites caperata – *sluka svraskalá* (2d). Nepříliš hojný druh, rostoucí především na kyselých půdách v borových lesích, vzácně i listnatých. V bývalém vojenském prostoru Ralsko je v některých letech velice hojný, a pro znalé houbaře vyhledávanou pochoutkou.

Rubinoboletus rubinus – *hřib rubínový* (4). 30. 8. 2007, Holany, pravý břeh rybníka Jílovka, pod listnáči, nadm. výška 260 m, zem. souřadnice 50° 37' 35" s. š., 14° 30' 10" v. d., leg. Zdeněk Pražák. Hřib rubínový patří k nejvzácnějším nálezům na Českolipsku. Je uveden v ČS pod statutem „EN“. Roste velmi vzácně v teplejších oblastech v listnatých lesích, parcích a na hrázích rybníků.

Russula acetolens – *holubinka žlutá* (1a). 9. 7. 2007, Mimoň – zámecký park. Tento druh roste nehojně v listnatých lesích, ale také často v parcích pod listnáči.

Russula adusta – *holubinka osmahlá* (1b). Roste v jehličnatých lesích. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Russula aeruginea – *holubinka trávozelená* (1b, 2c, 2d, 2e, 2g, 3b, 3d). Velmi hojný druh rostoucí na kyselých a neutrálních půdách hlavně pod břízami, méně často pod smrký.

Russula amoenolens – *holubinka hřebíkatá* (1a). Tento druh nepatří k vzácným druhům. Nalezené plodnice v zámeckém parku v Mimoni však představovaly vzácnou albinotickou formu tohoto druhu, která však zatím nebyla mykology postavena ani na taxonomickou úroveň formy.

Russula amara – *holubinka hořká* (1b, 2d). Roste v borových lesích na kyselých půdách. Na Českolipsku je poměrně hojná, zatímco v jiných oblastech republiky je vzácnější.

- Russula betularum** – *holubinka březomilná* (1b). Roste porůznu v listnatých lesích, hájích a také parcích vždy pod břízami se kterými tvoří mykorhizu.
- Russula claroflava** – *holubinka chromová* (1b). Holubinka chromová roste nehojně na vlhkých místech pod břízami. V některých oblastech republiky je celkem hojná (např. Královéhradecko), jinde je poměrně vzácná (např. jižní Čechy). Na Českolipsku zatím jediná lokalita.
- Russula cyanoxantha** – *holubinka namodralá* (2e, 2g, 3b, 3d). Roste poměrně hojně hlavně v listnatých lesích pod duby a buky. Na Českolipsku roste hlavně v bučinách.
- Russula densifolia** – *holubinka hustolistá* (1b). Roste nepříliš hojně v listnatých i jehličnatých lesích. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.
- Russula emetica** – *holubinka vrhavka* (1b, 2b, 2c, 2d, 2g, 3d). Roste velmi hojně v jehličnatých lesích zejména na kyselých půdách.
- Russula fellea** – *holubinka žlučová* (1a, 2g). Roste v bučinách i v parcích vždy pod buky. Zejména v bukových lesích bývalého vojenského prostoru Ralsko bude určitě nalezena na dalších místech.
- Russula illota** – *holubinka tmavolemá* (3b). Roste nehojně ve smíšených a listnatých lesích zejména pod duby (*Quercus* sp.). Na Českolipsku známa zatím z jediné lokality.
- Russula lepida** – *holubinka sličná* (2e, 2g). Typický průvodce bučin má na Českolipsku dost vhodných biotopů. Proto lze očekávat její výskyt i na jiných lokalitách, zejména v bukových porostech na svazích Ralska.
- Russula melliolens** – *holubinka medovonná* (3b). Tento nepříliš hojný druh je znám zatím pouze z jediné lokality na Českolipsku – úpatí Ralska nad osadou Vranov.
- Russula mustelina** – *holubinka kolčaví* (1b). 11. 8. 2006, Mimoň – Slovany, jehličnatý les, pod smrky, nadm. výška 296 m, zem. souřadnice 50° 39' 12" s. š., 14° 41' 36" v. d. Tato holubinka je relativně hojnější pouze ve vyšších polohách ve smrčinách. V nadmořské výšce kolem 300 m je tento druh spíše výjimkou.
- Russula nigricans** – *holubinka černající* (1b, 2d, 3d). Roste dosti hojně v listnatých i jehličnatých lesích.
- Russula nobilis** – *holubinka nádherná* (1a, 2e). Holubinka nádherná roste hlavně v bučinách na bazických půdách. Na Českolipsku zatím známy dvě lokality, ale dají se očekávat nálezy na dalších lokalitách.
- Russula ochroleuca** – *holubinka hlínožlutá* (1b, 2d, 2e, 2g, 3c, 3d). Roste velmi hojně koncem léta a zejména na podzim v jehličnatých lesích, hlavně pod smrky.

- Russula paludosa** – *holubinka jahodová* (1b, 2a, 2b, 2c, 2d, 2g, 2i, 3d). Jedna z nejhojnějších holubinek rostoucí především ve vlhkých jehličnatých lesích, zejména pod smrkem.
- Russula puellaris** – *holubinka dívčí* (1b, 2b). Roste dosti hojně v jehličnatých lesích zejména pod borovicemi na kyselých půdách. Na Českolipsku bude jistě nalezena na dalších lokalitách.
- Russula risigallina** – *holubinka měnlivá* (1a). 2. 10. 2007, Mimoň – zámecký park, pod buky (*Fagus sylvatica*) a duby (*Quercus sp.*). Roste relativně hojně v trávě listnatých lesů a v parcích na prosvětlených místech.
- Russula romellii** – *holubinka Romellova* (2e). 11. 7. 2007, obec Ralsko, obora Židlov, oblast Svěbořického Špičáku. Roste vzácně zejména v bučinách na bazických půdách. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.
- Russula sanguinea** – *holubinka krvavá* (2d). Roste nehojně v jehličnatých lesích zejména pod borovicemi hlavně na kyselých půdách.
- Russula sardonica** – *holubinka jízlivá* (1b, 3c). Roste dosti hojně od léta do podzimu v borových lesích na kyselých půdách.
- Russula solaris** – *holubinka sluneční* (1a, 3b). Tento druh je uveden v ČS pod statutem „VU“. Zdá se, že v bučinách na Českolipsku bude hojnější v porovnání např. s východními Čechami, kde je velice vzácný.
- Russula undulata** – *holubinka čermonachová* (1b). Roste spíše v teplejších oblastech v listnatých lesích nebo parcích, zejména pod duby. Na Českolipsku není hojná.
- Russula vesca** – *holubinka mandlová* (1b, 2c, 2g). Roste relativně hojně v prosvětlených lesích zejména pod duby a habry, ale někdy i pod jehličnany.
- Russula violeipes** – *holubinka fialovonohá* (2e). 11. 7. 2007, obec Ralsko, obora Židlov, oblast Svěbořického Špičáku. Roste nehojně v listnatých lesích pod buky. Na Českolipsku zatím jediný nález.
- Schizophyllum commune** – *klanolístka obecná* (1c, 3b). Velmi hojný druh rostoucí po celý rok na odumřelých stromech, nebo na poraněných místech živých stromů hlavně listnáčů.
- Sistotrema brinkmannii** – *rozděrka Brinkmannova* (1b). Tato kornatcovitá houba roste velmi hojně na odumřelém dřevě listnáčů i jehličnanů. Bude nalezena jistě na dalších místech.
- Stereum hirsutum** – *pevník chlupatý* (1a, 1b, 1c, 2a, 2b, 2e, 2g, 3b, 3c). Roste velmi hojně v lesích, parcích, zahradách na dřevě listnáčů. Na Českolipsku je velmi hojný.

Stereum rugosum – *pevník korkovitý* (1b, 2a, 2g, 3b, 3c). Roste hojně na mrtvém dřevě listnáčů, zejména buků, dubů, habrů a olší.

Stereum sanguinolentum – *pevník krvavějící* (3c). Není tak hojný jako ostatní druhy tohoto rodu, ale není vzácný. Roste na mrtvém dřevě jehličnanů, zejména smrků.

Stereum subtomentosum – *pevník plstnatý* (2a). V některých oblastech republiky je hojný, jinde, např. v sev. Čechách je vzácnější. Roste na odumřelých kmenech, větvičkách a pařezech listnáčů.

Stropharia aeruginosa – *límcovka měděnková* (1b, 3c). Tento výrazně modře zbarvený a snadno poznatelný druh roste dosti hojně na rozkládajícím se dřevě hlavně jehličnanů, ale někdy i listnáčů.

Suillus bovinus – *klouzek kravský* (1b, 2d, 3b, 3c). Roste dosti hojně v borových lesích zejména na kyselých půdách.

Suillus granulatus – *klouzek zrnitý* (3b). Klouzek zrnitý roste zejména pod borovicí lesní na zásaditých méně často na kyselých půdách. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Suillus grevillei – *klouzek slíčný* (1b, 2d, 2e, 2g, 2i, 3d). Tato krásná hřibovitá houba je na Českolipsku hojná. Roste ve všech lesích však pouze pod modřiny s nimiž tvoří mykorhizu.

Suillus luteus – *klouzek obecný* (1b, 1c, 2b, 2d, 2e, 2f, 2g, 2i). Roste hojně zejména v borových lesích, ale i v zahradách pod borovicemi zejména na kyselých půdách.

Tapinella atrotomentosa – *čechratka černohuňatá* (1b, 2a, 2c, 2d). Roste velmi hojně v létě a na podzim na pařezech nebo kořenech pařezů jehličnanů, zejména smrků.

Thelephora caryophyllea – *plesňák karafiátový* (2d). 8. 7. 2007, obec Ralsko, obora Židlov, při asfaltové lesní cestě po vstupu do obory v oblasti Zaječího vrchu, nadm. výška 339 m, zem. souřadnice 50° 39' 19" s. š., 14° 46' 03". Jeden z nejvýznamnějších nálezů na Českolipsku, který je uveden v ČS pod statutem „CR“.

Thelephora terrestris – *plesňák zemní* (1b, 2a, 2c, 2d, 2e, 3g, 3d). Plesňák zemní patří k nejhojnějším makromycetům české mykoflóry. Roste ve všech lesích v hrabance, mechu, na holé zemi, ale někdy i na keřičích borůvek.

Trametes hirsuta – *outkovka chlupatá* (1b, 1c, 2d). Velmi hojně rostoucí druh na živých i odumřelých kmenech, větvích a pařezech listnáčů.

Trametes versicolor – *outkovka pestrá* (1a, 1b, 1c, 2a, 2c, 2d, 2g, 3b, 3c). Jeden z nejhojnějších druhů makromycetů České republiky. Roste na živých i odumřelých kmenech, větvích a pařezech listnáčů, vzácněji i jehličnanů.

Trichaptum abietinum – *bránovítec jedlový* (2d). Roste dosti hojně na odumřelých kmenech, větvích a pařezech jehličnanů. Na Českolipsku bude nalezen jistě na dalších místech.

Tricholoma cingulatum – *čirůvka kroužkatá* (3c). Velmi vzácná čirůvka uvedená v ČS pod statutem „NT“. Tvoří mykorhizu s vrbami. Na Českolipsku dosud jediný nález. Byla nalezena 10. 11. 2006 autorem článku poblíž Pavlína asi 3 km východně od Mimoně na půdě porostlé mechem pod vrbou (*Salix sp.*). Poblíž rovněž břiza (*Betula pendula*) a modřín (*Larix decidua*). Nadmořská výška 328 m a zem. souřadnice 50° 39' 19" s. š., 14° 46' 03" v. d.

Tricholoma imbricatum – *čirůvka střežovitá* (2b). Roste nehojně v jehličnatých lesích zejména pod borovicemi hlavně na kyselých půdách.

Tricholoma populinum – *čirůvka topolová* (2a). Roste dosti hojně na podzim pod topoly, zejména topolem černým (*Populus nigra*), ale i pod osikami. Na Českolipsku zatím jediná lokalita, ale lze předpokládat, že bude nalezena na dalších.

Tricholoma portentosum – *čirůvka havelka* (3b). Roste místy hojně zejména v borových lesích. Na Českolipsku zatím jediná lokalita.

Tricholoma saponaceum – *čirůvka mýdlová* (2b). Roste porůznu v listnatých i jehličnatých lesích. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Tricholoma sejunctum – *čirůvka odlišná* (4). 1. 9. 2007, Holany, pravý břeh rybníka Jílovka, pod dubem letním (*Quercus robur*) a topolem černým (*Populus nigra*). Tento vzácnější druh roste spíše v teplejších oblastech, zejména v dubinách. Na Českolipsku dosud jediná lokalita.

Tricholoma sulphureum – *čirůvka sírožlutá* (1a). 2. 10. 2007, Mimoň – zámecký park, pod lípou srdčitou (*Tilia cordata*), dubem (*Quercus sp.*) a bukem (*Fagus sylvatica*). Roste relativně hojně v opadu listnatých a jehličnatých lesích. Bude jistě nalezena na dalších lokalitách.

Tricholoma terreum – *čirůvka zemní* (2b, 2i). Dosti hojná čirůvka rostoucí v jehličnatých a smíšených lesích ponejvíce pod borovicemi.

Tricholomopsis rutilans – *šafránka červenožlutá* (1b, 2c, 2d). Roste hojně na rozkládajícím se dřevě jehličnanů.

Tylophilus felleus – *hřib žlučník* (1b, 2c). Roste dosti hojně zejména pod smrky, ale i borovicemi, vždy na kyselých půdách.

Xeromphalina campanella – *kalichovka zvonečková* (3b). Roste dosti hojně, často ve velkých trsech, na tlejících pařezech jehličnanů, především smrků a borovic.

Xerula radicata – *penízovka kořenující* (3a). Roste celkem hojně v listnatých lesích zejména v bučinách. Nález pod vrcholem Ralska v nadm. výšce 677 m je více méně zajímavostí.

Poděkování

Závěrem děkuji Ing. M. Knauerové, paní L. Urubové a Dr. M. Honců za připomínky k článku, Dr. V. Antonínovi a Mgr. M. Beranovi za určení některých druhů, pánům Z. Pražákovi a K. Urubovi za poskytnutí plodnic několika zajímavých druhů.

Závěr

Na zkoumaných lokalitách bylo nalezeno a do této doby určeno 236 druhů makromycetů, z toho 8 druhů vřeckovýtrusých a 228 druhů stopkovýtrusých. Z tohoto počtu je 14 druhů uvedeno v Červeném seznamu České republiky (ČS). Počet druhů podle jednotlivých statusů v ČS:

CR – kriticky ohrožený = 1

EN – ohrožený = 5

VU – zranitelný = 4

NT – téměř ohrožený = 2

DD – druh o němž jsou nedostatečné údaje = 2

Z hlediska lokalit je v tomto ohledu nejbohatší lokalita Ralsko (hora) nad obcí Vranov, kde byly nalezeny 4 druhy. Na druhém místě figuruje Mimoň – zámecký park se 3 druhy. Na lokalitách Holany – les na pravém břehu rybníka Jílovka, katastr obce Ralsko – Nový Dvůr – levý břeh Novodvorského rybníka, katastr obce Ralsko – Obora Židlov – oblast Zaječího vrchu byly nalezeny vždy 2 druhy. Na lokalitách katastru obce Ralsko – Obora Židlov – oblast vrchu Brada, Ralsko (vrch) – přírodní rezervace pod vrcholem a Ralsko (vrch) – Pavlín (jihozápadní část) po jednom druhu.

Jak celkový výčet zjištěných druhů, tak i počet druhů uvedených v ČS není rozhodně konečný. Představuje asi 70 % zjištěných druhů v průběhu průzkumu. Zbývající druhy bude nutno podrobit mikroskopické analýze ať už autorem tohoto příspěvku nebo někým ze specialistů na určité skupiny hub.

Další průzkum bude samozřejmě pokračovat a bude rozšiřován na další místa Českolipska. Z hlediska dosavadních lokalit se jeví velice zajímavě lokalita Mimoň – Gigant, kde byl nalezen druh, který se autorovi nepodařilo ztotožnit s žádným dosud známým druhem, přestože má dosti výrazné makroskopické znaky. Tato lokalita má na humus mimořádně bohatou půdu, a je porostlá bujnou vegetací. Dá se očekávat, že zde budou nalezeny další zajímavé druhy, které vyžadují takovýto druh půd.

LITERATURA

Antonín V. 2006: *Encyklopedie hub a lišejníků*. Praha, 472 s.

Holec J. & Beran M. [eds.] 2006: *Červený seznam hub (makromycetů) České republiky*. Příroda, Praha, 24: 1–282.

Chytrý M., Kučera T. & Kočí M., 2001: *Katalog biotopů České republiky*. Praha, 307 pp.

Mackovčín P., Sedláček M. & Kuncová J., 2002: *Liberecko. – Chráněná území ČR, svazek III*. Brno, Praha, 331 pp.

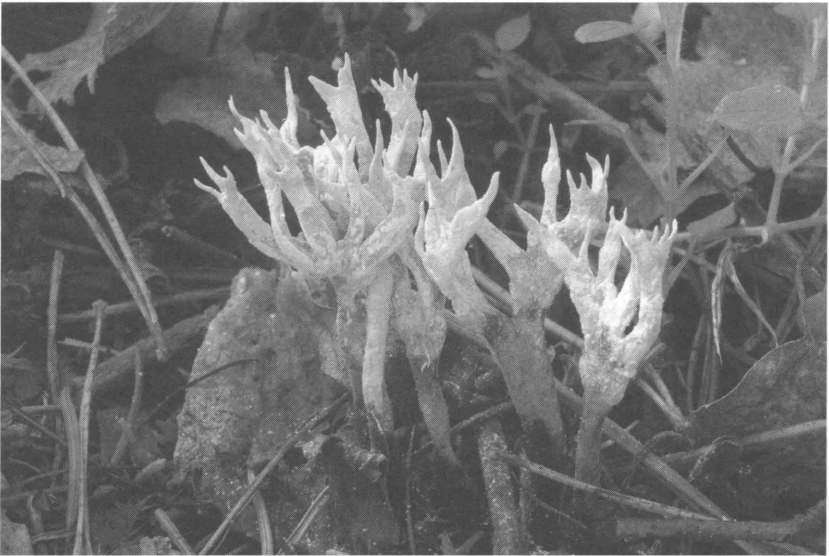
Obr. 1. Hvězdovka brvitá (*Gastrum fimbriatum*), náš nejhojnější druh hvězdovky. (Foto autor.)

Obr. 2. Kuj rourkový (*Macrotyphula fistulosa*), relativně hojný druh Českolipska. (Foto autor.)

Obr. 3. Kuřátka přímá (*Ramaria stricta*), zámecký park v Mímoně. (Foto autor.)

Obr. 4. Dřevnatka parohatá (*Xylaria hypoxylon*), hojný druh na pařezech. (Foto autor.)

RESUMÉ

Beitrag zur Kenntnis der höheren Pilze (Macromycetes) in der Umgebung von Česká Lípa (Böhmisch Leipa)

Josef Slaviček

Vorliegende Arbeit bringt eine Zusammenfassung der Ergebnisse einer vom Verfasser durch 7 Jahre ausgeführten mykologischen Erkundung der Gegend von Česká Lípa. 21 Lokalitäten wurden mehr oder weniger systematisch und 2 weitere nur gelegentlich untersucht. Das Hauptaugenmerk wurde dem Gebiet des früheren Militärübungsplatzes Ralsko gewidmet. Es wurden 236 Arten von Makromyzeten gesammelt und bestimmt, von denen 8 Arten zu den Schlauchpilzen und 228 zu den Basidienpilzen gehören; Vierzehn dieser Arten werden in der Roten Liste der Tschechischen Republik geführt. Zu den einzelnen Kategorien der Liste gehören:

- CR – vom Aussterben bedroht = 1
- EN – stark gefährdet = 5
- VU – gefährdet = 4
- NT – potentiell gefährdet = 2
- DD – Arten, über die nur ungenügende Angaben bestehen = 2

Die reichste der studierten Lokalitäten ist Ralsko (Rollberg) bei Vranov (Rabendorf), wo 4 Arten gefunden worden sind. An zweiter Stelle steht der Schlosspark in Mimoň (Niemes) mit 3 Arten. Es folgen der Wald am rechten Ufer des Jílovka-Teiches in Holany (Hohlen); das linke Ufer des Teiches Novodvorský rybník im Kataster Ralsko – Nový Dvůr (Neuhof); der Tiergarten Židlov, Umgebung des Zaječí vrch im Kataster Ralsko, wo jeweils 2 Arten gefunden worden sind. Nur eine Art wurde in den Lokalitäten: Hügel Brada (Kalvariberg) im Kataster Ralsko, Naturschutzgebiet unterhalb des Gipfels des Ralsko (Rollberg) und Hof Pavlín im Kataster Ralsko (Südwestteil) gefunden.

Sowohl die Aufzählung der festgestellten Arten als auch die Zahl der in der Roten Liste angeführten Arten ist nicht endgültig, sie stellt etwa 70 % der im Laufe der Untersuchung festgestellten Arten dar. Die übrigen Arten müssen mikroskopisch, entweder vom Verfasser dieses Beitrages oder von Spezialisten über die betreffenden Artengruppen untersucht werden.

Die Erkundung wird selbstverständlich fortgesetzt werden und wird auch auf andere Lokalitäten der Umgebung von Česká Lípa ausgedehnt werden. Von den bisher untersuchten Lokalitäten zeigte sich als besonders interessant die Lokalität Mimoň – Gigant, wo eine Art gefunden worden ist, die vom Verfasser mit keiner der bisher bekannten Arten identifiziert werden konnte, trotzdem sie ziemlich eindeutige makroskopische Kennzeichen besitzt. Diese Lokalität hat einen an Humus besonders reichen Boden und ist von einer reichhaltigen Vegetation bewachsen. Es ist zu erwarten, dass hier noch weitere, solche Bodenarten bevorzugende Arten gefunden werden.

Übersetzt von Petr Kühn

DROBNOSTI

ZÁSObNICE NA HRADĚ HOUSKA VE SVĚTLE POSLEDNÍCH VÝZKUMŮ

František Gabriel – Ivan Peřina

V pískovcovém podloží u středověkých a raně novověkých sídel se setkáváme s výskytem džbánovitých či lahvovitých objektů, jejichž funkční interpretaci byla již věnována podrobná studie (Gabriel – Knop 1990; Gabriel 2006). Ta vyvrátila starší romantické představy o džbánovitých vězeních, hladomornách i hypotézu o funkci objektů jako cisteren.^{1/} Charakteristická metrika hrdla objektu, širokého obvykle okolo jednoho metru a rovněž jeho celkový profil, přecházející z úzkého hrdla do rozšiřující se spodní části naznačila výraznou podobnost mezi těmito objekty. Dnes jim připisujeme na základě komparace se slovanskými zásobnicemi i dalšími mladšími etnografickými analogiemi funkci zásobnic pro ukládání potravin nebo obilí.

Objekt zásobnice byl v nedávné době zjištěn na hradě Houska (okr. Česká Lípa). Nález se tak řadí ke skupině dalších nově identifikovaných zásobnic, které obohacují starší reprezentativní vzorek (Gabriel – Knop 1990) a přináší řadu nových podnětných zjištění i otázek, které bude muset řešit další systematické studium těchto objektů.^{2/}

Zásobnice je situována v nádvoří hradního jádra téměř v ose vstupního průjezdu přibližně osm metrů od severního průčelí jižního křídla (obr. 1). V úrovni dnešní pochozí plochy ji částečně překrývá novověká kašna, u které se na severní straně nachází poklop kryjící větrací otvor mladšího sklepa. Severní křídlo se v přízemí otvírá do nádvoří třemi dveřními otvory. První otvor zleva zpřístupňuje místnost s vloženou renesanční klenbou, odkud byly lámáním a sekáním raženy dvě schodišťové šije zpřístupňující sklepy. Pravá šije ústí do sklepa pod nádvořím, jehož vysekání výrazně přetalo starší objekt zásobnice (obr. 2, 3, 4). Sklep na základě studia kontextu datujeme do období renesance či baroka. Ze zásobnice se

dochovala pouze spodní část s konkávním dnem, zasypaná stavebním zásypem tvořícím podklad novověké dlažby (obr. 5). Druhotně došlo také k odstranění hrdla zásobnice a následnému vyzdění klenby s ponecháním větracího otvoru (obr. 6). Je ovšem možné, že se hrdlo dosud skrývá v dnes nepřístupném prostoru nad rubem klenby. Objekt, jehož metriku rekonstruuje na 6 m hloubky a 3 m maximální šířky, se nejvíce blíží oběma zásobnicím z Valdštejna a Sloupu, patřících po objektu ze Šauenštejna k objektům menším (Gabriel – Knop 1990, 267, 272; Hartman – Prostředník 2004, 16–17). Do této skupiny lze zařadit i zásobnici z Kvítkova (Gabriel – Panáček 2000, 94–98) a Nístějky (Kavan 1959).^{3/} Zdá se, že nadále platí představa dle studia kontextu, že starší zásobnice jsou menší (Gabriel – Knop 1990; Gabriel 2006). Navíc je důležité povšimnout si umístění zásobnice v rámci dispozice sídla. Jak u Housky, Nístějky tak i Kvítkova je situována na dobře chráněném místě v hradním jádře. V případě Valdštejna existence dvou zásobnic a dvou studní potvrzuje představu o vybudování dvojhradu na počátku 15. století (Gabriel – Macek 1992), kdy se u jednoho sídla vydělila dvě samostatná hradní jádra, každé obsahující jednu zásobnici a vlastní další samostatné hospodářské zázemí. Přijmeme-li jako funkci objektu deponování osiva, pak poloha zásobnice v rámci dispozice sídla naznačuje, jak důležitou roli hrálo pro majitele jeho zabezpečení v době ohrožení sídla.

Další tvarově analogické objekty popisuje ve svém díle A. Sedláček jako džbánovitá vězení. Kromě již zhodnocené zásobnice na Jestřebí (Sedláček 1923, 249; Gabriel – Knop 1990, 265–266) uvádí popis těchto objektů na lokalitách Kozlov Chlum a Hrubá Skála (Sedláček 1895, 47, 75). Těm byla v poslední době věnována rovněž pozornost (Gabriel – Podroužek 2006; Hartman – Prostředník 2007). U hypotetické zásobnice na lokalitě Kozlov Chlum je nutné uvažovat o druhotném odlámání ústí objektu v souvislosti s mladším lámáním pískovcového podloží (Gabriel – Podroužek 2006). O zásobnici na Hrubé Skále se zmiňuje A. Sedláček (1895, 47) podrobněji a kvalitně zachycuje metrické znaky shodné v základních rysech s definicí zásobnic, vyslovenou o sto let později (Gabriel – Knop 1990). Džbánovité vězení ve skále o hloubce 10 m, dole širokém 5,5 m a nahore při otvoru širokém asi 1 m situuje doprostřed zahrady za jižním křídlem zámku (Sedláček 1895, 47). Její domnělé relikty odkryl nedávno provedený archeologický výzkum (Hartman – Prostředník 2007). Publikované výsledky výzkumu (Hartman – Prostředník 2007, 136–138) však jsou značně nepřehledné a rozhodně v rozporu s popisem A. Sedláčka (1895, 47).

Odlíšné je situování a metrika Sedláčkova džbánovitého vězení. I v případě, že připustíme chybnou lokalizaci a popis objektu A. Sedláčkem, lze jej pomocí formální podobnosti spojit se zásobnicemi pouze v rovině velmi odvážné hypotézy, neboť vlastní tvar je v článku sám produktem modelu autorů. Na základě předložené grafické a fotografické dokumentace se odkrytá podoba skalní pukliny poněkud liší od definovaného ústí zásobnic. Změřené ústí o šířce pouze cca 0,5 metru je poloviční oproti měřením na jiných lokalitách a přesvědčivý není ani půdorys na přiloženém obrázku (Hartmann – Prostředník 2007, obr. 3). Jasný není ani nálezkový překlenutí pukliny klenbou, která končí 1 m před domnělou zásobnicí (Hartman – Prostředník 2007, 136), zatímco A. Sedláček (1895, 47) uvádí přímo překlenutí džbánovitého vězení. Jistě není vyloučeno, že došlo ke sklenutí i ostatních nepravidelně se rozšiřujících puklin, klenba nad domnělou zásobnicí (Hartman – Prostředník 2007) však chybí. Naopak klenba sama nemusí nutně zásobnici dokládat. Je tak možné, že relikt, publikovaný P. Hartmannem – J. Prostředníkem (2007) nejsou hledanou zásobnicí, ale objektem neznámé funkce či pseudoobjektem a zásobnici bude nutné hledat jinde, např. v místech kam byla lokalizována v 19. století A. Sedláčkem (1895, 47). I přes pouze hypotetickou lokalizaci se objekt pravděpodobně opět nacházel v hradním jádru.

Závěrem lze uvést, že nově zjištěné objekty typu zásobnice prozatím potvrzují dosavadní výsledky bádání. Navíc se však získáním dalších analogií rozšiřuje spektrum představ o užití zásobnic v období středověku, které patrně dokládá snahu uložit obilí jako rezervu pro nejhorší případ či jako zdroj nezbytného osiva pro zemědělce spadající pod správu sídla v dobře chráněném objektu v rámci jeho dispozice.

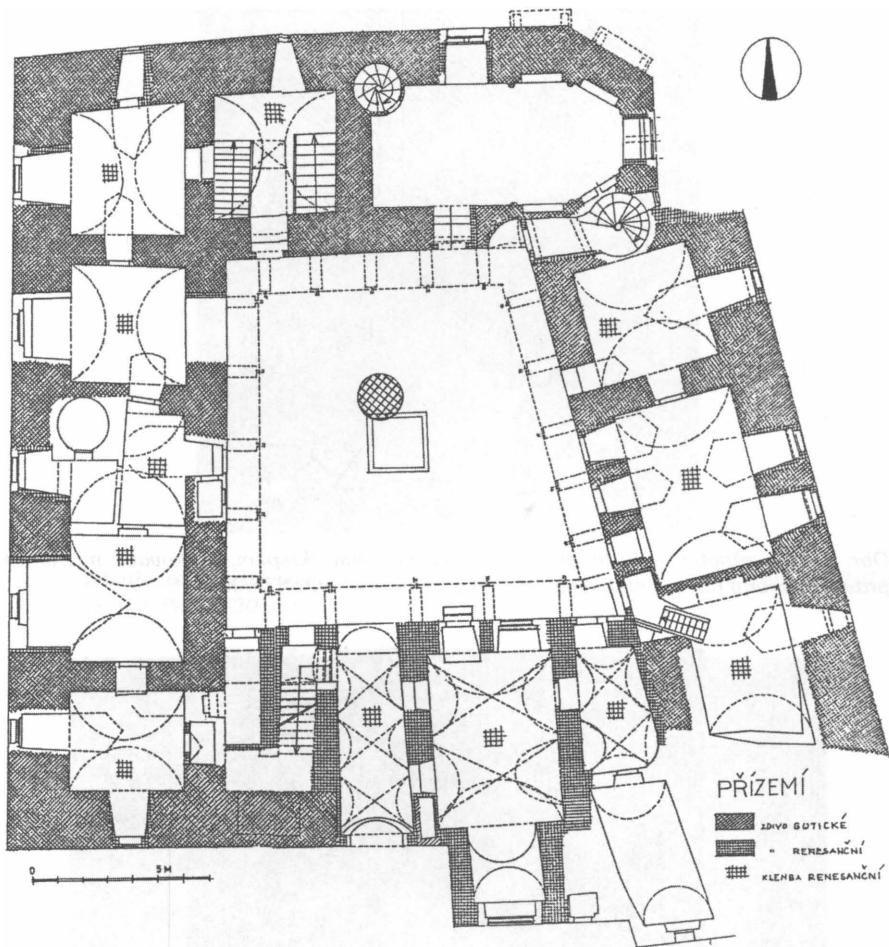
POZNÁMKY

- 1/ V moravském prostředí, reprezentovaném encyklopedickým pojednáním o panských sídlech, se nadále autor přiklání k interpretaci lahovitého tvaru objektů jako typu cisterny, jejíž tvar zabraňuje zanášení mechanickými nečistotami (Plaček 2001, 62). Přítomnost zásobnic na moravských hradech tak může prověřit až další výzkum a prozatím se nelze opřít o možné analogie.
- 2/ Relikty zásobnice byly identifikovány při povrchovém průzkumu stavby hradu Houska I. Peřinou v roce 2004. Během záchranného archeologického výzkumu v roce 2006 byla zásobnice zdokumentována a v rámci nevelké sondy byl vybrán recentní stavební zásyp ze dna objektu (Gabriel 2006a). Starší vzorek zásobnic na pískovcovém podloží představují lokality Frýdštejn, Jestřebí, Sloup, Šauenštejn, Valdštejn, Valečov hrad a Valečovské „městečko“, Žižkova Hora (Gabriel – Knop 1990).

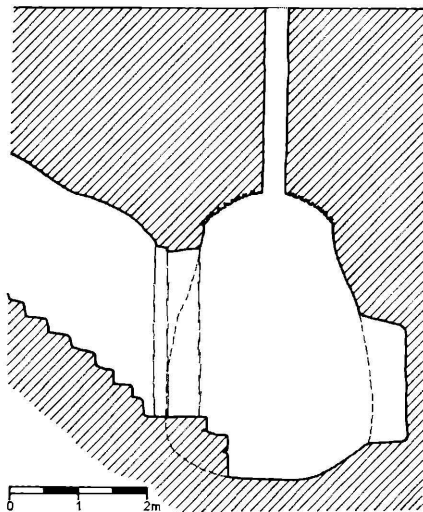
- 3/ U zásobnice na lokalitě Kvítkov i zásobnice na Nístějce je nutné v budoucnu podrobněji zdokumentovat její profil, prozatím se opíráme především o vizuální pozorování celkového tvaru a podoby hrdla objektů.

LITERATURA

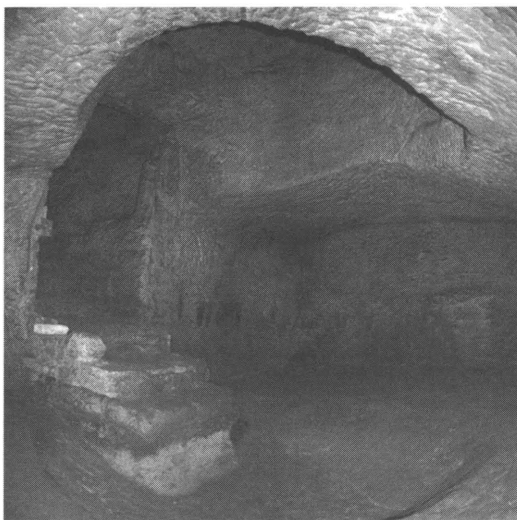
- Gabriel, F. 2006: Teoretické aspekty studia hradních staveb. Ústí nad Labem.
- Gabriel, F., 2006a: Hlášení o výzkumu – Houska, okr. Česká Lípa, čj. 1005/07.
- Gabriel, F. – Knop, K. 1990: K interpretaci džbánovitých objektů na pískovci. *Archaeologia historica* 15, 261–274.
- Gabriel, F. – Macek, P. 1992: Stavební vývoj hradu Valdštejna. *Archaeologia historica* 17, 163–176.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: Hradý okresu Česká Lípa. Praha.
- Gabriel, F. – Podroužek, K. 2006: Pracovní hypotéza k raně novověkému sídlení na pískovcích. In: 50 let CHKO Český ráj, Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 11, Turnov, 121–128.
- Hartman, P. – Prostředník, J. 2004: Záchranný výzkum středověké zásobnice na hradě Valdštejnu. *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 17, 9–34.
- Hartman, P. – Prostředník, J. 2007: Archeologický výzkum hradu Hrubá Skála v roce 2006. In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci, Liberec, 132–142.
- Kavan, J. 1959: Středověké kachle a keramika z hradu Nístějky u Vysokého nad Jizerou. *Historia* 2, 29–59.
- Libal, D. – Macek, P. – Novosadová, O. 1989: Stavebně historický průzkum hradu Houska. *Castellologica bohémica* 1, 141–158.
- Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha.
- Sedláček, A. 1895: Hradý, zámky a tvrze Království českého X, Bolešlavsko. Praha.
- Sedláček, A. 1923: Hradý, zámky a tvrze Království českého XIV, Litoměřicko a Žatecko. Praha.

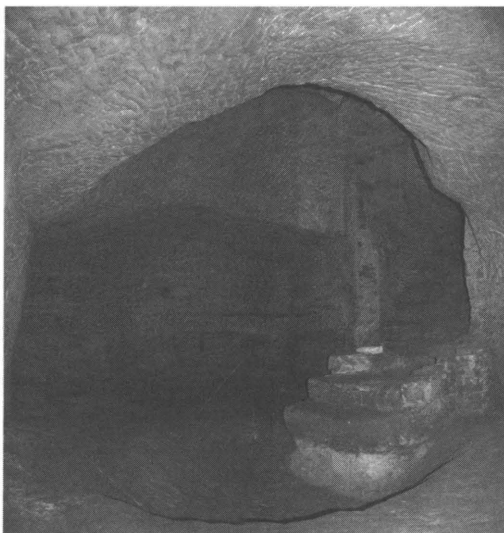
Obr. 1. Půdorys hradu Houska dle D. Líbala – P. Macka – O. Novosadové (1989), objekt zásobnice naznačen v nádvoří šrafovaně, úprava autoři.

Obr. 2. Řez zásobnicí druhotně narušenou mladším sklepem, čárkovaně naznačen pravděpodobný průběh stěn objektu, zaměření profilu autoři 2006.

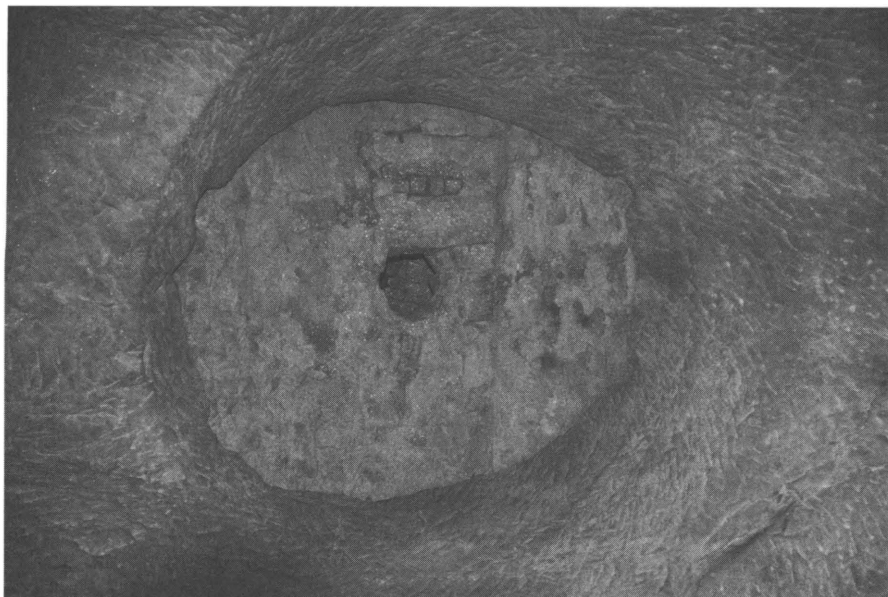
Obr. 3. Zásobnice od jihozápadu, horní a spodní část dochovaná po zřízení mladšího sklepa. (Foto I. Peřina 2006.)

Obr. 4. Zásobnice od jihovýchodu, horní a spodní část dochovaná po zřízení mladšího sklepa. (Foto I. Peřina 2006.)

Obr. 5. Spodní část zásobnice rýsující se v podlaze sklepa před vybráním recentního záspy. (Foto I. Peřina 2006.)

Obr. 6. Horní část zásobnice rýsující se ve stropě sklepa, čtyři vysekané kapsy sloužily k položení ramenátů při mladším vyzdění klenby, uprostřed ponechán větrací otvor. (Foto I. Peřina 2006.)

POHÁR FARÁŘE GEORGA LEOPOLDA IGNAZE REISIGA

Michal Gelnar

Ve světově proslulé sbírce skla pražského Uměleckoprůmyslového musea je uloženo značné množství historických i současných skleněných artefaktů, které se vztahují ke sklářskému regionu Lužických hor. Mezi řadou historických skel je i vyšší skleněný pohár, evidovaný pod inventárním číslem 10.190/1906. Z evidenční karty se dozvíme, že to byl dar V. Lanny.^{1/}

Pohár o výšce 21 cm je z tenkostěnného bezbarvého skla, zušlechťovaného broušením a rytím na mědi.^{2/} Vzhůru kónický kalich nasedá na broušením fasetovaný ořech, sedící na zužující se pětiboce hutně tvarované noze zakončené menším, opět broušením fasetovaným ořechem, který poté přechází do široké plochého patky s paprskovitě broušenými a leštěnými ovály. Spodní plášť kalichu je zdoben mělkými oválnými leštěnými ččkami obkrouženými úzkým leštěným klínovým řezem. Zbývající volná plocha pláště je s matně rytým motivem mešního kalichu s hostií, orámovaným aureolou a zkříženými ratolestmi a kol dokola rytým textem: „*Was nun in dieses Gestalt verborgen klein, Sohl von uns alle Zeit gelobet und geehret sein*“, zatímco na protilehlé straně opět mezi zkříženými ratolestmi je další text: „*Es lebe der Seine Schaff wohl weyde und bringe zur ewigen Freide der Herr Pfahrer von Langenau. G.I.R.*“^{3/}

Podívejme se, komu byl tento dar určen. Pohár byl původně sklářskými historiky umění hypoteticky datován do rozmezí let 1730 až 1750, či i do doby pozdější.^{4/} Pod monogramem G. I. R. však byl nalezen pro tuto dobu ve Skalici u České Lípy (v minulosti Langenau) na tehdejší panství Horní Libchava (dříve Libichavia) Georg Leopold Ignaz Reisig, správce farnosti neboli administrátor, rodák z Kulova v Horní Lužici (dříve Wittichenau), kde se narodil roku 1674.^{5/} Ten na faru do Skalice přišel ve věku 38 let z nedaleké Horní Libchavy, kde působil šest let; před tím

několik let pobýval v obci Třebonice (dříve Trebonitz) ležící jihozápadně od Prahy.^{6/} Do Skalice nastoupil 24. dubna 1712 jako první administrátor v obnovené linii. Tam byl po třiaadvaceti letech v roce 1735 slavnostně introdukován. Kaplan Georg Leopold Ignaz Reisig zemřel v létě 24. července roku 1741 ve věku 67 let.^{7/}

Výzdobu poháru, nejspíše ze suroviny nedaleké falknovské hutě (nyní obec Kytlice na Děčínsku),^{8/} pravděpodobně provedli někteří z místních brusičů a rytců skla, kterých v té době bylo ve Skalici několik. Jak vyplývá z Produkční tabely z roku 1753, pracovalo na libchavském panství, kam Skalice patřila, v té době 15 rytců skla a 18 kuličů skla. Podle tereziánského katastru pracovalo v první třetině 18. století na tomto panství o sedm rytců skla méně (brusiči nejsou uvedeni?).^{9/} Velmi pravděpodobně tedy je, že některý z kuličů skla provedl nejprve brus a posléze jiný rytec rytou výzdobu na poháru pro jejich faráře Georga Leopolda Ignaze Reisiga v čase jeho uvedení do vedení skalické farnosti v roce 1735. Kdo byl či byli objednavatelé tohoto poháru a jakými cestami se dostal až do Prahy, nám již pravděpodobně zůstane navždy utajeno.

Jaké byly životní osudy faráře G. L. I. Reisiga, zatím nevíme, ale že byl váženým příslušníkem tamní komunity nám do dnešních dnů dokládá jeho přeživší pohár ve sbírce pražského Uměleckoprůmyslového musea. Ten mu byl jistojistě věnován místními v roce 1735, kdy byl uveden jako správce skalické farnosti. A důvody? Za něho totiž byla započata stavba současného kostela svatě Anny,^{10/} neboť předešlý, náležející pod lipský děkanát uváděný jako farní již v roce 1362,^{11/} byl během třicetileté války nejprve vypleněn a poté vypálen švédskými soldateskami roku 1640.^{12/} Od roku 1712, kdy farář G. L. I. Reisig do Skalice nastoupil, byl kostel budován do roku 1720 podle plánu neznámého pražského stavitele.^{13/}

POZNÁMKY

- 1/ Fotografie poháru již publikovala historička umění Uměleckoprůmyslového muzea v Praze Olga Drahotová na s. 113 (č. 86) katalogu výstavy Barokní a řezané sklo 1600–1760, uskutečněné v Trojském zámku v Praze v roce 1989, kde je jako jeho příjmení omylem uvedeno Riesig. Vojtěch rytíř Lanna (1836–1909) byl průmyslník, který za svůj život shromáždil jednu z největších soukromých pražských sbírek umění a uměleckého řemesla 2. poloviny 19. století. Krátce před svou smrtí daroval Uměleckoprůmyslovému muzeu značnou část svých rozsáhlých sbírek. Nejcennějším darovaným konvolutem byla sbírka skla.

- 2/ Stále trvající problém ve sklářském názvosloví. Historici umění užívají stále archaický termín *řezané sklo*, *řezáč skla* ap. odvozený od řezáčů drahokamů (tzv. štajšnajderů). K tomu např. Urban 1973 či 1976 a další. Ve sklářském průmyslu jsou mnoho desetiletí užívány odborné termíny (*ryté sklo*, *rytec skla*, *rytina na mědi* ap.), viz Česká státní norma 70 0000 Základní sklářské názvosloví: zde 70 0000/602. K tomu komentář R. Haise (viz literatura). Proto se zde také přidržuji současného odborného sklářského názvosloví.
- 3/ Text na čelní straně: *Was nun in dieses Gestalt verborgen klein, Sohl von uns alle Zeit gelobet und geehret sein* a jeho překlad: *To, co je skryto v této postavě, má být námi navždy chváleno a uctíváno*. Text na straně protilehlé: *Es lebe der Sein Schaff wohl weyde und bringe zur ewigen Freide der Herr Pfahhrer von Langenau* a jeho překlad: *Ať žije ten, kdo opatroval své ovečky a dovedl je k věčnému míru, pan farář ze Skalice*.
- 4/ Ústní sdělení historičky umění z pražského Uměleckoprůmyslového muzea O. Drahotové na jaře 1978 a následná korespondence s autorem (pisemně totéž 22. 6. 1978; a v následných týdnech).
- 5/ Wittichenau, současný Kulov (lužický Kulow), nynější město ležící v Horní Lužici.
- 6/ Ves Třebonice patří nyní do městské části Prahy 13, leží na jihozápadním okraji hlavního města. Třebonice neměly vlastní kostel a ke zbožnosti jí sloužil, asi jeden kilometr na východ vzdálený, původně románský kostel sv. Jana a Pavla v místní části zvané Krteň (zaniklá ves) (Poche 1982, s. 103–104).
- 7/ SOA Litoměřice, pobočka SOkA Česká Lípa (dále jen SOkA Česká Lípa), Farní úřad Skalice, Liber Memorabiliu Ecclesiae Parochialis Langenaviensis, s. 106 (fond není inventarizován). Rešerši z farní kroniky nám (Olze Drahotové z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a autorovi, tehdejšímu správci Sklářského muzea v Novém Boru) pomohl provést Miloslav Sovadina, pracovník tohoto archivu.
- 8/ Falknovská sklářská huť byla založena v roce 1530, zanikla pro nedostatek dřeva v roce 1756 (Brožová 1979a, s. 45; srovnej Slavičková – Cvrk 1993, s. 62). Hutní budovy zbořeny roku 1764 (Zuman 1948, s. 43; Sacher 1972; srovnej Slavičková – Cvrk 1993, s. 62).
- 9/ Brožová 1979b, s. 76.
- 10/ Jindra 1994, s. 149.
- 11/ Jindra 1991, s. 14.
- 12/ Jindra 1994, s. 148.
- 13/ Poche 1980, s. 318.

PRAMENY A LITERATURA

- Brožová, Jarmila 1979a: České sklářství v polovině 18. století. In: *Sklář a keramik* 2, roč. 29, s. 45–49.
- Brožová, Jarmila 1979b: Výzdoba skla řezbou v polovině 18. století v Čechách. In: *Sklář a keramik* 3, roč. 29, s. 75–79.
- Drahotová, Olga 1989: Barokní řezané sklo 1600–1760. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze – Galerie hlavního města Prahy.
- Drahotová, Olga – Brožková, Helena 1996: Sběratel a mecenáš V. Lanna a jeho sbírka skla. Uměleckoprůmyslové muzeum Praha.

- Hais, Rudolf 1992: Příspěvek k otázce historického sklářského názvosloví v odborné literatuře. In: Historie sklářských technologií 92. Sborník konference v říjnu 1992 v Novém Boru, s. 106–119. Vydal Dům techniky ČS VTS Ústí nad Labem.
- Jindra, Vladislav 1991: Dějiny Nového Boru a jeho obcí. In: Příloha Novoborského měsíčníku, průběžně samostatně stránkováno.
- Jindra, Vladislav 1994: Dějiny Nového Boru a jeho obcí. In: Příloha Novoborského měsíčníku, průběžně samostatně stránkováno.
- Matyášová, Eva 1996: Vojtěch svobodný pán Lanna, sběratel, mecenáš a podnikatel. In: Starožitnosti a užité umění 7–8, s. 16–18.
- Poche, Emanuel ed. 1980: Umělecké památky Čech 3, P–Š, Československá akademie věd a Ústav teorie a dějin umění.
- Poche, Emanuel ed. 1982: Umělecké památky Čech 4, T–Ž, Československá akademie věd a Ústav teorie a dějin umění.
- Sacher, Václav 1972: Zapomínané i zapomenuté příběhy skelných hutí ve Falknově – Kytlicích. Strojopis.
- Slavičková, Hana – Cvrk, František 1993, Kytlicko, sklářské vesnice na Horní Kamenici / Mlýny, Kytlice, Falknov, Dolní Falknov. Děčín.
- Urban 1973: Přátelské narovnání z roku 1764 – nejstarší sociální konflikt mezi řezáči kamenů a skla. In: Sklár a keramik č. 8, roč. 23, s. 244–247.
- Urban 1976: Řezáči drahých kamenů v Čechách v 16. a 17. století. In: ACTA UPM XI., řada D. Supplementa 2, Umělecko-průmyslové muzeum v Praze.
- Zuman, František 1948: Sklárna Nová Huť na zákupském panství. In. Bezděz, roč. X, s. 39–44, 69–72, 131–142, 166–168.
- Korespondence s prom. hist. Olgou Drahotovou z UPM v Praze v roce 1978 a v roce následujícím.

Pohár Georga Leopolda Ignaze Reisinga ze sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

ÚSTUP PRUSKÝCH VOJSK SEVERNÍMI ČECHAMI ROKU 1757

Harald Skala

Dne 18. června 1757 utrpěla pruská armáda vedená králem Fridrichem II. u Kolína první zničující porážku sedmileté války. Zbytky poražené armády se soustředily u Nymburka. Vítězná armáda maršála Leopolda Dauna zůstala zpočátku stát nečinně v okolí Kolína. Pruský král osobně spěchal ku Praze, kde nařídil okamžité přerušování obléhání města.

Posádka Prahy zjistila 20. června, že Prusové zrušili svůj tábor u Bráníka a pochodují ve třech kolonách ve směru na Brandýs nad Labem. Arcivévoda Karel Lotrinský, oficiálně vrchní velitel c. k. vojsk, který se nacházel v obležené Praze, vyslal okamžitě 300 husarů pluku č. 4 a 300 hraničářů pod velením husarského plukovníka Inkey de Pallina pronásledovat ustupující Prusy. Tato smíšená jednotka zajala v příštích dnech mnoho Prusů a ukořistila jedno dělo a dva muniční vozy.

Větší část obléhatelů, pěší pluky č. 3, 7, 17, 25 a neúplné č. 8, 9, 10, 12, 13, 18, 19, 21, 23, 24, 31, 32 a 34, kyrysnické pluky č. 2, 4, 10 a dragounský pluk č. 5 (dragounský pluk č. 4 byl již dříve vyslán ke Kolínu a zúčastnil se tamní bitvy) stála ještě v táboře na Bílé hoře pod velením maršála von Keitha.

Arcivévoda Karel Lotrinský nařídil 20. června odpoledne velký výpad posádky. Jednotky prošly Karlovskou branou a dobyly zakrátko pruská polní opevnění. Prusové se soustředili u zdi letohrádku Hvězda, kde ještě chvíli kladli odpor. Když dorazily na bojiště posily vedené vévodou von Arenberg, ustoupili Prusové i zde a stáhli se k obci Řež. Odtud se celá Keithova kolona dala na další ústup ke Slanému. Prusy ihned pronásledovaly lehké c. k. jednotky (husaři, hraničáři a několik rot granátníků) vedené plukovníkem Inkey de Palinem a plukovníkem Gideonem Laudonem.

Císařské armády arcivévody Karla Lotrinského a maršála Dauna se 26. června spojily u Koloděj. Pruský král odešel 19. června s jednotkami soustředěnými u Nymburka směrem k Lysé nad Labem, odkud pochodoval 21. června dále do Mělníka. Se 14 pěšími prapory a 7 kyrysnickými pluky pak pokračoval do Litoměřic, kde se spojil s jednotkami maršála von Keitha, ustupujícími od Prahy.

Pruská armáda byla rozdělena. Král se posouval přes Chabařovice a Pirnu do Saska, mosty přes Labe u Litoměřic nechal zničit. Větší část armády svěřil král svému bratru, korunnímu princovi Augustovi Vilémovi, který měl rozkaz ustupovat přes Mladou Boleslav, Českou Lípu, Liberec a Žitavu do Lužice. Obě armády se pak měly opět setkat u Budyšina.

K překvapení krále se velitel c. k. vojska maršál Leopold Daun rozhodl sledovat ne jeho, ale oddíly korunního prince, ovšem s odstupem několika dní. Pronásledování převzaly tzv. „lehké oddíly“ (husaři a hraničářská pěchota) pod velením generála jezdeckta Františka hraběte Nádasdyho. Ten začátkem července s menší částí lehkých jednotek postupoval po stopách pruského krále a pozoroval jeho pohyby. Nádasdyho předvoj, sestávající ze 4 granátnických rot, 2 000 hraničářů Likánského pěšího pluku a 600 husarů pluku „F. Nádasdy“ č. 9, ke kterým později ještě přibýlo 200 husarů pluku „A. Hadik“, vedl plukovník G. Laudon. S těmito oddíly přepadl Laudon koncem června u Velvar pruskou kolonu, zajal 160 mužů a ukořistil celý trén přepravující mostní pontony. Krátce na to se mu mezi Lovosicemi a Velemínem podařila podobná akce, při které rozehnal doprovod dalšího konvoje. Ukořistil 100 spízních vozů a zajal 11 důstojníků a 146 mužů.

10. července vyslal Laudon oddíl husarů pluku č. 9. pod vedením rytmistra von Grafensteina k Děčínu. Těto jednotce se podařilo potopit na Labi 4 pruské lodě dopravující zásoby po tom, co jejich doprovod pozůstávající z 50 pěšáků buď porubali či zajali. Král na to vyslal 13. července k Děčínu generálporučíka von Winterfelda se sedmi prapory pěchoty a pěti eskadronami husarů. Císařští husaři se však mezitím již z Děčína stáhli a Winterfeld se musel vrátit k armádě korunního prince s nepořízenou.

V polovině července přepadli Laudonovi hraničáři oddíl 200 rekrutů, který doprovázel generálmajor von Mannstein. Za potyčky Mannstein vyskočil z kočáru a bránil se zajetí s kordem v ruce. Tuto nerozvážnost zaplatil životem. Ve stejné době dostal generál Draskovič od maršála Dauna rozkaz vypudit pruskou posádku z hradu Střekov. Gideon Laudon poslal Draskovičovi ještě posily, s kterými hrad 27. července dobyl.

Po těchto potyčkách dostal Laudon rozkaz obsadit se svými jednotkami horské průsmyky mezi Krupkou a Cínovcem.

Jelikož pruský král nechal strhnout u Litoměřic všechny mosty, pokusily se husarské pluky „Císař“ č. 1 a „Dessewffy“ č. 4 přeplavat Labe. Na druhém břehu však zakrátko narazily na přesilu několika pruských jezdeckých pluků, před nimiž musely příští den ustoupit do původních stanovišť.

Hlavní armáda maršála L. Dauna stála mezitím nečinně u Prahy a dala se teprve 28. června pomalu na pochod směr Mnichovo Hradiště – Mimoň. Dne 15. července dosáhla Kuří Vody a 17. července Mimoň.

Obraťme se nyní na Prusy vedené korunním princem Augustem Vilémem. Jejich počet se pohyboval okolo 38 000 mužů. Jejich pronásledování bylo svěřeno několika samostatně operujícím jednotkám pod vedením generálů Emericha Morocze, Andrease Hadika, Lewina von Becka, Sigismunda hraběte Maquire a vévody z Arenbergu.

Korunní princ se hned zpočátku dopustil tragické chyby a zůstal se svými hlavními silami skoro 14 dní stát v okolí České Lípy. Tento čas využily c. k. lehké jednotky, obešly Prusy, obsadily a zatarasily hlavní průchodové cesty směr Liberec – Žitava. Tím donutily korunního prince ustupovat později neschůdnou krajinou přes pohraniční hory.

Dobyťí Jablonného v Podještědí 15.–16. července 1757

V Jablonném v Podještědí měli Prusové velké skladiště tovarů, nutných k zásobování celé armády a kromě toho tento opevněný bod zajišťoval jejich spojení s Lužicí. Maršál Leopold Daun tedy rozhodl toto význačné místo Prusům odebrat. Celou akcí byl i přes odpor několika generálů pověřen generálmajor Johann Sigismund hrabě Maquire z Inniskilen.^{1/}

Již 14. července obsadil oddíl 200 husarů a 200 kyrysníků pluku „Serbelloni“ (později č. 4) návrší u České Vsi. Kyrysníci odložili kyrysy a bojovali pěšky (snad proto je očiti svědkové považovali za dragouny). Této kombinované jednotce velel rytmistr kyrysníků von Deym. Když se přiblížil pruský konvoj, byl císařskými přepaden a rozehrán. Deym ukořistil sto spízných vozů.

Dne 15. července dosáhl přední voj generálmajora Maquire Jablonného v Podještědí. Jeho jednotky uzavřely veškeré přístupy k městu. Maquire měl před městem k dispozici 12 granátnických rot z pěších pluků „Wallis“ (č. 11), „Deutschmeister“ (č. 4), „Mercy“ (č. 56) a „Hildburghausen“ (č. 8),

1 500 mužů řadové pěchoty (mezi nimi 800 hraničářů) a 500 husarů, k tomu 28 děl (tří-, šesti- a dvanáctiliberní). V dobové literatuře se většinou uvádí, že císařští měli před Jablonným 12 000 mužů. Tento údaj je nepřesný a vztahuje se na celkový počet vojsk soustředěných v okolí Jablonného. Vlastního útoku se zúčastnily pouze výše uvedené jednotky generálmajora Maquire.

Ve dnech, kdy Maquire oblehl Jablonné, postoupil generálmajor von Beck se svými jednotkami do Zákup a generálmajor Morocz s dvěma husarskými pluky a jednotkami generálmajora Andrease Hadika do Provodína. Záloha vedená generálmajorem vévodou von Arenberg stála ve Stráži pod Ralskem. Všechny tyto jednotky dohromady měly sílu okolo 12 000 mužů.

Jablonné bylo od počátku července 1757 obsazeno Prusy – 4 prapory pěchoty a 5 eskadronami husarů. Korunní princ chtěl původně táhnout s celou armádou do Jablonného, což mu však král výslovně zakázal. Posádka Jablonného tedy sestávala z přibližně 2 000 pěšáků pluků č. 43, č. 46 a granátníků pluků č. 8 a č. 10, jakož i výše uvedených husarů pluku „P. Werner“ č. 6. Velitelem posádky Jablonného byl v době obležení generálmajor Nikolaus Lorenz von Puttkamer.^{2/}

Při svém pochodu z Mimoně do Jablonného byl Puttkamer se svými oddíly přepaden císařskými jednotkami generálmajora Morocze (1 200 husarů pluků „P. Esterházy“ a „Morocz“ zesílenými 2 800 Varaždínskými a Slavonskými hraničáři). Prusům se sice podařilo dorazit do města, ztratili ovšem během boje všechny vozy se zásobami a municí, což se později nepříznivě projevilo při obraně města.

Maquire umístil svoje děla okolo Jablonného a započal s ostřelováním města. Jednotky rozestavil do dvou sledů. Druhému sledu velel generálmajor von Wilfenbied. Císařští se nezdržovali stavěním okopů a ihned zaútočili. Prusové se při přiblížení císařských stáhli do města a zabarikádovali obě městské brány. Věž jižní (dolní, Pražské) brány byla 15. července okolo desáté hodiny dělostřelbou již značně poškozena. Samotnou bránu se však nepodařilo pro blízkost před ní stojících domů rozstřílet. Maquire tedy nařídil útok na severní (horní, Žitavskou) bránu. Ta byla po dělostřelbě zakrátko v troskách a císařští granátníci (elitní jednotky c. k. armády) vnikli do ulic města. Zde byli přivítáni prudkou střelbou pěchoty a „kartáči“ dělostřelectva. Boj v ulicích města trval až do setmění, kdy se granátníci z města stáhli.

Následující den 16. července byl útok s čerstvými silami obnoven. Prusové se museli stáhnout za zdi opevněného kláštera, kde se dále

s úspěchem bránili. Jeden z útoků granátníků vedl kapitán Andreas kníže Poniatowski. Byl při něm zraněn na krku a musel být z bojiště odnesen. Velení převzal major von Normann. Poniatowski se po ošetření vrátil ke svým jednotkám a bojoval dále, při čemž byl ještě čtyřikrát zraněn.

Generálmajor von Puttkamer se mezitím dověděl, že jednotky generálmajorů Becka a Morocze stojí mezi Brništěm a Valtinovem a že tedy zvenku nemůže očekávat jakoukoliv pomoc. Když Prusům začala docházet munice, nechal vyvěsit bílý prapor a započal jednání o kapitulaci posádky. V návrhu kapitulací smlouvy žádal volný odchod posádky se všemi vojenskými poctami. Maquire poslal k štábu armády posla s návrhem smlouvy. Vrchní velení však volný odchod pruské posádky odmítlo.^{3/} Generálmajor N. L. von Puttkamer byl zajat spolu se 67 důstojníky a 1 833 muži. Důstojníci si mohli ponechat své kordy, koně i kočáry. Císařští ukořistili 220 koní a 7 tříliberních děl. Dokonce i 400 vozů se zásobami padlo do rukou vítězů. Uniknout zajetí se podařilo pouze větší jednotce pruských husarů. Pruská dobová literatura zajetí generálmajora von Puttkamera zamlčuje. Autentické záznamy ve vídeňském vojenském archivu jej však potvrzují.

Za své vynikající činy při útoku na město byli kapitán kníže Poniatowski a major von Normann v první promoci dne 7. března 1758 vyznamenáni rytířským křížem řádu Marie Terezie.

Po ztrátě Jablonného se musel korunnní princ se svou armádou probíjet neschůdným terénem k českým hranicím. Odchod z České Lípy začal 17. července ve večerních hodinách. Pochodující jednotky byly stále znepokojovány c. k. husary a hraničáři a musely několikrát měnit původně zvolenou trasu. Směřovaly v zásadě přes Dolní Libchavu, Volfartice, Kerkhartice, Kamenici, Lísku, Chříbskou a Studenec přes hranice na Seiffenhensdorf a Žitavu.

Generálmajor Maquire se po pádu Jablonného přemístil se svými jednotkami k obci Eichgraben jižně od Žitavy. Generálmajor Morocz nechal obsadit Kropach, Chrastavu a vyslal jezdecké hlídky k Hrádku nad Nisou, Grabštejn a Oldřichovu v Hájích. 18. července obdržel polní zbrojmistr von Kheul rozkaz přemístit jeho sbor stojící na pravém křídle armády blíže k Žitavě. Tentýž rozkaz obdržel vévoda Arenberg s avantgardou stojící ještě u Jablonného. Generálmajor Lucchesi se svým sborem je měl následovat. Císařští chtěli dosáhnout Žitavy před hlavními silami korunnního prince. V důsledku neshod ve velení a těžkopádností celého vojenského aparátu se jim to však nepodařilo.

Hlavní síly císařských dosáhly Žitavy až 21. července, kdy přední voj Prusů vedený generálporučíkem von Winterfeldem a generálmajorem von Schmettau již Žitavou prošel a hlavní armáda korunního prince byla nedaleko.

Ústup korunního prince od České Lípy se vytvářel velmi chaoticky, zřejmě myslel jen na to, jak se co nejrychleji zbavit dorážejících císařských. Hlášení o své neutěšené situaci, která posílal králi, byla většinou zachycena císařskými husary. Ta, které král obdržel, nebral vážně.

Císařští obsadili průsmyky a úžiny u Kamenice a očekávali blížící se pruské voje. Generálmajor Morový stál ve Cvikově, jeho předvoji, skládající se z 500 husarů pluku „Baranyay“ č. 8 a 600 hraničářů s dvěma děly, velel plukovník Ferdinand Franz Ujházy. Tyto jednotky narazily na 600 pruských husarů a granátnickou rotu se dvěma děly. Nastal lítý boj. Pruští husaři brzy obrátili své koně, dali se na útěk a ponechali granátníky svému osudu. Ti se však statečně bránili až do doby, než dorazily posily. Nyní musel ustoupit Ujházy. Ale i on dostal včas posily vyslané generálem Moroczem a karta se opět obrátila. Prusové museli konečně ustoupit. V bitce ztratili 26 mužů a obě děla. Generál Morocz v hlášení štábu výslovně chválil své hraničáře, kteří byli v boji obávaným pruským granátníkům rovnocennými soupeři.

V noci z 18. na 19. července se pokusila jedna pruská kolona doprovázející část trénu a mostní pontony prorazit přes Horní Kamenici a Lisku. Zde je očekávalo 1 000 Varaždínských a Slavónských hraničářů s 300 husary plukovníka Emericha hraběte Esterházyho. Noc byla velmi temná a Prusové si na pochodu svítili lucernami a loučemi. Stávali se tak dobrým terčem pro hraničářské ostrostřelce. Hraničáři vedení polním podmaršálkem Lewinem baronem von Beckem napadli pochodující kolonu ze tří stran najednou. Těžké boje trvaly i celý následující den. Zpočátku se Slavoni dostali pod palbu čtyř pruských děl a pruských granátníků, což jejich postup zbrzdilo. Teprve pomoc Varaždínců a 180 husarů, kteří sesedli a bojovali pěšky, způsobila zvrát. Granátníci byli rozehnáni, při úprku se dostávali pod kopyta koňských spřežení a vozy, které měli doprovázet. Hraničáři přežezali postroje, převrátili několik vozů a ukořistili 8 děl (z nich bylo ovšem šest nepoužitelných). Zbytek vozů a děla se hraničáři pokusili dopravit do Falknova, což se však pro zlý stav cest a přibližující se jednotky pruských hlavních sil nepodařilo. Pouze 500 ukořistěných pruských koní bylo vítaným doplňkem vlastního jezdectva. Prusové v tomto střetnutí ztratili veškerá zavazadla, mnoho

vozů se zásobami a municí a všechny pontony. I pruské ztráty byly vysoké: 261 zajatých, 43 přeběhliků, počet mrtvých není znám. Císařští měli 72 mrtvých a 94 raněných. Polnímu podmaršálkovi von Beckovi byl zastřelen jeho oblíbený kůň.

Neméně krvavé boje proběhly u obce Studený, kde byla shora uvedená kolona opět napadena. Čtyři prapory vedené polním podmaršálkem Andreasem Hadikem a plukovníky von Riedem a von Kleefeldem s osmi děly měly obsazený vrch Studenec. Večer 19. července se císařští vrhli na pochodující Prusy. Ti ztratili 46 spízních vozů a 184 koní. Když dorazil za nimi pochodující Brandenburský pěší pluk, přešli Prusové do protiútoků. Szluninští a Gradiškanští hraničáři, vedení plukovníkem Václavem Hnogek baronem von Kleefeld (švagr G. Laudona) však tento útok s úspěchem odrazili. Prusové měli 486 mrtvých, 264 raněných a 423 zběhů. Císařští měli 164 mrtvých a 214 raněných, mezi posledními i plukovník von Riedl. Boje u Studeného skončily teprve během 21. července.

Císařské jednotky se pak zastavily v okolí Jedlové a Prusy dále nepro následovaly. Generálmajor von Beck vyslal 100 hraničářů a 100 husarů do Jiřetína, on sám obsadil s 2 000 hraničáři a 500 husary obec Rozhled a její okolí a 200 mužů ponechal ke strážení cest u Studence.

Vypálení a dobytí Žitavy 22.–23. července 1757

Korunní princ August Vilém prošel se zle pocuchanými zbytky armády Žitavou a táhl rychle dále na Budyšín. Zastavil se na vrších Hut a Landberg, kde narychlo nechal vybudovat opevněný tábor.

V Žitavě stálo tehdy ještě asi 10 000 mužů. Zásoby, které měli Prusové v žitavských skladech a na 900 spízních vozech ve městě by byly stačily živit 40 000 mužů po dobu tří týdnů. Přesto podnikl korunní princ velmi málo k jejich záchraně. Teprve když město již hořelo, vyslal generálmajora von Rebentische s třemi prapory pěchoty do města s úkolem zásoby zachránit. Výheň však byla již tak veliká, že se von Rebentisch musel vrátit s nepořízenou.

Generálmajor Maquire dorazil k Žitavě 19. července a nechal obsadit okolní vršky. Příští den začaly postupně docházet pluky hlavní armády maršála L. Dauna a utábořily se na linii Hrádek n Nisou – Eckerberg – Seyersdorf – Markhennersdorf.

Plukovník dělostřelectva Walter von Waldenau^{4/} vyzval posádku Žitavy jménem císařského vrchního velitele ke kapitulaci. Tehdy ještě ve městě dlel generálporučík von Schmettau, který nabídku kapitulace odmítl.

22. července opustil von Schmettau se 7 prapory pěchoty město a vydal se do ležení korunního prince. Jeho pochod kryl generálporučík von Winterfeld, který se postavil s několika četami granátníků mezi armádu korunního prince a Daunovy jednotky.

Ve městě zůstal plukovník von Diericke se šesti neúplnými prapory (pěšáci náleželi k plukům č. 37 a 49, granátníci k pluku č. 42). Svá děla nechal Diericke vyvézt z města, protože tam pro ně nebyl dostatečný volný prostor pro účinnou střelbu (domy na předměstí zabraňovaly volnému výstřelu). Císařští začali ještě 22. července město ostřelovat, zpočátku ovšem bez většího úspěchu. Po tom, co byly vybudovány další baterie (hlavně u kostela „Zur lieben Frau“) nechal von Waldenau zvýšit intenzitu ostřelování. Všechna děla pálila od 10. hodiny po dobu šesti hodin. Zápalné granáty našly svůj cíl a zakrátko hořela většina domů ve městě. Žár znemožňoval další prodlévání v ulicích města. Obyvatelstvo začalo prchat rozstřílenou branou „Frauentor“. Za městskými branami byla většina pochytná císařskými jezdci, kteří nešťastníky obírali o vše, co měli při sobě. Nyní začali dezertovat i prušští pěšáci. Obránci brány „Frauentor“ se stáhli za zátaras za branou.

Generálmajor Ludwig baron von Buttler^{5/} byl připraven k útoku na město v čele 1 000 granátníků z různých pluků. K vlastnímu útoku ale již nedošlo. Plukovník von Diericke nechal pozdě odpoledne vyvěsit bílý prapor a kapituloval s celou posádkou, která byla zajata. Po kapitulaci se snažili příslušníci dvou císařských pěších praporů s minimálním úspěchem uhasit oheň ve městě. Požár trval i celou následující noc a zničil dvě třetiny domů. Shořela i radnice s celým městským archivem a dokumenty. Císařovna Marie Terezie nechala později vyplatit na prosbu radních města Žitavy městu 30 000 zlatých na opravu škod.

U armády korunního prince mezitím došly zásoby chleba a veškerých ostatních potravin a vojáci hladověli. Když došla zpráva o pádu Žitavy, zrušil korunní princ 24. července svůj tábor a vydal se na cestu k nejbližšímu skladišti potravin, které bylo v Budyšíně. Zde očekával příchod svého bratra – krále Fridricha II. Ten přešel 25. července u Kyselky (okr. Karlovy Vary) hranice a dorazil do okolí Budyšína 28. července. Ráno onoho dne shromáždil korunní princ August Vilém své generály a vydal se svému bratru v ústřety. Asi půl hodiny cesty před Budyšínem se obě skupiny setkaly. Král ve vzdálenosti asi 300 metrů sesedl z koně a posadil se na zem, čekající na své pluky. Též korunní princ s jeho doprovodem sesedl a čekal. Když dorazily přední voje králových jednotek, sedl král opět na koně a projel v nevelké vzdálenosti kolem svého bratra, aniž by mu věnoval

jediný pohled. Princ tedy nezbylo, než sednout na koně a následovat svého bratra.

Při následujícím shromáždění generálů obou armád nechal král ústy svého oblíbence, generálporučíka von Winterfelda vyřídít princově generalitě následující: „... *všichni byste zasloužili být postaveni před vojenský soud, před kterým byste neušli ztrátě hlavy. Přesto král nechce věc nechat dosáhnout takových konců, protože král v generálovi nezapomíná svého bratra...*“. Zatímco von Winterfeld předčítal tato slova, stál král opodál a sledoval bedlivě, zda Winterfeld užívá skutečně oněch slov, která sám předepsal.

Korunní princ na to ihned opustil shromáždění, aniž by se svým bratrem prohodil slovo, a odebral se do Budyšína. Odtud napsal královi svoji demisi. Napsal, že nevidí po ztrátě své cti a dobrého jména možnost nadále velet armádě. Velením armády pověřil vévodu Braunschweig-Bevern. Korunní princ se pak nějaký čas zdržoval v Drážďanech, později v Torgavě. Koncem roku se vrátil do Berlína. Zemřel na silnou horečku 12. června 1758 na svém zámečku Oranienburg. Až do své smrti byl přesvědčen, že jej u bratra pomluvil generálporučík von Winterfeld.

Hněv krále ovšem nebyl neopodstatněný. Korunní princ ztratil během ústupu od České Lípy skoro 8 000 mužů, tedy 21 % původního stavu armády. Tyto ztráty byly vyšší, než průměrné ztráty Prusů ve velkých bitvách. Největší ztráty nastaly dezercí. Zběhové byli většinou Slezani, kteří byli násilím přinuceni obléknout pruské uniformy. Kromě ztrát na mužstvu přišel korunní princ o celý svůj trén, mostní soupravy (pontony) a větší množství děl.

VYSVĚTLIVKY

pěší prapor = batalion – přibližně 840 mužů. Polní prapor měl za války 6 rot. Tři prapory tvořily pluk. Každý pluk měl navíc dvě granátnické roty po 100 mužích.

pěší rota = kompanie – přibližně 140 mužů

eskadrona – 150 husarů. Za války měl pluk 5 eskadron a jednu záložní (Depot Eskadron). Tyto stavy jsou teoretické, skutečně byly často o mnoho nižší. V některých letech měly husarské pluky navíc 2 až 4 tzv. „elitní eskadrony“ složené z dobrovolníků.

granátníci – elitní vojáci, silní, spolehliví jedinci. Každý c. k. pluk měl dvě roty granátníků po 100 mužích. Pobírali vyšší žold, než řadoví pěšáci. Během polních tažení byli granátníci různých pluků soustřeďováni do větších jednotek – brigád – a nasazováni při útocích vždy v čele útočících jednotek.

POZNÁMKY

- 1/ Johann Sigismund hrabě Maquire von Inniskilen pocházel z Irska a již jako mladík vstoupil do c. k. armády v hodnosti praporčíka. Jako plukovník Varaždinských hraničářů se proslavil na italském bojišti. Roku 1747 povýšen do hodnosti generálmajora. Obléhal koncem Sedmileté války Drážďany, které dobyl. Jako velitel města jej později ubránil před Prusy. Roku 1760 obdržel velkokříž řádu Marie Terezie. Stal se pak velitelem olomoucké pevnosti a zemřel 12. ledna 1767 v Opavě.
- 2/ Nikolaus Lorenz von Puttkamer (1703–1782) se proslavil již v prvních Slezských válkách a byl vyznamenán králem řádem „Pour le mérite“. Bojoval u Lovosic, Prahy, Kolína a Zorndorfu. Dne 11. května 1757 byl povýšen do hodnosti generálmajora. Od roku 1762 byl velitelem pevnosti Štětín (Szczecin v Polsku). Ve stejné době sloužili v pruské armádě další dva příslušníci rodiny, kteří též dosáhli generálských hodností. V literatuře jsou uvedena zpravidla jen rodinná jména. Určení, o kterého z Puttkamerů se jedná, tedy není lehké.
- 3/ Smlouva o kapitulaci obsahovala 6 článků, které uvádí V. Pinkava (Geschichte der Stadt Gabel, 1897):
 1. Posádka se vzdává do válečného zajetí.
 2. Důstojníci si směji ponechat poboční zbraň a podržet kočáry a koně k osobní potřebě. Naproti tomu zásobovací vozy a koně jsou zabaveny.
 3. Poddůstojníci a mužstvo si mohou ponechat své torny.
 4. Poštovnímu a Komisariátu budou poskytnuti potřební koně.
 5. O nemocné a raněné bude postaráno.
 6. Městské brány budou předány císařským.

Pinkava se ale nezmiňuje o článku č. 7, který byl pouze v původním návrhu kapitulací smlouvy, sestaveném generálem Puttkammerem. Že tento článek existoval a byl polním maršálem Daunem z konečného znění vyškrtnut, uvádí Franz Martin Mayer v VII. svazku *Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung*, Innsbruck, 1888 na str. 402, kde cituje z relace polního podmaršála Fridricha Georga Heinricha hraběte Wied-Runkel. V tomto článku požadoval Puttkammer původně volný odchod pro sebe a štábní důstojníky.
- 4/ Walter von Waldenau byl jeden z vynikajících dělostřeleckých důstojníků c. k. armády. Proslavil se při dobytí Svidnice, též v bitvě u Hochkirchen se nemálo zasloužil o vítězství císařských vojsk. U Torgavy velel baterii 200 děl. Během této bitvy byl smrtelně zasažen kulí z muškety.
- 5/ Ludwig baron von Buttler (1709–1775) pocházel z irské rodiny, ze které pocházel též plukovník Walter Buttler, který se účastnil zavraždění generalissima Albrechta z Valdštejna roku 1634 v Chebu. Ludwig byl od 11. listopadu 1746 plukovníkem pěšího pluku „Andlau“ č. 57. Dne 28. října 1756 byl povýšen na generálmajora, v roce 1760 pak na polního podmaršála (hodnost obdržel zpětně k 24. lednu 1758).

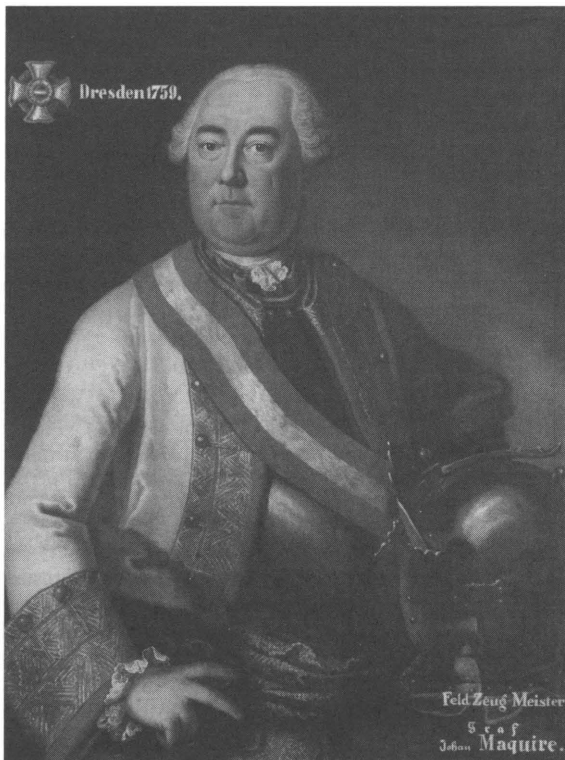
PRAMENY A LITERATURA

Prameny a edice pramenů

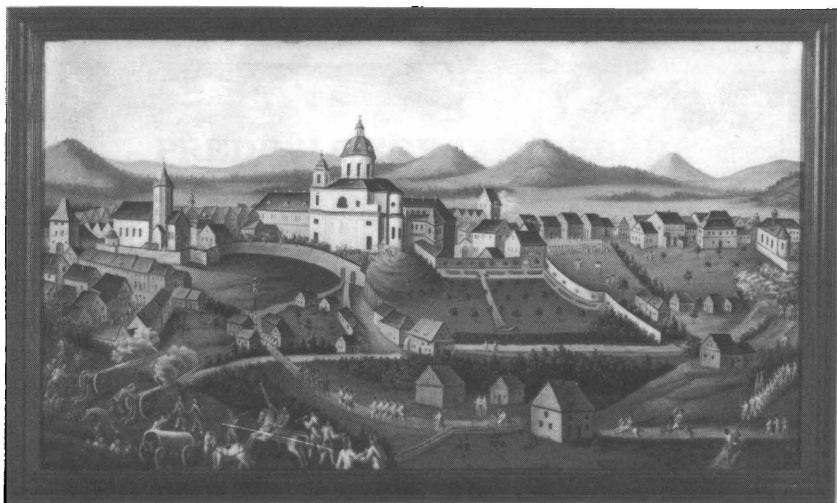
- Grosser Generalstab, Die Kriege Friedrich d. Grossen, sv. 3, Berlin 1901.
Laudons Leben. Nach Original-Acten des k. k. Haus-, Hof-, Staast- und Kriegs-Archivs,
Correspondenzen und Quellen, geschrieben von Wilhelm Edlen von Janko, Wien
1869.
Stadtarchiv Zittau, Bericht des Oberamt-Advokats Chr. Glieb. Cunitio, 1757 (S. 9, 10,
12, 19).
Stadtarchiv Zittau, Briefe des Zittauer Rates vom 25 u. 27. 7. 1757 an das Oberamt.

Literatura

- Ernst, G.: Geschichte des K. u K. neunten Husarenregiments, Wien 1862.
Koch, Daniel: Heimatkunde d. Schulbezirkes Deutsch-Gabel, Cvikov. b. d.
Mayer, F. M.: Geschichte des siebenjährigen Krieges, Beiträge, Innsbruck 1886.
N. N.: Hans K von Winterfeld und der Tag von Moys, Zgorzelec (PL) 1857.
Pillersdorf, A.: Das 57 IR Fürst Jablonowski, Wien 1857.
Pinkava, Victor: Geschichte der Stadt Gabel, Deutsch Gabel 1897.
Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918 (kolektiv), Praha
2003.
Priesdorf, Kurt von: Soldatisches Führeertum, Hamburg 1937–1942.
Schlag, G.: Unser Leben und Blut für die Königin, Eisenstadt 1999.
Schreiber, G.: Des Kaiser Reiterei, Wien 1967.
Stein, Karel: Pomníčky Lužických hor a Českého Švýcarska, Liberec 2005.
Treuenfest, Amon von: Geschichte des K. u K. Husaren-Regiments Nr. 4, Wien 1903.

Obr. 1. Johann Sigismund hrabě Maquire von Inniskilen. Publikováno se souhlasem Tereziánské vojenské akademie ve Viedeňském Novém městě.

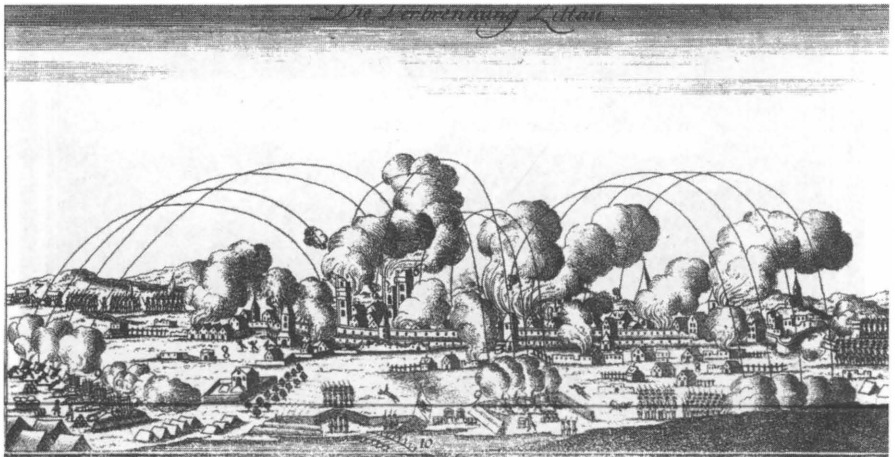
Obr. 2. Obléhání Jablonného v Podještědí císařsko-královským vojskem, 1. varianta. Malba existuje celkem ve 3 variantách, které se navzájem liší jen v detailech staveb nebo rozmístění postav. (Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa.)

Obr. 3. Obléhání Jablonného v Podještědí císařsko-královským vojskem, 2. varianta. (Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa.)

Obr. 4. Obléhání Jablonného v Podještědí císařsko-královským vojskem, 3. varianta. (Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa.)

Obr. 5. Obléhání Žitavy císařsko-královským vojskem. (Stadtmuseum Zittau.)

PŘEDBĚLOHORSKÉ URBÁŘE STATKU HORNÍ POLICE

Martin Aschenbrenner

Panství Horní Police prošlo dosti složitým vývojem, jehož podstatnou část zpracoval Václav Černý (1931). Okolí Horní Police bylo ve středověku součástí většího územního celku s centrem v Kravařích, který patřil klášteru v Doksanech. Již ve 14. století jej však získali do zástavy Berkové z Dubé. Dělením majetku mezi příslušníky tohoto rodu se rozdělil i tento územní celek. Při dělení v roce 1502 dostal z Kravařska Horní a Dolní Polici a polovinu Valteřic Václav Berka z Dubé, kterému připadlo kromě čtvrtiny České Lípy a několika vesnic patřících k lipskému panství také panství zákupské a milštejské (Panáček 2004, s. 31 a 35). Zmíněné dvě a půl vesnice zůstaly pak natrvalo majitelům zákupského panství, jež splynulo s milštejským, byly k nim postupně přikupovány vesnice sousední, avšak s jádrem panství kolem Zákup se nikdy nespojily. Příslušníkům rodu Berků z Dubé patřily do roku 1612, kdy bylo celé panství pro dluhy nuceně prodáno a stalo se majetkem Novohradských z Kolovrat.

Josef Gebauer ve své práci o severočeských urbářích (1971) uvádí pro statek Horní Police nedochované urbáře z roku 1566 a z roku 1613 a dochovaný z roku 1664. Jeho poznatky je nyní třeba poněkud doplnit a poopravit.

V případě urbáře z roku 1566 jde patrně o omyl. Gebauer uvádí, že je o něm zmínka v urbáři Horní Police z roku 1664 a že se nedochoval, tj. Gebauer jej nenalezl. Protože Horní Police byla, jak již řečeno, součástí panství Zákupy, jsou hornopolické vesnice zapsány v urbáři zákupského panství z roku 1560, který byl později průběžně doplňován a aktualizován. Sám Gebauer ve zmíněné práci hornopolické vesnice v zákupském urbáři uvádí (Gebauer 1971, s. 110). Zdá se tedy evidentní, že zmínka z roku 1560 se vztahovala nejspíše k urbáři celého panství Zákupy. Lze si jen

stěží představit, že by byl veden urbář celého panství a vedle něj ve stejné době ještě urbář jeho malé části.

Pokud jde o urbář Horní Police z roku 1613, byl v nedávné době pracovníky Státního oblastního archivu v Litoměřicích, pobočka Děčín nalezen a hned také restaurován.

Podánilo se mi prostudovat jak urbář panství Zákupy z roku 1560, uložený v Národním archivu Praha, fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze,^{1/} tak urbář statku Horní Police z roku 1613, uložený ve státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Děčín, fond Velkostatek Horní Police^{2/} a rád bych zde podal stručnou charakteristiku jejich obsahu. Urbář z roku 1560 má rozměry 22,5 × 33 cm, 131 folií svázaných novodobou lepenkovou vazbou s koženým hřbetem a rohy (z roku 1959). Urbář z roku 1613 má rozměry 19 × 33 cm, 35 folií svázaných při restaurování roku 2006 do jednoduché papírové vazby. Oba urbáře jsou psány německy.

Urbář zákupského panství z roku 1560 uvádí na polické části panství tyto vesnice (v závorce počet usedlostí): Horní Police (22), Dolní Police (10), polovina Valteřic (15), Heřmanice (26), Rané (10), Stoupno (8). Osedlí všech těchto vesnic platili peněžní částky, odpracovávali robotu a platili naturální dávky. Peněžní dávky udává urbář v groších bez bližšího určení. Průměrně vycházelo na jednu usedlost asi 5 grošů dvakrát ročně, na sv. Jiří a na sv. Havla. Dny roboty se rozlišovaly podle druhu práce, kterou měli poddaní vykonávat, a to takto: hrabání (Recher), orání (Acker), sekání (Schnitter) a žnutí (Meder). Ve všech vsích této části panství jsou zastoupeny všechny druhy roboty. Průměrně na jednu usedlost vycházelo přes 5 dní roboty ročně. Naturální dávky neplatili poddaní v Raném, v ostatních obcích naprostá většina poddaných ano. Jednalo se o oves (Haber). V této položce však lze jen stěží vypočítat průměr, neboť se množství udávalo v různých jednotkách, zejména však se jedná o položky nejméně čitelné a častěji přepsané.

Kromě zmíněných povinností existovaly i povinnosti společné pro vesnici nebo několik vesnic, a jsou tedy zapsány za nimi. Obyvatelé Horní a Dolní Police a poloviny Valteřic dávali vánoční poctu 11 bílých grošů a 1 groš, dále měli na své náklady vozit vinné keře na vinici Stračín a víno odtamtud do Zákup a činit 10 dní ruční roboty a půl dne orné roboty ročně, pokud je bude vrchnost potřebovat. Z Raného a Stoupna se dávala také vánoční pocta. Poddaní z Heřmanic, Raného a Stoupna museli na své náklady dovézt čtvrtinu vína ze Stračina do Zákup. Poddaní všech vesnic statku Horní Police měli dále povinnosti k vrchnosti na

hrad Ostrý. Dne 8. dubna (pondělí na Květné neděli) 1566 byl do urbáře učiněn delší zápis o dohodě, kterou uzavřeli poddaní polického statku s vrchností. Podle ní byla na peněžní plat převedena nepotřebná plužní robota, vinné fůry a společných 10 dní ruční roboty.

Roku 1566, po zápisu zmíněné dohody, připsal písař do urbáře ještě vesnici Rabštejn, přesněji řečeno její část, neboť se jedná pouze o čtyři osoby. Všichni tito poddaní platili po 8 groších ročně a odváděli po jednom dnu roboty, a to sekání (Schnitter), ročně. Z urbáře lze dále zjistit, že rychtář byl v Horní Polici a Heřmanicích.

Urbář z roku 1613 uvádí všechny předchozí vesnice a navíc Novosedlo (Neugrund) se čtyřmi osedlými. V jednotlivých vsích jsou zde na rozdíl od urbáře z roku 1560 odlišeni od „běžných“, nijak neoznačených osedlých „domkáři na obecním“ (Heusler auf Der Gemein) a „domkáři na selském“ (Heusler auf der Bauer gütter). Naskýtá se otázka, zdali již byli uvedeni v předchozím urbáři, avšak neodlišeni od ostatních, nebo zdali tyto nové skupiny osedlých přibýly. Zdá se, že platí spíše druhá varianta, a to z těchto důvodů: 1) odečteme-li tyto nové skupiny osedlých, je počet osedlých v jednotlivých vesnicích téměř shodný s počtem osedlých v roce 1560, s výjimkou Horní Police: Horní Police – 16, Dolní Police – 10, polovina Valteric – 15, Heřmanice – 26, Rané – 10, Stoupno – 7, Rabštejn – 5; 2) všichni domkáři bez výjimky mají povinnost pouze platit dva groše ve dvou termínech a takoví se v urbáři z roku 1560 nevyskytují. Zdá se tedy, že část obecní a část poddanské půdy byla za půlstoletí, které dělí vznik obou urbářů, rozparcelována chudším poddaným.

Průměrný peněžní plat (mimo zmíněných domkářů) činil asi 14 grošů ve dvou termínech, průměrný počet dnů roboty necelých 5 dnů ročně na jednu usedlost. Zdá se tedy, že robota zůstala přibližně stejná, ale peněžní platy narostly. I když zde čísla nemohou být přesná, rozdíl je patrný. Pro druhy roboty a naturální dávky platí totéž, co bylo uvedeno u urbáře z roku 1560.

Rovněž v roce 1613 se za jednotlivými vesnicemi nebo skupinami vesnic objevují zápisy o společných povinnostech, u nichž je někdy přímo uvedeno, že jsou opsány ze „starého urbáře“. Podle těchto zápisů zůstaly veškeré povinnosti ke hradu Ostrý, jen u Stoupna se mírně snížily, a veškeré vánoční pocty, které se však přibližně dvojnásobně zvýšily a zřejmě přibýly i u Heřmanic a Stoupna (není jasné, k čemu přesně se příslušný zápis vztahuje). Nachází se tu opsaný celý zápis dohody o převodu některých povinností na peněžní dávky. U všech obcí pak přibýla

povinnost poddaných jít pomoci panstvu při lovu, když to bude zapotřebí.

V urbáři dále najdeme zápisy o tom, že v Horní a Dolní Polici, Valteřicích a Heřmanicích je svobodná hospoda (Bierschanck). To odpovídá i kupní smlouvě, kterou komise jmenovaná zemským soudem prodala zadlužené panství z rukou Zbyňka Berky z Dubé a jeho nezletilých bratrů Janu Novohradskému z Kolovrat roku 1612 (Desky zemské větš 185. K 10). U Horní Police se činí také zmínka o kostele Panny Marie.

Na rozdíl od urbáře z roku 1560 uvádí tento u jednotlivých vesnic také počet koní: Horní Police – 21, Dolní Police – 20, polovina Valteřic – 24, Stoupno – 18, Heřmanice – 48, Rané – 12, celkem 143.

Oba urbáře jsou zajímavým pramenem. Jak je patrné, přinášejí informace nejen o postavení poddaných, ale i o některých jiných jevech a v kombinaci s dalšími prameny mohou posloužit k širšímu poznání historie regionu. To platí zvláště pro urbář z roku 1560, který podává informace o celém zákupském panství. K poznání vývoje poddanských povinností na statku Horní Police přispěje jistě i srovnání s urbářem z roku 1664.

POZNÁMKY

- 1/ Část úřední knihy není dosud archivně zpracována, urbář nemá inventární číslo.
- 2/ Inventární číslo 858, nachází se v dodatcích k inventáři.

PRAMENY A LITERATURA

- Černý, Václav (1931): Kravaře – Radoušov ve 14.–16. století, Bezděz II, s. 136–146. Desky zemské větš, fond v Národním archivu Praha.
- Gebauer, Josef (1971): Příspěvek k poznání severočeských urbářů, Praha.
- Panáček, Jaroslav (2004): Dělení Berků z Dubé v roce 1502, Bezděz 13, s. 23–48.
- Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze, úřední knihy, fond v Národním archivu Praha.
- Velkostatek Horní Police, fond ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Děčín.

POMNÍK PADLÝM PŘÍSLUŠNÍKŮM FINANČNÍ STRÁŽE V DOLNÍM PODLUŽÍ U VARNSDORFU

Jaroslav Beneš

„Je rok 1945. Vracíme se opět toutéž cestou, kterou jsme před lety odcházeli. Vracíme se však radostně, vracíme se rádi. Na tváři nás všech je zřítí něco jiného než v roce 1938. Naše radost však ustupuje, když přijíždíme na místo, které nám nikdy nevymizí z paměti, na onu křižovatku v Dolním Gruntě u Varnsdorfu. Zde auto zastavuje, my vystupujeme, abychom Vás, vy hrdinové temného včerejška roku 1938, opět po sedmi letech pozdravili.

Zdravíme Vás způsobem předepsaným československému vojáku, zdravíme Vás tichem a snětím čapky, zdravíme Vás salvou výstřelů...“

Jan Teichman,
respicient finanční stráže, nar. 29. III. 1896 byl zákeřně zavražděn nacisty dne 22. září 1938 při plnění svých povinností v Dolním Gruntě^{1/} u Varnsdorfu.

Václav Kozel,
dozorce finanční stráže, nar. 24. X. 1910 byl zákeřně zavražděn nacisty dne 22. září 1938 při plnění svých povinností v Dolním Gruntě u Varnsdorfu.

Adolf Marvan,
inspektor finanční stráže I. třídy, narozen 14. VII. 1898, zemřel dne 26. září 1943 v mělnické nemocnici po útrapách v koncentračním táboře.

Z knihy Varnsdorfští hrdinové

V květnu 1945 skončila nejstrašnější válka v dějinách lidstva a na hranice naší vlasti se vrátili i příslušníci finanční stráže. Finančníci nezapomněli na události roku 1938, na chování českých Němců a na své zavražděné kamarády. Ani varnsdorfské strážníky nezapomněli na své padlé kolegy z podzimu roku 1938. Již 6. července 1945 byl u inspektorátu finanční stráže Varnsdorf ustaven Fond pro postavení pomníku padlým „varnsdorfským hrdinům“. Příslušníci finanční stráže chtěli důstojným způsobem uctít památku respicienta Jana Teichmana a dozorce Václava Kozla, kteří byli zabití 22. září 1938 v Dolním Podluží.^{2/} Stejně tak chtěli připomenout i památku inspektora Marvana, který zemřel 26. září 1943 v mělnické nemocnici na následky věznění v koncentračním táboře. Všichni tři byli v roce 1938 příslušníky oddělení finanční stráže Varnsdorf VII.

Do předsednictva fondu pro postavení pomníku byli zvoleni členové závodní rady varnsdorfského inspektorátu finanční stráže. Předsedou fondu byl zvolen respicient finanční stráže Václav Chaloupka, jednatelem respicient finanční stráže Miroslav Bernard. Pod vedením předsednictva a za vydatné podpory všech zaměstnanců inspektorátu finanční stráže ve Varnsdorfu zahájil fond svoji činnost. Základní kapitál fondu tvořila částka 10 900,- Kč, kterou složili zaměstnanci inspektorátu finanční stráže na ustavující schůzi fondu. Předsednictvo fondu vypracovalo ihned stanoviny a vydalo proklamaci ke všemu českému obyvatelstvu varnsdorfského okresu se žádostí o finanční příspěví na uskutečnění zamýšleného díla. *Připravovaná akce našla podporu u okresní i místní správní komise ve Varnsdorfu i u místní správní komise v Dolním Podluží. Dary na stavbu pomníku posílalo české obyvatelstvo nejen z varnsdorfského okresu, ale i ze značně vzdálených míst.*

Předsednictvu fondu byla vyslovena důvěra a udělena plná moc k provedení vytčeného cíle za následujících podmínek:

- 1) Pomník zavražděným varnsdorfským hrdinům bude postaven na místě jejich smrti v Dolním Podluží u Varnsdorfu.
- 2) Pomník bude představovat věrnou kopii hraničního sloupu uzpůsobeného pro účely pomníku.
- 3) Zhotovení pomníku a jeho předání veřejnosti obstará předsednictvo fondu společně s okresní správní komisí města Varnsdorfu pod patronací ministerstva financí tak, aby pomník byl odhalen dne 23. září 1945, tj. první neděli po výročí smrti obou hrdinů.
- 4) Finanční prostředky k provedení tohoto vytčeného cíle budou získány:

- a) dobrovolnými sbírkami u všech státních a jim na roveň postavených podniků a úřadů,
 - b) dobrovolnými sbírkami v místních továrnách,
 - c) dobrovolnými sbírkami u všech veřejnoprávních korporací a spolků,
 - d) dobrovolnou sbírkou mezi obyvateli československé resp. slovanské národnosti v okrese Varnsdorf.
- 5) Hotovost fondu bude uložena a spravována běžným účtem u městské spořitelny.
 - 6) Činnost tohoto fondu končí odhalením pomníku. Likvidaci fondu je nutné provést nejpozději do 31. října 1945. Protokol o provedené likvidaci je nutné předložit k prověření místní správní komisi ve Varnsdorfu.
 - 7) Případné přebytky po úhradě všech s postavením pomníku vzniklých výloh budou předány pozůstalým rodinným příslušníkům po padlých hrdinech.
 - 8) V případě, že by z jakýchkoli příčin nebylo možné fondem vytčeného cíle dosáhnout, bude vybraná hotovost rovněž předána pozůstalým rodinným příslušníkům po padlých hrdinech.
 - 9) V případě, že nebude k dosažení vytčeného cíle k dispozici potřebná kapitálová hotovost, zavazují se všichni zaměstnanci inspektorátu finanční stráže ve Varnsdorfu, že ručí svojí ctí a svým majetkem za eventuelní schodky tohoto fondu.^{3/}

Předsednictvo fondu vypracovalo návrh na provedení pomníku a zaslalo ho firmě J. Spölggen, závod kamenický pod národní správou ve Šluknově. U kamenické firmy technicky propracoval návrh sochař Josef Michaliček. Pomník byl následně dodán v předepsaných termínech a předepsané kvalitě.

Odhalení pomníku bylo naplánováno na 7. výročí smrti obou příslušníků finanční stráže, tj. na víkend 22. a 23. září 1945. V těchto dnech proběhla ve Varnsdorfu národní Manifestace českého severu a odhalení pomníku představovalo její vyvrcholení. Manifestaci pořádaly okresní a místní správní komise ve Varnsdorfu a místní správní komise v Dolním Podluží. Záštitu nad celou akcí převzal ministr financí Dr. Vavro Šrobár, který se také manifestace osobně zúčastnil.

Manifestace byla zahájena v sobotu 22. září 1945. Město Varnsdorf bylo vyzdobeno státními vlajkami a hezké počasí podtrhovalo slavnostní okamžiky. V 11 hodin zástupci všech spolků a korporací položili věnce

na symbolický katafalk na náměstí Dr. Beneše ve Varnsdorfu. Celkem bylo položeno 26 věnců. Před 13. hodinou se opět všichni shromáždili na náměstí a po odeznění zvuků husitského chorálu „Ktož jsú boží bojovníci“ vyšel z náměstí průvod směrem ke hřbitovu. V průvodu byly neseny již zmíněné věnce, které byly následně položeny na hroby obou padlých finančníků. Na hřbitově se konal pietní akt, který zakončil proslovem partizánský komisař, respicient finanční stráže Josef Brož. Celé akce se účastnilo asi 2 000 lidí, mezi nimi i ministerský inspektor finanční stráže Dr. Krejza coby zástupce ministra financí a zemský inspektor finanční stráže Dr. Novák.

Na odpolední slavnost navázala večer v 19:30 tryzna v Masarykově divadle k uctění památky obou zavražděných. Tryzny se zúčastnilo asi 900 občanů. Tryznu zahájil předseda okresní správní komise B. Mašek, jenž ve svém projevu připomněl oběti, které přinesla československá finanční stráž v roce 1938 tím, že nesouhlasila s postojem tehdejšího režimu a hradbou svých těl se snažila zabránit hrozícímu nebezpečí z nacistického Německa. Při zahájení tryzny odeslal také předseda okresní správní komise štafetu s pochodní k pomníku v Dolním Podluží. Štafetu nesli běžci z Junáka a Svazu československé mládeže z Varnsdorfu. Následně se ujal slova vrchní respicient finanční stráže a člen Ústřední rady odborů Kabelík, který znovu ve svém proslovu připomněl všechny oběti, československé finanční stráže a zhodnotil práci sboru za posledních 25 let. Po proslovech následovalo pásmo recitace a hudby. Program nastudovali členové Svazu české mládeže a recitačního sboru Národní bezpečnosti z Varnsdorfu. Na programu se též podílel respicient finanční stráže J. Levý a hudba kapelníka J. Sedláčka z Varnsdorfu, která mimo jiné zahrála i Smetanovu symfonickou báseň „Tábor“.

V neděli 23. září 1945 byla druhá část slavnosti zahájena budičkem v 6:00 v podání kapely J. Sedláčka. Po půl deváté začala na náměstí Dr. Beneše ve Varnsdorfu slavnostní přísaha věrnosti republice 1. roty pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnosti. Zástupci okresní správní komise z Varnsdorfu a Liberce dekorovali standartu roty stuhami.

Po desáté hodině odjeli zástupci všech úřadů a korporací pod vedením ministerského inspektora finanční stráže Dr. Krejisy a předsedy okresní správní komise Maška na hranice varnsdorfského okresu k uvítání ministra financí Dr. Šrobára. Po uvítání a předání hlášení zástupců všech bezpečnostních složek odebral se celý průvod pana ministra do Varnsdorfu. Automobil s panem ministrem po celou cestu ze všech stran obklopovali příslušníci finanční stráže na motocyklech.

Na celním úřadě ve Varnsdorfu VII natočil v 11 hodin rozhlasový reportér ing. Cincibus reportáž s účastníky bojů ve Varnsdorfu v roce 1938. Na celním úřadu ve Varnsdorfu VII bylo v roce 1938 stanoviště 13. družstva roty Stráže obrany státu Varnsdorf. Tuto reportáž odvysílal pražský rozhlas 25. září 1945.

Po poledni, ve 12:30, se ve Varnsdorfu seřadil průvod složený z československé finanční stráže, četnictva, policie, Sboru národní bezpečnosti, pohotovostního pluku Národní bezpečnosti, zástupců všech úřadů, korporací a spolků a též z velkého počtu obyvatelstva české národnosti. Průvod pochodoval z Varnsdorfu k pomníku v Dolním Podluží, kde se již očekával příjezd ministra financí. Ve 14:00 přijel Dr. Šrobár se svým doprovodem. Ministra uvítal slavnostní signál vojenské polnice a posádkový velitel z Varnsdorfu, jenž velel čestným četám, podal panu ministrowi hlášení o stavu čestné roty i o její připravenosti k přehlídce. Ministr financí vykonal následně přehlídku čestné roty složené z finanční stráže, četnictva, příslušníků Sboru národní bezpečnosti a pohotovostního pluku Národní bezpečnosti. Ministra financí doprovázel při přehlídce divizní generál Klapálek jako zástupce ministra národní obrany, sekční šéf ministerstva školství dr. Kratochvíl, ministerský inspektor finanční stráže Dr. Krejza, zemský inspektor finanční stráže Dr. Novák a předseda okresní správní komise Mašek. Po vykonání přehlídky se čestní hosté odebrali na slavnostní tribunu, kde již čekali pozůstalí po padlých z roku 1938, účastníci bojů z roku 1938, čestný výbor manifestace a zástupci místních úřadů.

Celý akt odhalení pomníku padlým finančníkům začal svým proslovem předseda místní správní komise v Dolním Podluží Volf, který přivítal přítomné a prohlásil slavnost za zahájenou. Poté mluvil respicient finanční stráže Kabelík, který v ruském jazyce přivítal zástupce Rudé armády a osvětlil jim účel slavnosti. Nakonec požádal pana ministra, aby se ujal slova. Dr. Šrobár ve svém projevu velmi výstižně zhodnotil oběti všech padlých příslušníků sboru československé finanční stráže jakož i činnost finanční stráže v době nsvobody. Přislíbil napravení všech příkoří, která až doposud byla finanční stráži činěna a současně na sboru požadoval příkladné plnění všech povinností. Po Dr. Šrobárovi pronesli projev divizní generál Klapálek, Dr. Kratochvíl, Dr. Tichý a předseda okresní správní komise Mašek. Všichni vzpomenuli nesmírných obětí, které musel náš národ v uplynulých sedmi letech přinést. Jako poslední pronesl projev respicient finanční stráže Chaloupka. Vlastní odhalení pomníku provedl respicient finanční stráže Miroslav Bernard, který byl při teroristickém

přepadu v Dolním Podluží 22. září 1938 těžce zraněn, ale na rozdíl od svých druhů Kozla a Teichmana přežil. Pomník byl odhalen za zvuků husitského chorálu „Ktož jsú boží bojovníci“.

Odhalený pomník byl respicientem finanční stráže Chaloupkou slavnostně předán předsedovi místní správní komise v Dolním Podluží, který všechny přítomné ujistil, že obec bude o pomník pečovat tak, aby se stal pro příští generace připomínkou historických událostí.

Slavnost byla ukončena za zvuků státní hymny. Celé slavnosti odhalení pomníku se zúčastnilo odhadem tři a půl tisíce občanů.

Podrobný popis celé slavnosti vyšel v novinách „Svobodný Varnsdorf“ dne 26. září 1945. Tento list ale již 22. září přinesl obširný článek o připravovaných slavnostech i o pomníku padlým hraničářům. Zvukový záznam z průběhu celé manifestace 23. září 1945 pořídil rozhlasový reportér Ing. Cincibus a pražský rozhlas ho vysílal ještě ten den večer ve 21 hodin. Celá slavnost byla též nafilmována a film předán do archivu finanční stráže u ministerstva financí v Praze. Bylo by krásné, kdyby se v šeru archivních depozitářů jednou podařilo tyto záznamy objevit. V archivu Československého rozhlasu v Praze se ale bohužel uvedené nahrávky nenacházejí.

K manifestaci vydal Fond pro postavení pomníku padlým varnsdorfským hrdinům brožurku respicienta finanční stráže Václava Chaloupky „Varnsdorfští hrdinové“ a to v nákladu 8 000 kusů. V knížce jsou popsány události ve Varnsdorfu v roce 1938 a boje příslušníků Stráže obrany státu s německými útočníky. Výtěžek z prodeje knížky byl věnován pozůstalým po padlých hraničářích.

V letošním roce uplyne od událostí onoho osudného září již 70 let. Uplyne 70 let od doby, kdy se českoslovenští hraničáři snažili bránit stát, se kterým se vnitřně zcela ztotožnili. Bránili ho se značným osobním nasazením a za cenu svých životů. Ubránit se jim ho nepodařilo, což ale nebyla jejich chyba. I v současné době je nutné připomínat si statečné činy našich předků z doby před sedmdesáti lety. Je proto potěšující, že pomník v Dolním Podluží je udržován v poměrně dobrém stavu a každoročně se u něj pořádají vzpomínková setkání.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Muzeum Policie České republiky

Sbírkové fondy s tematikou finanční stráže

Pozůstalost zemského inspektora finanční stráže Václava Nováka

Národní archiv

Fond Zemské finanční ředitelství, 1918–1952.

Literatura

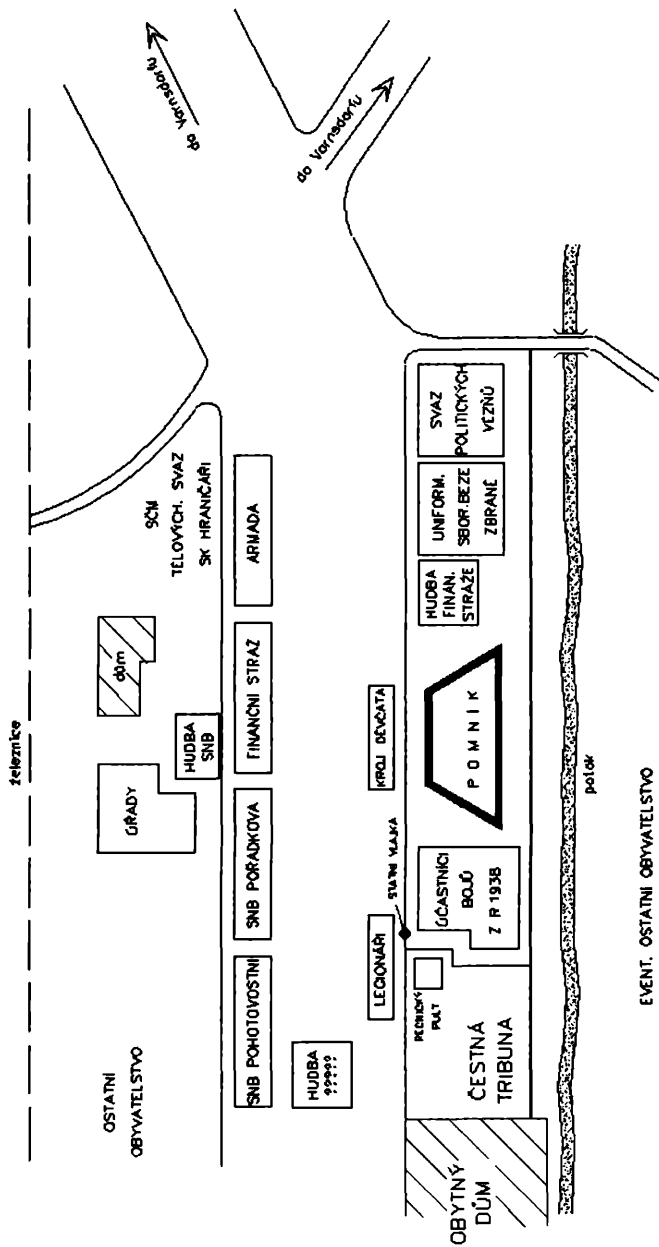
Chaloupek , V.: Varnsdorfstí hrdinové, Státní tiskárna Varnsdorf 1945.

Marek, J.: Hraničářská kalvárie, Svět křídel, Cheb 2004.

Za cenné připomínky k textu děkuji panu Ivo Vondrovskému z Varnsdorfu.

POZNÁMKY

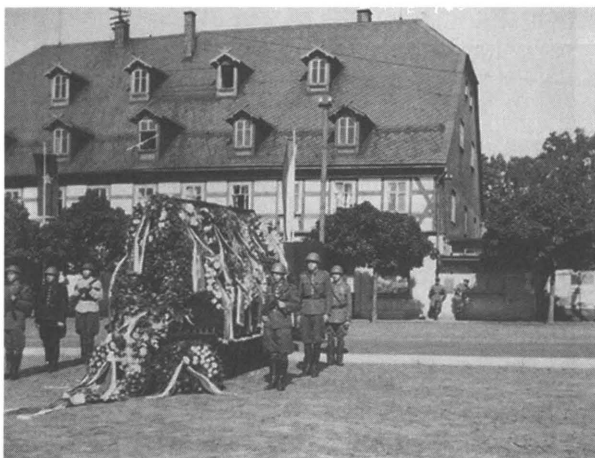
- 1/ Dolní Podluží se v roce 1945 česky oficiálně jmenovalo Dolní Grunt. V dalším textu jsou použité v současné době platné zeměpisné názvy.
- 2/ Oba dva finančníci ustupovali 22. září 1938, spolu s dalšími příslušníky finanční stráže a stráže obrany státu (SOS), ze vzbouřeného Varnsdorfu. V Dolním Podluží u Varnsdorfu se u benzinové pumpy zastavili, spolu s dozorcem Miroslavem Bernardem, aby načerpali pohonné hmoty do svých motocyklů. Ostatní SOSáci zaujali obranné postavení u nedalekého železničního náspu. Mezi tím ovšem henleinovci nekryté finančníky u benzinového čerpadla přepadli a okamžitě na ně začali střílet. Do přestřelky se okamžitě vložili i další příslušníci finanční stráže. Sudetoněmeckých útočníků neustále přibývalo a tak zhruba po dvacetiminutovém boji ustupují finančníci před jejich přesilou. Na místě zůstávají ležet mrtví respicient Jan Teichman a dozorce Václav Kozel. Při tomto přepadu zemřel i ordner Rudolf Stelzig. Těžce zraněn byl dozorce Miroslav Bernard.
- 3/ Podle dobového letáku. Muzeum Policie České republiky, Sbírkové fondy s tematikou finanční stráže.

Obr. 1. Rozmístění aktérů a obecnostva při odhalení pomníku padlých příslušníků finanční stráže v Dolním Podluží. Podle originálu překreslit autor.

Obr. 2. Pozvánka pro významné hosty na Národní manifestaci českého severu spojenou s odhalením pomníku padlým hraničářům v Dolním Podluží. (Archiv autora.)

Obr. 3. Symbolický katafalk s čestnou stráží na varnsdorfském náměstí 22. září 1945 dopoledne. (Archiv autora.)

Obr. 4. Čestná stráž u hrobu padlých příslušníků finanční stráže na hřbitově ve Varnsdorfu 22. září 1945 odpoledne. (Archiv autora.)

Obr. 5. Divisní generál Karel Klapálek při proslovu na čestné tribuně před odhalením pomníku. (Archiv autora.)

Obr. 6. Ministr financí Dr. Šrobár při přehlídce čestné roty finanční stráže. (Archiv autora.)

Obr. 7. Momentka z vlastního odhalení pomníku. Pomník odhalil respicient finanční stráže Miroslav Bernard. Miroslav Bernard byl při osudné přestřelce 22. září 1938 v Dolním Podluží těžce raněn, ale na rozdíl od respicienta Jana Teichmana a dozorce Václava Kozla měl štěstí a přežil. (Archiv autora.)

VYDRA ŘÍČNÍ (*LUTRA LUTRA*) NA ČESKOLIPSKU

Zdeněk Vitáček – Martin Pytloun

Okres Česká Lípa je jednou z významných lokalit, kde se vydra říční (*Lutra lutra* L., 1758) v rámci severních Čech a České republiky vyskytuje a to již od konce 18. století. Jak ukazuje dlouhodobé porovnávání výsledků od roku 1989 do roku 2007, bylo Českolipsko na konci 20. století jedinou lokalitou pravidelného výskytu vydry na sever od jižních Čech.

První informace o výskytu vydry říční na území Českolipska prezentuje ve vlastivědném kompendiu „Heimatkunde des politische Bezirkes B. Leipa“ Hantschel (1911). Michel ve své práci z roku 1929 uvádí vydru říční před rokem 1880 jako velmi hojný druh na Ploučnici. Z historických údajů vyplývá, že výskyt vydří populace na Českolipsku byl soustředěn na řeku Ploučnici a její přítoky (Vitáček, 1994). Obdobně jako v jiných oblastech jejího výskytu došlo i na Českolipsku koncem 19. a především ve 20. století k výraznému úbytku vyder. Přesto, že se na tom podílela řada faktorů, rozhodně jedním z hlavních bylo pronásledování a lov člověkem. Vydra byla často považována za „škodnou“. Největší úbytek nastal v roce 1930 a v letech následujících, kdy vydra z Českolipska zcela mizí (Vitáček 1994). Teprve po roce 1949 byla zaznamenána další ojedinělá pozorování. Sledování vydří populace v rámci odborné činnosti Vlastivědného muzea a galerie v České Lipě (v té době Okresního vlastivědného muzea) započalo až v roce 1989. První výsledky byly shrnuty v roce 1994 a publikovány Ing. Vitáčkem v témže roce ve vlastivědném sborníku Bezděz. Z pozorování a zjištěných skutečností bylo zřejmé, že se vydra opět objevuje na historických lokalitách svého výskytu. Hlavní migrační vodotečí pro vydry se stala řeka Ploučnice na Českolipsku a Smědá na Liberecku. Jako první byli zaznamenáni migrující samci, kteří byli i několikrát srazeni na silnicích a následně se dostali do muzea. Jak se v dalších letech potvrdilo, vydří populace se začala opět stabilizovat.

Od roku 1995 se sledování a průzkumu vyder na Českolipsku věnovalo několik spolupracovníků přírodovědného oddělení Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. Monitorování výskytu se zaměřilo především na vybrané vodoteče, rybníky a rybníční soustavy. Nejvýznamnějšími monitorovacími lokalitami, do kterých byl soustředěn zájem pozorovatelů, byly:

Holany, 5352, 265 m n. m. – Robečský potok, holanská rybníční soustava,

Horní Police, 5252, 252 m n. m. – řeka Ploučnice,

Janovice u Kravař, 5352, 311 m n. m. – Bobří potok,

Manušice, 5253, 273 m n. m. – potok Šporka,

Zahrádky, 5353, 253 m n. m. – Národní přírodní rezervace Novozámecký rybník, Mlýnský potok, Bobří potok a Robečský potok,

Česká Lípa, 5353, 258 m n. m. – řeka Ploučnice a Robečský potok,

Stráž pod Ralskem, 5254 a 5354, 310 m n. m. – řeka Ploučnice.

Na Českolipsku najdeme i další vhodné lokality pro výskyt vydry říční. Sledovaná oblast je protkána řadou toků a rybníků. Tak, jak se zvyšoval počet nálezů pobytu vydry říční, zvyšoval se i počet sledovaných lokalit.

Vydra je převážně noční živočich, žijící skrytým způsobem života. Její výskyt lze nejspíše dokázat nálezem pobytových značek. Jsou to hlavně stopy, trus, zbytky po konzumaci potravy, vydří skluzavky a značkovací hromádky (Pytloun 2002). V prvním období byli sledováni především migrující jedinci a to hlavně v okolí mostů. Zde se výskyt vydry dobře sleduje díky její neochotě proplovat pod mosty, které mají své betonové stěny a nosníky zaústěné přímo do vody. Vydra před mostem vylézá, přejde silnici a za mostem se opět vrátí do vody. Toto chování pozorujeme především u vyder, které ještě kritickou část toku a okolí mostu neznají. Jedná se tedy o migrující jedince. Je to jeden z problémů, které brání rychlejšímu osídlování nových území. Migrující vydry často v těchto místech nevhodného přemostění hynou pod koly aut. Naopak vydry usazené natrvalo ve svém teritoriu, které znají tok, se naučí takovými mosty proplovat a za nižších stavů vody pak jimi i procházejí. Dokonce se naučí i proplovat potrubím na vzdálenost několika desítek metrů (Čejka 2007, ústně).

Pro ochranu migrujících vyder jsou pod nevhodnými mosty budovány vydří lávky (betonové římsy na stěně mostu vedoucí nad hladinou, za sebou seřazené kameny tvořící cestu, umělé břehy a další).

Nejvíce sledovaným pobytovým znakem vyder jsou stopy na sněhu, náplavách a v bahně v okolí vlastní vodoteče. Důležitá je znalost tvaru a velikosti stopy. Možná je záměna především s psem, ale i jinými volně žijícími šelmami.

Při hledání trusu je nutné věnovat zvýšenou pozornost kamenům, kmenům stromů, pařezům a jiným nápadným místům hlavně v blízkosti mostů, soutoků a písčitých náplavů, na kterých vydra značkuje své teritorium. Trus vydry je černozeleňá kašovitá hromádka, která někdy drží válcovitý tvar. Obsahuje téměř vždy šupiny a kosti ryb. Spolehlivým znakem je charakteristický zápach (ne nepříjemný) po rybím tuku.

Nález zbytků po konzumaci potravy je méně často zaznamenanou značkou. Nalézáme především zbytky hlav, ocasní části těla ryby nebo ploutve.

Vydří skluzavky jsou 40–50 cm široké, často značně dlouhé skluzy z vysokých blátivých a zasněžených břehů. Skluzy používají také ondatry, ty jsou ale jen krátké a úzké (do 20 cm) (Pytloun 2002).

Průzkum na Českolipsku je prováděn jednorázovými cílenými akcemi hlavně během zimního období, kdy je pobyt vydry na sněhu nápadný. Také v průběhu roku pak příležitostně sledujeme výskyt vydry v blízkosti vodotečí a rybníků. V posledních letech se o novém výskytu vydry dovídáme také od rybářů. Ti často poukazují na škody, které jim vydra způsobuje především na sádkových a chovných rybnících. V takovém případě je průzkum lokality opakován a výsledky jsou shrnuty v závěrečné zprávě. Dokladování výskytu vydry je nutné pro následné odškodnění u prokazatelných škod.

Před rokem 1989 byl stav vydří populace na Českolipsku téměř nulový. Při náhodných a ojedinělých zjištěních výskytu se jednalo vždy pouze o migrující jedince z Německa či Polska. Tento názor byl následně potvrzen i prvními závěry ze sledování vyder (Vitáček 1994). Migračními cestami byly toky překračující hranice ve Šluknovském a Frýdlantském výběžku. Nejvýznamnějším migračním koridorem je řeka Smědá.

Další, téměř 13ti leté sledování přineslo nové a povzbudivé výsledky. Vydra se začala šířit po celých severních Čechách a následně i po východních a to díky spletité síti vodních toků a ploch, které jí nabízejí dostatek potravy, možnosti úkrytu a celkově příhodné životní podmínky. Za hlavní území současného výskytu vydry na Českolipsku můžeme považovat řeku Ploučnici s jejími nejvýznamnějšími přítoky Šporkou, Robečským potokem, Svitávkou a Panenským potokem. Vhodnost povodí řeky Ploučnice pro výskyt stálé populace vyder je dána především přírodním

charakterem meandrujícího toku. Nevhodná regulace řeky byla provedena pouze v malých úsecích a její současný stav se již blíží stavu původnímu. Velmi dobře je zapojena i doprovodná břehová zeleň, umožňující bezpečný a nerušený pohyb vyder. V neposlední řadě to je i velmi dobrá potravní nabídka. Řeka Ploučnice patří mezi velmi dobře zarybněné řeky.

Dále byl výskyt vydry říční zjištěn na Heřmanickém potoce (Jablonné v Podještědí), Dobranovském potoce (Písečná), Hamerském potoce (Horní Světlá), Bobřím potoce (Holany) a potoce Liběchovka (Dubá).

O návratu vydry i na další lokality Českolipska svědčí potvrzený výskyt na rybnících u Svobodné Vsi v blízkosti Skalice u České Lípy nebo u Dubé. Vydru se podařilo již také vyfotografovat v oblasti Dubé v roce 2006 i zachytit na videozáznam na toku Šporcky v roce 2001.

Nová pozorování a dokumentace výskytu v okolí Dubé ukazují na šíření vydry i mimo tradiční lokality výskytu jižním směrem s vazbou na Liběchovku. Již v roce 2002 se počet jedinců, trvale se vyskytujících na území Českolipska, odhadoval na 5–7 kusů. Tento odhad byl potvrzen i po následných výzkumech prováděných v letech 2005, 2006 a 2007. Při vyhodnocení všech dostupných pozorování a zjištění pobytových značek je zřejmé, že se vydra šíří do nových lokalit směrem na jih, východ i západ. Důvody populačního růstu v posledních letech nejsou zcela doloženy. Podobný trend byl však zaznamenán i v dalších evropských zemích. Za možné důvody lze pokládat pokles obsahu cizorodých látek v prostředí, zvýšenou intenzitu chovu ryb i na malých rybnících a změnu vztahu člověka k vydrě.

V obou případech doloženého výskytu vydry na rybnících u Dubé a Svobodné Vsi byly podány první žádosti o náhradu škod způsobených chráněným živočichem. Finanční náhrada je vždy vhodným nástrojem proti nezákonnému odlovu.

Vydra říční je celoevropsky ohroženým druhem. Směrnice o stanovištích č. 92/43/EEC řadí vydru do přílohy II (Druhy živočichů a rostlin v zájmu společenství, jejichž ochrana vyžaduje vyznačení zvláštních území ochrany). Řadí se i do přílohy IV (Druhy živočichů a rostlin v zájmu společenství, které vyžadují přísnou ochranu). Je také zařazena v přílohách Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a to v příloze CITES I, která obsahuje druhy bezprostředně ohrožené vyhoubením. U nás je vydra zařazena mezi druhy zvláště chráněné a je zařazena do kategorie silně ohrožených druhů. V Červeném seznamu IUCN 2003 je v kategorii zranitelný druh.

Přesto, že vydří populace se v posledních letech na Českolipsku stabilizovala a dochází k šíření do nových lokalit, nepodařilo se jednoznačně prokázat rozmnožování. I přes pozitivní vývoj populace však stále působí čtyři hlavní ohrožující faktory. Těmi jsou automobilová doprava, nezákonný lov, ničení prostředí, ztráta vhodných biotopů (nevhodné protipovodňové úpravy) a cizorodé látky.

Stávající monitoring, jeho způsob a počet kontrolních míst se však pomalu stává nedostačujícím při stále se zvětšujícím areálu rozšíření vydry. Vznik nového střediska AOPK v Liberci nabídl v tomto směru jistou možnost podpory a rozšíření spolupráce. Dle metodiky AOPK ČR a v souladu s § 52 zákona č. 114/1992 Sb. je zpracován záchranný program v kategorii „program péče“ o vydru říční. K prosperitě vydří populace jistě přispěla i celostátní a mezinárodní ochrana tohoto druhu.

Hlavním cílem do příštích let by mělo být prokázání rozmnožování, zjištění lokalit kde probíhá, a zda se vydra množí pravidelně nebo jen náhodně. S rozšiřujícím se areálem pobytu vydry říční roste samozřejmě obava rybářů a sílí tlak na její regulaci. Zjištění údajů o reprodukci nám umožní stanovit jádrové lokality výskytu vydry a její účinnější ochranu. Její součástí musí být i osvětová činnost, která zamezí i možnému nezákonnému lovu.

LITERATURA

- Brejšková, L. & Anděra, M. & Beček V. & Červený J. & Hanel L. & Lusk S. & Moravec J. & Štastný K. & Zavadil V., 2003: Červený seznam obratlovců České republiky – souhrnný přehled. – Příroda, Praha, 22: 131–171.
- Dolejš, K., 1984: Stopařství. Státní zemědělské nakladatelství v Praze.
- Hantschel, F., 1911: Heimatkunde des Politische Bezirkes B. Leipa. B. Leipa.
- Michel, J., 1929, Die Wirbeltiere als Bewohner und Gäste im Heimatgau, Heimatkunde des Elbegaues Tetschen, Tiere der Heimat, I. Teil, Tetschen.
- Pruner, L. & Míka P., 1996: Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. *Klapalekiana* 32, supplementum: 1–115.
- Pytloun, M., 2002: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa. Msc., maturitní práce, dep. in SOŠ Lužická 588, Česká Lípa.
- Pytloun, M., 2005: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa. Msc., bak. práce, dep. in katedra ekologie, FLE ČZU, Praha.
- Vitáček, Z., 1994: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa akce - podpora výskytu vydry říční *Lutra lutra* na Českolipsku. Bezděz - Vlastivědný sborník Českolipska 2: 87–92.
- Vitáček, Z., 2004a: Stanovisko k výskytu vydry říční (*Lutra lutra*) na chovných rybnících Mlejnek I a II u Dubé, okres Česká Lípa. Msc., odborné stanovisko dep. in Vlastivědné muzeum a galerie v Českém Lípě, Česká Lípa.

- Vitáček, Z., 2004b: Stanovisko k výskytu vydry říční (*Lutra lutra*) na chovných rybnících (tzv. Pelechovy rybníky) u Svobodné vsi v k. ú. Skalice u České Lípy, okres Česká Lípa. Msc., odborné stanovisko dep. in Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, Česká Lípa.
- Vitáček, Z., 2005: Druhé stanovisko k výskytu vydry říční (*Lutra lutra*) na chovných rybnících (tzv. Pelechovy rybníky) u Svobodné vsi v k. ú. Skalice u České Lípy, okres Česká Lípa. Msc., odborné stanovisko dep.in Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, Česká Lípa.

MINERÁLY OPUŠTĚNÉHO ČEDIČOVÉHO LOMU NA VRCHU LIPKA U STRÁŽE POD RALSKEM

Petr Kühn

Vrch Lipka (někdy též zvaný Lipovec), k. 478 m jihozápadně od Stráže pod Ralskem, je protáhlý, ostrý hřbet se strmými svahy, tvořený žilou čedičové horniny prorážející okolní pískovce svrchní křídly. Průběh čedičové žíly je mírně zvlněný ve směru zhruba sever–jih, její maximální mocnost je asi 70 m. Hornina původně vystupovala na povrch v několika menších výchozech na hřbetu, jehož pískovcové svahy jsou pokryty rozsáhlými haldami čedičové sutě. V minulosti byl zde čedič těžen v několika menších lomech, z nichž největší se nacházel na severním konci žíly a byl k němu přístup po strmé silniče, odbočující k jihu od silnice č. 278 Stráž pod Ralskem – Brniště.

V roce 1965 a následujících letech zde byl prováděn geologický průzkum, který ověřil zásoby čediče vhodného pro silniční drtě; tehdejší národní podnik Uranové doly žílu od severního konce otevřel novým lomem. Komerovými odstřely byla uvolňována hornina v rozsahu asi 12–15 m za lomovou stěnou tak, aby stěny okolních hornin, pískovce a místy na okrajích žíly vystupující čedičová brekcie, po ukončení těžby vytvořily protáhlou jámu a pohledový profil hřbetu Lipky ve směru od Stráže pod Ralskem zůstal v podstatě zachován. Přestože přirozená lesní společenstva na čedičových podkladech představují listnaté lesy s převahou buku, byla po ukončení těžby plocha lomu rekultivována výsadbou smrkového porostu.

Čedič zdejší horninové žíly má na výchozech výraznou sloupcovou odlučnost se sloupci uloženými zhruba vodorovně a jen málo ukloněnými na obě strany. V nejmocnější části žíly sloupce zřetelně vycházejí na obě strany od střední linie vějířovitě mírně šikmo ke stěnám žíly. Kolem větších uzavřenin cizích hornin, hlavně bloků pískovců, se vytvořila stavba s radiálním uspořádáním sloupců, stojících zhruba kolmo na povrch xenolitu, popřípadě vznikla nepravidelně bloková stavba.

Počátkem osmdesátých let minulého století se lom dostal do místa, v němž neočekávaně klesla mocnost pevné čedičové horniny asi o třetinu, protože se při západním okraji objevila mocnější partie eruptivní brekcie, jejíž výskyt v těchto místech nebyl při průzkumu zachycen. Byl proto proveden dodatečný průzkum, při kterém bylo také zjišťováno minerální složení horninových hmot, vyskytujících se v hornině v této části žíly (Kühn 1984).

Před ukončením těžby se lomová stěna dostala do nejmocnějších, poměrně málo porušených partií žíly, v nichž bylo jen málo elementů rušících pravidelné tuhnutí horniny a proto se v ní vyvinula výrazná vějířovitá stavba s dlouhými čedičovými sloupci, klesajícími od středového švu protiklonně v mírných křivkách do obou stran. Stavba žíly tak připomínala známé uspořádání čedičových sloupců skály Vrkoč u Ústí nad Labem (obr. 1). Uvažovalo se proto o tom, že by se po ukončení těžby lomová stěna měla navrhnout k ochraně jako přírodní památka. Než k tomu však mohlo dojít, zřítla se komorovými odstřely narušená stěna a uvolněné rozlámané sloupce vytvořily velký kužel, zakrývající větší část stavby stěny. Příčinou náhlého zřícení bylo pravděpodobně narušení pevnosti horninové žíly komorovými odstřely a není vyloučeno, že přímý podnět ke zřícení byl dán rázovými vlnami tryskových stíhaček z nedalekého letiště Hradčany, přelétávajících v malých výškách krajinu kolem Lipky.

Petrografie

První popis zdejšího čediče pochází od Reusse (1797), který odtud popisuje pěti- až šestiboké sloupce o průměru 1" stopy, jejichž hornina je tmavě šedočerná, uzavírá sloupečky amfibolu, řídká zrnka částečně již rozloženého olivínu a kousky křemene z částečně otavenými, tupými hranami.

Wurm (1916) již na základě mikroskopického určení řadí zdejší horninu do své skupiny mikro- a makroporfyrických čedičů. Hlavní složkou horniny jsou malé sloupečkovité krystalky augitu, mezi nimiž místy prosvítá něco horninového skla, hojná drobná zrnka olivínu a magnetitu; mimoto zjistil jednotlivé drobné lišty plagioklasu a na některých místech sklovitou mezerní hmotu. Jako vyrostlice pozoroval řídce vystupující krystaly augitu, zčásti se zonární stavbou. Müller (1926) určuje na základě Wurmovy popisu (l. c.) horninu jako černošedý, jemnozrný „živcový čedič“ s řídkými vyrostlicemi augitu, zatímco Pacák (1965) zdejší horninu popisuje jako analcimový bazanit až olivínový čedič a jako

vyrostlice jmenuje augit, iddingsitizovaný olivín a biotit, dále našel v dutinách phillipsit, analcim a celistvý, blíže neurčený zeolit. Kavka (1965) určuje v hornině analcim a popisuje horninu jako bazanit s podstatným obsahem analcimu, tedy analcimový bazanit, který někdy také obsahuje nefelin.

Z výbrusů, získaných v průběhu těžby jednak z výchozů na hřebeni, jednak z vlastního lomu, vyplývá, že zdejší čedičová hornina je silně ovlivněná jednak počínajícím rozkladem jednotlivých minerálů zejména základní hmoty, jednak i reakcí se strženými a asimilovanými částmi okolního hornin. V základní hmotě výbrusů horniny nepostíženě rozkladem byl zjištěn převládající augit v drobných sloupečcích, v některých výbrusech horniny i hojně drobné lišty plagioklasu s polysyntetickým dvojčatěním, drobná zrna silně rozloženého („iddingsitizovaného“) olivínu a automorfni zrna magnetitu (titanomagnetitu?). Ve většině výbrusů však byly v základní hmotě patrné již jen augit a magnetit, uložené v mezerní hmotě z větší části kalně šedohnědé, neprůhledné. V lépe prosvítajících partiích tvoří mezerní hmotu bezbarvý nebo slabě rezavě hnědě zbarvený, drobně šupinatý agregát jílového minerálu, u něhož není možné určit, pochází-li z přeměny horninového skla nebo některého minerálu řady zástupců živců či zeolitů. Analcim ani nefelin v základní hmotě zjištěny nebyly.

Ve vyrostlicích, dosahujících velikosti až 7 mm, se vyskytují převážně větší krystaly augitu, ojedinělá zrnka olivínu a rhönit v typických tvarech.

Velmi často byly ve výbrusech zjišťovány resorpční útvary tvořené buď těsně seskupenými sloupcovitými krystalky augitu šedavě hnědé barvy, u nichž jen vzácně ukazovala zelená barva na alkalický pyroxen, egirinaugit. Zejména u větších resorpčních útvarů jsou sloupky uloženy v bezbarvé živcové hmotě místy ukazující polysyntetické dvojčatění nebo tvoří augitové sloupečky jen těsně uspořádaný okrajový lem kolem reliktu nezreagovaného křemene, místy přeměněného na tridymit.

Na základě těchto výbrusů představují nejméně přeměněné nebo rozložené partie žíly Lipky olivinický čedič, jak to již určil Wurm (1916), jehož složení je místy pozměněno rozkladem nebo reakcí se strženými xenolity okolního pískovce.

Ve velmi omezeném rozsahu byly, hlavně při stěnách ve střední části žíly zjištěny dutiny vyplněné zeolity. Jejich okrajové partie tvořila pod mikroskopem poměrně hrubě krystalická výplň s nepravidelnými průřezy a asi 20° šikmo zhášeujícími širokými lištami phillipsitu, na něž nasedaly

radiálně paprscité agregáty rovnoběžně zhášejšího natrolitu. V jednom výbruse byla zjištěna žilka vyplněná agregátem lištovitých, šikmo zhášejších, místy radiálně paprscitých bezbarvých krystalů phillipsitu, místy s polysynteticky zdvojitými lištami plagioklasu, uzavírajícím mimoto i šupiny biotitu, který možná představuje Pacákovu (1965) „pegmatoidní facii“.

Soupis zjištěných minerálů

Kratochvíl ve své „Topografické mineralogii“ (1963) žádné minerály z lomů na hřbetu Lipky neuvádí. Z okolí (Noviny p. R. a Stráž p. R.) cituje jen zmínky o výskytech železných rud a limonitu v pískovcích, např. z bývalého pískového lomu na východním úpatí Lipky, z minerálů vázaných na vyvěřelinové žíly jmenuje „thomsonit v tlustých ledvinitých kůrách, složených z tabulk. xx, na čediči“, avšak bez uvedení bližší lokality.

V následujícím přehledu proto bude uveden přehled minerálů, které na této lokalitě byly zjištěny včetně minerálů, jmenovaných v dřívějších pracích:

amfibol – makroskopicky viditelné vyrostlice v čedičové hornině, dlouhé až 30 mm (Pacák 1965), většinou úplně přeměněné na agregát s rhönitem, v nichž byly rentgenometricky potvrzeny různé podíly nepřeměněného amfibolu;

analcim – Pacák (1965) a Drozen (1976) jej uvádějí jako mikroskopickou součást základní hmoty čedičové horniny; Drozen (1976) sice neuvádí jeho procentuální obsah, horninu však označuje jako analcimový bazanit, příp. olivínový analcimit, a zjistil jej i jako mikroskopickou výplň pseudomorfóz po plagioklasu. Rentgenovými analýzami (Kühn 1984) však analcim v hornině potvrzen nebyl;

anatas – v montmorilonitové výplni puklin a poruchových zón tvoří pod lupou viditelná nápadná, oranžová až hnědá zrnka vel. do asi 0,3 mm; při větším zvětšení pod mikroskopem se zrnka projevují jako kruhové shluky drobných krystalových zrníček (průřezy kulovitých agregátů?);

apatit – byl v hornině pozorován mikroskopicky ojedinele jako tenké dlouhé bezbarvé jehlice se šestibokým průřezem, uzavírané v základní hmotě nebo ve vyrostlici augitu;

augit – viz pyroxen;

biotit – Pacák (1965) uvádí biotit z „pegmatoidní facie“ horniny; šupiny uložené v relativně hrubozrnném agregátu phillipsitu a plagioklasu; egirinaugit – mikroskopické krátké nazelenalé sloupečky v resorpčních útvarech kolem zrn křemene viz křemen;

goethit – práškovitý vyplňuje v dutinách horniny prostor zbylý nad povlaky chalcedonu a heulanditu;

heulandit – drobně krystalové povlaky v dutinách, vyrůstající na chalcedonovém podkladu;

chalcedon (vláknitý křemen s negativním charakterem zóny – rázem délky) – tenké radiálně paprscité povlaky v dutinách horniny na podkladu kvarcinu;

chlorit – celistvé až drobně šupinaté agregáty v dutinách horniny (Drozen 1976);

iddingsit – blíže neurčený rezavě hnědý produkt částečného až úplného rozkladu olivínu;

kaolinit – ve výplních puklin spolu s montmorillonitem, ověřeno rentgenograficky;

křemen – písková zrna až větší xenolity pískovce metrových rozměrů uzavírané v hornině; jejich křemen je často přeměněn na tridymit. Ve výbrusech horniny se uzavřeniny malých křemenných zrn projevují ve formě resorpčních agregátů, v nichž je nezreagovaný křemen obklopen radiálně uspořádanými, nazelenalými sloupečky egirinaugitu. Křemen též vystupuje vláknitý v agregátech kvarcinu a chalcedonu (viz tam) tvořících výstelky dutin v hornině;

kvarcin – (vláknitý křemen s pozitivním charakterem zóny – rázem délky) jako povlaky a výstelky v dutinách horniny;

magnetit (titanomagnetit) – drobná, zpravidla krystalově omezená zrna jako mikroskopická součást čedičové horniny. Zrna jen vzácně dosahují rozměrů do asi 1,5 mm;

montmorillonit – spolu s kaolinitem v bílých až rezavě červených nebo hnědých výplních puklin a poruchových zón (ověřeno rentgenovou analýzou), uzavírá zrnka anatasu;

natrolit – Drozen (1976) uvádí snopyky blíže neurčeného zeolitu (natrolitu?) z obvodu xenolitů v čediči; v mandlových dutinách vystupuje jako radiálně paprscité agregáty, nasedající na zrnitý agregát phillipsitu nebo jako jediná výplň;

nefelin – Kavka (1965) jej jmenuje jako součást mezerní hmoty v čediči: „vzácně se najde i nefelin“, „nefelinitoidní základní hmota“. Ve studovaných výbrusech nebyl pozorován (viz výše).

- olivín – jako součást základní hmoty i jako vyrostlice velikosti do 1 mm, vzácně do 5 mm, většinou zbarvený rezavě hnědě v důsledku počínajícího rozkladu na agregát fylosilikátového minerálu zbarveného limonitem – „iddingsit“;
- phillipsit – podle Pacáka (1965) je jako mikroskopická součást horniny, nově byl zjištěn mikroskopicky jako bílé agregáty nepravidelně omezených zrn a radiálně paprscitých širokých lišt se šikmým zhášením v dutinách a žilkách;
- plagioklas – mikroskopicky jako podstatná součást čedičové horniny, podle Drozena (1976) místy zcela přeměněný na analcim(?);
- pyroxen – mikroskopicky v dlouhých i krátkých sloupečcích jako podstatná součást horniny. Vyrostlice dosahují délky až kolem 12 mm (Kavka 1965). Většinou je určován jako augit či čedičový augit bez bližšího určení nebo uvedení optických vlastností, jen Drozen (1976) uvádí dlouhé sloupečky se zelenavou barvou a max. úhlem $Z/c = 57^\circ$, což odpovídá egirinaugitu (Dudek, Fediuk, Palivcová 1962). Vystupuje jako součást základní hmoty v čedičové hornině i ve vyrostlicích velikosti do 12 mm (Kavka 1965). V drobných sloupečcích nazelenalé barvy je podstatnou složkou resorpčních útvarů po uzavírání pískových zrnech nebo lemů kolem reliktních křemených xenolitů.
- rhönit – jeho agregáty, pod mikroskopem s charakteristickou stavbou připomínající požerky dřevokazných brouků v bezbarvé mezerině, místy s polysyntetickým dvojčatením připomínajícím plagioklasy, tvoří makroskopicky viditelná tmavá zrna velikosti až $5,5 \times 7,5$ mm, někdy uzavírající oblá zrnka augitu;
- titanomagnetit – viz magnetit;
- tridymit – v tepelně metamorfovaných xenolitech křemene nebo pískovce, tvoří agregáty složené z tenkých šesti- a osmibokých destiček, viditelných jen pod mikroskopem. Jeho výskyt byl potvrzen i rentgenograficky.
- zeolit – Pacák (1965) uvádí blíže neurčený zeolit z dutin čediče (viz i natrolit, phillipsit).

Z vyjmenovaných minerálů jsou makroskopicky viditelné:

jako součásti čedičové horniny: augit ve vyrostlicích a jako zrna základní hmoty, vyrostlice amfibolu, většinou zcela přeměněného na agregát rhönitu, olivín v drobných vyrostlicích velikosti zpravidla do 1 mm, vzácně do 5 mm;

jako součást výplní poruchových zón v čediči: montmorillonit s příměsí kaolinitu a křemen ve formě uzavíraných pískových zrn. V montmorillonitu jsou uzavírána drobná zrnka anatasu, viditelná však zpravidla jen pod lupou;

v dutinách čedičové horniny a doprovodných lapilových tufů byla nalezena zonární paragenese: Na povrch horniny nejprve nasedá tenká poloha radiálně paprscitého kvarcinu, na ní pak leží dvě i více tenkých, rovněž radiálně paprscitých zón bezbarvého, často i žlutě až oranžově zbarveného chalcedonu s ledvinitým až hroznovitým povrchem. V zbývajícím volném prostoru dutin na něj nasedají velmi drobné, bezbarvé, dokonale vyvinuté krystalky heulanditu velikosti do asi 0,5 mm, projevující se při pohledu neozbrojeným okem nebo lupou jen jako zvláštní, neklidný lesk povrchu chalcedonových poloh. Často jsou zbývajících volných prostorů dutin vyplněny ještě montmorillonitem nebo práškovitým goethitem. V mandlovcových dutinách brekciovitě partie při západní stěně lomu bývaly bílé výplně a žilky phillipsitu a natrolitu a s růžovými až červenými výplněmi a povlaky montmorillonitu.

Při současném stavu lokality není naděje na sběratelsky zajímavé nálezy příliš velká.

LITERATURA

- Drozen J. (1976): Petrologický posudek Noviny pod Ralskem-Lipka. MS. DIAMO Stráž p. Ralskem.
- Dudek A., Fediuk F., Palivcová M. (1962): Petrografické tabulky. Praha.
- Kavka J. (1965): Mineralogicko-petrografický posudek Jablonec-Liberec. MS. DIAMO Stráž p. Ralskem.
- Kratochvíl J. (1963): Topografická mineralogie Čech. Praha.
- Kühn P. (1984): Petrografické studium neovulkanické horniny v hřebeni Lipka u Novin pod Ralskem.– MS. DIAMO Stráž p. Ralskem.
- Müller B. (1926): Die geologische Sektion Wartenberg des Kartenblattes Böhmisches-Leipa – Dauba. (Geologická sekce Stráž pod Ralskem listu Česká Lípa-Dubá). Sbor. Stát. geol. úst. ČSR 6, 297–332. Praha.
- Pacák O. (1965): Mineralogicko-petrografický posudek Jablonec-Liberec. MS. DIAMO Stráž p. Ralskem.
- Reuss F. A. (1797): Mineralogische Geographie von Böhmen. Bd. 2. Bunzlauer Kreis. Dresden.
- Wurm F. (1916): Beiträge zur Kenntnis der Eruptivgesteine der B.-Leipaer Umgebung. Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst. č. 11, 239–255.

Obr. 1. Vějířovité uspořádání sloupců v čedičové žíly Lipky. Konec 80. let 20. století.

PROKŘEMENĚNÍ PÍSKOVČŮ LUŽSKÉHO HŘBETU

Petr Havránek

Střední část Lužického hřbetu označovaná jako Lužský hřbet má mezi Pěnkavčím vrchem a Luží výškově vyrovnaný průběh v rozmezí 650–680 m. Morfogeneticky jde o hřbet strukturní, který směrově a prostorově sleduje lužický zlom, což lze sledovat především na české straně, na příkré saské straně jsou vyvinuty mocné svahové sedimenty. Popisované území leží na dnešním tektonickém okraji křídové pánve, oddělené lužickým zlomem od lužického plutonu. Pluton je zde zastoupen středně zrnitým biotitickým granodioritem, drobně zrnitým porfyrickým granitem s křemennými žilami, včetně fylitů a drobně kontaktně metamorfovaného pláště plutonu. Granitoidy jsou postiženy kataklázou, tektonické prvky v detailu respektují blízkost lužického zlomu. Ve zvětrávacím profilu se granitoidy kulovitě rozpadají, výchozy jsou ojedinělé.

Lužický zlom určoval subsidenční charakter sedimentačního prostoru blízko okraje pánve a jeho funkce závisela na charakteru napětí působících na horninové celky. Výsledně má v popisovaném území charakter plochého nasunutí se sklonem 30° k SSV. Jeho dnešní průběh lze sledovat kromě jiného i podle četných pískovcových balvanů s ohlazy, které tento zlom provázejí. Z pánevních křídových sedimentů je zachován vrstevní sled perucko-korycanského až březenského souvrství. Posledně jmenované zde vychází na povrch jako křemenné pískovce až pískovcové křemence. Pískovce byly těženy v četných lomech na saské straně, v menším rozsahu i na českém území. Jejich charakteristický kvádřikový rozpad lze sledovat v umělých odkryvech, nejčastěji v lomech. Na zarovnaném povrchu vystupují nápadná skaliska silně prokřeměných pískovců.

Terciérní alkalické vulkanity zpravidla nevystupují přímo na zlomu, ale konturují především tektonické struktury k němu kolmé. Převažují podpovrchová tělesa trachyt – fonolitové řady nad bazickými typy.

V zájmovém území vycházejí na den různé formy fonolitů a žila bazaltoidu.

Nenápadná žila trachytoidu směřuje ze západního úbočí Trojhranu na jihozápad a lze ji morfologicky sledovat jako nevýrazné návrší s balvanitým valem asi 1 m vysokým v úseku od hraniční strážní věže k červeně značené cestě. Val je zbytkem výchozu, původní forma byla „zed“ několik metrů široká. Na severní straně sledují žílu pinky. Na návrší je několik křemencových balvanů, které mají vzhled sluňáků. Další vulkanit byl popsán při modře značené cestě od Ptačince k Vrabčímu kamenu. Jedná se o zcela rozloženou bazaltoidní žílu, jejíž jílovité zvětraliny byly na nevýrazném návrší dobývány a dále k J ji sledují pinky (obr. 1). Obě uvedené žíly byly ověřeny též geofyzikálně.

Nejzajímavějšími geologickými objekty hřbetu jsou skalní výchozy silně prokřemenělých pískovců vypreparovaných zvětrávacími procesy. Izolovaná skaliska vystupující bez patrné návaznosti na okolní horninu jako ostré „suky“ se svislými nebo převýslými stěnami lze označit z hlediska geomorfologického jako tory. Tato forma vystupování není pro klastické sedimenty příliš běžná.

Nejznámějším torem je Trojhran, Dreiecker, 673 m n. m., opatřený hraničními značkami a křesťanským symbolem (obr. 2). Podle hodnocení České geologické služby se jedná o geologicky významnou lokalitu. Pískovcový blok má tvar kvádrů omezeného odlučnými plochami na subvertikálních puklinách kolmých a souběžných s blízkým lužickým zlomem. Horninou je světle šedý středně- až hrubě zrnitý pískovec se štěrčíkovými polohami (zvrstvení), ojediněle s valounky šedého nebo růžového křemene. Prokřemenění (silicifikace) bloku je střední, zesiluje v systému žebor po křemenem vyhojených puklinách většinou upadajících pod středním úhlem k VJV. Největší puklinová spára směru SSV je slabě prozelezněna. Pinky na sever a severovýchodně od Trojhranu sledují již v Sasku možné pokračování žíly trachytoidu ze západního úbočí. Skalním mísám na Trojhranu již byla v Bezdězu věnovaná pozornost.

Vrabčí kámen (Sperlichstein, Gross(?) Sperlichstein, Babizny), 673 m n. m., leží odtud 400 m na JZ při modře značené turistické trase (obr. 3). Blok silně prokřemenělého střednozrnného pískovce představuje tor bizarního tvaru, skalisko je rozštěpené, tvoří dvojče tvaru písmene V. Systém puklin a křemenných žebor je velmi výrazný, puklinové spáry sledují především směr souběžný s dílčími segmenty lužického zlomu, tedy VSV. Skalní mísy jsou v počátečním stadiu, východní věž byla pod vrcholem upravena tesáním jako lovecká lavice.

Další blok křemencového pískovce leží 400 m západně od Trojhranu na hraně svahu nad lesní silničkou (Kl. Sperlichstein[?]), 665 m n. m. Tor má pravidelný kvádrový tvar, rovněž omezený puklinovými plochami směrů kolmému a souběžnému se segmenty lužického zlomu (obr. 4). Silicifikace je masivní a rovnoměrná, pouze poloha s faunou zvyrazňuje sedimentární původ horniny.

Jiný nápadný tor na českém území leží 300 m téměř východně od Trojhranu při státní hranici u hraničnicku 3/22, nese podobně jako Trojhran hraniční značky. Malý blok čtvercového půdorysu je velmi pravidelný, silicifikace je střední intenzity (obr. 5). Většinu povrchu zaujímá skalní mísa. Podél hranice směrem na východ jsou další, již menší tory kvádrového tvaru, např. v blízkosti hraničnicků 3/13 a 3/6.

Větší je tor ležící 700 m severozápadně od Luže již na saském území ve výšce 660 m (obr. 6). Kromě celkové silicifikace skalního bloku vynikají křemenné výplně puklinových spár až 5 cm silné.

Silicifikace popisovaných pískovců může být způsobena následujícími činiteli:

1. Pozice na lužickém zlomu. Silicifikace je obecným jevem doprovázejícím tektonickou aktivitu významných nespojitostí zemské kůry v důsledku mobilizace fluid, především roztoků Si.
2. Silicifikační efekt semiaridního prostředí terciárního povrchu, vznik křemitých krust na výchozech hornin a tzv. sluňáků.
3. Kontakt pískovců s vulkanity v dosahu aureoly fluid provázejících intruzí a její chladnutí.

V popisovaném území lze předpokládat synergické působení všech výše uvedených činitelů. Faktor uvedený na prvním místě způsobuje slabou, víceméně rovnoměrnou silicifikaci pískovců v pásmu několik set m podél zlomu.

Působení druhého faktoru je indikováno přibližně stejnou nadmořskou výškou torů a výskytem balvanů typu sluňáků. V této souvislosti je zajímavý výskyt sutí zaoblených a při povrchu alterovaných balvanů na úpatí Stožce, popisovaných jako terciární relikt.

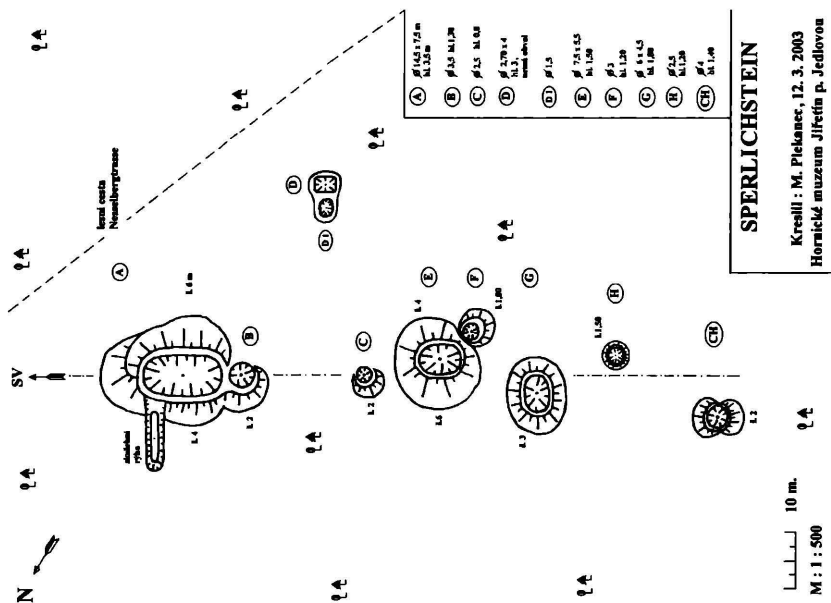
Nejvýznamnější je však silicifikace spojená s terciárním vulkanismem. Impulzem vzniku křemitých fluid jsou subvulkanické trachytoidy, na dnešním povrchu představované především výchozy fonolitu na Pěnkavčím vrchu. Výchoz je protažený směrem na sever a přibližuje se na vzdálenost 200 m k Vrabčímu kameni, menší výchozy včetně žilné struktury postupují k Ptačinci. Silicifikace pískovců vystupujících jako popisované tory v tomto prostoru je vázaná na vulkanickotektonickou strukturu

trachytoidní intruze. Tento faktor je ověřen na jiných lokalitách v Lužických horách (Milštejn).

Popisované silně prokřemenělé pískovce až křemence byly v minulosti těženy, neboť nahrazovaly opracovatelné tvrdší horniny, kterých je v pískovcové oblasti nedostatek. Asi 200 m na východ od Trojhranu byly těženy v malém jámovém lomu, lineárně protaženém podél státní hranice. Odtud dále na východ pokračují menší lomařská pracoviště zpracovávající menší skalky, zachovaly se i zbytky kamenické chaty. V oblasti hraničnicku 3/21 bylo kdysi skalnaté návrší, jehož zbytkem je několik odlámaných skalisek. Největší bylo lineárně protažené ve směru VJV–ZSZ. Kameníci využívali dobré odlučnosti horniny podél systému puklin a vyráběli pravoúhlé kvádry s půdorysem přibližně $0,5 \times 0,5$ m. Kromě této činnosti, dnes označované jako hrubá kamenická výroba, jsou doklady i o ušlechtilé kamenické výrobě. Svědčí o tom nález mlýnských kamenů (obr. 7) vytesaných z nenápadného skalního výchozu. Výroba mlýnských kamenů byla totiž hlavním důvodem k vyhledávání a těžbě silicikovaných pískovců, kvádry byly pouze vedlejším výrobkem. Kromě výchozů horniny byly vyhledávány pro výrobu mlýnských kamenů i volné balvany nebo bloky, jak dokládají záseky na balvanu poblíž Brazilky (obr. 8).

LITERATURA

- Coubal, M., Adamovič, J., Pazdírek, O. 1996: Lužický zlom a severní okraj české křídové pánve. Sedimentární geologie v České republice, 23. a 24. I. 1996 v Praze. Abstrakty, Přírodovědecká fakulta UK Praha, s. 5–6.
- Havránek, P. 2006: Skalní mísy v Lužických horách? Bezděz 15, s. 177–182,
- Havránek, P., Adamovič, J. 2005: Prokřemění pískovců na Milštejně v Lužických horách. Bezděz 14, s. 133–162.
- Křelina, J., Valečka, J. 2000: Nová tělesa terciérních vulkanitů na listu 02 – 242 D. Podluží. Zpráva Geologického výzkumu v roce 1999, ČGÚ, Praha.
- Nývlt, D., Valečka, J., Křelina, J. 2002: Zbytky paleogenního zarovnaného povrchu v okolí Pěnkavčího vrchu v Lužických horách. Zpráva Geologického výzkumu v roce 2001, ČGÚ, Praha.
- Peroutka, J., Adamovič, J. 2005: Geofyzikální měření Ptačinec. MS, Česká Lípa.
- Valečka, J. a kol. 2001: Vysvětlující text k základní geologické mapě ČR na listu 02 – 242 D. Podluží. MS, ČGÚ, Praha.

Obr. 1.

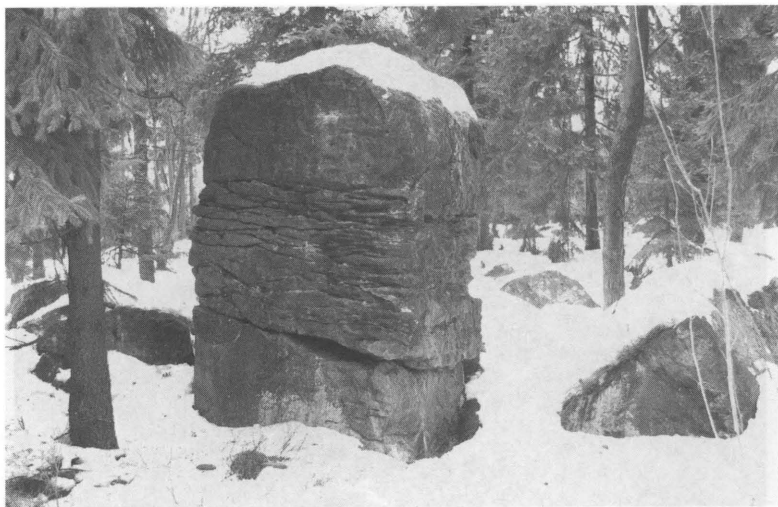
Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 4.

Obr. 5.

Obr. 6.

Obr. 7.

Obr. 8.

SEZNAM AUTORŮ

- Mgr. Martin ASCHENBRENNER, Gymnázium Česká Lípa
Jaroslav BENEŠ, Škoda Auto a. s. Mladá Boleslav
Pavel BEZDĚČKA, Muzeum Vysočiny Jihlava
RNDr. Klára BEZDĚČKOVÁ, PhD., Muzeum Vysočiny Jihlava
PhDr. Jana BLAŽKOVÁ, SOKA Česká Lípa
PhDr. František GABRIEL, Ph. D., Filozofická fakulta Univerzity
J. E. Purkyně Ústí nad Labem
Michal GELNAR, Česká sklářská společnost, Praha
Mgr. Petr HAVRÁNEK, Jablonné v Podještědí
RNDr. Miroslav HONCŮ, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Ludvík KAŠPAR, Česká Lípa
Martin KLEMENT, studující, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Praha
PhDr. Robert KREJCAR, Česká Lípa
RNDr. Petr KÜHN, CSc., Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě
Ing. Jaroslav PANÁČEK, Narex Česká Lípa
Mgr. Ivan PEŘINA, Národní památkový ústav, ú. o. p. Ústí nad Labem
RNDr. Marta PLÁNSKÁ, Střední lesnická škola Šluknov
Bc. Martin PYTLOUN, Česká Lípa
Zuzana RAKOVÁ, studující, Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Olomouc
Harald SKALA, Langenselbold (SRN)
Josef SLAVÍČEK, Česká vědecká společnost pro mykologii, Hradec
Králové
Ing. Zdeněk VITÁČEK, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

POKYNY PRO ÚPRAVU PŘÍSPĚVKŮ PUBLIKOVANÝCH VE SBORNÍKU BEZDĚZ

Pro zjednodušení a usnadnění redakční přípravy sborníku Bezděz prosíme autory o dodržování následujících zásad při odevzdávání rukopisu:

Pokyny všeobecné:

1. Články a studie by neměly svým rozsahem, včetně poznámek a seznamu pramenů a literatury, přesáhnout 20 stran normovaného textu (1 strana odpovídá 1800 znakům včetně mezer).

2. Práce (včetně příloh) se přijímají v jednom tištěném exempláři a na disketě v textovém editoru Word (verze 6.0 nebo novější), Write apod., případně T602 – kódování Latin 2 (neobsahuje-li text tabulky). Pište průběžně na celý řádek, jednoduché řádkování, stránky (řádky) na pravé straně nezarovnávejte, nedělte slova na konci řádku. Ucelené odstavce odklepněte klávesou „Enter“. Neupravujte text ani výčty do více sloupců. Rukopis nijak neupravujte, bude upraven jednotně pro celý sborník. Pište vše obyčejným písmem, slova uvnitř textu nezdůrazňujte.

3. Přílohy: Nákresy předkládejte na formátu A 4 kreslené tuší, fotografie formátu 9 x 13 cm, kontrastní, lesklé. Grafické přílohy (pérovky, grafy, mapky aj.) se přijímají pouze černobíle, kontrastní s ohledem na předpokládané zmenšení. Tabulky číslované nekládejte do textu. Je třeba je dodat na zvláštním listu. Texty k tabulkám, grafům a mapkám musí být dostatečně vysvětlující. Označení tabulek: Tab. 1, 2... (ve všech jazycích). Označení obrázků: Obr. (v češtině), Fig. (v angličtině), Abb. (v němčině).

4. Poznámky se píší na konci textu, nikoli na stránku pod textem dole. Poznámky se číslují průběžně bez ohledu na eventuální kapitoly článku. Jsou to samostatné věty, píší se tedy na začátku velkým písmenem a končí tečkou. V textu se vyznačují za interpunkčním znaménkem číslicemi v horním indexu, za číslem následuje lomítko –/. Vlastní text poznámky číslujte a pište písmem stejné velikosti jako text, za číslem udělejte lomítko – /.

5. Práce se otiskují v češtině, abstrakt (stručný obsah článku v maximálním rozsahu 15 řádků rukopisu.) v angličtině. U článků a studií je nutný na konci práce souhrn (resumé) psaný v němčině a angličtině. Souhrn, včetně názvu článku, v rozsahu asi 1/10 textu vypracujte v češtině, překlady zajistí redakce.

6. Práce schvaluje k přijetí do časopisu redakční rada, ta si může vyžádat recenzní posudek. Za věcný obsah příspěvku a za přesnost a pravdivost údajů odpovídá autor. Redakční rada si vyhrazuje právo k stylistickým, pravopisným a formálním (nikoli obsahovým) zásahům do textu prací. O sporných případech, které tyto „Pokyny“ neobsahují, se autor dohodne přímo s redakcí.

Po sazbě dostanou autoři svoji práci k provedení tiskové korektury.

7. Příspěvky se nehonorují. Autoři obdrží zdarma 1 autorský výtisk sborníku a 10 separátů každé původní práce.

Pokyny pro úpravu přírodovědných článků

8. Práce (odevzdaný rukopis) má mít toto základní uspořádání (v uvedeném pořadí): název, jméno a příjmení autora(ů), abstrakt, vlastní text práce, případně poděkování, literatura, cizojazyčný souhrn, texty k přílohám (na samostatném listu), přílohy (obrázky, grafy, tabulky, mapy).

Vlastní text práce se obvykle dělí na úvod, materiál a metodiku, výsledky, diskusi a souhrn, případně závěry. Jednotlivé části mohou být spojeny (např. výsledky s diskusí). V nutných případech je možno členění zjednodušit (faunistické práce), u krátkých sdělení a ostatních článků (recenze, personálie a informační články) nemusí být text práce členěn.

9. Jména taxonů uvádějte při první zmínce v práci celá. Tam, kde by mohlo dojít k záměně a nejasnostem, uvádějte i autora popisu, letopočet a případné závorky. V dalším textu při opakování je možno rodová jména zkracovat nebo autora popisu a letopočet neuvádět.

Taxony se v abstraktu uvádějí nezkráceně.

Kódy lokalit pro síťové mapování pište před vlastní název a popis lokality (5253, k. ú. Mimoň, městský park...). Názvy lokalit vypisujte celé (Stráž pod Ralskem) s uvedením katastru.

Faunistické údaje zapisujte takto: kód, zemi, okres, katastr, název lokality (případně bližší specifikaci), datum nálezu, počet kusů (exemplářů, případně samců a samic), jméno autora nálezu, determinátora, majitele sbírky, autora revize, chovu nebo pozorování – lze u běžných druhů vynechat.

Jednotlivé údaje je možno vyjádřit standardními latinskými zkratkami: c. = centralis – střední, sept. = septentrionalis nebo bor. = borealis – severní, mer. = meridionalis – jižní, or. = orientalis – východní, occ. = occidentalis – západní, ex. o. = ex ovo, množné číslo ex ovis – z vajíčka, z vajíček, ex. l. = ex larva, množné číslo ex larvis – z larvy, z larev, z housenky, z housenek, ex. p. = ex pupa, množ. č. ex pupis – z kukly, z kukel, lgt. nebo leg. = legit – sbíral, det. = determinavit – určil, revid. = revidit – revidoval, educ. = educavit – vychoval, observ. = observavit – pozoroval, coll. = collectio – sbírka.

Zkratky se píší za jméno a spojují se spojkou „et“ = a – např.: A. Novák lgt., det. et coll.

Pouze taxony živočichů a rostlin na úrovni rodů, druhů a poddruhů (ne však čeledí a vyšších taxonomických jednotek) pište vždy kurzívou, ne však autory popisů taxonů, letopočty a zkratky ssp., sp., spp., f. a další.

Datum se píše obvyklým způsobem arabskými číslicemi (nevypíše-li autor např. ze stylistických důvodů slovní název měsíce), za tečkou se dělá vždy mezera (19. 10. 1963, 18. 2. 2000). V anglickém textu je třeba dodržovat tamní jazykový úzus a psát římské číslice malými písmeny (19.x.1963, 18.ii.2000). V angličtině se též píše desetinná tečka místo čárky (63.9 mm).

Názvy kapitol (ÚVOD, MATERIÁL A METODIKA, VÝSLEDKY, LITERATURA apod.) pište velkými písmeny.

10. Citace literatury v textu pište dle vzoru: Pavel (1970), (Pavel 1970), Pavel – Petr (1970), (Pavel – Petr 1970), Pavel et al. (1970) – při více než dvou autorech.

V seznamu literatury na konci článku se uvádějí pouze práce citované v textu. Autoři se píší v seznamu literatury v abecedním pořadí, práce od jednoho autora v chronologickém sledu, při více pracích téhož autora z jednoho roku používejte označení a, b, c, ..., za příslušným rokem. Čárkou se oddělují jen jména autorů, není-li použito & (Hudec K., Chytil J., Šťastný K. & Bejček V. 1995:)

Jméno autora začíná na novém řádku. Nevejde-li se citace na jeden řádek, začínají další řádky této citace na 3. místě (po dvou prázdných úderech).

Citace prací z časopisů, periodik a řad sborníků:

Název práce včetně rodových a druhových jmen se píše standardním písmem, latinské jméno kurzívou. Název časopisu se píše kurzívou. U časopisů se uvádí: název časopisu, ročník, číslo (je-li v ročníku každé číslo stránkováno samostatně), za dvojtečkou a mezerou následují stránky (od–do) bez označení „p., pp., s.“ (např.: Klapalekiana 17: 75–124.; Bezděz 6: 60–79.). Názvy časopisů je možno zkrátit zžitými zkratkami, na příslušném místě abecedního seznamu literatury je však třeba uvést použitou zkratku a její vysvětlení (nezkrácený název časopisu).

Příklad citace:

Bárta Z. 1967a: Nové druhy savců pro oblast Labských kvádrových pískovců. Sborn. Severočes. Muz. - Přír. Vědy 3: 175–183.

Sborn. Severočes. Muz. - Přír. Vědy: Sborník severočeského muzea – Přírodní vědy

Citace knih a samostatných publikací:

Název knihy se píše kurzívou, ostatní údaje standardním písmem. Uvádí se autor, rok vydání, název, nakladatelství a místo vydání. Příklad citace: Horák J. 1950: Zvířena středních Čech. Melantrich, Praha.

Citace nepublikovaných rukopisů (diplomové práce, závěrečné zprávy z výzkumů apod.): Název se píše kurzívou, ostatní údaje standardním písmem. Uvádí se název práce, zkratka Msc., případně typ práce (dipl. práce, habil. práce apod.), dále jedno z míst (název instituce a město), kde je práce dostupná. Příklad citace:

Plocek A. 1974: Ryby v řece Ploučnici. Msc., dipl. práce, dep. in katedra zoologie, Přír. fak. UK, Praha.

Pokyny pro úpravu článků z oboru historie

11. Poznámky a citací literatury je možno upravit dvojím způsobem.

a) Je možno použít tradičních číslovaných poznámek, v nichž bude citována příslušná literatura a prameny. Citace uvádějte podle vzoru, včetně dodržení uvedené interpunkce:

Žemlička, J.: Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století, Praha 1980, s. 135.

Při opakování díla stačí uvést zkrácenou citaci : Žemlička, J.: Vývoj osídlení, s. 90.

Při opakování autora i díla: Tamtéž, s. 102–103.

Při opakování autora: Týž: Čechy v době knižecí (1034–1198). Praha 1997, s. 125.

Citace článku dvou autorů v periodické publikaci:

Panáček, J. – Gabriel, F.: Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše. Bezděz 7, 1998, s. 42.

Citace článku ze sborníku:

Maur, E.: Hrad Vlčtejn a Pabiankové. K počátkům husitství na Plzeňsku. In: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, Praha 1992, s. 81.

Citace vydaných pramenů:

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V - 2. Edd. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1981, s. 216, č. 614. (V další citaci již stačí CDB V - 2, s. 217, č. 615.)

Při citaci nevydaných pramenů uveďte: název archivu a jeho sídla, název příslušného archivního fondu, inventární číslo a název archiválie, u úředních knih též folio:

Státní okresní archiv (SOkA) Česká Lípa, Archiv města (AM) Česká Lípa, inv. č. 2274 - Vyvlastnění pozemků pro stavbu Severní dráhy.

Při použití tohoto způsobu citace se již na konci článku nesestavuje samostatný soupis použitých pramenů a literatury.

b) Odkazy na literaturu a prameny je možno umístit do textu do závorky: (Žemlička 1980, 135);jak tvrdí J. V. Šimák (1917, 52); (CDB V - 2, s. 148, č. 570); (SOkA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv.č. 2523 Hokynářský řád pro Českou Lípu).

Seznam literatury a pramenů se uvede na konci článku. Autoři se píší v abecedním pořadí, práce od jednoho autora v chronologickém sledu, při více pracích téhož autora z jednoho roku se použije označení a, b, c,...., za příslušným rokem:

Lahmer, R. 1889a: Zur Geschichte der nordböhmisches Leinen-Industrie, MNEC 12, s. 97–105.

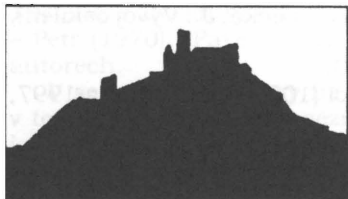
Lahmer, R. 1889b: Einiges von der nordböhmisches Kattunindustrie, MNEC 12, s. 298–304.

Seznam se doplní o soupis použitých zkratk:

MNEC: Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Clubs.

SAP: Sborník archivních prací.

Číslovaných poznámek je možno využít na vysvětlení různých vedlejších okolností a problémů, nebo k odkazům na takový druh pramene, který nelze v krátké a jednoduché formě umístit do závorky v textu.

PŘEHLED DOSUD VYDANÝCH SVAZKŮ BEZDĚŽU

Bezděz 1/1990, 141 stran, rozebráno

F. Gabriel – J. Panáček: Vznik a počátky České Lípy; O. Sykáčková: Český muzejní spolek v České Lípě a jeho sbírky; L. Smejkal: Českolipské muzeum 1945–1951 – hledání orientace; M. Honců: Zvířena Lužických hor; M. Benda: Přírodní poměry Kravařské oblasti; M. Honců – Z. Vitáček: Obojživelníci okresu Česká Lípa. Zprávy.

Bezděz 2/1994, 130 stran, rozebráno

J. Panáček – F. Gabriel: K otázce kostela sv. Petra a Pavla v České Lípě; J. Úlovec: O bývalé tvrzi v Tlustecké – Novém Tolzbachu; J. Brožová: Řezáč skla František de Paula Zach 1820–1881; Z. Vitáček: Plazi okresu Česká Lípa; Z. Vitáček: Výskyt vydry říční na okrese Česká Lípa; P. Kühn: Krokodýli na Českolipsku?; P. Kühn: Skalní hříby ve Vranovských skalách. Pozorování v přírodě.

Bezděz 3/1995, 189 stran, 25 Kč

M. Sovadina: Tři příspěvky k počátkům města Kravař; J. Panáček – F. Gabriel: Kostel sv. M. Magdaleny v České Lípě; R. Hais: Friedrich Egermann (1777–1864) a jeho příspěvky v oblasti sklářské technologie; J. Brožová: Severočestí rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století; V. Ryšavý: Dům čp. 152 v Alšově ulici v Novém Boru; M. Honců: Vstavačovité (Orchidaceae). Materiály: J. Barták – J. Macháček – J. Pacovský – J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lípá (I. část); M. Plánská: Pokus s přesazováním prstnaticů.

Bezděz 4/1996: Lužické hory – příroda a dějiny. 289 stran, rozebráno

J. Kuncová: CHKO Lužické hory dvacetiletá (Historie vzniku CHKO); F. Gabriel – J. Panáček: Hrad Milštejn; M. Gelnar: Sklářské hutě v Lužických horách a v jejich podhůří; L. Smejkal: Povaha sociálních rozdílů na Cvikovsku a přístupy k jejich řešení do roku 1920; P. Sajdl – L. Smejkal – M. Sovadina: Staré mlýny (Pověst Lužických hor); P. Havránek: Geologie Lužických hor; P. Chvátal: Geologický inventarizační průzkum přírodní památky Bílé kameny; P. Kühn: Čedičová zeď Jánských kamenů u Kropachu v Lužických horách; O. Fabiánek: Těžba rud v Lužických horách; P. Havránek: Dobývání železných rud v okolí Mařenic; P. Kučírek: Post-glaciální vývoj lesních ekosystémů Lužických hor; M. Plánská: Příspěvek k poznání květeny Lužických hor a jejich okolí; M. Plánská: Botanický inventarizační průzkum a biomonitoring NPR Jezevčí vrch v Lužických horách; M. Plánská – M. Honců: Chráněné rostliny Lužických hor; M. Honců: Zoologický průzkum Jedlové v Lužických horách; M. Honců – J. Vondráček: Chráněné druhy živočichů Lužických hor. Zprávy.

**Bezděz 5/1997 – Bývalý vojenský výcvikový prostor Ralsko
577 stran, rozebráno**

J. Blažková: Vznik vojenského újezdu Ralsko; F. Gabriel – J. Panáček: Prameny k dějinám středověkého osídlení vojenského prostoru Ralsko; M. Gelnar: Zaniklé sklárny ve vojenském prostoru Ralsko; J. Adamovič: Vývoj poznání geologické stavby západní části VVP Ralsko; P. Kühn: Pozůstatky staré těžby na jižním úbočí Hamerského Špičáku; P. Kühn: Radioaktivní znečištění údolní nivy Ploučnice v bývalém VVP Ralsko; E. Balátová a kol.: Předběžný přehled rostlinných společenstev bývalého VVP Ralsko s poznámkami k vegetaci; V. Zavadil – M. Honců: Listonoh letní – *Triops cancriformis cancriformis* Linné 1758 – a žabronožka letní – *Branchipus Schaefferi Fischer 1834* – (*Anostraca* et *Notostraca*: Branchiopoda: Crustacea) v bývalém VVP Ralsko: výsledky předběžného výzkumu; A. Kůrka: Arachnofauna VVP Ralsko (Pavouci – Araneida); M. Honců: Průzkum vážek (Odonata) na území bývalého VVP Ralsko; M. Honců: Rovnokřídli (Orthoptera) bývalého VVP Ralsko; M. Honců – P. Vonička: Střevlikovití (Carabidae) bývalého VVP Ralsko; P. Vonička: Příspěvek k poznání koprofágních vrubounovitých (Coleoptera: Scarabaeidae) bývalého VVP Ralsko; M. Bouma: Entomologický průzkum Lepidopter bývalého VVP Ralsko; J. Vávra a kol.: Motýli fauna přírodní rezervace „Hradčanské rybníky“ v bývalém vojenském újezdu Ralsko (Lepidoptera); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – Vodní obratlovci: Kruhoústí (Cyclostomata), ryby (Pisces, Osteichthyes); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – obojživelníci (Amphibia); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – plazi (Reptilia); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – ptáci (Aves); Z. Vitáček: Výsledky faunistického výzkumu obratlovců prováděného v bývalém VVP Ralsko – savci (Mammalia); J. Kuncová: Zájmy ochrany přírody ve vojenském prostoru Ralsko a přilehlých území; K. Brotz: Fonolit na vrchu Ralsko a jeho ověření metodou radiestezie. Zprávy.

Bezděz 6/1997, 153 stran, 50 Kč

M. Sovadina: Ronovci a Žitava ve 13. a v první čtvrtině 14. století; J. Panáček – F. Gabriel: Kostel sv. Kříže na českolipském předměstí; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku; J. Brožová: Severočestí rafinéri a obchodníci sklem v obchodní korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v 1. polovině 19. století (2. část); J. Vondráček – M. Honců: Zvlášť chráněné ptáčí druhy v avifauně Lužických hor. Materiály: J. Barták – J. Macháček – J. Pacovský – J. Schröfel: Geotechnický a stavební průzkum na lokalitě hradu Lipá (2. část); T. Andres: Tavení skla dřevem. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 7/1998, 246 stran, 70 Kč

M. Sovadina: Život zasvěcený historii; M. Sovadina: Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století; F. Gabriel – J. Panáček: Českolipské kostely Panny Marie a sv. Mikuláše; J. F. Firsov: Český historik Jaroslav Papoušek v Rusku jeho neznámé dopisy z Butyrek N. F. Melnikové – Kedrové – Řivnáčové; L. Smejkal: Jak vznikl a vycházel Bezděz; J. Vondráček: Inventarizační zoologický průzkum NPP Peklo; M. Honců: Entomologický průzkum kopce Tlustec v Ralské pahorkatině;

L. Beran: Vodní měkkýši Ploučnice; P. Míka: Brouci čeledi Latridiidae Českolipska a Lužických hor; M. Plánská: Orchidejové louky v Lužických horách. Materiály: V. Had: Sluneční dvůr v Jestřebí. Přehled vývoje v letech 1912–1959; Z. Rydygr: Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 8/1999, 349 stran, 90 Kč

J. Svoboda – V. Cílek – L. Jarošová: Mezolit na Českolipsku. Poznámky k současnému stavu výzkumu; J. Panáček: K dějinám špitálu v České Lípě; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část II: Okres Děčín; M. Veselý: „Stříbrné doly“ u Jedlové; V. Čelko: Podíl spolku Excursions Club na vlastivědném bádání, vytvoření regionálních sbírek a muzeí; L. Smejkal: Lužické oddělení českého muzea v České Lípě; L. Smejkal: Legionářské oddělení českého muzea v České Lípě; J. Blažková: Společenstvo řezníků a uzenářů v České Lípě; P. Kühn: Povaha železných rud těžených v minulosti na Českolipsku; M. Honců: Zvířena CHKO Kokofínsko a Holanských rybníků; Z. Mrliková: Etoekologické a sociobiologické vztahy v populaci sysla obecného (*Spermophilus citellus* L.) na lokalitě Mimoň – hrěbčín v letech 1996 a 1997; L. Beran: Vodní měkkýši Svitávky; M. Plánská: Přírodní památka „Louka u Brodských“ v Dolní Chříbské; L. Smejkal – O. Sykáčková: Karel Löwe a Heinrich Wedrich – rekonstrukce dvou umělecko historických sbírek Okresního vlastivědného muzea v České Lípě; M. Sovadina: Obecní kroniky na okrese Česká Lípa do roku 1945. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 9/2000, 488 stran, 130 Kč

F. Gabriel – J. Panáček: Dějiny hrncířství v České Lípě; J. Úlovec: Tvrz a zámek v Kuřívodech u Mimoně; P. Gajdošík: Blektové z Útěchovic. Příspěvek ke genealogii rytířského rodu; M. Gelnar: Sklářské hutě středověku na Českolipsku a Děčínsku. Část III: Shrnutí; M. Gelnar – M. Plekanec – J. Štika: Kde ležely Gläserndorfy?; M. Veselý: Důl „Anton Segen Gotes“ ve Světlinách u Dolního Podluží; P. Kühn: Mečový kámen u Kravař; M. Sovadina: Výroba automobilů Gatter v Zákupech; L. Smejkal: Desátý ročník Bezdězu 1947–1948; P. Kühn: Rudolf Korb a jeho „Boží zahrada“; P. Brzák – O. Fabiánek – P. Havránek: Jeskyně na Milštejně; Z. Vitáček: Deset let sledování netopýrů a vrápenců na Českolipsku; M. Honců: Entomologický průzkum Luže v Lužických horách v roce 1998 a 1999; M. Benda: Ohrožená květena Kravařska po deseti letech; M. Plánská: Inventarizační průzkum přírodní rezervace (PR) Klíč; V. Vosálová: Českolipský kronikář Hans Kriesche a jeho kronika; M. Plekanec: Mišeňská dolina. Drobnosti. Zprávy.

Bezděz 10/2001, 439 stran, 130 Kč

J. Souša: Laudatio Bezdězu k dovršení první desítky; J. Svoboda: Paleolit Českolipska a přilehlých území severních Čech; V. Peša: Archeologie okolí Doks; J. Panáček – M. Panáček: Konrád Pflüger v České Lípě?; M. Veselý: Hnědouhelné doly u Dolního Podluží; P. Havránek – J. Štika – M. Plekanec: Nové poznatky o dobývání a zpracování železných rud v Lužických horách; L. Smejkal: Siň umění v Českém muzeu pro kraj Českolipský; J. Blažková: Internační a sběrné středisko v České Lípě; J. Slabý: Dominikánský klášter v Jablonném v Podještědí v letech 1945–1950; P. Kühn: Radioaktivní znečištění údolí Ploučnice a rybníků severně Mimoně; M. Plánská: Inventarizační průzkum přírodní památky Kytlice; F. Cvrk: XXII. strážní

prapor a válečné deníky jeho jednotek (23. 9. – 11. 11. 1938); M. Plánská: Botanický průzkum mokřadu nad Hraničním rybníkem. Drobnosti. Zprávy.

Bezděz 11/2002, 351 stran, 164 Kč

J. Panáček: Založení České Lípy a městské právo; P. Gajdošík: Matrika židovského obyvatelstva ze Stráže pod Ralskem 1838–1898; J. Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – I. Mistrovice (I. část); M. Veselý: Pokusy o dobývání hnědého uhlí u Horní Police a Žandova; M. Sovadina: Iniciativa Zákup ve správní reformě v letech 1848–1850; L. Smejkal: Turistické oddělení Českého muzea pro kraj Českolipský; R. Mikuláš: Stopy po činnosti bezobratlých (ichnofosilie) v horninách křídového stáří na Českolipsku; P. Kühn: K předmětu ochrany v CHPV Dutý kámen u Cvikova; J. Klápště – K. Filip: Protahuje budniček větší východoevropský *Phylloscopus trochilus acredula* (Silviidae) přes naše území?; I. Solovka: Průzkum motýlů (Lepidoptera) v oblasti Jezové v bývalém VVP Ralsko, M. Honců: Tesařík alpský – *Rosalia alpina alpina* (Linnaeus, 1758), (Coleoptera, Cerambycidae) na Českolipsku; S. Kasík: Nové symboly měst a obcí okresu Česká Lípa v letech 1990–2000; M. Panáček: Krov kostela sv. Kříže v České Lípě; P. Havránek: Miliře v Horní Světlé. Drobnosti. Kronika.

Bezděz 12/2003, 477 stran, 164 Kč

V. Peša: Archeologické poznávání dějin Mimoně; M. Kolka: Vývoj rybníční soustavy na bezdězském panství do roku 1554; P. Gajdošík: Obchod se solí v České Lípě 1576–1617 a jeho význam pro městské finance; J. Panáček: Hrnčířská rodina Machsgut (Dobředělej) v České Lípě; J. N. Jiříštil: *Speculum Marianum Lippense*. Mariánská úcta na Českolipsku v 17. a 18. století; D. Šimánková: Vznik a vývoj sklářské obchodní kompanie Janke a její podíl na vývozu českého skla v letech 1766–1773 do Španělska; J. Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – I. Mistrovice (2.část); M. Veselý: Historie dolování uhlí ve Varnsdorfu do roku 1892; L. Smejkal: Památková agenda Josefa Maštálka 1945–1950; J. Vomáčka: Portrét českolipského demokratického učitele Josefa Vodičky (1906–1992); L. Beran: Vodní měkkýši manušických rybníků; M. Honců – K. Filip: Vážky (*Odonata*) Obecního lesa u České Lípy; M. Honců – L. Kašpar: Krasci (*Buprestidae*) Českolipska; J. Holuša: Výsledky faunistického průzkumu sarančí (*Orthoptera: Caelifera*) a kobylek (*Orthoptera: Ensifera*) na území Chráněné krajinné oblasti Kokořínsko; M. Plánská: Inventarizační průzkum navrhované přírodní památky (PP) přechodového rašeliniště Mařeníčky; V. Jindra – V. Peša – M. Dobisíková: Pozůstatky morového hřbitova na náměstí Míru v Novém Boru; J. Jarolímková – M. Sovadina: Školní kroniky na okrese Česká Lípa. Drobnosti. Diskuse. Zprávy. Kronika.

Bezděz 13/2004, 359 stran, 164 Kč

Richard Klos – Miloslav Sovadina: Tajemný hrad v Lužických horách; Jaroslav Panáček: Dělení Berků z Dubé v roce 1502; Jan Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – II. Kamenický Šenov (1. část); Vladimír Peša: Podzemní lomy na Českolipsku; Ladislav Smejkal: Huťmistr Rückl; Jana Blažková: Mimořádný lidový soud v České Lípě; Miroslav Plekanec: Zapomenuté naleziště drahých kamenů v Mišeňské dolině; Petr Kühn: Mineralogie rudných žil v Jířetině

pod Jedlovou; Miroslav Honců: Příspěvek k zoologickému hodnocení řeky Ploučnice na okrese Česká Lípa; Marta Plánská: Mikrolesy – Microsylvae v Polevsku; Michal Gelnar: Sklářská huť v Okrouhlé; Jaroslava Jarolímková – Miloslav Sovadina: Kroniky spolků na okrese Česká Lípa. Drobnosti. Zprávy. Kronika.

Bezděz 14/2005, 326 stran, 152 Kč

Jaroslav Panáček: Ke vzniku českolipské veduty tzv. tovaryšského listu; Jan Schöttner: Severočeské řezané sklo v první polovině 19. století – II. Kamenický Šenov (2. část); Martin Barus: Prusko-rakouská válka 1866 na Mnichovohradištsku; Zuzana Raková: Oslavy 600. výročí prvního listinného doložení města České Lípy v roce 1937; Ladislav Smejkal: Květen 1945. Dodatky k situaci na Českolipsku 1.–9. 5. 1945; Petr Kühn: Hornina Holého vrchu u České Lípy; Petr Havránek – Jiří Adamovič: Prokrmenění pískovců na Milštejně v Lužických horách; Luboš Puchart: Příspěvek k poznání střevlíkovitých (Coleoptera, Carabidea) Českolipska; Miroslav Honců: Střevlíkoviti (Carabidae) Národní přírodní rezervace Novozámecký rybník; Tomáš Lorenc: Velikost populace lelka lesního (Caprimulgus europaeus) v bývalém VVP Ralsko; Martin Aschenbrenner: Zákupský inventář z roku 1608; Jaroslava Jarolímková – Miloslav Sovadina: Farní kroniky na okrese Česká Lípa. Drobnosti.

Bezděz 15/2006, 227 stran, 100 Kč

Jiří Úlovec: Příspěvek k historii a stavební podobě tvrze v Útěchovicích; Jaroslav Panáček; Pivovary a várečné právo v České Lípě; Martin Aschenbrenner: Ferdinand V. Dobrotivý očima místního tisku; Petr Kühn: Osudy Holého vrchu u České Lípy; Zuzana Raková: Oslavy státních svátků v České Lípě v období první republiky; Václav Frömmel: Odborná škola pro kreslení a modelování. Světové výročí 150 let od otevření školy v Kamenickém Šenově v roce 1856; Jaroslav Beneš: Návrat na staré hranice. Obnovení finanční stráže v Lužických horách v květnu a červnu 1945; Miroslav Honců: Přírodovědné hodnocení pískovny v Provodíně, k. ú. Provodín, okr. Česká Lípa. – Drobnosti. Zprávy. Kronika.

Bezděz 16/2007, 307 stran, 140 Kč

Jaroslav Panáček: Kuník z Weitmile „plebanus in Lipa“ a jeho rod; Petr Kühn: Poznámky k tajemnému hradu „Winterstein“ v Lužických horách; Jiří Úlovec: Tvrz a zámek ve Velkém Valtínově; Petr Gajdošík: K počátkům hornolibchavského panství řádu Maltézských rytířů; Ladislav Smejkal: Proč vznikla Jednota bratrská v Dubé; Zuzana Raková: Boj o výročí. Spor o oprávněnost oslav 600. výročí města České Lípy v roce 1937; Miroslav Honců – František Marcin: Nález hnízdotvorky pospolné (Atherix ibis (F.)), hnízdotvorkoviti (Athericidae) na řece Ploučnici; Marta Plánská: Inventarizační průzkum přírodní rezervace (PR) Vápenka. – Materiály. Drobnosti.

OBSAH

ČLÁNKY A STUDIE

- Jaroslav Panáček
Zaniklá farní ves Mnichov a její držitelé5
- Martin Aschenbrenner
Císař Ferdinand V. Dobrotivý očima děkanské kroniky.....27
- Robert Krejcar
Počátky periodického tisku v České Lípě.....41
- Martin Klement
Městské lázně v Doksech mezi lety 1906 až 1945.....65
- Petr Kühn
Tajemná vražda Josefa Kaufmanna z Horní Světlé v roce 1928 ve světle zpráv v soudobých novinách.....85
- Zuzana Raková
Kulturní aktivity českolipských spolků v meziválečném období (1918–1938).....101
- Jana Blažková
„Odvedte to, oddělejte to a zahrabte to!“ Případ s nejasným koncem129
- Pavel Bezděčka - Klára Bezděčková
Mravenec rašelinný (Formica picea Nylander, 1846) na Českolipsku161

Miroslav Honců – Ludvík Kašpar Krasci (Buprestidae) Českolipska. Dodatek I.....	175
Marta Plánská Botanický inventarizační průzkum přírodní rezervace (PR) Spravedlnost	187
Josef Slavíček Příspěvek k poznání vyšších hub (Makromycety) Českolipska	205
DROBNOSTI	
František Gabriel – Ivan Peřina Zásobnice na hradě Houska ve světle posledních výzkumů.....	241
Michal Gelnar Pohár faráře Georga Leopolda Ignaze Reisinga	249
Harald Skala Ústup pruských vojsk severními Čechami roku 1757	255
Martin Aschenbrenner Předbělohorské urbáře statku Horní Police	269
Jaroslav Beneš Pomník padlým příslušníkům finanční stráže v Dolním Podluží u Varnsdorfu.....	273
Zdeněk Vitáček - Martin Pytloun Vydra říční (Lutra lutra) na Českolipsku	285
Petr Kühn Minerály opuštěného čedičového lomu na vrchu Lipka u Stráže pod Ralskem.....	291

Petr Havránek	
<i>Prokřemenění pískovců lužského hřbetu</i>	299
Seznam autorů	307
Pokyny pro úpravu příspěvků publikovaných ve sborníku Bezděz	308

BEZDĚZ 17

Obálku navrhl:

Vladimír Hofmann

Překlad anglických abstraktů:

Ivan Stýblo, Petr Kühn

Redakční rada:

Jana Blažková, František Gabriel, Petr Gajdošík, Miroslav Honců,
Petr Kühn, Jaroslav Panáček, Ladislav Smejkal, Miloslav Sovadina,
Zdeněk Vitáček.

Adresa redakce:

Státní okresní archiv Česká Lípa, Střelnice 3035, PSČ 470 05

Náklad:

500 výtisků

1. vydání

Česká Lípa 2008

Vydal Vlastivědný spolek Českolipska, Státní okresní archiv Česká Lípa,
Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Příprava tiskových podkladů D. Houšková, Unicornis Praha
Tisk PBtisk Příbram

ISBN 978-80-86319-11-7

ISSN 1211 9172